This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

BUHR A
a39015 01816629 1b

Bzó Eötvös József

Elbeszélésen

BARÓ
EÖTVÖS JÓZSEF
ÖSSZES MUNKÁI

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

BÁRÓ
EÖTVÖS JÓZSEF
ÖSSZES MUNKÁI

Báró Eötvös József
összes munkái
VII. kötet

ELBESZÉLÉSEK

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

ÖSSZES MUNKÁI

VII.

ELBESZÉLÉSEK

BUDAPEST MDCCCCII
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

*

ELBESZÉLÉSEK

BUDAPEST MDCCCCII
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

PH
3220
.A1
1901
V.7

AZ ÖSSZES JOGOK FENTARTÁSÁVAL

AZ EÖTVÖS-ALAP TULAJDONA

Révai és Salamon könyvnyomdája, Budapest, VIII., Üllői-út 18.

838291-230

A MOLNÁR-LEÁNY.

I.

Nagy Magyarországban sok szép vidéket találunk. A Kárpátok égbenyuló csúcsai, a dicső folyó, mely Buda mellett áthalad, a Balaton, melynek környékét koszorús költőnk megénekelte, még a külföldit is bámulatra ragadhatják: de ki kedves vidéket keres, melyben az ember magát otthonosan érezheti: menjen Sajógátra, álljon meg a lelkész háza előtt, s tekintsen körül. A Sajó épen a ház előtt kanyarodik nyugat felé, úgy, hogy a folyó mentében épült falunak egy része meglátszik; s a tulsó parton a zöld rónaság, melynek ős erdejéből csak itt-ott egyes százados tölgyek s néhány facsoportozat maradtak meg, távolban kék hegyek, s elválva a többiektől a tokaji csúcs: oly egészszé olvadnak össze, melyet minél többször látunk, annál inkább szeretnünk kell. A paplak nem különbözik semmiben a falu vagyonosabb gazdáinak házaitól; egyszerű az, mint a templom, melynek korát sem felirás, sem az épitési rendszer, hanem csak a néhány melléje ültetett százados hárs hirdeti; de a venyige, mely gondosan felnövelve a ház falát födeléig eltakarja, úgy, hogy levelei között csak az ablakok látszanak ki, s a zöld ágak, melyek a templom fedelén, mintha azt védenék,

átnyúlnak, különös bájt vonnak az épületek körül: mintha a természet a remény legszebb zöldjével akarta volna felékesíteni a helyet, hol e falu lakói nehéz napokban vigasztalást keresnek. Épen a templom előtt áll a komp, melyen a falu lakosai a Sajón túl fekvő szántóföldeikre járnak; a tulsó partról a nagy malomnak kopogása hangzik át.

Itt ült egy szép őszi nap délutánján, több mint húsz év előtt, a falunak akkor még fiatalabb lelkésze; dolgait végezvén, ott akarta bevárni feleségét, ki a szomszéd faluba szüléit ment látogatni. Könyvet hozott magával, a római nagy költők egyikét, kit mindenek fölött tisztelt; de rövid olvasás után a padra tette kedvelt iróját s helyette inkább a természetet nézte, miből ő s minden valódi művész kincseit meríté s fogja merítni, míg a világ fennáll.

Egyike volt azon nyájas napoknak, minőket november vége felé hazánkon kívül talán sehol sem lehet élvezni. A tölgyek alig hullaták el lombjaikat, s ámbár a nap már alkonyhoz közelgett, a levegő oly langyos vala, mintha a tél még hónapokra volna. Mégis az egész táj szinezetében, a felhők formáiban van valami, a mi arra int, hogy e tért, mely még oly zöldben áll, talán már holnap hideg hólepel takarhatja. Nem legszebb képe-e ez életünknek, hol a ki hivatásának eleget tesz, hasznos munkássága közepett szenderül álmába, mint a föld, melynek termékenysége az utolsó meleg pillanatig tart. A fiatal lelkész végtelenül jól s megelégedve érzé magát e pillanatban. Más hasonló tehetségekkel és tudománynyal biró ember talán szűknek tartotta volna a kört, melyet elfoglalt; ő tudta, hogy minden körben, bármi szűkek határai, legalább magasabbra törekedhetünk, s áldotta végzetét a szerény szerencseért, melyet e faluban talált. E gondolatok közt a komp vonta

magára figyelmét, mely körül, a mint az este közeledett élénkebb élet vala észrevehető. A megrakott szekerek sora a tulsó parton, a lárma, melylyel az onnan megérkezettek marháikat a meredek parton szólítgaták; a révész, ki a várakozókat majd fenhangon türelemre inté, majd egy tréfával nyugtatá meg, mely tíz év óta ismételve mindig nevető közönségre talált; a fenhangú beszélgetés, mely egy part és a másik között folyt, a nélkül, hogy a hallgatónak füleit sértené, egészen elfoglalák a lelkész figyelmét, főkép midőn a Sajó tulsó partján egy idegent vőn észre, kit egy ideig hatalmas lépésekkel közeledni látott, s ki épen most a kompba szállt.

A mennyire az innenső partról látszott, tisztességesen volt öltözve. Hosszú sötét kabátban, alacsony széles karimájú kalapban, hátán egy kis utazó-zsákkal, melyet, mihelyt a hajóba lépett, maga mellé állított; hóna alatt kis négyszögű köteggel. Mikor a komp kikötött, a révész, kivel útközben beszédbe ereszkedett, a paplak felé mutatott. Az idegen egyenesen ide irányzá lépteit, s bizonyos méltósággal hajolva meg a lelkész előtt, jó estvét kivánt, s elmondá, hogy a szomszéd falu lelkészétől jő, ki a tiszteletes úrnak sógora, s azt a hírt hozza, hogy a tiszteletes asszony ma estve nem fog haza jönni.

A lelkész nyájasan viszonzá a köszöntést s kérdezé, nem akar-e a házba jönni, mert a levegő kissé hűvösödni kezdett.

— Igen megtisztelve érzem magamat — szólt az idegen, ismét meghajtva magát, — megvallom, fáradt vagyok. Négy órát gyalogoltam reggel, s ámbár a tiszteletes úr sógora magyar szivességgel fogadott, s rég nem ebédeltem olyan derekasan, mint úri házánál, mégis messzebbnek találtam ezt a falut, mint gondoltam, mikor elindulék. Régi tapasztalás: síkföldön a

czél, a hová törekszünk, távolabb fekszik, mint hittük; hegyek közt pedig a távolság helyett más akadályokat találunk. Fáradni mindig kell, erősen vagy sokáig.

A lelkész kijelenté sajnálkozását, hogy sógora szekéren nem küldte őt által.

— A tiszteletes úr oly kegyes volt, hogy ajánlotta — szólt utasunk udvariasan, — de nem fogadtam el. Jól mondja a közmondás: »Pauper Aristoteles cogitur ire pedes«, vagy magyarúl mondva:

Deliberatum Ártándon.

Hogy a deák gyalog járjon. — Nem jó oly dolgokhoz szokni, miket csak ritkán élvezünk, s ilyen rám nézve minden kényelem.

Az utolsó szavakat keserűség nélkül, de oly hangon ejté, mely szívre hatott. Egyáltalában volt valami az idegen egész személyében, a mi érdeket gerjesztett iránta. Magaviseletének szegletessége talán nevetséges benyomást tehetett volna. A száraz magas alak, rendkívül hosszú arczvonásai, s a bokros szemöldökök, melyeket beszélgetés között fel és alá vont, teljességgel nem voltak szépeknek nevezhetők; de a férfi egész megjelenésében mégis volt bizonyos méltóság, mely tiszteletet gerjeszte. Első tekintetre meglátszott, hogy azon emberek egyike áll előttünk, kin a sors csapásai mély sebeket hagyhatnak, a nélkül, hogy magokat legyőzötteknek vallanák. S a lelkész csaknem zavarba jött, mikor szolgálatát ajánlá vendégének, ha netalán segedelmére szüksége volna

Az idegen erre előadta, hogy a szomszéd faluban hallá, miszerint Sajógáton megürült a rektori állomás, s azért jött, hogy magát e helyre ajánlja.

— Talán irodalmi érdemeimre is hivatkozhatnám — mondá, midőn a hóna alatt hozott kötegből két könyvecskét átnyujtott. — Ime két munkám: *A régi történetekből a jövő kor hasznára szerkesztett erkölcstükör*,

melyet Kolozsvártt és *101 jeles mondat az ifjuság számára*, melyet Debreczenben adtam ki. Ha vevőkre találnak vala, talán hasznosabb olvasmányul szolgálhattak volna egyéb könyveknél, melyeket a közönség élénk érdekkel fogadott. De szóljanak helyettem mások.

Ezzel zsebéből kendőbe takart bizonyítványait vette ki s a lelkésznek átadá.

A bizonyítványok a legkitünőbbek voltak; csak egy volt felötlő azokban, hogy az elsőt kivéve, mely egy nagyobb helységben hét évig kitünő szorgalommal és képességgel tett szolgálatait tanusítá, a többi aránylag mind igen rövid időről szólt. A lelkész kijelenté csodálkozását e fölött s kételyeit, vajon ily bizonyítványokkal ellátva, e helység igen csekély jövedelmekkel járó rektori állomását elfogadhatónak fogja-e tartani?

— A tiszteletes úr kétségen kívül így gondolkozik magában — szólt az idegen szomorúan, — ez ember nem tud megférni sehol; házsártos ember lehet, egyike azoknak, kikről semmi rosszat nem mondhatni, de a kikkel egy jó órát sem tölthetünk. Ne rázza fejét, szemeiből látom gondolatát s nem neheztelek érte. Ki vádolja a szelet, mely a kórót magával ragadja, vagy a földet, melyben az erős gyökeret nem verhetett? A kóró haszontalan; miért kóborol?!

— Ön félreértett — szólt a lelkész nyájasan, — csak bámulásomat akartam kifejezni, hogy képességével és azon szorgalommal, melyet irományai bizonyítnak, biztosabb állást nem szerezhetett magának.

— Ennek oka félig a tanítói pálya nehézségeiben kereshető, félig magamban, miért választám e pályát s miért kerestem rajta saját hasznomon kívül egyebet? A ki mindig csak arra gondol, hogy minél továbbra haladjon pályáján: oly helyek mellett, hol kényelmesen megpihenhetne, elsiet, s estve többnyire hajlék nélkül

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

ÖSSZES MUNKÁI

VII.

ELBESZÉLÉSEK

BUDAPEST MDCCCCII
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

*

ELBESZÉLÉSEK

BUDAPEST MDCCCCII
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

ményeit állitólag meghiusítám. Szóval, sehol sem feleltem meg a várakozásnak, s ámbár nem küldöttek el, úgy bántak velem, hogy magamnak kellett elmennem; s itt állok most, ötven esztendős koromban, nem tudva, hol hajtsam le fejemet.

A lelkész meghatva hallgatta az egész előadást, s azon igérettel felelt rá, hogy kivánatát minden kitelhető módon elő fogja segíteni.

— Fogadja köszönetemet — szólt érzékenyen az idegen. — Nagyobb jótéteményt nem tehet embertársának, mint ha számomra a rektori állást megszerzi. Jótéteményképen kérem, hogy koldúlnom ne kelljen — tevé hozzá, összevonva nagy szemöldjeit, melyek alatt köny ragyogott szemében. — A tél küszöbén állunk, s nőm és gyermekem van.

A lelkész és a jövevény még sokat beszéltek ez estve egymással. Másnap a lelkész bemutatta vendégét az egyház előljáróinak, s egy hét múlva Zátonyi Illés családostól a rektor-házba költözött.

Az öreg Zátonyi nem birt azon tulajdonokkal, melyek által a nép szeretetét megnyerhetni. Szigorú elvei, magaviseletének szegletessége, főkép pedig azon körülmény, hogy magát nem érzé otthonosnak a tanácsbeliek társaságában, megannyi okok voltak, melyek miatt népszerűséget nem szerezhetett, bár soha ember hívebben nem teljesítette kötelességét. Az öreg molnáron kívül, ki egész életén át csak magánál tudósabbvagy magasabbak társaságát kereste, senki sem volt, a ki vele szorosabb viszonyban állt volna. A többiek csaknem ellenséges állást foglaltak el, legalább egy alkalmat sem mulasztottak el a szegény rektor valamely gyöngeségének kiemelésére. Hiába, ilyenek az emberek! Ha nem tudják vagy nem akarják mondani, miért nem szeretnek valakit, addig törik fejöket, míg

valami okot találnak. Ez nemcsak Sajógáton, hanem más helyeken is így szokott történni. Felhozták ellene a feszes méltóságot, melylyel iskoláját igazgatta, s hogy beszédébe deák mondatokat vegyített; nevetségesnek találták, hogy mindennek, a mihez kezd, oly nagy fontosságot tulajdonít; rossz néven vették, hogy órákat tölt kis zongorájánál, s rajta Haydn és Mozart műveit, azaz oly darabokat játszik, melyeknek nótáját — mint a parasztok mondák — még öregapjok sem hallotta, s melyeket a czigány sem hegedülhetne utána; mindezt annyiszor pengették a rektor ellenségei, míg végre a faluban azt nevették ki valamennyien, a ki mindnyájoknál többet ért.

Az öreg Zátonyi jól tudta ezt és sokszor panaszkodott, nem annyira a nép, mint saját maga ellen. Mit ér — mondá sokszor, — hogy szivünk szeretni tud, ha tőlünk a sors megtagadta a mesterséget, mi által magunkat szerethetőkké teszszük. — De hivatalához kötve családja által, melyet szerény jövedelméből tartott, nyugodtan elviselt minden kellemetlenséget. A szeretet, melylyel egyetlen gyermekén függött, mindent kipótolt.

Mit bánta ő, ha a világ saját érdemeit nem ismerte el, ha minden tervei meghiusúltak, s a dicsőség helyett, melyet ifjú korában, mint az ország első nevelője, várt, most egy kis falu népszerűségét sem birta megnyerni. A sors a fiúnak fogja megadni, a mit az apától megmegtagadott: e remény föntartá őt az élet kisebbnagyobb kellemetlenségei között.

Kevesebbet tanulunk tapasztalás útján, mint közönségesen gondoljuk. Ritka ember tudja azokat csak saját gyermekeinek javára is használni. Megbuktunk a pályán, s ugyanazon ösvényre vezetjük, melyen mi megbuktunk; újra átéljük ifjuságunk álmait, s tapasztalásaink

ellenére bizalommal tekintünk a jövő elé, mintha e világon csak mi csalódhattunk volna.

Ez volt az öreg Zátonyi gyöngesége is. A ki minden tehetségei mellett alig biztosíthatta mindennapi kenyerét, fia fényes jövendőjéről ábrándozott. A dicsvágy, mely jellemének egyik fővonását tevé, vén korában abban találta kielégítését, hogy fia számára fényes terveket alkosson. Volt abban valami nevetséges és mégis megható, ha a szegény iskolamester elmondá, mire fogja nevelni gyermekét. Nem volt czél oly magas, mit elérhetőnek, sőt biztosnak nem gondolt, ha kis fia vonásait látta maga előtt. Csak az volt szomorú az egész dologban, hogy e fényes ábrándok a gyermek nevelésére rosszúl hatottak, s hogy a szegény fiú, kit apja mindég nagyra szánt, tulajdonkép semmire sem mehetett; már azért sem, mert anyja, nem osztozva férje reményeiben, a gyermek nevelésénél egészen ellenkező irányt akart követni.

A rektorné, vagyonos falusi gazdának leánya, szeretetből ment Zátonyihoz, s a nyomorúság, melyen átment, annál nagyobb gyűlöletet támasztott benne minden tudományos pálya iránt, minél inkább bámulta férje eszét. — Homlokod izzadtságával fogod munkálni földedet: ez áll a szentirásban — mondá sokszor, — nem esze, hanem keze után él az ember, s én nem tűröm, hogy fiamat nyomorúságra neveljék. Legyen mesterember, legyen gazda, mint nagyatyja volt, de ne vesztegesse életét arra, hogy másokat olvasni tanítson.

A tudomány és iskolamesteri hivatal kapcsolatban tűntek fel a rektorné képzeletében, s a jó asszony meg akarta őrzeni fiát azon nyomorúságtól, melyet maga tapasztalt.

Hogy a rektornénak ezen nézetei, melyeket tartózkodás nélkül kimondott, nem növelték fiában a tanulási vágyat, szükségtelen mondanom.

Az öreg Zátonyi azonban férfiasan meg akart küzdeni neje előítéleteivel, s látva, miként házi tanításával nem sokra megy, elhatározá, hogy iskolába küldi fiát. Kész vala ő minden áldozatra, melyekkel a terv kivitele szűk körülményei mellett járt volna. Mindent kiszámolt és rendbe hozott; de mit használt? Nincs ellenállhatlanabb oly nőnél, kinek szeretetén nem kétkedünk, főkép, ha erős meggyőződése ellen csak reményeinkkel léphetünk fel. Ezt tapasztalta a rektor is. Minél inkább közelített a pillanat, melyben fiával Sáros-Patakra készült menni, annál inkább ingadozott föltételében. Többnyire néhány nappal elutazása előtt a lelkésztől kért tanácsot: nem tartaná-e jobbnak, ha a fiút fél esztendeig még magánál tartja s a pataki iskolára jobban elkészíti? S ha a lelkész ellenkezőt tanácsolt is, Zátonyi az elhatározott napon mégis otthon maradt, s csak aztán panaszkodott gyöngesége ellen. — Meglátja a tiszteletes úr — mondá ilyenkor szomorúan, — feleségem makacssága elrontja gyermekünk jövőjét. Nem jó, ha a szülék annyira ragaszkodnak gyermekeikhez, hogy tőlök megválni nem tudnak. Önzés ez is, annál veszélyesebb, mert a szeretet palástjába takaródzik.

Az egész világ tudta, hogy e vádak Zátonyit magát legalább ép úgy illethetnék, mint feleségét; s maga a rektorné végre annyira meg volt győződve erről, hogy férje terveit, melyekről előre tudta, hogy nem sikerűlnek, nem is ellenezte többé. Kik azonban e gyermeket ismerék, nem bámulhatták apja gyengeségét. Szeretetreméltóbb fiú nem vala az egész környékben. Észbeli tehetségeire nézve az öreg Zátonyi alkalmasint csalódott. A nyugtalan kiváncsiság, a bő beszéd, a tudákosság, szóval mindazon, idegenek előtt kellemetlen tulajdonok, melyek gyermekeknél észre mutatnak, hiányoz-

tak fiában; de a kihez e gyermek közelített, lehetetlen volt őt nem szeretnie.

A nép nem érzelgős. Kemény élethez szokva, keményen bánik saját gyermekével is, idegenekkel épen nem sokat gondol; de a kis Lajos kivétel vala. Őt mindenki kényeztette, hozzá a legkomolyabb parasztok is nyájasan szóltak; őt a legzsugoriabbak is magokhoz hívták, s ha kalácsot sütöttek a háznál, megvendégelték; mindenki örült, a ki őt magával szüretre vagy kocsiján a mezőre vihette. Fia által az öreg Zátonyi is csaknem népszerűvé vált a faluban.

Részben szépsége okozta azon varázst, melyet a gyermek mindenkire gyakorolt. Külsőnk soha sincs nagyobb hatással jövőnkre, mint gyermekkorunkban, mikor az első benyomás, melyet reánk az élet tesz, azon módtól függ, a mint az emberek hozzánk közelítenek, s ezt azon hatás határozza meg, melyet mi reájok tevénk. De nem a kék szemek, nem az arany fürtök, nem a kedves gyermekarcz, mely oly derűlt szelídséggel mosolygott mindenkire, hanem inkább a kifejezés, mely mindazt egy bájló egészszé olvasztá, hatott azokra, kik e gyermeket látták. Véghetetlen jóság volt kifejezve ez arczon, s mély érzés, minőt gyermekben ritkán találunk. Derült volt, s mégis különös szendeség mutatkozott egész magaviseletén. Csaknem osztozni kellett a lelkésznő véleményében, ki mindig mondá: kár, hogy a kis Lajosnak nőni kell; ő sem szebb, sem jobb nem lehet e világon.

Noha az öreg rektornak szive boldogsággal telt el, ha fiára nézett, ez öröm nem volt aggodalom nélkül, valahányszor a jövőre gondolt. Ő bizonyosan nem hanyagolta el nevelését, s a kis Lajos többet tudott más egykorú gyermekeknél, kik tanulmányaikat a fölvett rendszer szerint folytatják; de mindez, rendes iskolai

bizonyítványok nélkül, a fiúnak jövőjét nem biztosíthatta, s közelgett az idő, mikor számára pályát kelle választani. Zátonyi, mint mindig, egy új nádparipát választott magának.

Fia teljes mértékben öröklötte zenészi szenvedélyét, s ahhoz képest, hogy csak apjától tanúlt, csinosan hegedűlt. A rektor új fellegvárakat épített e hajlamra. Egyes nagyobb zenészek fényes helyzetéről szólt, s fiát néha már ezek sorában látta. De ha a nehézségek s a bizonytalanság iránt elámíthatta volna is magát, melyek e pályán nagyobbak, mint bármelyiken: neje, ki a czigányok mesterségétől nem tudta megkülönböztetni a zenészetet, még kérlelhetetlenebb ellensége volt annak, mint a tudományoknak. A szegény asszony még azt is restelte, hogy fia hegedűlni tanúlt, s néha vasárnapokon egy vagy más gazda udvarán szivességből elhúzta nótáit. Nem hallotta-e saját füleivel, mikor a kisbiró őt egy ilyen alkalommal szőke czigánynak nevezte?

Mind e bajok és aggodalmak azonban szerencsésen eltávolíttattak.

Zátonyinak — mint mondám — a faluban egyedüli pártolója és barátja a molnár volt. »Nagy molnár«-nak nevezték, nem testi nagysága miatt, hanem mivel a Sajó mentén három mérföldnyire nem volt nagyobb malma senkinek.

Csalódik, a ki a nagyravágyást csak palotákban és udvarok körében keresi; hatalmas szerepet játszik az falvainkban is a nép azon osztályai között, melyeket közönségesen az aristokratiával ellentétben képzelünk, s melyek saját körükben ép annyi aristokrata hajlammal birnak, mint bárki más. A felsőbbséget sehol sem követelik szigorúabban, sehol sem ismerik el oly könynyen és általánosan e követeléseket, mint a nép között; csakhogy ezen aristokratia alapját a népnél majdnem

kizárólag a vagyon alkotja. A telkes gazda, a ki szebb házzal, vagy több marhával bír, tiszteletet követel és szomszédai többnyire zúgolódás nélkül hódolnak felsőbbségének; s midőn még a biró választása a gazdáktól függött, csaknem kivétel nélkül mindig a legvagyonosabbakra adták szavazatukat. A molnár mintája volt e falusi aristokratiának. Középkori zászlós úr nem nézhetett le büszkébben jobbágyaira, mit ő azokra, a kiktől a malomvámot szedte. Minden mozdulatából kitűnt az öntudat, hogy a Sajó mentében az ő malmánál nincs nagyobb, egyet kivéve, mely három mérfölddel magasabban áll, de a melyet nem lehet az övéhez hasonlítani, mert korona-jószághoz tartozik és zsidó birja haszonbérben. — Ki a kis vastag emberkét látta, ha malmában szüntelen pörölve körüljárt, s majd legényeit dorgálta, majd az őrlőkkel vitatkozott, itt kegyelmeket osztva és soron kívül töltetve fel egyeseknek gabonáját a garádra, ott szidva a türelmetleneket, s mindig azzal végezve beszédét, hogy a kinek nem tetszik, máshová mehet őröltetni; a ki, mondom, mindezt látta, nevetett néha ennyi méltóság fölött, de jaj neki, ha e nagy molnár észrevette. Ha gazdaember követte el a felségsértést, annak a sajógáti malomban bizonyosan nem őröltek többé; cseléd vagy siheder pedig nem kerülte el a verést. A molnár sokkal inkább becsülte önmagát, hogysem ily sérelmet megbocsáthatna. Senki sem tartá magát fontosabbnak, szükségesebbnek a világon, mint ő. A mi csak a faluban történt, mind ő tevé, sőt meggyőződése szerint, még messzebbre terjedt befolyása. Ha ő nem szól vala a főispánnal, midőn az egyszer erre járva, malmát megnézte, máig sem készült volna el a töltés, mely most erre megy. Kis Mihály gazda soha sem nyeri meg perét, ha ő nem ajánlja azt a főbirónak, s az egész falu annyiszor hallá mindezt, hogy

végre elhitte, s a molnárt csakugyan hatalmas nagy embernek tartá. S e hibái mellett voltak neki jó tulajdonai is. Becsületessége ellen senki nem panaszkodott. Sokszor történt, hogy egy özvegy asszony, vagy más szegény ember életét ingyen őrölte meg, sőt midőn leánya született, malma egy egész nap vám nélkül járt; mindez azonban nagyúri leereszkedéssel történt, hogy a ki jótéteményeit elfogadta, inkább megalázva érezte magát, mint hálára kötelezettnek. Gazdag volt s azért tisztelték, goromba, és azért féltek tőle, s felsőbbségét senki sem vonta kétségbe; s még sem elégedett meg helyzetével. Minél inkább hódoltak szomszédai, minél inkább tűrték, hogy lenézi őket: annál inkább vágyódott magasabb, magához illőbb társaság után, s tulajdonkép csak ez volt a kapocs, mely őt Zátonyihoz köté. Zátonyi tudós ember volt, a ki könyveket írt és sokszor megfordúlt a földesúr házánál. Maga a főispán, kinek egyik rokonánál mint nevelő működött, mikor ő excellentiája utolszor a megyében volt, kedves barátjának nevezte, s a büszke molnár megtisztelve érezé magát ily férfiú barátsága által, s elkövetett mindent, hogy azt magának biztosítsa.

Mikor a kis Lajos tizenkét éves lett, felszólítá szüléit, adnák őt a malomba; ezzel a rektorné legforróbb óhajtásai teljesültek, míg a fellegvárak, miket férje épített, elpárologtak. Zátonyi sokkal józanabb volt, hogysem a biztos jövőt, mely fia előtt nyílt, s mire az maga is kedvet mutatott, el ne fogadná; de ki bámulhatja, hogy a ki ez egyetlen gyermekének születése óta fényes jövendőjéről álmodozott, nem barátkozhatott meg a gondolattal, hogy őt molnárnak fogja látni. Igaz, csak reményeiről kelle lemondania; nem is voltak remények már, hanem ábrándok, melyekkel magános óráit vigasztalá; de ki bir lemondani fájdalom nélkül ábrándjairól?!

S még azok közt is, a kik felsőbb körökben élve, az örömtelen fényt megunva, irigyléssel szólnak a nép boldogságáról, kevés van, ki gyermekét fájdalom nélkül láthatná a magáénál alantabb körbe szállani.

— Ki gondolta volna — szólt a rektor szomorúan; — mikor sorsom az ország egyik határáról a másikra kergetett, hányszor kértem Istenemet, hogy helyet adjon, a hol családommal megpihenhessek. Meglett. Gyökeret vertünk végre, én mint iskolamester, fiam mint molnárlegény. Ne vigasztaljon — tevé hozzá, midőn a lelkész, kinek ezt mondá, az előnyöket kezdé felszámolni, melyek Lajosnak a malomba való fölvételéből várhatók; — ha fiam boldogságához vezet, nem panaszkodom semmi ellen. De ismerem fiamat, vannak keblének vágyai, melyek azon körben, hová lép, kielégítést nem találhatnak. Feleségem nem hiszi, s talán a tiszteletes úr sem; de Lajosomat Isten művésznek teremté, s az írásnak példabeszéde a vasfazék- és cserép-edényről nemcsak a gazdag és szegények közötti érintkezésre illik, mire ott használtatik: — jaj annak is, a ki gyöngéd érzelmekkel durvább körbe lép; szétzúzzák, s nem gyanítja talán senki, hogy csak meg is sértheté.

Saját házában szegény Zátonyi ezekről nem szólhatott. Neje sokkal boldogabb volt, hogysem kételyeket tűrt volna. Ő már a gazdag molnár utódjának, a nagyszerű malom és terjedelmes földbirtok örökösének, a vidék első gazdájának látta fiát, s csakugyan úgy tetszett, mintha mind e reményeknek teljesülniök kellene.

A molnárnak volt egy, a kis Lajosnál két évvel fiatalabb leánya; s nem mondta-e számtalanszor, hogy ha a gyermekek később is úgy illenek egymáshoz, ő a rektor fiánál jobb vőt soha sem kíván magának? És ugyan hogyne illenének később egymáshoz, gondolá magában a rektorné, elmerengve a boldog jövő ábránd-

jain, mikor már most is az egész falu mondja, hogy ebből pár lesz s gyermek létökre már is szeretik egymást, s ha e szót gyermekekről használhatjuk, a viszonyban, mely Lajos és Mariska között csaknem találkozásuk első pillanatától fejlődött, csakugyan volt valami, a mit szerelemnek nevezhetnénk.

Szép, szeretetreméltó gyermekek voltak mindketten, jók és kedvesek; egyébként nem hasonlítottak egymáshoz.

Ha szomorú idők vonúlnak el valamely család fölött, megmarad azok nyoma a gyermekeken is. A kisded nem ismeri a nélkülözéseket, melyeken keresztűl megy, nem érti a gondteli tekintetet, melylyel szülei játékát követik; a panaszok, melyeket hall, a könyek, melyeket lát, egyaránt megfoghatatlanok előtte; de a szomorú kör, melyben felnőtt, észrevétlenűl hat kedélyére, s a zajos gyermeki vidámság — életünk eme legtisztább boldogsága, — az egyetlen, a mit tőlünk senki nem irigyel, jókor eltünik a gyermeknél, kit szülei gondok között neveltek föl. Lajos kitünőleg csendes gyermek vala, ábrándozó, szende még örömei közt is.

— Nézze csak fiamat — mondá Zátonyi többször, ha vasárnap délután a tiszteletessel a templom körül játszó gyermekeket nézte, — mennyire kiválik a többiek közől. Már most is meglátszik benne az ember, ki csak a tudomány és művészet körében érezheti jól magát; hej be kár, hogy nem keményebb kedélyű — tevé hozzá sóhajtva, — keményebb ércz lármásabban hangzik minden érintésre.

A gyermek feltünőleg nyugodt, de derűlt volt. Ha anyja neki téli estvéken József történetét, vagy valami mesét mondott el, melyben a jó gyermek egész háznépére szerencsét hoz, vagy ha apja tanulás után vállát megveregette s mondá, hogy megelégszik: a szelíd

gyermekarczon mondhatatlan boldogság kifejezése látszott. — E gyermek valóságos angyal — mondá egy öreg szomszédasszony; — már kinézése is olyan, minőnek az angyalokat festik: arany haja, mint a fénysugár, foly körül fején. Sajnálom a rektornét! angyaloknak nincs maradások e földön. Nekem is volt két olyan gyermekem, s eltemettem mind a kettőt, mielőtt felnőttek volna.

A kis Mariska épen ellenkező, piros, víg, kedvesen csintalan gyermek vala. Nyájas csevegése elűzött minden gondot, s jöttében a csengő ének s a kedves gyermekhahota, mely őt csaknem mindig megelőzte, távolról hirdette a mezőn és faluban, hogy itt öröm közelít.

A rektor és molnár közötti barátság mindig szorosabb viszonyba hozta a gyermekeket is, s alig múlt néhány hónapja, hogy Zátonyiék Sajógátra jöttek, s már elválhatatlanokká lettek. Azon időt kivéve, mely alatt Lajos atyjánál tanúlt, vagy a kis Mariska anyja mellett sok fészkelődés között kötött, majd mindig együtt voltak. A malom mögött a nagy tölgyek alatt, hol hő nyári napokban az őrlők megálltak, az erdőben, a Sajó partján ott ültek és jártak együtt. Ha a többi gyermekek játékaiban részt vettek is, azért csak együtt mulattak. Mariska csintalanságai Lajoshoz voltak irányozva, s ez csak kis barátnőjét követte szemeivel, lesve az alkalmat, melyben valamely kivánatát teljesítheti. S e szűntelen együttlét annyira hatott mindkettőre, hogy Lajos vidorabb, Mariska csendesebb lett. Mint két hang, mely, ha az egyik néhány fokkal magasabban szól, annál szebb összhanggá olvad; mint két szin egy napsugár fényében: ilyenekké váltak ők e szüntelen érintkezés s e közös örömök befolyása alatt. A különbség megmaradt, de a mi ellentmondónak látszott jellemökben, eltűnt. Mintegy kiegészíték egymást,

úgy, hogy ha őket elválva gondoljuk, a kedves hatás, melyet személyességök mindenkire tesz, félig elenyésznék.

Mindezek kicsinységeknek látszanak, de hisz én csak egyszerű falusi történetet mondok el, s hallgatóim nem várhatnak meglepő változatosságot, melyet úgy is inkább csak regényekben találunk. Az élet, kevés kivétellel, sokkal csendesebben foly. Valamint az erdőben a téli álom után a fák ágait zöld lomb takarja, s őszkor a lomb lehúll s az ágak ismét szárazon állnak, a nélkül, hogy a fejlődést és fonnyadást fokozatonként észrevennők; valamint ott egyik fának sudara hatalmasan emelkedik ég felé, míg a másik fonnyadni látszik, a nélkül, hogy ismernők az erőt, melynek amaz növését köszöni, vagy meg tudnók mondani, hol és mily féreg rágja ennek gyökerét; ilyen többnyire az emberek élete is; az idő rendes folyamában vesz és nő a szerencse. Ritka fa, melyet villám dönte meg; s a szivek többnyire zajtalan csapások alatt vérzenek el.

Miután a kis Lajos a malomba jött, még szorosabbá lett a családok viszonya; de Zátonyiék állására nézve sem maradhatott e változás befolyás nélkül a faluban.

Gazdag embernek egyetlen leánya, falun mint városban, csaknem születésétől fogva sok fényes remény tárgya szokott lenni, s a falu jegyzője és többen a legvagyonosabb gazdák közől nem szivelhették, hogy Lajos évekig ápolt reményeiktől most minden valószinűség szerint megfosztja őket. Zátonyival a közvélemény lassanként részint megszokásból, részint mivel a rektor érdemei tagadhatatlanok voltak, már kibékült; most ismét jött-ment embernek nevezték, s Lajos valamenynyiek előtt irigység, némelyek előtt gyülölet tárgya lett. Szelidségét gyávaságnak, nyájasságát aljas kedvkeresésnek tulajdoníták, s épen mivel tudták, hogy a

rektornét sértik, fiát azóta mindenki csak szőke czigánynak szokta nevezni.

Lajos sokkal érzékenyebb volt, hogysem e változást észre ne vette volna. Azon szerencsés vagy szerencsétlen egyéniségek közé tartozott ő, kik senki iránt nem maradhatnak közönbösek, s a kiket mások hidegsége szintúgy sért, mint a szivesség legkisebb jele boldoggá tehet. A hiúságnak egy neme ez is, de kétségen kivül csak a legnemesebb szivek hiúsága. Az ártatlan fiú nem értette ugyan a változás okát, kedélyére azonban az a hatása volt, hogy őt félénkebbé tevé. Az elevenebb Mariska a kedves pajtásán elkövetett sértéseket türelmetlenebbül viselte el. Mióta a faluban úgy bántak Lajosával, apja egész büszkesége felébredt keblében. Mint egy kis herczegné járt a többiek között, s a kik hozzá közelítettek, bő mértékben visszanyerték, a mit Lajoson elkövettek.

A szívnek tulajdona is csak az ellenhatások által válik biztossá; s valamint azok, kik egymásnak birtokában keresik boldogságukat, körükből minden egyebet szivesen kizárnak: úgy semmi sem hozhat két embert közelebb egymáshoz, mintha magát a többiektől visszataszítva érzi. Így a viszony, melyben Lajos és Mariska boldogok voltak, szinte csak még szorosabbá lett. A rektorné azonban aggodalommal nézte a közirígység jelenségeit. — Baj, ha az embernek egy nagy ellensége van, — mondá egyszer a lelkészhez, ki őt meg akarta nyugtatni; — de sok apró még rosszabb. Amaz egy csapással terítheti le az embert, de kitérhetünk előle; ezek aláássák a földet, s nincs menekülés. Minden bajnak az az átkozott hegedű az oka. Ha ez nem lenne, nem volna semmi, a mit fiam ellen felhozhatnának.

Mindamellett a kárhoztatott hangszer nemcsak Lajosnak, de mindazoknak, kik őt hallák, sok kedves élve-

zetet szerzett. Kivévén néha a földesúr házánál, — idegenek előtt most ritkán játszott; de ha a hosszú téli vasárnapokon a tiszteletes nejével, s a molnár és Zátonyiék családja a nagy kályha körül összegyűltek s Lajos hegedűjéhez fogott, még a molnár arczai is szelidebb kifejezést vettek föl, a rektorné pedig, minden ellenszenve mellett, örömittas szemekkel nézte fiát. — Be kár, — mondá sokszor az öreg Zátonyi, a tiszteletessel a malomtól haza felé ballagván, — a szegény fiú az elsőrangú művészek egyike lehetne, — és most — —

— Inkább soha se tanítottad volna hegedűre a szegény fiút — szólt a rektorné, — legalább senki sem nevezné szőke czigánynak a faluban; s meglátod, ebből végre is még baj lesz.

Semmi sem igazolá e szomorú jóslatokat. Évek folytak változás nélkül. Lajos a munka között nőtt erős ifjúvá, Mariska a legszebb leánnyá serdült, s ha a versek, melyeket a jegyző fia, aranykarikás papiron, nevenapjára általadott, hizelgők voltak is, nem volt leány hét vármegyében, kire jobban illettek volna a régi dal szavai:

Nem anyától lettél,
Rózsafán termettél,
Piros pünkösd napján
Hajnalban születtél.

Soha két ártatlan kebel biztosabban nem nézett a jövő elé, mint ők. Hisz Mariska Lajosnak mátkája volt, mi állhatott útjában boldogságuknak? Mihelyt Lajos egy évi vándorlásból visszajő, az öreg molnár igérete szerint, megtartják a lakodalmat; s ők olyan ifjak voltak mindketten.

Az öreg molnár annyira megszokta legényét, kire mindent bizhatott, annyira szeretni látszék őt, hogy maga volt, a ki mindig halogatta a vándorlás idejét.

De végre Lajos tizenkilencz, Mariska tizenhat éves volt; a tiszteletes, a két család közös barátja s tanácsadója, mindinkább sürgette az elindulást, míg végre csakugyan kitűzték napját.

Lajos egy szép májusi reggelen indult el. Szülei, mátkája és a tiszteletes az erdőig kisérték a távozót. Itt vettek bucsút egymástól. Apja keblére szorítá s elfordúlt, hogy se ő, se az asszonyok ne vegyék észre szemeiben a könyeket. Mikor mintegy száz lépésnyire ment Lajos, megállott és visszanézett; a rektorné még egy áldást kiáltott egyetlen fia után, oly hangon, minőt csak anyáknak adott a természet; míg Mariska még egyszer kedveséhez futott, hogy őt még valamivel tovább kisérje. A szülők meghatva néztek e szerető pár után. Kezetfogva mentek egymás mellett egy nagy vadkörtefáig, melyet most virágai egészen elborítottak. Itt megálltak, s még egy ideig beszéltek egymással. Végre Lajos két kis ágat szakított le. Egyikét mátkájának nyujtá, kebléhez szoritá őt, s még egyszer bucsút intve kezével, elsietett. A szegény fiú nem is nézett vissza többé, — talán mivel érzé, hogy ha visszanézne, nem mehetne tovább.

Midőn Mariska visszajött, szeme tele vala könyekkel, de arczán megelégedés látszott, mintha mondaná: mégis én vagyok az utolsó, a ki tőle bucsút vettem.

— Ne sírj kedvesem — szólt Zátonyiné zokogva, — hisz jövő tavaszra visszajön, s akkor nem hagy el többé soha e világon.

— Tudom, tudom — válaszolt Maris, míg piros arczán könyek gördültek le, — nem is azért sírok, csak hogy olyan nagyon szeretem fiát. Mikor utolsó bucsút vettünk s Lajos ez ágat leszakította, felülről, mint az áldás, egész virágeső hullott reánk, s az öreg Bodóné, ki az egész falunak kártyát vet, mikor tegnap kértem,

hogy nekem és Lajosnak is jövendőljön, azt mondta: nem is szükséges a kártyavetés, mert a ház, melyek fedelén a gólya fészket rakott, nem olyan biztos, mint a ki szeretőjének, ha útra ment, szivében készen tartja helyét. De egy esztendő mégis sok és a malom oly üres lesz Lajos nélkül.

II.

Eleinte úgy látszott, mintha Lajos eltávozása senkinek nem esnék nehezebben, mint gazdájának. Mióta kedves legénye elment, boszúságot látott, a hova csak nézett. Az őrlők szemetes búzát hoznak, a legények csak szájokat tátják, a Sajó is kétszer áradt meg három hét alatt; mintha minden csak azért volna a világon, hogy őt boszantsa. Szidta legényeit és az őrlőket, néha megverte kocsisát, s ha a tiszteletessel vagy Zátonyiékkal találkozott, órákig elpanaszkodott az ostoba czéhbeli törvény ellen, mely a legényeknek kötelességül teszi a vándorlást, s mi miatt neki most jött-ment himpellér ficzkókat kell fogadnia Lajos helyett. Pedig szeretné látni azt a malmot, a hol valamit tanúlhatna, a ki nála tanúlt. Rossz kedvét most még Mariska sem űzhette el; sőt miután a molnár azon nem ritka egyéniségek közé tartozott, kik, ha magok vígadnak, nem foghatják meg, miért nem nevet az egész világ, s ha magok rossz kedvűek, nem értik, hogy' mosolyoghat valaki körükben: ha leánya őt fel akará deríteni, csak szidta könnyelműségét, mivel Lajost feledve, megint nevetni és dalolni tud. Pedig soha sem volt vád igazságtalanabb.

Mint a rózsa néha lehajtja harmatos fejét, de azért szintoly derűlt szinekben áll, mint egyébkor: ilyen az,

a kit a vidámság isteni adományával áldott meg az ég. Ilyen volt e napokban Mariska is. Le kell törni a virágot, levelenként széttépni kelyhét, hogy elveszitse az örömszínt, melylyel a természet fölékesité. Az élet és az emberek megteszik néha ezt is.

Ez időben épen változás történt a megyei tisztviselők közt. Egy szolgabíró meghalt; a sajóháti járás esküdtjét tették helyette ideiglenes szolgabírónak, e helyett pedig egy fiatal embert választottak, ki, miután iskoláit végezte, s erejét többféle pályán megkisérté, apja halála után ősi telkére vonúlt vissza, hol egy év alatt azt a keveset is elfeledte, a mit tanúlt. Miután az előbbeni esküdt halála után az a kérdés forgott fenn: vajon a helyettesítés választás vagy főispáni kinevezés útján történjék-e, az ügy az egész megye figyelmét magára vonta. Azon nap, melyen Ékesyt megválasztották, fontos politikai győzelem napjának tekintetett, s az új esküdt, főleg a sajóháti járásban, melynek kisebb nemessége magát benne képviselve látta, egy ideig a legnépszerűbb ember volt.

Miután a molnár jelleménél fogva szigorúan ragaszkodott minden jogához, csaknem szűntelen perben állt molnár szomszédaival, s ily ügy alkalmával, melynek elintézésére a főszolgabíró lőn kiküldve, történt, hogy Ékesy esküdt úr a malomban megfordúlt.

Meglehet, hogy Ékesyt sok ember nem tartá vala szeretetreméltó embernek. Arczának éles vonásai, a rikácsoló hang, a hizelgés, melylyel felsőbbekkel, a gőg, melylyel alattvalóival bánt, az iszonyú habota, melyre főleg saját mondatai fölött fakadt, vagy ha a főbíró és alispán valami tréfásat beszélt; e vegyülete a gőgnek és alázatosságnak, az úri és inasi rossz tulajdonoknak, sokakra talán kellemetlen hatással lehetett; de azért voltak, kik az esküdtet csakugyan fájin embernek tar-

tották, értve e szép szó alatt oly úri embert, ki ha az útczán végig megy, megérdemli, hogy megnézzék. E csodálói közé tartozott a molnár is. Felfogása szerint nem volt ember a vármegyében, a kit az Isten inkább úrnak teremtett volna. Tekintélyes emberré tevé őt már azon mód, a melylyel bajuszát hegyesre pödré, s magatartása, ha falusi bíróval vagy más alattvalóval szólott, s kezeit hátra téve, lábait kissé széttámasztva, térdeit felváltva meghajtá s így testét különös mozgásba hozta, mitől a néző csaknem elszédült. Hát még a méltóság, a mint pipázás közben köpni tudott, miben az amerikai szövetséges államok minden polgárát felülmúlta. Csoda-e, ha a mi esküdtünknél — főleg miután, a molnár hite szerint, az imént érintett pört az ő befolyása következtében döntötték el kedvezőleg — csoda-e, mondom, ha csakhamar senki sem volt a malomban kedvesebb vendég. Ékesy mindennapos lett a házban, s jól esett a molnárnak, ha a bírák, oda hivatva, levett kalappal állottak a vármegye esküdtje előtt, míg ő kényelmesen tovább pipázott háza előtt, mintha maga is esküdt vagy szolgabíró volna már.

Mariska szépsége, vagy csak a molnár vagyona volt-e, a mi Ékesyt arra birta, hogy a leány ellenszenve daczára is folytassa udvarlását, bajos volna meghatározni. Az emberi kebel a szép és aljas tulajdonoknak oly csodálatos vegyületét hordja magában, hogy az érdek a legnemesebb s az érzelem a legaljasb emberekre is mindég gyakorol befolyást; annyi azonban bizonyos, hogy néhány hét múlva ép oly kevés kétség lehetett az esküdt szándokai iránt, mint az iránt, hogy a molnár szivesen látja leányának ezen új udvarlóját. Ki azelőtt minden alkalommal említé Lajost, most, ha csak nevét mondták is ki, már másra fordítá a beszélgetést; szóval egész magaviseletéből kitűnt, hogy előbbi

összeköttetéseit minél lazábbakká igyekszik tenni. — A rektorné mindég nyugtalanabbá lett, s álmatlan éjeket töltött. Aggodalmaiban mindenki osztozott, a kivel csak szólott. Csak Mariska és Zátonyi néztek bátran a jövő elé; amaz, mivel bízott saját szivében, s meg volt győződve, hogy apja jobban szereti őt, hogysem oly valamire kényszerítse, a mi által örökre szerencsétlenné válnék; Zátonyi meg, mivel emberismereténél fogva, lehetetlennek látszott előtte, hogy valaki másnak eljegyzett mátkája után járjon, vagy hogy a molnár ünnepélyesen adott szavát megszegje.

Így múlt el a nyár. Beszüreteltek. A tarlók egy része föl vala szántva, itt-amott már új vetés is látszott, vidám zöldjével vigasztaló reményként terűlve el a dérsárgította rétek és mezők közt. Megváltozott a fák színe; arany vegyült a fejér nyárfák ezüst lombja közé; az erdőben vörös foltok látszottak, s a finom szálak erdőn és mezőn, a hosszú ősz eme hirdetői, ezernyi fonállal szőtték körül az ágakat, de nem birták lekötni a hulló lombot. Már a legkisebb szellő érintésére száraz levelek szállongtak a fák között ide s tova. Vasárnap volt. Mariska, mint Lajos távozása óta szokása, magányosan ült egy facsoport alatt a malomtól nem messze, s míg szemei majd az égen uszkáló könnyű fellegeket, majd a Sajó csöndes folyását kisérték, eltávozott kedvesére gondolt. Mit is tehetett volna egyebet?

Elvégezte dolgait, s tudta, hogy apja nem szereti, ha Zátonyiékhoz vagy a tiszteleteshez jár, s hogy vele Lajosról beszélnie sem szabad többé. Itt, hol annyiszor járt kedvesével, legalább szabadon gondolhatott rá. Mintha a lomb róla susogna, mintha a folyó tükréből is az ő képe mosolygana felé; itt Maris nem érzé magát egyedül, s a múlt emlékeinél elfeledte sok baját, melyek között töltötte életét, mióta Ékesy a malomba jár.

— Milyen bolond ember az az Ékesy — szólott magában, míg Lajos utolsó levelén függöttek szemei, melyet többször elolvasva, még mindég nem hajtott össze, mintha szemei nem tudnának megválni a kedves vonásoktól; — azt hiszi, hogy végre majd elfelejtem Lajosomat. A Sajó nem foly el hamarébb egyik határról a másikra, mint változik a leányszív: ezt mondta apám a minap. Igaz, e folyó partján sok tárgynak veti vissza képét; de valamint mély közepén, le egészen addig, a hol a Tiszába szakad, mindég csak az ég tükrözik: úgy Lajos képe sem vesz el szívem mélyéről soha, soha!

Míg Mariska a sajó partján mindinkább elmerült ábrándjaiba, addig apja elvégezve délutáni álmát, melylyel a hosszú vasárnapokat rövidíteni szokta, fölkelt a lóczáról, pipára gyujtott, s fölnyitva ablakát, kinézett. Az ablak nem a Sajóra, hanem az udvarra, kertre és ezen túl a termékeny térségre szolgált, mely a Sajót a hegyektől elválasztja. Itt látta földjeit, a fölszabadúlt réten legelt a falu csordája között kilencz tehene, s távolabb a város és hegyek látszottak, hol háza és szőlei voltak. Bő volt a termés, s a szüret is megfelelt a várakozásnak. Megtelt a pincze; új évig sem birják kicsépelni, a mit a csűrben összeraktak, s a padlásra sem fér többé a vámba szedett gabona. A molnár megelégedéssel tekintett végig gazdaságán, s a boglyák, a kazlak fölött, melyek a kert mögött látszának; azon büszke, csak a gazda által ismert öntudat emelte keblét, hogy takarmánya tavaszig nem fog elfogyni. Visszagondolt azon időkre, mikor legénykorában először ide jött. Mennyi minden változott azóta; maga az özvegy molnárné, kivel a malmot kapta, sem ismerne most saját házára. Födele új, fala új, kerekei újak, csak a hely maradt a régi, s mégis csak annak köszönheti szerencséjét, hogy a malomba jutott. — Csak megfészkelhesse

magát az ember egy helyen, csak itt álljon meg erősen, a többi magától jön. A malom kereste a földeket, a földek a szőlőt, a szőlők a házat; s végre mégis mindent vén feleségemnek köszönök, — Isten nyugtassa meg szegényt, most úgy sem élhetne többé. Nyalka legény voltam akkor, s a faluban azt mondták, kár, hogy magamat pénzért eladtam; mintha bizony azok, kik magokat ingyen adják el, nem koptak volna meg szintúgy, mint én. A kovács, ki akkor leginkább nevetett, ott dolgozik rongyos viskójában, s a biró fia, ki akkor állott katonának, mikor megházasodtam, most mint vén obsitos koldúl házam előtt. Engem tisztel az egész világ. Hiába, a kitől valamit várnak, mindenki támogatja azt, mint a gyümölcs-terhelte almafát. Úr vagyok; hát még ezentúl! — Ekkor Marisra gondolt, s Ékesyre, a szolgabiróságra és alispánságra, a czímerre s kiváltandó nemesi jószágokra, az unokák unokáira. Nem is vette észre lelkesedésében, hogy rég kiégett pipája, s még a füst is csak képzelődés, melyet szájából ereget.

Gondolatai közepett egy hintó vonta magára molnárunk figyelmét. Az egyenetlen sebességből, melylyel az az országúton majd vágtatva, majd lassan haladott, a mint a kocsis lovainak gyöngeségét vagy azon intéseket vette tekintetbe, melyek időről-időre háta mögött hallatszottak, oly tapasztalt ember, mint a molnár volt, könnyen észre vette, hogy a hintót előfogat húzza; a forgós huszár a bakon arra mutatott, hogy benn a hintóban a nemes vármegyét viszik. Sokkal jobb összeköttetései voltak a járásban, hogysem attól félhet vala, miszerint az előfogatot az ő lovai fogják felváltani, azért nyugton, sőt valódi gyönyörűséggel követte a hintó mozdulatait. Hisz a forgó és előfogat épen oda illettek ábrándjai közé. Egykor, ki tudja mi hamar, előfogattal s a bakon forgós hajdúval jár majd Mariska is.

A hintó egyszerre csak elhagyta az országútat.

— Biz' Isten, ide tartanak. Nem is tudom, ki lehet, talán maga az alispán? Julis te, Vikta, — kiált a molnár. — Atkozott leányok, utoljára valamennyien elmentek a templomba, s ha vendég jő, még cselédet sem talál a háznál. Vikta, Julis! — ordított a gazda újra, míg a hívott leányok végre előkerültek.

— Megint aludtatok? Látott-e az ember ily álomszuszikat?

— Mit csináljon az ember — válaszolt Vikta rosszkedvűen; — dolgozni nem lehet, mert a tiszteletes tiltja; tánczolni meg nem szabad, mert kelmednek nem tetszik.

— Csak az volna még hátra, — te nyelves, te kofa! Mossátok ki hamar a poharakat, s hozzatok föl két czilindert abból a 34-diki egriből, jobbról a pinczeajtó mellől. Maga az alispán jön.

— Nem a biz' a, — szólt elkedvetlenedve Julis, ki e hírre nagy érdekkel nézett ki az ablakon; hisz ez nem Miska, hanem Jancsi.

— Persze hogy Jancsi, — kiáltá Vikta földerülve. — Már pödrött bajuszát is látom.

— Igaz, csak a főbíró, — szólt a molnár nyugodtabban; — hát csak a miskolcziból hozzatok föl balról a pinczeajtó mellől.

— Hát Jancsinak? — kérdezé Vikta.

— Annak is adhatsz egy pohár bort, de csak idevalót, érted-e? — S ezzel a molnár már követni akarta a szolgálókat, ha eszébe nem jut, hogy a főbírónak az utolsó tisztujításkor háromszáz forintot adott kölcsön, miből eddig irásán kívül egyebet nem látott. Elhatározá tehát, szobájában várni be vendégét. Nyugodtan ablakához állott, s csak akkor ment ki vendégei elé, mikor az ablak alatt elhajtottak s már az ajtó előtt állt a

kocsi, — sajnálva, hogy Jancsin és a szolgálókon kívül nem volt több tanúja azon fesztelenségnek, a melylyel ő molnár létére fogadja a főbírót.

— Isten hozta a teéns urat — szólt, alig billentve meg kalapját, míg a bíró Jancsi segedelmével kiszállt a hintóból. — Jó napot Ékesy . . . Vigyék azt a kocsit az állás alá . . . Méltóztassék besétálni; talán egy pohár borral szolgálhatok.

S ezzel a molnár fölnyitva a konyhába vezető ajtót, beereszté vendégeit. A főbíró egész magaviseletében különös ünnepélyesség látszott. Ékesy sokat-mondólag köszörülte torkát, s egyet köpött, midőn a szobába lépett. Jancsi, mint látszik, legújabb dolmányát húzta fel. — Mégis csak abból az egriből hozhatsz föl — sugott a molnár Vikta fülébe; s ezzel bement ő is.

Eleinte csak általános dolgokról folyt a beszélgetés. A főbíró a molnár szüretjéről, ez a főbíró felesége felől tudakozódott; de miután Julis a két czilinder egrit s a csengő poharakat az asztalra téve, eltávozott, s a molnár vendégeivel az első poharat kiürítette, komolyabb irányt kezdett venni a beszélgetés.

— Fogadni mernék — szólt a szolgabíró, midőn poharát az asztalra tevé, — Farkas úr ki nem találná, mi járatban jövünk házához. Pedig fontos ám a mi dolgunk, úgy-e öcsém?

— Fontos bizony, — visszhangzá az esküdt.

— Tudom már — szólt a molnár rosszkedvűen, — bizonyosan újra szomszédom adott fel a nemes vármegyénél; pedig hazudik, ha azt mondja, hogy az én malomgátam szorítja ki rétjére a vizet. A gát egy hajszállal sem magasabb, mint azt maga a teéns úr kimérte az inzsellérrel.

— Nem vízről van itt szó, Farkas uram, hanem tűzről. Nem feladás hoz minket ide, hanem itt akarjuk

találni a feladást, vagy megadást, vagy általadást. Mi pedig a gátat illeti, különösen azért jöttem, hogy minden gátokat elhárítsak; úgy-e öcsém?

A molnár nem tudta még tisztán, mihez tartsa magát; de miután észrevette, hogy a főbíró tréfál, nevetett. Ékesy hahotája az állásig kihallott. Bogasy főbíró, ki, más egyéb tulajdonsága mellett, a megye leghíresebb toasztozója volt, nyugodt maradt. Az általános elismerés, melylyel találkozott, most, mint egyébkor, csak arra birta őt, hogy nyugodtan kiüritve poharát, újra megtöltse.

— Nem értem a teéns úr czélzatait — szólt a molnár jókedvűen.

— Meghiszem, barátom — mondá a szolgabíró. — Mi házas- és özvegy-emberek nem értjük a buzgóságot, melylyel az efféle nőtelen legény szabadságától szabadúlni kiván, s az embert kéri, hogy kérője legyen; de volt idő, mikor mi is fiatalok voltunk, mikor mi is azt hittük, hogy az öröm, mint az iskolásfiú sárkánya, csak akkor repül magasra, ha megkötik. Igyunk egy pohár bort e szép ostoba idők emlékére!

Farkas gazda most már tökéletesen megérté a főbíró czélzatát; s ha az első benyomásnak enged, nyakába borúl vala az összes járásbíróságnak, s eljegyezte volna Mariskát, még mielőtt megkérték. De mint a hajó, mely elegendő terhet hord: úgy az olyan ember sem billen föl egy könnyen, a kinek telvék zsebei. Miközben kiüríté poharát, visszanyerte nyugalmát, s csak azt jegyzé meg, hogy a főbiró úr rendkívül jó kedvében lehet.

— Nem akarják megérteni példázgatásainkat, öcsém, nyiltan kell szólanunk — mondá a főbiró mosolyogva esküdtjének. — Én tehát minden sujtás és csűrés-csavarás nélkül kimondom, hogy Ékesy öcsémmel leányt kérni jöttem a nemzetes úr házához.

Bogasyt nagy szónoknak tartották a megyében. Elbeszélt félórákig a nélkül, hogy a tárgyat kimeríté vala s ha kivánták, tíz poharat köszöntött fel egy huzamban; de soha semmiféle szónoklat sem hatott jobban hallgatóira, mint az egyszerű szavak, melyeket a molnárnak mondott. — A gondolat, melyet egykor, magányos óráiban, mint hiú ábrándot, sóhajtva el kelle utasítni magától, — a remény, mely mióta Ékesy házához jött, napról-napra erősbödött, de mindeddig mégis csak bizonytalan remény maradt: most már teljesült. Tekintetes asszony lesz leányából; most immár bevégzett tény az, bármit mondjanak a tiszteletes, a szomszédok, a földesúr, az egész vármegye. Megtörtént dolog, melyet többé nem lehet elvitázni, hogy leányát maga a főbíró kérte meg Ékesy számára.

Ha Ékesy helyett a szomszéd járás esküdtje kérte vala meg leányát: első pillanatra akkor is szint oly boldognak érezte volna magát. És nem volt-e Ékesy fiatal legény, nem volt-e derék legény? A ki őt pitykés dolmányban, pörge kalappal, rövid szárú, csúcsos kupakú tajtékpipával látta, — s ki látta őt valaha másképen? — nem volt-e kénytelen megvallani, hogy az egész megyében nincs nyalkább legény? Magas termete, a szikár tagok, a hegyes orr, a vékonyra pödrött bajusz, a feje közepén hegyes üstökbe összekefélt haj, az egész sovány alak mintegy arra látszottak teremtve, hogy a leányok szívébe belé fúrja magát. Éles hangja diadalmasan hatott át a kortes-zaj tengerén; miért ne találna végre útat Mariska szívéhez is? Farkas uram, ki midőn saját vágyait követé, egyszersmind legfőbb kötelességét vélte teljesíteni, boldognak érezte magát; de sokkal tapasztaltabb ember volt, hogysem belső érzelmeit elárulja azok előtt, kik tőle valamit kérnek. Miután egy pohár egrivel lecsillapítá első fölgerjedését, látszatos közönbös-

séggel csak azt jegyzé meg, hogy Mariska még fiatal, s hogy csakugyan nem gondolná senki, mennyi szerencsét tehetett volna már eddig is. — Igaz, — tevé hozzá, — a leány csinos, s miután mindenemet ráhagyom, maholnap nem áll rosszúl, a ki őt elveszi. Azt a jószágot, melyet Sajógáton zálogban birok, s városi házamat és szőlőimet mindjárt átadom vőmnek. Hála Isten ő szent felségének, adott annyit, hogy jusson is, maradjon is.

Ékesy ez utolsó szavaknál nagy lélekzetet vett s egyet köpött utána; a főbiró nem kétkedve győzelmén, biztosan folytatá ostromát. — Épen mert a kisasszony fiatal, azért kérjük meg — szólt nevetve, — ha vén lenne, nekünk sem kellene, nemde, öcsém? És a mi a szerencsét illeti: Farkas uram annyira köztiszteletben áll, hogy kétségen kívül sokan vágyódnak Mariska kisasszony keze után.

A molnár csaknem megzavarodott örömében, mikor leányát kisasszonynak nevezték, s hallá, mily tiszteletben áll a megye előtt.

— De — tevé hozzá a főbiró emeltebb hangon — a mi a szerencsét illeti, Farkas uram, a valóságos szerencsét, melynél természet szerint nemcsak a jelen pillanatra, hanem a jövőre is kell tekintenünk, ne vegye rossz néven, tisztelt barátom, de leánya nagyobb szerencsére nem számolhat, mint Ékesyvel. Nem azért mondom, mert öcsém. Nekem annyi öcsém van (Bogasy úr osztályoknál sokallotta is számát), annyi öcsém és bátyám, én igazságos tudok lenni atyámfiai irányában is. De nincs egy sem esküdtjeink közől, kire szebb jövő vár. Hogy jövő tisztújításkor szolgabíró lesz, most is már kicsinált dolog, s aztán mi akadályoztatja őt fölebb menetelében. Én nem! Nem én, Farkas uram; ha arról lesz a szó, hogy helyettem főbiró legyen,

szivesen engedek neki helyet. Ha arról van szó: ő legyen-e főbiró vagy én, visszalépek; emlékezzék rá Farkas uram, én visszalépek.

A főbíró oly érzékenyen szólt, hogy a gazda, kire az egri bor szintén nem maradt hatás nélkül, megindúlva törölte szemeit, míg Ékesy roppant határozottsággal köpve egyet, megesküdött, hogy ő azt bizony a világ kincseért sem teszi, hogy üsse meg a mennydörgős mennykő, a ki olyasmit csak gondolni is merne, hogy a sajóháti járásban más legyen főszolgabíró, mint Bogasy úr.

— Tudom, öcsém — szólt az előbbi nyájasan, — ismerem szívedet; de utóljára sem tőled függ és a megyének több járása is van. Én csak azt akartam mondani, hogy előbb-utóbb főbíró lesz belőled. Hígye el Farkas uram, főkép ha feleségével egy kis pénzhez jut, s ősi jószágait kiválthatja, végre még alispán lehet; azután tudja Isten, mire viheti. Ha nekem leányom volna, azaz férjhez adható leányom, soha sem kivánnék magamnak jobb vőt.

— Hát én mondtam-e egy szóval is, hogy jobbat kivánok? — szólt a molnár, ki már nem birta eltitkolni érzelmeit. — Itt a kezem. Mariskám Ékesy felesége lesz. A mi pedig a jószágot és szőlőket illeti, nálam egy szó annyi, mint száz.

— No, mit mondtam? — szólt a főbíró összecsapva kezeit; — nem megmondtam én neked, hogy ha én kérem fel régi, kedves, jó barátomat, nem tagadja meg. Nem megmondtam-e, öcsém? Borúlj nyakába s köszönd meg jövendőbeli ipad szivességét.

Az esküdt, ki eddig egészen főbírájára bízta az ügy vezetését, s csak az által mutatta rendkívüli érdekeltségét, hogy szétterpesztett lábain sebesebben ingadozott, mint vallatásoknál szokása volt, s hogy még hegye-

sebbre pödörte bajuszát s még többször és még nagyobb elhatározással köpdösött: e felszólításra most nyakába borúlt a molnárnak, megcsókolta jobb és bal arczáját, s éles hangon, szokott ékesszólásával, melynek elismert érdeme volt, hogy senki sem tudott gyorsabban beszélni, adta elő köszönetét.

Miután, Bogasy főbiró úrral egyetértve, én is azt hiszem, hogy azt, a mit Farkas uram Ékesy szavainál érzett, csak apa foghatja föl tisztán — s ez is valószinüleg csak midőn saját leányáról van szó — elhagyom az esküdt köszönő-beszédét, valamint szintén a czifra köszöntést is, melyben a főbíró Ékesynek és Mariskának annyi boldogságot jósolt, hogy azt az esküdt, ki azalatt poharát kezében tartva, egyhuzomban mosolygani iparkodott, maga is megsokallotta.

Kiürítéк poharaikat, s Farkas uram egy új czilinder bort akart felhozatni a pinczéből. Azonban a főbíró a kisasszony után kérdezősködött, s Ékesy csakhamar észrevette, hogy Mariska közelg.

— Hát hídd be, öcsém; hadd mondjam el kérésedet neki is, — szólt a főbíró, — úgy hozza magával a dolog formája.

— Majd behívom én, — szólt a gazda. S alig hogy kiment, Mariska egy percz múlva kérői előtt állt.

A főbíró, oly ember módjára, ki nem először jár el hasonló dologban, czikornyás szavakban adta elő kérését. Ékesy a legédesebb arczokat vágva hallgatta szószólóját.

— S mit mond ehhez a kisasszony? — így végzé a főbiró.

— Mit csúfolódik a teéns úr, — szólt Mariska, s remegő hangján meglátszott belső megindulása. — Nem vagyok én kisasszony.

— Nem azt kérdeztem én, galambom — ingerkedett

a főbíró, — feleljen csak kereken kérdésemre; eltérésekkel, kétértelmüséggel, hallgatással nem megy velünk semmire.

Maris, mielőtt felelne, egy kétkedő tekintetet vetett apjára; de az meg levén győződve, hogy leánya az ő akarata ellen nem mer szólani, oly jókedvüen mosolygott a főbíró szavaira, hogy a leánynak visszatért bátorsága.

— Ha a teéns urak azt akarják, hogy kereken kimondjam véleményemet — szólt elhatározottan, — hát kimondom: hogy nékem Ékesy úr nem kell, s hogy igen kár volt a teéns főbíró urat ide fárasztani, miután rég tudja szándékomat.

Ékesy csak mosolygott e szavakra, a főbíró meg nevetni kezdett. — Már miért szomorítja szegény öcsémet? Miért tetteti magát, lelkem, mintha csakugyan nem szenvedhetné?

— Bizony nem is kell nekem — szólt Maris, kinek, főleg midőn Ékesy kényszerített mosolygását látta, haragjában könyek tolúltak szemeibe. — Nem is szenvedhettem soha sem.

— Eszem a lelkét, be szépen tud haragudni, kedvesem — szólt a főbíró, kinek jó kedve Mariska haragjával nőni látszott. — Valóságos szerencse, hogy házasember vagyok, máskép magam is belészeretnék. S milyen komolyan szól; az ember azt hinné, hogy szegény öcsémet gyűlöli, pedig . . .

Azon mód, a mint a főbíró az egész dolgot fölvette, lecsillapítá a molnár haragját, ki máskép leánya határozott föllépését nem vette volna oly jókedvüen; de épen ez fájt leginkább Marisnak. Keble szorúlt, mintha meg akarna repedni, s mikor körültekintett, részvétel helyett még csak komoly ellenzést sem talált, melylyel szembeszállhatott volna.

— Hogyne gyülölném őt — szólt a leány a legnagyobb indulattal, megvető tekintetet vetve Ékesyre, — mikor olyan rossz, alávaló hazug ember, ki a teéns úrnak bizonyosan azt beszélte, hogy szeretem: pedig tízszer mondtam neki, hogy szivemet és szavamat más birja; itt, ugyane helyen mondtam neki.

— Már arról csak nekem is kellene valamit tudnom, — szólt a molnár, ki a további hallgatást tekintélyével nem tartá megegyeztethetőnek.

— Nem is apám uram tudta nélkül történt — mondá Maris bámulva; — nem mondta-e százszor, hogy ha Lajos vándorlásából visszajő, felesége leszek?

— Ördögöt mondtam én olyan ostobaságot — szólt a molnár, haraggal akarván elütni zavarodását, — vagy ha mondtam, hát tréfából mondtam; vagy megkértek-e a maga rendjén, volt-e kézfogás, gyürűváltás? Majd bizony én egy jött-ment sehonnainak, egy olyan embernek adlak feleségül, kit csupa kegyelemből tanítottam ki.

— Hát arról a szőke molnárlegényről szól — kérdezé a főbíró jókedvűen, — annak a hóbortos rektornak a fiáról, a kit szőke czigánynak neveztek? No ez jó, ez csakugyan kapitális egy gondolat. — S a főbíró annyira nevetett e gondolaton, hogy végre a molnár is nevetni kezdett, s mikor amaz fülébe sugta, hogy a szeretőket legjobb lesz magokra hagyni, szinte kaczagva ment ki a főbíróval. Miből azonban egyáltalában nem következik, hogy Farkas uram nem boszankodott belsőképen. Csakhamar kitört az belőle egy kis káromkodásban: hogy majd megtanítja ő így meg amúgy engedelmességre azt a rossz leányt.

— Föl se vegye, Farkas uram — szólt a főbíró jókedvűen. — Megszelidül ő magától is. Akármit beszél most, a lakodalomnál mégis csak igent mond. Csak nem kell elveszteni a flegmát. De úgy látszik, Ékesy

nem sokra ment, — szólt, a ház felől közeledni látván esküdtjét. — No öcsém, ugyan hamar végeztél.

— Mariska rosszkedvű, — válaszolt emez, szintén nevetésre kényszerítve magát, mi közt azonban belső haragja látszott. — Csak úgy szórta a szitkokat, s mikor kezénél fogva meg akartam nyugtatni, kiragadta magát és elszaladt. Mind azért az átkozott molnárlegényért, de ha egyszer kezem közé kerül — —

— Tréfaság, öcsém, csupa tréfaság — szólt a főbíró. — Ha szitkok helyett egyebet szórna, még akkor is csak nevetni kellene. Birjuk Farkas uram szavát, a többi tréfadolog.

— Majd megmutatom én, ki az úr a háznál — szólt a molnár.

— Soha se nehezteljen, tisztelt barátom. Becsületes leánytól nem is várhatni mást. Csak nem mondhat igent, mihelyt megkérik. Egyik elpirúl, másik, ha hozzá nyúlnak, kiragadja kezét s elszalad, a harmadik meg talán kezével is védelmezi magát. Egyik szelidebb, másik tüzesebb, de végre mindenik csak megadja magát. Olyan az a leányféle, öcsém, mint a mézesszájú méhecske. Megszúr, ha hozzá nyúlsz, de csak egyszer, — aztán elveszti fulánkját.

E szép hasonlatosság, melyet a főbíró, hogy hallgatóinak figyelmét valamikép ki ne kerülje, különféle formákban többször ismételt, tökéletesen megnyugtatta a molnárt is. Az egész társaság jókedvűen tért vissza a szobába, s az újra megtöltött czilinderek előtt minden egyébről megfeledkezett.

Késő éjszakáig folyt a mulatság, pohár poharat, tréfa tréfát, czilinder czilindert követtek. Felköszöntöttek, kezet csaptak, megölelték egymást. Az esküdt főbíráját, ez az esküdtet, mindketten a molnárt, s a molnár mindkettejöket a világ legderekabb emberének mondá,

— s tán annak is tartotta; szóval, három vármegyében nem mulatott ez este senki jobban a molnár vendégeinél.

Megtörtént, hogy valamint többnyire mindhárman egyszerre szóltak, úgy egyszer véletlenül mindhárman egyszerre hallgattak, s akkor a molnárnak úgy tetszett, mintha zokogást hallana.

— Ni, hogy sír mérgében — szólt nehezedő nyelvvel; — de a méhecske is szúr és . . . hogy is mondta a teéns úr?

— Aztán elveszti fulánkját — pótolá ki a főbíró.

— Mindez csak azért van — szólt ismét a molnár, — mert azt a haszontalan szőke czigányt szereti. Koldús, valóságos koldús még az apja is, mégis azt szereti.

— Tréfaság — szólt megnyugtatólag a főbíró, — valódi tréfaság!

— Úgy-e bár? Én is azt mondom — szólt a molnár. — Mit tehetünk mi róla, hogy oly zokon veszi.

— Az csak neki baj — jegyzé meg az esküdt nagy philosophiával, míg a poharakat újra megtölté. — Igyunk egészségére.

S ittak és lármáztak és nevettek. Mariskának baj, hogy oly zokon veszi! Miért ne vigadnának azért mások?

III.

Még aludtak a molnár és vendégei, s alig kezdett szürkülni, mikor Mariska másnap a kis ladikba ült s átevezett a Sajón. Hideg őszi reggel volt. A folyó fölött sürű köd terült, melyen át csak a paplak egyik ablaka világított. Erre hajtá csónakát. Ki segíthetne rajta inkább e nehéz bajában, mint a ki őt és Lajost felnövelte?

A lelkész, midőn Maris szobájába lépett, s az álmatlan éjtől halvány arczát látá, első pillanatra azt gondolta, hogy a molnárt érte baj; mikor aztán megtudta e váratlan látogatás okát, oly szelid szavakkal vigasztalá a leányt, oly biztosan igérte, hogy apjával még ma szólni fog, miszerint Maris egészen megnyugtatva érezte magát.

— Talán igazán csak tréfa az egész; különben aligha nevetett volna apád — úgymond. — S ha csakugyan megkértek és apád azt mondta is, hogy neki magának ellenvetése nincsen, gondolod-e, hogy azért szerencsétlenné fogna tenni? Bizonyosan nem tudja, mennyire szereted Lajost; s azt hiszi, hogy Ékesyvel, a ki nemes ember és tisztviselő, boldogabb lehetsz; de azért melyik apa áldozná föl gyermekét saját szeszélyének?

Mariska eddig oly boldog napokat élt, oly valószinűtlennek tartá, hogy valaha szerencsétlen lehetne, miszerint a lelkész által tökéletesen megvigasztalva érzé magát. Letörölte könyeit, előre köszönte a tiszteletesnek közbenjárását, s könnyűlt szívvel evezett át ismét a Sajón. Itt is oszolni kezdett már a köd, s midőn haza érve, mindent csendesen talált, meggyőződött, hogy nem vették észre távozását. Alig foghatta meg, miért is aggódott annyira. Nem mondta-e apja sokszor, hogy szeme világát sem szereti jobban nálánál; nem tett-e mindent kedvére; hogy' tenné most szerencsétlenné? — Tréfa volt az egész, a tiszteletes úrnak igaza van; különben hogy nevethetett volna apám, midőn zokogni látott.

A tiszteletes úr azonban korántsem volt annyira meggyőződve közbenjárása sikeréről, mint Marisnak megnyugtatására mondá. Senki sem űl oly erősen lován, mint nádparipáján, s a molnár épen azon egyéniségek közé tartozott, kik a lovaglás e nemében legkitünőbbek.

Minél szűkebb volt eszmeköre, minél inkább bele élte magát saját gondolataiba, annál tántoríthatlanabb volt meggyőződésében. Azok közé tartozott, kik évek óta könyvnélkül tudják a feleletet, melyet bizonyos kérdésekre adni fognak, s kiknek épen azért hasztalan beszélünk. Nagyravágyás volt egész életének vezéreszméje, azon pillanattól fogva, hogy legénykorában elvette az özvegy molnárnét, a ki anyja lehetett volna; azért fáradott mind mostanáig. Rábirhat-e valakit bármely okoskodás, hogy rögeszméiről vagy szenvedélyeiről lemondjon? — De hisz nem is okokkal fogok előállani, — vigasztalá magát a tiszteletes, — csak szívéhez szólok. S ha a legmakacsabb ember lenne is, lehetetlen, hogy rögeszméinek saját gyermekét feláldozza. S e meggyőződése által annyira biztatva érezte magát, hogy midőn délután a malomba átment, csak azon törte fejét, miként hozza szóba a dolgot?

Azonban alig lépett ki a kompból, a molnár, ki őt beszállani látta, a malomból elébe jött, s azon kérdéssel fogadta: nem hallott-e semmi ujságot? S nem is várva feleletre, maga mondta el a tegnap történteket.

— Már ez nagy dolog — szólt a tiszteletes, — nagy dolog, Farkas uram.

— Bizony nagy dolog, úgy-e? Ki gondolta volna, Mariskából ilyen hamar teéns asszony, tán alispánné lesz. Ékesy nagyra mehet, ha pénzzel segítik.

— De hát Mariska mit mond ehhez? — kérdezé a lelkész a lehető legártatlanabb hangon.

— Hát, a kisasszony — szólt gúnyosan a molnár, — azt mondja, hogy neki nem kell az esküdt.

— Nekem úgy látszik, Farkas uram, hogy leányának véleménye nem épen közömbös e dologban — mondá a lelkész, ki e beszélgetés közben a molnár szobájába érve kalapját és botját az asztalra tette, s bármennyire föl volt gerjedve belsőképen, nyugodtan leült.

— Még csak az volna hátra — szólt a molnár haraggal. — Én parancsolok és a leánynak engedelmeskedni kell. Majd meglátjuk, ki az úr a háznál?

— Nem uraságról van itt szó, kedves szomszéd, hanem egyetlen gyermeke boldogságáról — válaszolt nyugodtan az előbbi.

Mihelyt észrevette a molnár, hogy a lelkész más színben látja a dolgot, neheztelni kezdett. Most, mikor látta, hogy valaki meg meri támadni határozatát: egyszerre haragra lobbant.

— Gyermekem boldogságáról? — kiáltott. — Tehát mégis az én gyermekem boldogságáról, kit én növeltem fel, nem más; kit én tartok és nem más; ki csak én tőlem várhat valamit a világon s nem mástól, s kihez rajtam kívül senkinek semmi köze.

— Csalódik, Farkas úr — válaszolt a lelkész komolyan. — Ha nem említem is a barátságos viszonyt, melyben állunk, de lelkészi kötelességem . . . .

— Az már más — szólt megnyugtatva a molnár, — ha a tiszteletes úrnak kötelessége, jól teszi, ha szól. Rám hivatkozhatik a papi gyűlésen, tanúságot teszek, hogy mindent elmondott. A tiszteletes urat feleletre vonhatják; nekem nem parancsolnak. Többet adok az eklézsiának, mint akárki; de úr akarok lenni házamban. Ilyen dologban nekem a vármegye sem parancsol. Az egész vidék ismer, szavam annyi, mint a szentirás. Ékesynek igértem leányomat, Ékesyné lesz és azzal punktum, ha az egész világ fejére áll is.

A lelkész elmondott mindent, a mi, véleménye szerint, a molnárnak szivére hathatott s ez elég nyugodtan hallgatta meg szavait, kivéve midőn Zátonyiéknak adott igéretét említé. Ekkor, mivel nem volt egészen meggyőződve ügye igazságáról, indulattal félbeszakasztá.

— Zátonyiék? — kiáltott haraggal; — nem bántam-e elég jól velök szegénységökhöz képest; nem kölcsönöztem-e a rektornak 100 forintot, mikor a faluba jött, a mi csak második évben fizetett vissza? Nem tartottam-e fiát, s nem én tanítottam-e mesterségére? S nem mondom, hogy még többet is nem teszek érte, — tevé hozzá valamivel nyugodtabban. — Ha visszajő, talán két-háromszáz forintot adok neki, hogy malmot bérelhessen. De ha boszantanak, egy fillért sem lát tőlem, Isten engem, egy fillért sem.

— Hát adott szava? — kérdezé a tiszteletes; — szomszéd uram azt mondá, hogy szava szent, mint az írás. Mit fognak mondani az emberek?

— Micsoda emberek, — szólt a molnár, s homlokán kidagadtak az erek, hogy szinte félni lehetett, hogy baj éri, — a parasztok? Szeretnék annak a szeme közé nézni, a ki rólam szólni mer. Nem szőke czigánynak nevezi-e Zátonyit az egész falu: s én neki adjam leányomat? Mikor Marist neki igértem, még nem tudtam, hogy őt szőke czigánynak nevezik, s azt sem gondoltam — tevé hozzá, — hogy leányomra oly szerencse vár. Ékesy, mint a főbíró úr mondja, még sokra viheti: nemes emberből Magyarországban minden lehet.

— S ezért a szomszéd feláldozná egyetlen gyermeke boldogságát? — szólt a lelkész szomorúan, mert érezni kezdé, hogy beszéde hasztalan.

A molnár nevetett.

— Majd meglátjuk, ha teéns asszonynak nevezik, s a vármegye-urak eljönnek lakodalmára — mert mind el fognak jönni; olyan lakodalom még nem volt a környéken, a milyet én tartok — majd meglátjuk, mit fog akkor mondani. Sírni fog, igen. Hisz a leányok mindig sírnak az esketésnél; talán panaszkodni is fog, de utoljára is nem lesz senki boldogabb nálánál. Van-e

nagyobb boldogság a világon, mint ha az embert az egész világ süvegeli?

— Ez szomszéd úrnak boldogság lehet — szólt a a lelkész; — de leánya, mint sok mások is, másban keresheti boldogságát.

— Mert nem ismeri a világot — vágott szavába az előbbi. — Sokszor hallottam beszélni oly emberekről, kiknek vagyon nem kell, s kiknek mindegy, akár első, akár utolsó helyen állanak; a tiszteletes úr maga azt prédikálja, hogy ilyennek kellene lennie a keresztyénnek; meglehet, hogy ilyen emberek találkoznak valahol, de én nem láttam még, s azért mindvégig azt hiszem, vagyonnak és czímernek mindenki örűl. Nincs is egyéb boldogság a világon. — Az Isten minden embert egy sárból teremtett, azért izlésök sem lehet annyira különböző.

— Hisz minden dolognak az adja meg becsét, hogy mily gondolatot kötünk azzal össze — szólt a lelkész.

— Ez is csak beszéd — válaszolt a molnár, — puszta beszéd. Egyik ember olyan, mint a másik. Nekem hasztalan beszél a tiszteletes úr. Ismerem a világot s legjobban tudom, hogy miként tehetem boldogabbá leányomat, mint én voltam. A tiszteletes úr is bizonyosan azt hitte, hogy szerencsés vagyok, hisz az egész környék azt gondolta; de most megvallhatom, hogy nem voltam az soha! A ki nem nemes, nem is lehet szerencsés a világon. Évenkint növekedett vagyonom. Irígylették pénzemet, s elég úr fordult meg házamnál, kinek contractusát előmutathatnám, s ki csaknem porig alázta magát előttem. Irígylették pénzemet, de restórácziókor, vagy ha a szomszéd faluból a nemeseket gyűlésre vitték be, én csak parasztnak éreztem magamat. Ha vőm szolgabiró lesz, velem is máskép beszélnek, mint eddig; már pedig, hogy ő belőle az

lesz, azért jó' állok. Ha az egész világ a fejére áll is, megtartjuk a lakodalmat a jövő tavaszkor.

A lelkész sokkal jobban ismerte az embereket, hogysem tovább is vitatkozott volna, midőn minden szava csak növelte a molnár makacsságát. Fölkelt tehát és menni készült.

— Csak reménylem, a régiek maradunk, azért hogy leányomra nézve a magam szándékát követem — szólt a molnár.

— Én csak a szomszéd uram érdekében szóltam. Tudom, hogy szereti a leányát és .....

— Tréfa az egész — vágott szavába az előbbi, — csak tréfaság, a főbiró is azt mondá. Maris tűzről pattant leány, s pár napig boszankodik. Fel sem kell venni. A méh is megszúrja az embert, ha hozzá nyúlnak, de épen így veszti el fulánkját.

— A főbiró úr ez egyszer rosszúl választá hasonlatosságát — szólt a lelkész szomorúan; — a méh ilyenkor nemcsak fulánkját veszti el.

— Tréfaság! Mikorra Ékesy házát kiigazítják — ahhoz is én adtam a pénzt — s a lakodalmat megtartjuk, Mariska háromszor is megváltoztatja gondolatát.

Ez volt az egyetlen vigasztalás, melyet a lelkész magával vihetett.

Mennyi történhetik fél év alatt, hányszor megváltoztathatja apja föltételeit: ezzel vigasztalá Marist, s végre a leány is nyugodtabbá lett egy időre, s reményleni kezdett. Mikor oly szükséges volt neki a remény!

Csak Zátonyiék maradtak vigasztalhatlanok. Életök végső reményét vesztették el, s először történt, hogy meg lőn zavarva az egyetértés, mely annyi éven át és viszontagságon keresztül uralkodott a házaspár között. A rektorné mindent a hegedűnek tulajdonított; s ha

százszor föltette is magában, hogy e meggyőződést, mely férjének fáját, nem fogja többé említeni: valahányszor fiáról szólott, végre is mindig csak arra tért vissza, hogy ha fia nem muzsikálna, senki sem nevezné szőke czigánynak, s ha nem neveznék szőke czigánynak, a molnárnak sem lenne ürügye igéretét visszavonni. Zátonyi maga ellenben az egész szerencsétlenség okát saját gyöngeségében kereste. — Ha nem engedek feleségemnek, s fiamat arra nevelem, a mire hivatva volt, most boldog lehetne, — így szólt többször. — Lajosom eddig mint művész nagy nevet szerzett volna magának, és most!... Azt mondták, minél szerényebb körbe állítom fiamat, annál biztosabb jövője; nagyobbat bukhatni a magasból. De ez mind balgatagság; nem úgy lehetünk boldogok, ha alább szállunk, hanem csak azon a helyen, melyre születtünk. S fiamat az Isten is művésznek teremtette.

Belsőleg egyik a másikra rótta a baj egész okát; így történt, hogy e csapás, mely a rektort és feleségét egyaránt érte, épen akkor távolítá el őket egymástól, mikor legtöbb szükségök vala egymásra. Mindeniknek magánosan kellett hordoznia bánata egész terhét.

IV.

Az ősz elmúlt s utána a tél, a nélkül, hogy változott volna valami azon személyek helyzetén, kiknek egyszerű történetét írom; azt az egyet kivéve, hogy a rektor és családja, kik iránt, mint mondám, azelőtt ellenszenv mutatkozott, most egyszerre köztisztelet tárgyaivá lettek. A molnár és a járás esküttje hatalmasabbak voltak, hogysem őket valaki szemben sérteni merné, de annál többet szitkozódtak ellenök magok között; s a hol csak

sajógátiak — főkép a falu asszonyai — összejöttek, széltében folyt a beszélgetés a molnár fölfuvalkodottságáról és a koldus esküdtről, ki csak Mariska vagyona után sóvárog. Mindenki sajnálta Zátonyiékat, s azon volt, hogy iránt ok részvétét bebizonyítsa.

A molnár észrevette mindezt, de nem gondolt vele. Mióta a főbiró s a megye alsóbb tisztviselői házánál naponkint megfordultak, annyira elkapta hiúsága, hogy még azt sem bánta, ha az egri ugyancsak fogyatéknak indúlt. Fontos személynek tartotta magát a megyében. Mondogatta, hogy ha száz akó borába kerül is, szolgabirónak teszi vejét a jövő tisztujításon, s hogy esküdt is csak az lesz, a kit ő akar. Ha panaszról hallott, azonnal igérte pártfogását; szóval, annyira élvezte jövendő nagyságát, hogy alig vette észre a változást, mely leányán történt; s ha figyelmeztették rá, azzal vigasztalta magát: ha most halványabb is leánya, majd pirosabb lesz, ha férjhez megyen.

Hisz a szegény leány nem panaszkodott senkinek; csöndesen végezte házi dolgait, szó nélkül teljesítette apja minden parancsát, s még Ékesy irányában is csupán hideg közönyösség által mutatta megvetését. De a kik őt régebben ismerték, jól látták, hogy a bú, mely életén rágódik, nem olyan, melyet az idő megorvosolhatna. Néha a fergeteg a virágot nem tépi szét; kelyhe édes illatot áraszt, mint azelőtt, s csak mikor azt látjuk, hogy az eső cseppjei rég fölszikkadtak szirmain, s mégsem emeli föl fejét, és hogy a szelíd nyári fuvalom érintésére nem mozdúl, mint testvérei: akkor veszszük észre, hogy le van törve az ág, melyen éltető tövével egybefüggött. Így volt Mariskánál.

Eleinte reményekkel biztatta magát. Nem volt-e meggyőződve apja szeretetéről; nem teljesítette-e eddig legkisebb kivánatait? Jönni fog oly pillanat, mikor

vele szólhat, s ez nem fogja magától eltaszítni egyetlen gyermekét. Órákig gondolkozott erről. Ha mind elmondhatja, a mit érez, mit magában föltett, hogy el fog mondani: lehetetlen, hogy apja ne engedjen. De mikor végre a rég várt pillanat eljött, s apja előtt egész szivét kitárva zokogott és lábaihoz borúlt, s ez őt harag nélkül végig hallgatta, aztán nevetve csak azt válaszolta: majd megjő az esze, s át fogja látni, miszerint mindez csupán javára történik; s midőn, nem ijedve vissza kérése sikeretlenségén, újra megkisérté a szerencsét, megint kért és rimánkodott, s minden esdeklésével legfölebb is csak azt vihette ki, hogy a lakodalmat születésnapjáig elhalasztották, akkor lemondva minden reményről, nem is küzdött többé sorsa ellen. Az egykor oly vidám leány sötét közönyösségbe sülyedett.

Igy jött meg a tavasz.

A fűzfák a Sajó partján friss leveleket hajtottak, s már a tölgy is, lerázva a múlt év száraz lombjait, új életnek indúlt. A kizöldűlt vetések fölött vígan danolta énekét a pacsirta, s a réten kerepelve járt fel és alá a megjött gólyasereg. A tavaszszal Mariska magaviseletében nagy változás történt. Minél közelebb jött a pillanat, melyben tavaly Lajosától bucsút vett, s melyben őt visszavárta: annál inkább növekedett nyugtalansága. A hányszor csak szerét ejthette, átosont a lelkészhez vagy Zátonyiékhoz; napjában kétszer is elküldte az egyik szolgálót vagy legényt, mindig azon kérdéssel: mégsem jött-e meg Lajos? Beszélgetésbe ereszkedett mindenkivel, a ki megfordúlt a malomban, hogy megtudhassa: nem hallottak-e valamit Zátonyiékról?

Ezek azalatt nem kevesebb nyugtalansággal várták fiuk visszatértét, annál inkább, mert őt eddig nem tudósították a történtekről. A lelkész többször tanácsolta, s a rektorné is mindig úgy vélekedett, hogy jobb lesz,

ha fiát előkészítik e csapásra. De Maris eleinte, mikor még remélt, annyira kérte, hogy ne tegyék, hogy mindig elmaradt a tudósítás. — Minek tudná meg szegény fiú pár hónappal előbb, hogy mindenét elveszté. Ne rövidítsük boldogsága napjait. Ilyen csapásra úgy sem készíthetni el senkit. S ha visszajött, könnyebben viseli el körünkben baját, mint idegenek közt.

Elmúlt az év, melynek elteltével szülői és kedvese haza várták a vándorló legényt. Óráról órára nőtt nyugtalanságuk, mert a rektorék rég nem kaptak levelet fiuktól, s mindinkább közelgett a nap, mely Mariska lakodalmára ki volt jelölve.

— Bizonyosan beteg, különben írna — így aggódott a rektorné. — Ki tudja, talán ő is elfelejtett! — szólt Maris. Utolsó időben neki minden lehetségesnek, sőt valószinűnek látszott, a boldogságon kívül.

Május vége felé közelgett. Maris lakodalma másnap reggelre volt határozva, s a malmot szokatlan mozgás tölté el. Künn a tölgyek alatt a molnárlegények az erdőn vagdalt friss galyból sátort készítettek a násznép számára. A konyhában, Zsuzsin és Viktán kívül, a városból hozott két szakácsné s a faluból segíteni jött asszonyok egész serege dolgozott; míg a molnár majd a pinczében az úri asztalra szánt palaczkokat állítá rendbe, majd szobáról szobára járt, szorgalomra intve a súrolókat, rendezve, parancsolva, szidva és káromkodva, de mindig jó kedvben. — A molnárnak úgy látszott, mintha életében soha sem lett volna annyi dolga, s mégis soha sem tetszett a nap előtte hosszabbnak, soha sem unta magát jobban, sőt minden jó kedve mellett is soha sem boszankodott többet; mert nem volt-e valóságos gyalázat, hogy míg ő fárad és pénzét költi, s az egész szomszédság segíteni jő, csak az nem nyúl semmihez, a kinek kedveért mind e készületek történnek. Maris

jókor reggel elment a háztól, s azóta vissza sem jött, mintha nem is őt illetné az egész. Farkas uram nem adná sokért, ha leányát jól megverhetné, s tán meg is tette vala, ha tele nincs háza emberekkel, s Ékesy maga nem kérte volna, hogy a világért se tegye, nehogy végre még azt kiáltsák rá, hogy leányát kényszerítette.

Maris addig a Sajó tulsó partján mulatott, mintegy bucsút járva a helyeken, hol egykor Lajossal együtt volt. A templom hársai alatt, a réten, künn az erdőben, hol kedvesétől bucsút vett s mindenütt boldogabb idők emlékei támadtak szivében. Mint a ki egy sírkertben bolyong, hová kedveseit eltemették, megnyílni érzi keble sebeit, s még sem válhatik meg e helytől, hol magát egykori boldogságához közelebbnek érzi. Szive kimondhatatlan fájdalmakat türt, de fájdalma nem volt édesség nélküli. S alig szakíthatta el magát azon helyektől, hol, mint az alkony a nap után, egykori boldogságának legalább emlékei maradtak meg. Csaknem dél lett, mire visszajött az erdőből a faluba.

A tiszteletes épen ablakánál állott, a malomra nézve, melynek kerekei ma álltak, s honnan épen most víg kurjongatás hallatszott. A lelkész fölsohajtott, az örömhangok fájtak szivének. — Szegény leány — gondolá magában, — ez örömrivalgás között ki hallhatja sohajtozásidat! Virággal hintik útadat, koszorút fonnak homlokodra, s így kisérnek az oltárhoz, nem is gyanítva, hogy áldozat vagy. Hisz ők szeretnek téged! Apád minden nélkülözést türne inkább, hogysem vagyonodat csonkítaná, életével védne minden bántás ellen; most is csak azért oly kérlelhetetlen, mert leányának emelkedése, leánya boldogsága forog kérdésben. Csakhogy nem értenek: ez az egész baj. Szomorú egy Babel a világ. — E pillanatban nyílt meg az ajtó. Hátra tekintett, s a szobában Mariska állt előtte.

A melegtől és sebes járástól neki pirosodott arcza, az egyszerű ruha, a virágos faág, melyet kezében tartott, minden azon pillanatra emlékezteté, mikor Maris egy év előtt elbucsúzván kedvesétől, e szobában volt. S mégis minő változás, ha az arcz kifejezésére nézünk; mennyi fájdalom, mily szomorú elhatározottság van kifejezve e gyöngéd, csaknem gyermeteg vonásokon.

A lelkész meghatva fogadta a jövevényt, s jobbját nyujtva kérte, hogy üljön le és pihenjen meg.

— Nincs időm, tiszteletes uram — szólt a leány. Hír nélkül jöttem el hazulról, s apám.... Maris arczán fájdalmas kifejezés vonúlt át. — Csak egy kis kérésem van; tudom, tiszteletes úr megteszi kedvemért. — Ekkor a leány egy bepecsételt levelet vont ki kebléből, s a lelkésznek nyujtá. — Ha majd elmegyek — szólt elfojtott hangon — és Lajos visszajő: adja át neki e levelet. Zátonyiéknak akartam adni, kétszer is voltam házuknál, de megint csak elmentem. Szegények! eleget szenvedtek úgyis, miért növelném bánatukat az által, hogy fölkeresem őket. Mégis csak én vagyok oka az egész szerencsétlenségnek. Ők is csak átkozva gondolnak rám. Meg fognak vetni, gyűlölni, s engem többé senki sem fog szeretni e világon!

— Szegény leány, hogy' gondolhatsz ilyeneket — szólt a lelkész nyájasan. — Zátonyiék ismernek, s bármint fájjon nekik, a mi történt, jól tudják, mennyire szeretted fiokat.

— Azt nem tudhatják — mondá Maris, szomorúan rázva fejét; — magam is csak azóta tudom, mióta oly szerencsétlenné lettem. Ha Lajos eljött volna, most talán megmondhatnám neki, s talán megértene. Meg akartam írni, de én gyönge író vagyok; a mit érzek, azt nem lehet szavakban kimondani. Isten maga úgy akarta, hogy legalább valami legyen a világon, a mit

nem lehet hazudni. Csak legalább láthatnám, csak félóráig szólhatnék vele. Így válni meg tőle, örökre!.... ez fáj lelkemnek.

A lelkész szelíd szavakkal vigasztalni akarta őt.

Maris szó nélkül hallgatta végig.

— Ki tudja — mondá végre szomorúan, — talán ő sem szeret többé; másra gondol, s engem elfelejtett. Ha így volna: ne adja neki levelemet a tiszteletes úr, dobja tűzbe és ne említse nevemet. De ha a régi maradt, ha azon szívvel jő vissza, melylyel elment: ó, akkor mondja meg neki, hogy apám kegyetlensége szakasztott tőle el, de hogy csak őt fogom szeretni végső pillanatomig, hogy az ő nevét fogják kimondani ajkaim végső fohászommal. Ne epedjen. Jobb ha egészen elfelejt. Mondja neki, hogy felejtsen el! — — Nem, nem, az Istenért, ne felejtsen el; hisz én őt oly nagyon szerettem, s miért éltem volna a világon, ha ő is el tudna felejteni? . . . .

Rég visszatartott könyei kitörtek, s egy székre vetve magát, keservesen zokogott. — A jámbor lelkész vigasztalni akarta, de úgy érzé, hogy az ő szemei is könybe lábadtak. Egy idő múlva Maris megtörölte szemeit s föltekintett.

— A tiszteletes úr sír — szólt keservesen, — látja, hogy szerencsétlen vagyok, s megesik szive rajtam. Atyám fél éve, hogy látja kínjaimat; térdre esve rimánkodtam előtte, s ő nevet, tegnap estve lábával taszított el magától. Oh Istenem! csak anyám volna, tudom könyörűlne rajtam. Ezerszer jobb lenne, ha a leányt, kinek anyja meghalt, vele temetnék el; apja nem érti őt soha e világon!

A hangból, melylyel Maris e szavakat mondá, atyja iránt végtelen elkeseredés volt észrevehető; s a lelkész tisztének tartá őt az isteni parancsra inteni, mely a szüléket tisztelni rendeli.

— Oh én ismerem e parancsot — szólt az előbbi: — tiszteljed apádat és anyádat, hogy hosszu életű légy e földön. Nemde így tanultuk; a ki apját nem tiszteli, nem lesz hosszu életű, Isten maga rendelte így. — Maris az utolsó szavakat félhalkan mondá, mintha csak magában beszélne. Arcza egész kifejezésében volt valami, a mitől a lelkész megijedt. De mielőtt még valamit mondhatott volna, a leány, mintegy erőszakkal elűzve sötét gondolatait, nyájasan kérte őt, hogy ha olyasmit mondott, a mit nem kelle, ne nehezteljen rá; legalább ő ne itélje el. S ezzel, megcsókolva a már ősz férfiú kezeit, elsietett.

Mikor a Sajó partjához ért, csolnakját nem találta ott. A molnár, csak hogy leányát boszantsa, rég áthozatta azt, s Maris kénytelen volt a kompon menni át. Épen indúlni készült. A komp telve volt szekerekkel és emberrel; de alig lépett be, midőn a komp elején fülhasító hangok szólamlottak meg. A szomszéd mezőváros czigányai, kik a holnapi lakodalomra jöttek, mikor a menyasszonyt a kompba látták lépni, harsány trombitaszóval üdvözlék váratlan útitársukat. A révész s az idősebb férfiak gyönyörrel vagy legalább elgondolkozva hallgatták a marsot, melyet a czigányok húsz év óta minden lakodalomnál fújtak; a fiatalok jókedvűen nézték a zenészeket s nevettek a primáson, a ki kondor fejét ide s tova rángatta, mintha vonójához volna kötve; míg kontrása — mint kontráshoz illik — félig behúnyt szemekkel, álmosan követte pajtását; a czimbalmos pedig mintegy kétségbeesve hadarászott körül nyakába akasztott czimbalma húrjain. A klarinétos és trombitás felfuvalkodva állottak társaik mellett. A révészek megfeledkeztek kötelességökről, s kicsibe múlt, hogy a komp a Sajó közepéről visszafelé nem ment ismét. Az innenső és tulsó parton hallgatók

gyűltek össze, irígy szemekkel nézvén a boldogokat, kik szép muzsikaszóval kelnek át a Sajón. Maris azalatt, mintha észre sem vette, vagy már elfeledte volna, hogy az egész az ő tiszteletére történik, a komp egyik végén ült, s hallgatva nézett le a vízbe.

— Ez sem úgy néz ám ki — szólt a révész egy vén paraszthoz, mikor a komp megállott s Maris eltávozott, — mintha nagyon örülne lakodalmának.

— Nincs is miért, kényszerítik szegényt — mondá a megszólított.

— Hiába, Ékesy úr nemes ember — szólt gúnyolva az előbbi, — a molnár is csak olyan akar lenni és leányán kezdi.

A molnár épen háza előtt állt. Maris, kire a lelkész intései nem maradtak hatás nélkül, mikor apját látta, közelítni akart. Azonban visszariasztá őt a kaczaj, melylyel apja fogadta, látván, hogy leánya, ki a menynyegzői készületek elől ment el, most egy czigánybanda kiséretében jő haza. Hallgatva ment be a házba s szobájába zárkózott.

Farkas uram rendszerető ember volt; a malomkerekek nem jártak pontosabban, mint ő maga. Házában minden dolognak meg volt szabva ideje, minden embernek foglalatossága, s a félelem és megszokás, a világ e nagy rendtartói, az év első napjától az utolsóig kellő kerékvágásban tartották az egészet. Ha a nagy kakukkos óra a cselédszobában megállna, — a mi azonban soha sem történik, mert Zsuzsi, kire a felhuzást bízták, csak e lehetőségtől is elszörnyed, — de hogy ha mégis meg találna állani, bátran lehet azon órát az emberek szerint igazítani. Ha Vikta behozza a levest, oly bizonyosak lehetünk benne, hogy épen tizenkettő az óra, mintha tíz faluban harangoznának.

Az esteli harangozás után a molnár naponkint szobájába jött, s ha épen vendégei nem voltak, magánosan költé el vacsoráját, mi csak egy pohár borból és kenyérből állott. E mellett azonban néha egy óráig is elült. Mióta Maris annyira nőtt, hogy a kenyeret és palaczkot rábízhatták, ő hozta be apja vacsoráját, s ez sokszor órákig elbeszélt gyermekével, s nem vágyódott más társaság után. Mióta Marist Ékesynek igérte, megszűnt a régi bizodalom; a leány néha félóráig elült szó nélkül az asztal mellett és sem ő, sem apja nem tudták, min kezdjék a beszélgetést; de hogy leányát maga mellett lássa, hogy ez hozza be borát, ez tegye elébe a tányért, melyen a kenyér és kés minden nap ugyanazon módon fekszik, szükségessé vált a molnárnak, s alig képzelhette, hogy az valaha másképen lehetne. — Maris, ha apjától valamit akart kérni, mindig ez időt szokta használni; ilyenkor szólt vele tegnap is Ékesy iránt. Kétségbeesése erőt adott, hogy annyiszor tett kérését ismételje. Apja lábaihoz borult, elmondott neki mindent, mi szivére hathatott. Az apa előbb boszankodott, azután észrevevén a hatást, melyet leánya szavai tettek reá, szenvedélylyel taszítá őt el magától. A szerencsétlen lábával lökte el könyörgő gyermekét, botot emelt reá s azt mondta, hogy megveri.

— Ma sem ő fogja behozni boromat, — szólt a molnár magában, mikor az estharangot hallva hazafelé ballagott. — Pedig nem fél tőlem, tegnap sem félt, bátran szemem közé nézett, sőt azt merte mondani, nem bánja, ha agyonütöm is. Makacs egy teremtés. Elkényeztettük, s most nem akar szót fogadni apjának. Se baj. Egy nappal előbb vagy utóbb szokom el tőle, mindegy; ha ő nem hozza be boromat, majd behozza Zsuzsi vagy Vikta. Bánom is én; s ezzel a szobába lépett Farkas uram, s rosszkedvűen az asztalra csapva

sapkáját, épen le akart ülni, midőn az ajtón, szokott mód szerint, Maris lépett be.

A molnár, mikor leányát látta, első pillanatra meg volt hatva. — Tehát mégis eljött — gondolá magában. — Jó leány, csakhogy ember kell neki. Jó estét Maris — szólt nyájasan, midőn ez a poharat és tányért az asztalra tevé. — Szinte furcsán esik, ha meggondolom, hogy boromat esténkint más fogja behozni. No de asszony lesz belőled, s majd megszokom.

— Édes apám, akár halálig szolgálnám.

— Az ne megy — szólt az öreg fejét rázva. — A leánynak férjhez kell menni. Majd bizony szolgálónak tartalak, mikor teéns asszony lehet belőled.

— Én nem akarok az lenni, apám — mondá Maris, ki a néhány nyájas szóhoz új reményeket kötött, — nem vagyok én arravaló.

— S mért ne volnál arravaló? — szólt a molnár boszankodva. — Nem vagy-e gazdag; de csak úgy, ha én akarom. Ékesy uram megköszönheti, hogy ily feleségre tett szert.

— Én oly boldog voltam házában — mondá az előbbi esdeklő hangon; — oly boldog lehetnék ezentúl is. Ne taszítson el magától, hisz én nem kivánok semmi mást. Itt leszek körűlte, soha, soha sem hagyom el.

— Tudjuk — szólt a molnár gúnyosan, — hogy ha aztán a vén bolond maholnap meghal, akkor a sehonnaihoz mehess. Hohó, az én házamban bizony soha sem parancsol e koldús nép. Óh én keresztül látom az egész trafikát. Halálomra számoltok úgy-e? De én nem oly hamar fogok meghalni, vagy legalább addig élek, míg téged Ékesynél látlak, s a szőke czigány majd ott muzsikálhat házad előtt.

— Atyám, atyám! hogy' gondolhat ilyet — szólt Maris, — hát oly elvetemedettnek hisz, hogy fölteheti ezt rólam?

— Akár gondolsz halálomra, akár nem — folytatá mindig több ingerültséggel az előbbi, — a leánynak kötelessége engedelmeskedni, különben nem jóravaló. Akár sírsz, akár nem, Ékesyné lesz belőled, ha az egész világ fejére áll is.

— Az Úr kínszenvedésére kérem, apám, — esdeklett Maris kétségbeesve, — legyen irgalmas irántam; kivánjon tőlem akármit, csak ezt ne. Életem függ szavától; legyen irgalmas irántam.... S apja lábaihoz rogyva a leány, kezét akarta megragadni. Az öreg molnár dühösen fölugrott.

— Nem teheted? Majd meglátjuk, ki állja szavát, te-e vagy én? Mindjárt üssön meg a mennydörgős mennykő, ha e haszontalan pityergés miatt az egész vármegye által vén szamárnak neveztetem magamat. Ha agyon sírod magadat, mégis Ékesyhez adlak. Inkább halva látnálak, minthogy saját gyermekem által parancsoltassak magamnak.

S ezzel a molnár felkapva süvegét, magára hagyta leányát.

Maris még térdepelve, sokáig nézett utána.

— Bocsássa meg Isten bűnömet — szólt végre fájdalomtól elfojtott hangon. — Én nem tehetek róla. S fölkelvén, ő is elhagyá a szobát.

Farkas uram körüljárta házát és udvarát; pipára gyujtott, s a Sajó partján nézte a holdat, mely épen a templom tornya fölött állt. A csend és a hűs esti levegő csillapítólag hatott a molnár indulatára, s félig sem szítta ki pipáját, mikor ismét nyugodtan haza ment, azon gondolkozván, hogy' is veheti föl ennyire egy ostoba leány haszontalan beszédét. Rövid idő mulva elaludt.

Minden hallgatott a malom és falu körül. Csak a kerekek egyforma kopogása, a fülmileének, s időről időre a könnyű zaj, melyet a réczék s más vizi madarak

szárnycsapásai okoztak, szakíták félbe az ünnepélyes csendet. Mint mikor őszszel a cserjén a szellő átszalad, olyan e zaj. Sietve közelít. Fejünk fölött hallatszik a repülő madarak rikkanó hangja, s pillanat múlva minden eltűnt, a nélkül, hogy a fölöttünk átvonuló vándorokat láthatnók. A holdvilág tiszta fényét önti el a táj fölött, s szelídebb világításnál minden tárgy szebbé válik, mint egyébkor. Az erdő sötétebb, a fák nagyobbak, a hegyláncz, mely a határon elvonúl, magasabbnak látszik; maga a köd, mely a Sajó partján álló lápok fölött lebeg, csak fehér fellegnek tünik föl, mely a földről lassankint a csillagos égen szállongó testvéreihez emelkedik. — De a faluban rég alszanak, s nincs, ki a tavaszi éj leírhatlan szépségeit élvezné. Csak a révész maga van még ébren. A komp oldalához támaszkodva néz át a malomra, melynek kerekei ezüst hullámokat csapnak föl a sötét folyón. Úgy tetszik neki, mintha a túlsó parton valaki járna. Mi köze hozzá, talán az is a holdvilágot nézi. Végre a révész is elálmosodik. Még egyszer föltekint a gönczöl szekerére, hogy megtudja, hány óra lehet, s lehever bundájára.

Szemeit a csillagokra függesztve, fekszik a szunnyadás és éberség közti állapotban, mely az álmot megelőzi, mikor egyszerre különös nesz üti meg füleit. Mintha a Sajó másik partján valami nehezet dobtak volna a vízbe. Bizonyosan a malomnál volt. Fölkel és átnéz: de nem lát senkit. Talán csak álmodott. De nem: a folyó felszinén széles habgyürűk láthatók, melyek az innenső partig terjednek. A révész gyöngén ingani érzi kompját, mikor az oda ért habok aljához csapódnak. — Tudom már — szólt végre rövid gondolkozás után, — a Sajó ismét egy darabot mosott le partjáról. A gyürűk mind a malmon túlról terjednek el. Mély ott a víz és sebes.

A habok megint elsimúltak. Tiszta tükörként fekszik a folyó, fölötte ezüst sugaraiból hidat épített a holdvilág. A révész még egy ideig körülnéz s gondolkodik. A Sajón túl, a molnár kertjében, olyan szépen énekel a csalogány.

V.

Alig önté el a nap első sugarait a táj fölött, mikor a czigánybanda a színből, hol az éjet tölté, kijött s a molnár ablakai előtt rázendíté a nótát. A révész fölugrott kompjában s szemeit dörzsölte; a part melletti házakból asszonyok és gyermekek jövének elő, s maga a klarinétos, kit a molnár jó bora úgy elaltatott, hogy félig öntudatlanúl, mint az alvajáró, fogott hozzá a muzsikához, tökéletes éberségre fújta magát s a nóta mértéke szerint erősen hajtogatta fejét. Pár pillanat múlva mind talpon valának a malom lakói; de senki sem ugrott ki vigabban ágyából, mint az öreg molnár. Zsuzsi az új rojtos csizmát és a búzavirág színű ruhát tevé ágya mellé, melyet ez alkalomra varratott. Az asztalon feküdt új selyem kalapja. Farkas uram saját lakodalmára nem öltözködött oly jó kedvvel, mint ma.

— Ördögadta czigányai, milyen keservesen fújják; még megfájul a fejem.

S ezzel fölnyitá a zsalut és kikiáltott. A primás, a nélkül, hogy félbenhagyta volna a hegedülést, az ablakhoz jött.

— Már mit lármázzátok föl az egész falut ilyen jókor reggel, — szólott nevetve.

— Nemzetes uram, — válaszolt a megszólított nagy

alázattal, — ez így szokás; mikor a teéns alispán úr leányát házasította ki, ezzel a nótával költöttük föl a menyasszonyt.

— Hát húzd rá — szólt a molnár mosolyogva, ki a viczispán említésénél szinte nőni érezte magát. — S aztán gyertek be egy kis papramorgóra.

Mikor a nótát elvégezték, ő is fel volt öltözködve, s nagy ezüstgombos köntösében, melyet fölül nehéz filegrán láncz ékesített, kilépett cselédjei közé. Már mind a pitvarban állottak, csak Maris hiányzott.

— Menj be, Zsuzsi, siettesd az öltözködéssel.

— Magam is be akartam menni — felelt a megszólított, — de ajtaja zárva van, s nem is mozdúl semmi a szobában.

— Ennek jó álma van — szólt a molnár nevetve. — Ide, czigányok, húzzátok el a »Földiekkel játszó«-t, Maris azt szereti.

A czigányok beállottak a konyhába, honnan Maris szobájának ajtaja nyílik, s elhúzták a kivánt dalt oly hatalmasan, hogy a falak is megrengtek belé. Mennyire bámult a molnár, mikor a helyett hogy leánya ébredésének valami jelét adná, fülébe sugott Vikta, hogy jőjjön ki csak egy kicsit.

— Maris nincs szobájában — szólt ez, mikor a molnár az udvarra jött. — Nem is aludt idehaza, ágya azon módon van, a mint tegnap estve volt.

— Hazudsz, semmirevaló.

— Nem hazudok biz' én, nézzen csak be ablakán.

A molnár az ablakhoz sietett. A fehér függönyök egyike félig oldalvást vala húzva, úgy hogy a szobába láthatott. Maris ágya vetve, s ő nem volt szobájában.

— Megszökött — ordítá a molnár csaknem magánkívül haragjában, s az ajtó felé rohant. — Lóduljatok pokolba — kiáltá a czigányoknak, — ide egy baltával.

De mielőtt azt elhozták, oly dühösen rugta meg az ajtót, hogy az megnyílott.

A muzsika elhallgatott, a cselédek ide s tova futkostak. A molnárhoz senki nem mert közelíteni, s ő, leánya szobájában egy székre vetve magát, haját tépte.

Épen akkor jött át a komp a Sajón, s még mielőtt a parthoz érhetett, valaki elbeszélte a történteket.

— Hát Maris lett volna! — szólt a révész eliszonyodva.

— Hol látta kend, hogy utána mehessünk — szólt az egyik molnárlegény, ki épen oda jött. — A gazda száz forintot igért annak, a ki visszahozza, vagy megmondja hol van.

— Hol van? — szólt a révész megilletődött hangon, — te is elmész egyszer oda gazdáddal együtt, csakhogy onnan senkit sem hozasz vissza. Isten legyen irgalmas lelkének. A szegény leány vízbe ugrott.

A révész, a molnárlegények, sokan a faluból, hova a hír pár pillanat alatt eljutott, gyalog és ladikokon indúltak keresni a leányt. Csak a molnár maradt a háznál, ő nem hitte, nem akarta hinni a haszontalan beszédet. Mind csak alávaló cselszövés. A leány Zátonyiéknál vagy talán a tiszteletesnél rejtette el magát; csak rá akarják őt szedni. De ő nem enged; nem, ha az egész világ felfordúl is. Ugyan miért ugrott volna az ő leánya vízbe, mikor mindene megvolt, a mit csak szive óhajthatott; egy báró kisasszonynak sem lehet jobb dolga.

Dühösen járt fel és alá szobájában, boszút esküdve mindazoknak, a kik hálátlan gyermekét a megszökésben elősegítették. Így találta őt Ékesy, ki a főbíró társaságában egy zötyögős hintón három, csupa atyafiakkal megrakott szekértől követve, a többi vendégek előtt a malomhoz jött.

Miután az esküdt és társai a történtekről értesítve, a keresőkhöz csatlakoztak, a főbíró maga maradt a molnárral. Az érdemes tisztviselő egészen osztozott a gazda nézeteiben. Elég hasonló esetet tud ő is, hogy a leányok eltűntek a lakodalom előtt; mindenfelé keresik és nem találják, vagy valami ruhadarabot találnak a folyó mellett. Az egész világ azt mondja, hogy vízbe ugrottak, szülőik — ha t. i. gyengék — kétségbeesnek. Végre az elveszettnek gondolt kisasszony visszajő, s az egész csak tréfa. Hiába, az ilyen leány mindent megpróbál.

— Úgy-e, hogy csak próbálgat — szólt remegő hangon a molnár, ki a főbíró szavaira leírhatlan figyelemmel hallgatott. — Csak bolonddá tartanak. A teéns úr több ily esetet tud. Úgy-e ez már sokszor megtörtént a világon? Semmi különös nincs a dologban. Már ugyan ki hinné, hogy az én leányom vízbe ugorjék, mikor olyan gazdag, szép és fiatal. Épen tegnap volt tizenhét éves. Ugyan ki hihetné azt! És még effélével ijesztgetik az embert. A molnár nevetett, oly keservesen, hogy maga a főbíró sem tudta, mit mondjon hozzá, s végre más szavakkal megint csak ismétlé, a miket már előbb mondott.

— Ne gondolja a teéns úr, hogy olyan könnyen rászedetem magamat — szólt az előbbi mindig nagyobb fölgerjedésben. — Nem vagyok bolond, hogy az efféle mesének hitelt adjak. Az lehetetlen, hogy Maris a vízbe ugrott; teljes lehetetlen! Úgy-e teéns uram?

De a molnár már alig hallotta a főbíró feleletét. Pillanatról pillanatra növekedett nyugtalansága. Szemei majd az ablakon függtek, honnan a Sajó partjára látott, majd az ajtón. Időről időre, ha közelgő lépteket gondolt hallani, fölkelt és kinézett. Orczáját halálos sápadtság lepte el. — S még hírt sem hoznak — szólt, székére

vetve magát. — Eddig rég megtalálhatták volna; meg is találták, csakhogy nem mernek vele haza jönni. Legalább két órája, hogy keresik.

— Ne aggódjék Farkas uram — mondá a főbíró, — fogadni mernék, hogy Mariskának semmi baja. Hisz' ha meg akarta volna magát ölni, legalább levelet hagyott volna szobájában, hol megírja, miért tette . . . .

— Igazság — szólt a molnár homlokára csapva; — hogy nekem ez nem is jutott eszembe. S ezzel fölugrott és a főbírótól követve Maris szobájába sietett.

Lázas nyugtalansággal kutatta fel az egész szobát. Kinyitott minden fiókot. Remegő kézzel emelt föl minden papirdarabot, a melyet talált. Fölhányta az ágyat és almáriumot. Minden tagja reszketett, mintha hideg lelné. — Nincs levél, egy sor sincs sehol, — szólt végre, fáradtan egy székre vetve magát. — Pedig úgy-e lehetetlen, hogy ne írt volna, ha olyan szándéka volt. A molnár nagyot sóhajtott, mintha könnyűlni érezné lelkét.

E pillanatban a lelkész lépett a szobába. A molnár fölugrott és elébe szaladt.

— Hol van leányom, tiszteletes úr; miért nem hozta őt magával? Hisz én nem haragszom rá. Istenemre, nem haragszom. Nem fogom bántani, — egy rossz szót sem mondok neki.

A lelkész hallgatott. Halvány arczán mély fájdalom volt kifejezve.

— Vagy tudja-e mit, tiszteletes uram, vezessen engem hozzá. Ott van tiszteletes uraméknál. Én nem haragszom senkire, csak leányomat akarom vissza. Hisz egyetlen leányom, az én gyermekem, hogy' bántanám. Mondja meg neki, hogy ha épen olyan nagyon ellenére van, Ékesy visszalép. Lajoshoz mehet. Mindent, mindent; csak jőjjön vissza. Az egy élő Istenre kérem a tiszteletes urat, hol van leányom?!

A főbíró is meg volt hatva. A lelkész szemében könny ragyogott.

— Barátom — szólt, megszorítva a molnár kezét, — legyen férfi! .... Leánya nincs többé az élők közt.

— Hazugság, alávaló hazugság! Látni akarom leányomat, vezessenek hozzá! — ordított a molnár, s csaknem magánkívül rohant az ajtó felé.

Itt találkozott azokkal, a kik leánya holttestét hozták.

A leány nem volt elváltozva, csakhogy a szép arcz valamivel halványabb vala, mint azelőtt, s fájdalom helyett most a halál szelid nyugodalma volt rajta kifejezve.

Míg a szomorú terhet az ágyra tevék, a révész elmondta, hol keresték és hogy' találta meg végre ő a testet a Sajó hajlásánál, a hol a fűzfák állanak. A szerencsétlen apa nem hallgatott semmire, nem látott semmit maga körül; szemei leányán függtek. Melle nehéz, rendetlen lélekzettől emelkedett. Néha vadon tekinte körül, mintha valakit keresne, vagy valamit akarna mondani, a mi ízekre zúzza szivét, oly teherrel fekszik rajta, s mit ő egy világért nem tudna kimondani. Most lépett Ékesy a szobába.

A molnár alig hogy meglátta, szenvedélylyel rohant felé. — El innen, el, — ordítá, — te gyilkoltad meg őt! Légy átkozott!

— A gazda magánkívül van, — szólt emez elég nyugodtan. — Különben nem beszélne így.

— Te gyilkoltad meg, te! — kiáltá a molnár fájdalmasan, s magánkívül rogyott le leánya ágya mellett.

Mikor ismét magához jött, egészen meg volt változva. Mintha reggel óta tíz évvel idősebbé lett volna. Oda ült a kedves halott ágya mellé s órákig elnézte, reszkető kezekkel megsimítva nedves haját; de a dolgok összefüggése csak homályosan — mint egy borzasztó

álom emléke — állott előtte. Csak néha villant föl agyában a szörnyű valóság, s akkor leányára borúlt és keservesen sírt.

Azoktól, a kik életöknek magok vetnek véget, meg szokták tagadni a rendes temetést. Mintha meghalva sem nyughatnék a többi emberek közt, a ki nálok gyöngébb vagy szerencsétlenebb! Minden botrány kikerülése végett a főbíró, mint legfőbb tekintély, azon meggyőződését jelenté ki, hogy Maris halála véletlenül történt. A szegény leány vigyázatlanúl nagyon közel jött a meredek parthoz, s az leszakadt alatta. Nem hitte senki, de ellenmondás nélkül elfogadták e magyarázatot, s midőn harmadnap fehérbe öltözött leányok vitték a koporsót a temetőbe, a falu minden lakója meghatva kisérte ki a leányt végső nyughelyére. Hisz neki csak egy bűne volt: hogy nagyon is híven szeretett!

*

A holdvilág újra elönti fényét a Sajó és a falu fölött, mely partjain épült. A csalogányok édes dalt zengenek az orgonavirág-bokrokon, melyek a temetőt környezik, elrejtve az újonnan fölhányt sírdombot. Az emberek rég aludni mentek. Oly csendesen és bájolón fekszik a környék, mintha mind csupa boldog emberek laknának ott.

Tarisznyájával hátán s bottal kezében egy utas jő a faluba. Egyenesen a rektor házának tart. Sötét minden. Koczog. Vár, s megint kopogtat. Zátonyiék alkalmasint nincsenek otthon. A paplakhoz siet, mely mindjárt a rektorház mellett áll, s melynek ablakán át még világosságot lát. Halkan az ablak mellé vonúl. Zátonyiék csakugyan ott vannak. Kopogtat. Belép.

A rektorné felugrik, s az idegent karjai közé szorítja.

— Lajos! kedves, szegény fiam!

Az anya, hosszú távollét után, zokogva tartja karjai közt egyetlen gyermekét; s a könyek, melyek arczán leperegtek, keserű fájdalom könyei valának.

*

Kevéssel a történtek után megint eltávozott Lajos. Katonának állván, oda veszett a háborúban, mely a következő évben kitört. Zátonyiék ott pihennek Mariska mellett; s magát a lelkészt is kiragadták az idő vészei azon körből, melyben élete üdvös működés közt folyt el.

Több év, s nagyszerű események, melyek alatt a Sajó csendes környékét hadi zaj töltötte el, háttérbe szorították e szomorú történetet, s talán egészen elfelejtették volna, ha az öreg molnár nem élne még s kisértethez hasonló alakjával nem emlékeztetne mindenkit a múltra.

Legalább húsz évvel idősebbnek látszik. Egészen meghajlott; ezüst haja hosszú fürtökben lóg alá halántékain, csaknem eltakarva a halvány arczot, melynek redőit nem simítják el többé szerető kezek. — A malom elégett a háború alatt, birtokának nagyobb része elpusztult, a többit a távol-rokonok foglalták el, kiket a hatóság az egészen elgyöngült s magával tehetetlen öreg gondnokainak nevezett ki. Így él ő, maga is egy rom, egykori házának romjai között. Lelkét csak egy emlék tölti el, minden egyéb iránt eltompult, s úgy látszik, csak fájdalma által függ össze az élettel.

Órákig, napokig ül a Sajó partján, s gondolataiba merülve nézi a folyó csendes folyását. Az öreg révészen kívül alig van, ki őt néha megszólítaná.

A molnár nem kerüli, de nem is keresi az ember társaságát; s valahányszor vele találkozik, mindig leányára viszi a beszélgetést. — Hisz' kend találta meg

szegényt! Úgy-e ott a fűzfák alatt feküdt a szerencsétlen?

— Ott biz az — válaszol a révész megindúlva, — Isten nyugosztalja szegényt! Ki tudja, talán jobb neki, hogy e szomorú időket nem érte meg!

— Jobb bizony — szólt az agg remegő hangon, — sokkal jobb! Csak az fáj, ha arra gondolok, hogy mikor Marist a Sajó elragadta s karjait segítségért nyujtotta ki, én nem voltam ott, s nem foghatám meg kezét! Csaknem megőrülök, ha eszembe jut. Szüntelen előttem van. Mintha most is hallanám szavát. Kétségbeesve nyujtja felém karjait, s nincs kéz, mely felé nyúlna s őt a partra vonná!

S a szerencsétlen agg elmerülve fájdalmában, ismét hallgatva ül ott a Sajó partján. Hab hab után suhan lábai alatt; hónapok és évek folynak el: de a képet, melyet a Sajó tükrén lát, sem idő, sem a víz folyása nem viszi el magával.

EGY TÓT LEÁNY AZ ALFÖLDÖN.

I.

Mely alkalommal vette észre Apostagi János, hogy tótul is ért, noha életében egy szót sem tudott tótul.

— Jőjjön csak, édes apám, a szegény tót igen beteg — szólt Pista, Apostagi János legidősb fia, midőn a juhszín egyik szegletéből apjához sietett, ki a másikban a lemorzsolt kukoriczacsutkáktól csaknem eltakarva pihent és falatozott.

— Miféle tót? — kérdezé János gazda, fiára tekintve a szalonnáról, melyből egy ízletes szeletet vágott kenyeréhez.

— Hát egyik azok közől, a kik tegnap itt kukoriczát morzsoltak; nem látta kend?

— Aha, — szólt Apostagi János, a szelet kenyeret és szalonnát szájába dugva, oly hangon, mintha tökéletesen tudná, kikről van szó, noha őszintén megvallva, mindig legkisebb gondja is nagyobb lett volna annál, ki morzsol a juhszín másik oldalán; most pedig egészen más dolgokról gondolkozott. — Mult télen, midőn többed magával a zsidó árendás számára Nagyváradról pálinkát szállított, szekere feldőlt s összezúzta lábát. A hosszú betegség s a kár, mely szerződés szerint a fuvarosokat illette, vagyonának egy részét fölemészté.

Négy lovából kettő, két ökre és sertései rámentek, s negyed telkén és két sárga lován kívül csak jó felesége és gyermekei maradtak meg. Nagyobb bajára még mindig sántikált, s miután saját földjét nagy ügygyelbajjal megszántotta, csak hogy valamit keressen, fiával együtt kukoriczamorzsolásra szánta magát. — Apostagi Jánosnak, mint ezekből látni, eléggé meggyűlt a baja; nem ért rá, hogy másokra ügyeljen.

— A többi tót ma reggel elment — folytatá Pista, — ez is el akart menni, de nem tudott; bizony nagyon beteg, még talán meg is hal. Az előbb, hogy szemét behunyta, épen úgy feküdt ott, mint nagybátyám, mikor őt taval kiterítve láttam. Már édes apámat akartam hívni, de kis leánya megczirógatta, s akkor megint felnyitotta szemét. Most ismét rosszúl van.

— Hát kis leánya is van? — kérdezé János gazda, fölkelve.

— Épen olyan, mint a mi Mariskánk.

— Mariskánk anyjánál van, neki semmi baja — szólt Apostagi. — De úgy látszott, mintha fiatalabb gyermekének említése siettette volna lépteit, melyekkel a beteg emberhez közelített.

Szomorú egy látvány vala ez, s ámbár Apostagi nem tartozott azok közé, kik ha bajt látnak, annyira megilletődnek, hogy még magukon sem tudnak segíteni: ő is mélyen meghatva tekintett az idegenre, ki a kemény földön szunnyadva, halálához közelített. — Szegény tót — szólt a gazda, — mily távol szakadt szülőföldjétől. Hej, nem tudja senki, hol fog állani fejfája, s lesz-e, ki megsiratja!

— Már kétszer igazítottam fejealját, de a csutkák, melyeket gubája alá tettem, mindig legurúlnak, s feje egészen visszaesik. — Ezt mondván, újra igazítani akará Pista a beteg fekvőhelyét.

— Hagyd el, Pista, jobb neki, ha nem ébred fel. — S ezzel János gazda levette válláról s a betegre terítette gubáját.

— Maradj te itt, talán szegénynek vízre, vagy más valamire lesz szüksége, s kiáltasz nekem, ha kell; én addig morzsolni megyek.

Épen mikor menni akart Apostagi, a beteg felnyitotta szemét. Talán a guba esett jól neki, mely tagjait a hideg légvonal ellen védte, vagy a részvevő hang, melylyel Apostagi szólt; de a beteg ember tekintete kimondhatlan hálával függött ismeretlen jóltevőjén s egy perczig nyugalom, csaknem megelégedés vala kifejezve sápadt arczán.

— Kell-e még valami kendnek? — szólt Apostagi; — talán egy kis pálinka? ha nincs is pukapor benne, néha a nélkül is jót tesz; majd a majorba szalasztom ezt a fiút.

A beteg szomorúan rázta fejét, s néhány szót mondott, melyből Apostagi csak annyit értett, hogy nem tud magyarúl.

Midőn a kis leány, ki eddig egy pár lépésnyire a betegtől a lemorzsolt kukoriczacsutkákkal játszott, apját szólni hallotta, eldobva játékát, hozzá futott s mosolyogva fogta körül nyakát, az pedig gyönge karjával magához szorítá a gyermeket.

Egy pillanatra mindenről megfeledkezni látszott a haldokló. Halvány arczán csak szeretet, csak azon boldogság volt kifejezve, melylyel az apa kisdedében egész jövőjének reményeit körülfoghatja. De e rövid örömöt, mely mint fergeteg előtt az utolsó napsugár, még egy perczre derűt öntött el vonásai fölött, hirtelen más érzések váltották fel. — Karja, melylyel a kebléhez simuló kisdedet átölelte, erősen reszketni kezdett; szemeiben borzadás volt kifejezve, egész valóján leirhatlan nyugtalanság, mintha lelkében most támadt

volna először a borzasztó gondolat: mi lesz gyermekéből, ha ő meghal. E nyugtalanság mintha új erőt adott volna tagjainak. Felült s szólni kezdett, tompa érctelen hangon, de folyvást, sebesen, mintha végét érezné s félne, hogy nem mondhatja mind azt el, a mi szivén fekszik.

Apostagi egy szót sem tudott tótul, Pista sem; mégis soha szónoklat nem hatott annyira szivekre. János gazda nem volt lágy szivű ember, de könybe lábadtak szemei. Fia ingújjával törölte le gyöngyöző könyeit.

A haldokló észrevette e hatást, de észrevette azt is, hogy szavait nem értik. Egypár szót rebegett magyarúl; talán azt gondolta, hogy az úr, ki apostolainak a nyelvek adományát adta, egy haldokló apától sem tagadhatja meg, hogy magyarúl tudjon, míg gyermekét jó emberek gondviselésébe ajánlja; de hasztalan. — Apostagi az egész beszédből csak annyit értett meg, hogy a leányt Julisnak hívják, s a szegény tót szomorúan rázva fejét, ismét anyanyelvén beszélt tovább. Szavai oly esdeklők, oly szivrehatók voltak. Szemei majd gyermekén függtek, majd egy kérdő tekintettel emelkedtek Apostagihoz; de a rendkívüli fölindulás gyorsan fölemésztė végső erejét. Halvány arczán a láz sötét vörössége látszott; keble szorúlt, s csak akadozva folytathatta már nehéz fohászokkal félbeszakított beszédét.

— Csak azt mondhatnám meg neki, hogy értem, — szólt Apostagi nyugtalanúl fejét csóválva. — Már hogyne érteném szegény nyomorúltat, mikor magamnak is öt gyermekem van. Ne féljen kend, gondom lesz leányára, míg nálam marad, nem lesz baja. — A szóló ajkain csüggöttek a beteg szemei. Egész valója a figyelemben központosúlt, mintha üdvössége vagy kárhozata függne e szavaktól; de a nyugtalanság, melylyel kezeit összekulcsolva sohajtozott, miután többé nem beszélhetett, azt mutatta, hogy értelmöket nem fogta föl.

János gazda most ez egyszer elveszté egész egyensúlyát. — Uram fia, hogy e tót ember teljességgel nem akar megérteni. Hisz' magamnak is öt gyermekem van, nem vagyok pogány, hogy e szegény párát elhagyjam. S ezzel Apostagi, mélyen megindúlva, — mert nem tudom miért, de a kis tót leánynál mindig Mariskája jutott eszébe — erős karjaiba fogta a bámuló gyermeket, s midőn kebléhez szorítá, másik kezével könyező fiát vonta magához.

Tudta-e tisztán Apostagi önmaga, mit akart kifejezni e mozdulatával, nem tudom; de az idegen tökéletesen megérté szándékát, s leirhatlan nyugalom és megelégedés vala kifejezve arczán.

— Ne félj — szólt ez lehajolva a beteghez, — még te is meggyógyulsz; és gondom lesz leányodra.

A haldokló még egyszer föltekintett gyermekére és arra, kiben pártfogóját látta; szemében fájdalom, de egyszersmind leirhatlan szeretet és hála is vala kifejezve, s mintha egy gyönge mosoly játszanék ajkai körűl. Felsohajtott, s visszahajolva kemény nyughelyére, vonaglás nélkül végzé életét.

— Mi csodálatos — szólt Apostagi, miután a halottnak szemeit becsukta, s őt gubájával betakarta, — egy szót sem tudok tótul és mégis megértett.

Ezzel felnyitá a juhszín félkapuját, s a csősz után küldte Pistát, hogy a történtekről hírt vigyen; ő pedig a kis árva leánynyal kiült a kapu elé.

Minden nyugodt vala köröskörül. A nap a félkapun besütve, meleg sugarait lövellé a halottra is. A zöld vetések fölött vígan énekeltek a pacsirták, s János gazdának, midőn a kék égre föltekintett, úgy tetszett, mintha még egyszer oly könnyűnek érezné magát, mióta ez új terhet magára vállalta.

II.

Mit mondott Apostaginé asszonyom, midőn öt gyermek helyett hatot talált házánál.

Néhány nappal később, miután az uraságí kukoricza a pusztán mind le volt morzsolva, János gazda fiával s a kis tót leánynyal hazafelé indúlt. — Igaz, hogy az utóbbinak gondnokságához másoknak talán több joga lehetett; az is áll, hogy másutt több teketóriával jár, midőn valaki egy árva gyermeknek gondviselését magára vállalja. Mikor a szegény tótot eltemették, az ispánné a kis leányt Apostagi mellett látván, kérdezé: hát a szegény párát kend veszi magához? s ő igennel felelt. Az ispánné erre azt mondá: Isten is megáldja érte kendet — és saját gyermekének egy elviselt szoknyáját és egy piros kendőjét adta Apostaginak az árva számára. Így történt az egész dolog. S az alföldön sok becsületes magyar ember él, kit egykor mint tót gyermeket csak épen ennyi formasággal fogadtak valamely gazda házához, s nem kevésbbé nőtt s gyarapodott, noha Istenen kívül, ki minden árvák főgondviselője, senki sem gondolt vele.

Apostagi rég nem volt jobb kedvében. Örűlt, hogy a morzsolást elvégzé, mely foglalkozásban, mivel lába őt egyéb munkára képtelenné téve, három hetet töltött tótok, leányok és egy sánta obsitos társaságában. Örűlt a 34 frt 25 krnak, melyet részint egy ócska kendőbe takarva, részint egy kis bőrzacskójában magával hozott; örűlt, hogy oly hosszas idő után megint láthatja feleségét és gyermekeit, s hogy ismét főtt ételt ehetik, örűlt a mezőnek, mely minél közelebb jött falujához, annál zöldebbnek látszott. Kis fia, Pista, tarísznyáját czepelte, mert a fazekat, melyben az ispánné a gyermekek számára aludttejet adott, nem lehetett rábízni.

János gazda örömében alig vevé észre, hogy dél lett, s útjának több mint felét már elhaladta.

Pista már régen nem szaladt apja előtt, s látszott hogy a fiú fáradt, s Apostagi csak helyet keresett, hol a gyermekekkel kényelmesen megebédelhessen.

— Pisti te — szólt végre, visszafordúlva fiához, — talán el is fáradtál?

— El biz én — felelt amaz.

— Hát talán jó lenne megpihenni?

— Jó biz a.

— Hát heverjünk le itt — s Apostagi megállt egy begyepesedett határhalom mellett, s miután előbb a tót leányt, kit hátán hozott, vigyázva leemelte s gubáját a földre terítette, maga is lefeküdt, végig nyujtózva azon.

— Addsz ide tarisznyámat — szólt Pistához, ki az alatt apja mellé heveredve, ingújjával törölgette izzadó homlokát, — a kis leány megéhezett, s szemedből látom, hogy te sem bánod, ha egy darab kenyér kerül fogaid közé.

Pista ez alatt rég kiüríté a tarisznyát, s felelet helyett oda nyujtva apjának a kenyeret, kést és szalonnát; oly vágyó tekintetet vetett ezen nyalánkságokra, hogy János gazda mosolygott.

— Ma aludttejjel élsz, Pista; magam is alig lakom jól a szalonnából. Kis darab maradt, s kenyerünk is elfogyott. Ha az ispánné — Isten áldja meg — nem segít ki egy darabbal, nem sokat falatoznánk.

S erre a kék kendővel bekötött tejes fazekat a gyermekek elébe állítva, Apostagi egy darab fehérebb kenyeret adott fiának, melyet az ispánnétól kapott, egy kis bicskával és egy festett fakanállal, melyet a meghalt tót tarisznyájában talált, s mely ennélfogva kis növendékének örökségéhez tartozott. Pista a tejbe aprítván a kenyeret, majd a kis leányt étette, majd maga is

hozzálátott. János gazda is ugyancsak hatalmas étvággyal falatozott.

Ebédeltek ez nap királyok is; kétségkívül fényes lakomákat tartottak sok helyen, melyekre a házi úr ritka ételeket s drága borokat vásárolt össze, s a vendégek bársony székeken foglaltak helyet, míg az asztal körül bérruhás cselédség szolgált; de jobb izűn, s a világgal és önmagával inkább megelégedve bizonyára nem ebédelt senki a föld kerekségén, mint Apostagi János.

Nem is ok nélkül.

Ha a pusztákon mind végig megy, sem találhat vala pihenésre alkalmasabb helyet, mint a melyet elfoglalt. A magas fű a ráterített subával puha ülésül, s a határdomb, melynek oldalában leheveredett, hátának támaszúl szolgált. Ha János gazda pamlagokon ült volna már életében, most is azon képzelheté magát. S aztán minő kilátás! Előtte virágokkal hímzett szőnyegként terült el a határtalan rónaság. Itt-ott hosszú sárga vonalak váltak föl a vidám zöldet, mely mindent eltakar, jeléül, hogy a repeze virágzani kezd. A tiszta égen könnyű fellegekkel játszott a szellő, s a kútágas is, mely nem messze a határdombtól állott, a tavaszt hirdeté, mert egy nagy gólya ült tetejére, s gondolkozva görbíté meg hosszú nyakát. Udvari zene helyett száz pacsirta énekelte még a paradicsomban tanúlt dalát az ebédlőknek; s inasok helyett egész sereg veréb ugrált körül, alig várva a pillanatot, melyben a társaság fölkel, s az ebéd maradványain ők fognak osztozni.

— Mégis jó az Isten — szólt Apostagi félig magában, midőn bicskáján az utolsó darab szalonnát Pistának oda nyujtá, ki régóta vágyó szemeket vetett apja zsírosabb falatjaira. — Jól laktunk, s hány ember van a világon, ki nem mondhatja ezt. E gondolatot a tót

leány ébreszté benne, ki evés után Pistával ismét játszani kezdett a fűben. Apostagi olyan boldognak érzé magát e pillanatban, hogy talán senkivel sem cserélt volna e földön. Egyszerre azonban jó kedvének közepette gondolkodóvá lett.

Épen a bántornyai templomon függtek szemei. Innen a határról a falut környező ákáczok is meglátszottak már; sőt oda való ember a nagy urasági csűrt is megismerhette, mely a helység egyik végén áll. Apostagi csak a templomot nézte, melynek szomszédságában volt saját laka; s ennél felesége jutott eszébe. Nem azt mondom ezzel, hogy János gazda a tengeri-morzsolás alatt is nem gondolt Zsuzsira, és pedig nemcsak akkor, ha fehérruháját nézte, vagy főtt ételre jött étvágya; egyébkor sem járt senkinek esze többet otthon, mint az övé. Most azonban az villant fel agyában, mit mond majd felesége, ha a kis leányt meglátja; s e gondolatnak épen nem volt vidító hatása.

— Tudom, restellni fogja — dörmögte magában; — pedig szép leány. De magunknak is elég gyermekünk van. Az eleség meg drága, s ha az embert baj éri, mint a múlt télen, saját cselédjeinek sem kereshet eleget... Csak legalább megkérdezhettem volna előbb... De mit tehetek én róla, hogy Zsuzsi nem volt ott.

E gondolatok pillanatra elűzték János gazda kedvét; de mikor ismét útnak indúlva, falujához közelített, annyi tárgy ötlött szemébe, mi által magát érdekelve érzé, hogy minden egyébről megfeledkezett. Nem volt itt egy árok, egy halom, egy ösvény vagy dűlő, melyet nem ismert. Pista, ki feledve fáradságát, most megint apja előtt járt, ismerte a mezőn legelő teheneket. János gazda minden földnek meg tudta nevezni gazdáját. S ott, a jobbágyok tavaszi nyomásán, — ott volt a föld, melyet három héttel azelőtt maga vetett volt be. Más

csekélynek tartaná azt, — s valóban egy negyedtelkes gazdának tavaszi nyomása még az alföldön sem nagy; keskeny szalag gyanánt fekszik a többi földek között; de ezt ő szántotta, vetette el, e földből fogja tartani gyermekeit, s a fukar nem nézheti több megelégedéssel nagy arany halmait, mint ő a zöld vetést, mely, mióta oda volt, csaknem egészen eltakarta a barna földet. Ismét otthonosnak, ismét boldognak érezte magát. Csak az az örökös kérdezősködés ne lenne!

Mióta a faluhoz közeledett, alig ment tíz lépésnyire, hogy valaki ne kérdezte volna: miféle gyermeket czepel hátán. S mikor félig komolyan, félig tréfából egyszer azt válaszolta: a magamét, a szomszédasszony csaknem ijesztő kaczagás közt mondá: — Azt köszönné meg a kend felesége!

Apostagi boszankodott a szomszédokra, boszankodott önmagára is, mert érezé, hogy nem egészen oly kedélyállapotban lép saját küszöbén át, mint a ház urához illik. De ki tehet róla, a nyugtalanság ez egyszer erőt vett rajta; s feleségét nem találván otthon, a kis tót leányt Pista gondjaira bízva, letette gubáját, s az őszi nyomás felé indúlt, hova az asszony, a gyermekek állítása szerint, ment.

Apostagi fáradtnak érezte magát, s miután egy ideig ballagott, s feleségét még mindig nem látta jönni, leült a szőlőskert végén, ott várva Zsuzsit, kinek útja arra vezetett, s kinek minden esetre inkább itt, mint a háznál, a gyermekek és a szomszédok hallatára akarta tudtúl adni, hogy családjuk egy kis leánynyal megszaporodott.

Lesznek, a kik János gazdát talán gyöngének, feleségét pedig sárkánynak fogják tartani. Az egészben csak annyi áll, hogy Apostagi, ki mindig békeszerető ember volt, a mult tél óta, mikor két hónapnál tovább feküdt

ágyban, s felesége nélkül végkép elpusztult volna, még inkább meg volt győződve, hogy minden dologban az asszonyt is szó illeti a háznál. A szomszédság ugyan, s néha maga János gazda is úgy gondolta, hogy a szó, melyet Apostaginé emelt, olykor talán kelleténél hangosabb volt, de ha már a szent írás szerint a nőt a szegény ember sövényének rendelte Isten, úgy a hol e sövény hiányzik, a jószág elpusztúl: lehet-e rossz néven venni, ha e sövényben itt-ott egy tüske is találkozik? Ha elég asszony van a városban, ki, ha ránézünk, vagy beszélni halljuk, angyalnak látszik, s pedig nem az: miért ne legyen falun itt-amott egy olyan, ki nem néz ki s nem beszél angyalok módjára, de azért mégis az? Apostagi feleségét azért egy cseppel sem szerette kevésbbé, s mikor őt közeledni látta, minden fáradság daczára, jókedvűen sietett elébe.

— Jó estét, János gazda, Isten hozta kendet! mikor jött kend? — kiáltott már távolról az asszony, mihelyt férjére ismert.

— Csak most, fiam! — szólt János gazda. — A morzsolás tovább tartott, mint gondoltam. — Semmi baj a háznál?

— Nincs, hála Istennek! A kend lába is jobban van, — tevé hozzá Zsuzsi, megelégedéssel nézve férjére, ki hatalmas léptekkel gyalogolt a gyermekeihez siető asszony mellett.

— Kaszálásig, reménylem, egészen jól lesz. Pedig, fiam, ha te nem lettél volna . . .

— Hát Pista hogy' viselte magát?

— Nagyon jól. Sokat morzsolt. Harmincznégy forint 25 krajczárt hozok magammal. Azzal együtt, a mit a mult hónapban szereztünk, egy üszőt is vehetünk a jövő vásáron.

— Jó is lenne. Öt gyermeknek sok kell; ha tej

nincs a háznál, nem tudom, mit adjak, főleg a két kicsinynek.

Az már nagy baj volt, hogy Apostaginé ezzel állt elő. A jövő vásárkor veendő üszőnek a kis tót leány bevezetőjének kellett volna lenni, s most a tej elmossa az egész hatást. János gazda nem tagadhatá, hogy e czikk fogyasztása a kis tót leány által tetemesen fog növekedni. De mit tegyen; mindig közelebb jöttek a faluhoz, végre szólnia kellett.

— Állj meg egy kissé, Zsuzsi — mondá végre Apostagi, miután magát elhatározta, — vagy ülj le a szőlő mellett; fáradt vagyok, s még egy kis beszédem volna veled.

— Ha kend fáradt, üljön le; ha majd utánam haza jő, beszélhetünk. Sietnem kell. A gyermekek még nem ettek meleget, tűz sincs a háznál.

— Mindjárt mehetsz, de előbb valamit kell még mondanom; nem tart soká. — S oly melegen, oly kérőleg nézett nejére Apostagi, hogy ha karját nem fogja sem mehet vala tovább.

— Furcsa ember kend — szólt bámulva a nő. — Már mi az, a mit később, vagy menés közben el nem mondhatna?

— Hát, tudod Zsuzsi, én a tengeri-morzsolásból még valamit hoztam magammal.

— Ugyan mit?

— Mit? Hát egy kis leányt, kit hátamon hoztam ide a pusztáról. El is fáradtam ám.

— Biz elég rosszúl tette kend. Alig birják lábai, s már mások gyermekeit czepeli. De hát kié a gyermek és mikor jönnek érte? Mióta az első szobát a szabónak bérbe adtuk, magunk is alig férünk el.

— Alig hiszem, hogy ezért egyhamar eljőjenek — szólt Apostagi némi zavarral igazítgatván kalapját. — Apja meghalt.

— De anyja csak lesz — szólt Zsuzsi nyugtalanúl.

— Alkalmasint lesz — válaszolt férje; — csakhogy nem tudom, hol. Egy szóval a szegény gyermek árva, egészen elhagyott, azért elhoztam, hogy a mieinkkel fölneveljük.

— Talán csak nem bolondúlt meg kend? — voltak az első szavak, melyekkel Apostaginé terhelt szivén könnyített.

— Biz ez pedig úgy van — mondá Apostagi. S a gazda példás nyugalommal hallgatá végig mindazt, a mit neje öt gyermeköktől s a drága időkről felhozott.

— Igaz, igaz — sohajtott felesége minden okoskodása után Apostagi; — de mégsem segíthetünk rajta.

— Persze, hogy nem segíthetünk — szólt Zsuzsi hevesen. — A gyermeket csak nem lökhetjük ki az utczára. De hova is gondolt kend, mikor ezt tette?

Apostagi most elmondá az egész történetet, úgy, a mint megírtam; csakhogy az, a kinek ő mondta azt el, s ki elbeszélése alatt szemébe nézhetett, csakugyan átlátta, hogy nem cselekedhetett másképen.

— Igaz, hogy a gyermeket nem lehetett magára hagyni — mondá Apostaginé, — de gazdagabb embernek kellett volna azt elfogadni.

— Én is azt gondoltam — szólt Apostagi nyugodtan, — csakhogy gazdagabb ember épen nem morzsolt tengerit a juhszínben. Hol öt gyermek jól lakik, megél a hatodik is, s utóbb két kézzel több dolgozik a háznál.

Nincs jobb néha egy kis mennydörgésnél, a nap csak tisztábban ragyog utána. Apostaginé, mintha egy perczig sem neheztelt volna, jókedvűen sietett most férje mellett hazafelé, hogy gyermekeinek vacsorát főzzön.

Mikor a házhoz értek, a gyermekek ott ültek a konyha előtt, s a kis tót leány a többiek között. Beszélni nem tudott szegény, de annál inkább mosolygott.

— Szegény gyermek — mondá Apostaginé, mikor a kis leányhoz lehajlott, — mi lett volna belőle; alig három éves. Csak az a baj, hogy nem beszélhetek vele. Még nevét sem tudjuk.

— Majd megtanítja a magyar kenyér — szólt Apostagi jókedvűen. — Neve pedig Julis. Juliskánk úgy sincs még a háznál.

— Szép leányka — szólt Apostaginé, még egyszer megnézvén a kis jövevényt; de Mariska mégis sokkal derekabb gyermek, pedig ez idősebb.

— Hogy' tudod, hogy idősebb, ha nem voltál keresztelésén? — kérdezé Apostagi.

— Hát csak tudom, mert látom. És Mariskánk csak mégis nagyobb!

S ezzel az asszony gyermekeitől követve, a konyhába ment, s tüzet rakott. Pista szalmát hordott, a többiek vígan zajongtak a tűzhely körűl.

— Mégis csak jó asszony ez az én feleségem — mondá Apostagi, ki a vacsora elkészülését a ház előtt várta be; s abbeli örömében, hogy Zsuzsija oly szivesen fogadta a kis tót leányt, elfeledte, hogy ő hátán hozta hazáig.

III.

Láthatni, hogy a sok gondolkozásban az embernek nemcsak a feje fájúl meg.

Sokszor vetettek és sokszor morzsoltak azóta tengerit. Nem mondhatom egész bizonyossággal, hány év folyt le; annyi igaz, hogy a kik még gyermekek voltak, mikor Apostagi a tót leányt a faluba hozta, rég felnőttek már, soknak közülök már gyermekei is voltak. Időn át sok változik falu helyen is. A vénebbek elköltöz-

nek, helyettök mások őszülnek meg. Kik előbb legények voltak, rendes gazdákká csöndesednek le, s a korcsmában más legénykedik. Így volt ez Bántornyán is. A templom és korcsma előbbi helyén maradt, s idegen ember ennélfogva azt gondolta volna, hogy minden a régiben van; de a ki itt született és növekedett, alig ismert a falura, annyi változott, mióta először láttuk. Semmi sem változott azonban inkább Bántornya határán, mint Apostagi körülményei.

A fa, ha veszteg áll, s az ember úgy gyarapszik, ha dolgozik. S Apostagi nemcsak munkás ember volt, hanem rendkívül szerencsés is. A mihez csak fogott, mind sikerült. Igaz, hogy a mihez fogott, azt derekasan megfogta s nem kímélte két kezét; de ha sem telkét, sem feles földeit annyi éven át soha jégeső nem érte, ha marhái és juhai másokéinál szebben nőttek föl a közlegelőn, s azokat a vásáron jobban adta el: mindezt maga Apostagi is csak Isten áldásának tartotta.

Negyed telek helyett ő most két egész telket bír, s e mellett sok feles földet és árendás legelőt, s annyi marhát, hogy egy földesúr büszke lehetne rá.

Háza körül is meglátszik a vagyonosság. A cserepes istálló, kukoriczagóré mind mutatja gazdánk körülményeit. S ha Apostagi, kinek haja már őszbe vegyült, kiül háza elébe, maga a bíró is megbillenti előtte kalapját.

Városi emberek közt sok gyűlölködésre ad alkalmat a kérdés, hogy ki az első ember. Falu helyen ezt mindenki tudja. Bántornyán például maga Apostagi sem tagadta volna, hogy ő az első gazda a helységben. Városi ember, ha évekig fáradozott, hogy magának pénzt, befolyást, szóval tekintélyes állást szerezzen, s végre nagy nehezen czélját érte, a világért sem mondaná meg senkinek, mit tart magáról, tiltakozik, ha befolyásáról

szólnak, s ha pénzét említik, a rossz időket szidja. Városban alig találkozik ezer ember közt egy, ki magát szerencsésnek vallaná; mindenik felpiperézi magát fájdalmával, csalódásaival, mintha dicsőségére szolgálna, hogy a legkisebb érintésre feljajdúl, s igen sokszor megcsalatta magát. A falusi ember tudja, hogy a kinek termése mindig legrosszabb a határon, nem is jó gazda: s azért mindenki abban keresi vagyona egyik s talán legfőbb élvezetét, ha azzal a maga idején kérkedhetik is.

János gazda szerencsésnek tartatott s boldognak érezte önmagát. Felesége is, ki, mióta nem láttuk, épen mint gazdasága, szélesebbre terjedett, legfeljebb az ellen panaszkodhatott, hogy a ház nagyon is csöndes volt, mióta a mult őszszel Mariskát kiházasítá; de mindamellett nem érzé magát elégedettnek. Az volt a baja, hogy Juliska, ki, mióta házához fogadta, a falu egyik legszebb leánya lett, minden munkát úgy elvégzett, hogy magának alig maradt tenni valója. A szegény asszony néha nem tudta, mit csináljon nyugtalanságában. Aztán meg mit ér minden vagyonuk, ha Pista nem vesz feleséget. — Ha menyem volna, a milyet kivánok, ki az embernek szót fogad s lassankint a háztartásba bele okúl, mint Julis: akkor csakugyan irígylendő asszony lennék; de így bizony elég gond fekszik árva fejemen. — Ekkép panaszkodott sokszor a szomszéd asszonyoknál, kik nagyokat sóhajtva álmélkodtak a fölött, vajon mi lehet oka, hogy Pista mindeddig nem talált magához illő párt.

Az öreg Apostagi szint' ezen törte fejét olykor. Neki azonban ez iránt egészen sajátszerű nézetei voltak. — Hátha Pista csak azért nem házasodik, mert tudja, hogy a kit ő szeret, neked nem kell, — így szakítá félbe egyszer, bátorságot véve, felesége szokott panaszait.

— Hát mikor mondtam én, hogy nekem nem kell,

a kit Pista szeret? — szólt Apostaginé. — Eleinte azt gondoltam, hogy csak a bíró leányát nem akarja; s magam mondtam neki tízszer is, hogy miattam akárkit elvehet. Nincs jóravaló leány a faluban, a kit nem ajánlottam volna neki; de ő mindig csak azt mondta, hogy az neki nem kell, s hogy inkább nőtelen marad, hogysem azt elvegye.

— Hát Julisról mit mond? — kérdé mosolyogva Apostagi.

— Tán csak nem bolondúlt meg kend! — vágott szavába kissé hevesen Apostaginé. — Julis jó, becsületes leány, de mégis csak bolond gondolat, hogy menyem legyen.

— Már pedig én nem tartom olyan bolondnak — szólt nyugodtan Apostagi.

— Akkor-fia okosabb kendnél — mondá Apostaginé; — mert mikor a szomszéd asszonynyal épen erről beszélgettünk, s ő véletlenül a szobába jött, megmondtam neki, miről van szó.

— No és Pista mit mondott?

— Hát egy ideig nem mondott semmit, úgy állt, mintha nem is róla szólnánk. Aztán mikor a szomszéd asszonynyal tovább beszélgettem, s mondám neki, micsoda ostobaság, hogy Pista oly leányt vegyen el, kinek sem apját, sem anyját nem ismeri az ember: akkor azt mondta, hogy ez mind haszontalan beszéd, mert ő talán soha sem házasodik meg.

— Elhiszem, ha úgy szóltál előtte — mondá Apostagi. — Pista jó fiú, a világért sem szomorítaná meg szüleit; de azért rá merném tenni legjobb fejős tehenemet, hogy a fiú mégis csak Julist szereti.

— Bolondság! Julis szereti Pistát, mint Mariska és többi leánytestvérei. Pista is csak úgy néz rá. Minap is azt mondta, hogy maholnap kiházasításáról kell

gondoskodnunk. Már pedig ha szeretné, csak nem beszélne arról, nem is tartózkodnék annyit a tanyán, úgy hogy néha egy hétig sem jő haza.

— Az is igaz — szólt Apostagi. — A fiú egy idő óta egészen megváltozott; de mégis . . .

Ép e pillanatban lépett a szobába Julis, véget vetvén ez által a beszélgetésnek.

Az öreg Apostagi azonban teljességgel nem volt meggyőződve felesége nézeteiről, s noha, mint békeszerető ember, nem vitatkozott többé e tárgyról, annál több figyelemmel kisérte Pista és Julis magokviseletét. Meg kell vallani, mindenből úgy látszott, hogy ismét az asszonynak van ebben is igazsága. Julis sem vígabb, sem szomorúbb nem volt, mint azelőtt; nappal dolgozott, éjjel aludt, s oly nyíltan mutatá szeretetét Pista iránt, mintha csak testvére lenne. Pista komorabb volt, több időt töltött a tanyán, szivesebben járt vásárokra, egyáltalában nem szeretett otthon lenni; de hogy annak nem Julis volt oka, az világos. Hisz alig szólt vele. Az öreg gazda eleinte boszankodott Pista magaviseletén, majd aggódni kezdett, hogy ő is — mint másik fia tőn — huszárnak csap föl, s apja nyakán hagyja az egész gazdaságot.

Így történt, hogy minden áldás mellett, melyet Isten Apostagi házára árasztott, egy idő óta nem nagy megelégedés volt abban található. Mint nyári napokon néha egy felleget sem láthatni, s az ég mégsem tiszta: úgy vala itt. Az öreg Apostagi érzé, hogy nincs minden a maga rendén; s Pista még ritkábban jött haza, mióta anyja őt szüntelen unszolta a házasodásra. Apostaginé pedig elpanaszlá az egész falunak, hogy öt gyermeke mellett most elhagyatva volna, ha Julist házához nem fogadá vala.

Képzelt bajokat semmi sem gyógyít meg biztosabban,

mint ha valóságos bajba esünk. S a sors többnyire gondoskodik ez orvosságról.

Minél lombosabb a fa, annál kevésbbé kerülheti ki, hogy időről időre jól meg ne rázzák. Így Apostagit egyszerre azon hír lepte meg, hogy Pista a tanyán betegen fekszik, s haza sem jöhet.

A hírt egy vén czigány asszony hozta, ki a mint a szomszéd faluból jött hazafelé, betért Apostagi tanyájára, s Pistát már betegen találta ott.

— Mit beszél kend? — szólt Apostagi. — Pista nem jöhet haza? Hisz ott van lova. Vagy talán csak nem törte el lábát, mint én most tizenöt éve.

— Nem biz' a — mondá a czigánynő, — de alig lézeng. Félre is beszél. Mikor meglátott, kért, menjek kendhez, s mondjam, hogy beteg; de mindjárt oly furcsákat beszélt utána, hogy nem is értettem. Hamar befűtöttem a szobát és ide siettem. Szegénynek sem ágya, sem semmije.

Apostagi meg nem foghatta, mint történhetik az, hogy az ember, ha lova van és lábát nem törte el, nem jöhet haza a tanyáról, de annál inkább elrémült e hírre, s azonnal ment szekeret készíteni.

Míg Apostagi befogta lovait, Julis fehér ruhát, ágyneműt rakott a szekérre, s mindent, a mire csak betegnek szüksége lehetett; maga pedig kendőt kötve fejére, kis bundájában a szekér mellé állt.

— Magam hajtok ki — szólt Apostagi, midőn a lovak már be voltak fogva. — Mondd meg anyádnak, ha haza jő, miért mentem ki. Estig Pistával együtt haza jövök.

— A kovácsné is megmondhatja azt — felelé Julis. — Ha kigyelmednek nincs ellenére, én is kimegyek; legalább egy kis levest főzhetek neki. Úgy is azt beszélte a kovácsné, hogy Pista többször mondta ki nevemet, mintha hívna.

— Ülj fel hát — mondá János gazda; — dél elmúlt, sietnünk kell. — S még el sem helyezé jóformán magát Julis a szekéren fölhalmozott dunnák és vánkosok között, mikor a gazda lovai közé csapva, kihajtott az udvarból.

Nyári időben, mikor a bántornyai vetések zölden állanak, s a nagy legelőn sok száz darab marha és ló jár körűl, szépen fekszik Apostagi tanyája. A kis ház és ólak a virágzó ákáczok árnyéka alatt jól veszik ki magokat. Sok boldog órát töltött itt Apostagi, mióta e tanyaföldet megvette; úgy tetszett neki, hogy az egész alföldön nincs hely, honnan távolabb és szebb kilátás nyílnék, mint akla szegletétől. Február vége felé azonban a kis ház, lombtalan fák alatt, üres gólya-fészkével tetején, lakhatósága szinét is elvesztette.

— Biz' az ember meg is halhatna itt, a nélkül, hogy a faluban tudnák — szólt Apostagi, mikor a házhoz érve, párolgó lovait megállítá. E gondolat ma jutott eszébe először életében, s tán soha sem érzé annyira leverve magát, mint mikor most a lovakat kifogva, beteg fiához közelített.

Pistát nem oly állapotban találta, hogy az aggodalmat, melyet betegségének híre okozott, eloszlathatta volna. A tapasztott kemencze be volt ugyan, s talán kissé erősen is fűtve; ezenkívül azonban minden egyéb kényelmet nélkülözött. Úgy látszott, alszik.

— Nézd csak, Juliska, milyen halvány színben van — szólt Apostagi szomorúan.

— És hogy' fekszik — sohajtott Julis. — Még víz sincs a szobában. Semmi, a mire beteg embernek szüksége lehet.

S ezzel Julis kimenvén, a szekéren hozott holmikat egymásután behordá, aztán friss szalmáért ment, s kényelmes ágy készítéséhez látott; míg az öreg Apostagi, fiára meresztvén szemeit, azt sem tudta, mit tegyen bújában.

Kevés idő múlva magához tért a beteg. Elmondá, hogy már a vásáron rosszúl érezte magát, s a mint rövidebb úton egyenesen a tanyának tartott, útközben annyira rosszúl lett, hogy alig tarthatta fenn magát lován, míg ide ért. Mi történt azóta vele, nem tudja; csak arra emlékszik, hogy többször fel akart kelni, de nem volt annyi ereje, hogy csak az ajtóig mehessen; míg végre a czigány asszony nála volt és befűtött a kemenczébe.

A czigánynő emlékére megint összezavarodtak a beteg eszméi. Magánkívül hajlott vissza fekhelyére, s összefüggéstelen szavakat rebegett, míg egész valóján a láz kinzó nyugtalansága látszott.

— Azt sem tudom, hogy' viszszük haza ig — szólt a legnagyobb nyugtalanságban Apostagi. — Egészen tehetetlen magával.

— Hová is gondol kend — viszonzá Julis, ki azalatt Pistának ágyat készített, vizet hozott, a kis ablakot a pókhálóktól megtisztítá, s a kemenczében a tüzet megigazította... Ily betegen csak nem viszi haza. Hideg szél fú, s a mint látom, havazni is kezd. Csak most segítsen kend, hogy Pistát az ágyba emeljük, aztán siessen haza, s mondja meg anyám-asszonynak, küldjön húst és zöldséget, hogy fiának levest főzzek. Ha pedig még ma este, vagy holnap reggel kijő, hozza magával az öreg Galambosnét; ő ért a füstöléshez és kenéshez, szükség lesz reá, mert Pista nagyon beteg.

— Jól mondod — szólt az öreg gazda; — még éjfél előtt visszajövök.

Miután Apostagi elhajtott, Julis a beteghez ült. A legellenkezőbb érzések tölték el szivét. Kétségkívül sajnálta Pistát. Valahányszor ránézett, szorulni érzé szivét, s nem tudom, mit adott volna érte, ha Pista helyett ő lehetne beteg, ha szenvedhetne, sőt, ha kell, meg is

halhatna helyette; s mégis egyszersmind boldognak is érezte magát. Végtelenül jól esett szivének, hogy Pistának ő viselheti gondját, hogy ő igazíthatja párnáit, ő adhat vizet neki, s kezeit forró homlokára teheti. Óhajtotta, bár minél előbb jönne az öreg Apostagi Galambosnéval, kinek kuruzslásához nagy volt bizalma; s mégis örült, ha meggondolta, hogy másnap reggelig alig jöhet valaki az iszonyú hófergetegben. Végtelen megnyugtatására szolgált a gondolat, hogy a helyet, mit a beteg ágya mellett elfoglalt, legalább holnap reggelig senki sem veheti el tőle, s mégsem volt ily nyugtalan talán soha életében.

Nem is lehetett máskép. Julis egész életében szorgalmas leány volt. Az öreg Apostaginé fél óráig sem hagyta henyélni, s most órákig ült Pista mellett, s még guzsalyát sem hozta magával, hogy legalább fonhatna. Vannak emberek, kik a gondolkozást megszokták, kiknél az mesterséggé vált, a kik napokig elméláznak a világ és saját magok fölött, s meghíznak mellette; de egészen más, ha az ember, ki egész életén át dolgozott, egyszer munka nélkül marad és saját gondolataira szorúl.

A beteg-ágynál mindenekelőtt saját apja jutott eszébe. Ő maga nem emlékezett rá; de az öreg Apostagi többször elvezette sírjához, s halálát körülményesen elbeszélte. Látta a juhszínt, hol akkor apja feküdt; Apostagi megmutatta azt is, a hol ő a tengerit morzsolta, s honnan Pista őt a haldoklóhoz vezette. — Ha Pista nincs ott, — mondá az öreg sokszor, — talán nem is veszem észre, hogy apád beteg, s alig hiszem, hogy valaha házunkhoz kerültél volna. — Szegény apám, mi szerencsétlennek érezhetted magadat, gondolá most Julis magában, míg én nem tudtam semmit bajodról, s vígan játszottam keserves fekhelyed körül. Talán kétségbeestél volna halálod órájában, ha Pista nincsen ott. Te végső

örömödet, én mindent neki köszönök .... Julis kétségkívül sokat köszönhetett az öreg Apostaginak és nejének; háládatos is volt irántok; de mikor most Pista ágyánál a múltra gondolt vissza, mégis mindig csak Pista jutott eszébe. János gazda szerezte a kenyeret, a melyen felnőtt, és felesége vágta föl; de ő képzetében csak Pistát látta, ki azt neki annyiszor oda adta, s mindig oly kedves, olyan jószivű volt iránta, mióta Apostagi házához jött.... Rémség, hogy mennyivel tartozom Pistának, nem is tudom, mint hálálhatom meg valaha: gondolá magában; s annyit gondolkodott e tárgyról, annyira szőtte képzelődése fonalát, hogy nem is vette észre, hogy azóta egészen besötétedett.

A betegnek egy fohásza kelté föl ábrándjaiból. Mécset gyujtott, kiment, friss szalmát rakott a kemenczébe s körülnézett, nem talál-e semmi dolgot a szobában. Végre megint csak le kellett ülnie, s Pista lábaihoz ült, — hiszen szék úgy sem volt a szobában, s a mécs halvány világánál máshonnan nem vigyázhatott volna oly jól a betegre.

Sokáig nézte Pistát. Ha lélekzete nem volt volna sebesebb, mint máskor, alig lehetett volna észrevenni betegségét. Arcza a láztól pirosabb volt, mint szokott, de a szenvedés kifejezése nélkül; sőt néha mosolyogni látszott. Julisnak a szebb napok jutottak eszébe, mikor Pistának múlt kaszáláskor ő vitte ki az ételt a faluból. — Képzelme messze vándorolt a múltban és jövőben, azon dolgok között, melyek történtek és a melyek csak történhettek volna, s melyekre nézve kár, hogy nem történtek úgy. Mi szép lenne például, ha Pista, a helyett hogy most beteg, csak a debreczeni vagy aradi vásárra ment volna. Julis már régen várja őt, s végre késő este, hófergeteg között, mikor senki sem gondolta, egyszerre csak betoppan a szobába, s lerázva

bundáját, mondja, hogy éhes. Julis kimegy a szobába, s főzni kezd. Átgondolta mindazon ételeket, melyeket Pista szeretett, és hogy mi módon szokta ő azokat készíteni, hogy' hozza be, s mi mindent beszél evés közt, míg végre Pista lefekszik, s Julis a guzsalyhoz fogva, ott fon az alvó mellett.

Mindez az öreg Apostagi tanyáján ugyanazon szobában történhetett volna, hol Julis most ül. Minden oly nyugodt, oly otthonos volt a szobában. Künn szél üvöltött, s a hó sziszegve csapdosta a kis ablak üvegeit; de a kemencze barátságos meleget terjesztett, s a világító mécs csak néha lobogott valamivel erősebben. Nem volt semmi, a mi Julist ábrándozásai közt zavarhatá; s annyira elmerült gondolataiba, hogy végre úgy tetszett neki, mintha mindez csakugyan úgy történt volna, mintha bizony... mintha Pistának felesége volna.

Julis maga megijedt e gondolattól, de visszatért az; bármit tett, bárhova nézett, sehogy sem tudta azt elűzni, míg a betegnek mindig növekedő nyugtalansága ki nem ragadta őt ábrándjaiból. Pistának lélekzete egy idő óta sebesebb, álma nyugtalanabb lett. Ide s tova hánykódott ágyában, mintha nem találná helyét. Julis résztvevő figyelemmel kisérte a beteg minden mozdulatát. Magánkívül volt az, s egyre beszélt. Majd Debreczenben gondolta magát, majd otthon, majd ismét öcscsénél járt az esze, a táborban, a huszárok közt. Beszédében nem volt semmi összefüggés. Néha még szavait sem érthette Julis, minden figyelme mellett. Csak egy iránt nem lehetett semmi kétség: hogy a beszéd közt az ő neve mindig előfordúlt. Mintha a leány, ki őrzőangyalként áll a beteg ágyánál, enyhítő árnyat vetne még képzeleteire is, s szelíd képével elűzné forró agya rémképeit. S pedig szörnyek lehettek az álmak, melyek Pistát gyötörték. Összerezzent, felkiáltott,

néha, a rémülés kifejezésével arczán, felült ágyában, mintha fel akarna ugrani. Julis vigasztalá őt, hisz' vigasztalni és imádkozni mindig jól esik a nőnek; s bár nem értette beszédét a beteg, úgy látszott, megnyugtatólag hatott rá a hang, noha csak pillanatra; a kínzó képzelődések mindig újra, s mindig kínzóbb alakban tértek vissza. A szegény leány végre nem tudta, hogy' segítsen magán. Minden pillanatban félt, hogy fölkel a beteg, s az erőről ítélve, melylyel beszéd közben néha karját megragadta, tudta, hogy őt erőszakkal nem birná visszatartani.

— Nem, nem hagyom el — kiáltott Pista, felülve ágyában. — Én Julisnál maradok. Öcsém katonának ment, én nem megyek; ha az egész falu ellenem jő, sem megyek.

— Légy nyugodt — szólt Julis mélyen megindúlva, — hisz nem akarnak elvinni.

— Mind, mind rossz emberek. Azt mondják, szegény leány vagy, még apád nevét sem tudják. Bánom is én. Van nekem négy ökröm. Úgy-e apám? De mit csóválja kend a fejét. Én nem megyek el, nem én a világ minden kincseért sem.

— Csak légy nyugodt, Pista — szólt közbe Julis, — hisz' látod, nem bánt senki, csak magunk vagyunk.

— Ne menj el, Julis — mondá Pista, ki az utolsó szavakat, mint látszik, megérté. — Ne menj el te is, — én nagyon fáradt vagyok.

— Dehogy megyek, dehogy hagylak el — úgy mond Julis remegő hangon, míg szemei könybe lábadtak. — Én nálad maradok.

— Nálam — szólt a beteg, megszorítva a leány reszkető kezét — Julis, te nálam maradsz, úgy-e? Holtomiglan.

— Holtodiglan — mondá Julis mélyen meghatva.

Pista nem tudta, mit beszél; de a leány érzé, hogy esküvést mondott.

— Holtomiglan, holtodiglan! — ismétlé Pista halkan többször egymásután, s nyugton behunyta szemeit, úgy látszott, ismét álomba merült.

Julis ott ült lábainál és sírt.

IV.

Mikepen néha az asszony is átlátja, hogy férjének van igaza.

Mikor másnap reggel az öreg Apostagi feleségével és Galambosnéval együtt a tanyára ért, Pista még nem ébredett föl. Apostaginé elborzadva csapta össze kezét, midőn fiát ily állapotban látta.

— Istenem, ki gondolta volna ezt — szólt a szerencsétlen asszony. — Holnapután lesz egy hete, hogy elindúlt, s alig ismerhetni rá.

Apostaginénak igazsága volt. Pista igen megváltozott e rövid idő alatt, s mindamellett a ki Julis szivébe nézhetne, meggyőződhetnék, hogy még nagyobb volt abban a változás. Szelíd, szorgalmas leány volt most is, mint mindig. Mióta helyét a betegnél az anya foglalta el, ő a gazdaság után látott; rendezett és tisztogatott, s nemcsak a szoba, hol Pista feküdt, hanem a konyha és az egész ház is, minden bútorhiány mellett, lakhatóbbnak és kényelmesebbnek tetszett. Magaviseletében semmi különbség sem volt észrevehető, s mégis úgy érezte magát, mintha egészen ki volna cserélve.

Talán csak most szeretett Pistába? Nem mondhatnám egész bizonyossággal. Azelőtt sem szólt senkivel szive-

sebben, senkinek sem szolgált jobb kedvvel, senki mellett sem dolgozott szaporábban. Senki sem állt közelebb szivéhez nálánál, szóval nem volt a kit inkább szeretett volna, mint Pistát; de ez érzésnek öntudata csak most ébredt föl szivében, s ez a nagy különbség . . . Rég világos a táj, mielőtt a nap fölkel, de habár az első szürküléstől fogva minden világosság csak a naptól jő is: mi felséges pillanat az, mikor e ragyogó csillagzat végre egészen fölmerül láthatárunkon, s első sugarait a tájon elöntve a madarat énekre, az embert munkára hívja. Csak e pillanattól kezdve nyeri minden tárgy fényoldalát; a harmat, mely egész éjen át a mezőre szállt, csak most ragyog és gyöngyözik minden levelen és fűszálon, csak most érezzük, hogy új nap kezdődik, s új élethez fogunk. Ilyen azon pillanat, melyben a szív szerelmének öntudatára jut. Julis bámulva, csaknem kábulva állott; maga sem mondhatta volna meg, gyönyör avagy fájdalom-e, a mitől szive szorúl s szemei könyekkel telnek; csak azt tudta, hogy a mit érez, egy világért sem mondhatná meg senkinek.

Más körülmények közt talán küzdött volna, talán legyőzte volna szerelmét. Hisz ő, az árva leány, kit kegyelemből fogadtak fel, hogy' emelhette volna szemét a legvagyonosabb gazda fiához. De most, mikor Pista nagy betegen feküdt, s Galambosné, sőt maga a vármegye orvosa is azt mondá, hogy életéhez kevés a remény; mikor kettejök közt Julis volt, a ki magát gazdagabbnak érezhette, gazdagabbnak életben, egészségben; s mikor e kincseket mind oda vethette kedvese javára, nem félve a ragálytól, melyre őt az orvos figyelmessé tette, csakhogy a beteg szenvedéseit enyhítse: miért küzdene most szerelme ellen? Hiszen itt nem áll senkinek útjában.

Nehéz napok múltak, melyek alatt Pista állapotában semmi változás nem történt. Az öreg Apostagi és felesége kifáradtak fiok beteg-ágyánál; Galambosné, ki férje halála óta sok éjt, napot töltött betegek mellett, maga is fogyni érezte erejét; csak Julis nem lankadott el. Ha hosszú éjeken át a beteg lábainál ült, s a csendben csak az ablakhoz verődött eső s az öreg Apostagi nehéz lélekzete hallatszott; Pista olykor fölnyitotta és Julisra függeszté szemeit. Egy ily tekintet bő jutalomnak tetszett az átvirrasztott éjekért. Julis nem érzett fáradságot. Ifjusága fentartotta reményét s erőt adott neki a szerelem.

Három, kínos aggodalmak közt telt hét után végre győzött Pista életereje. A vármegye orvosa veszélyen kívülinek nyilatkoztatta a beteget; de még hetek múltak el, míg az ifjú megtört ereje annyira visszaállt, hogy ismét szokott életmódját folytathatá.

Apostaginé, mihelyt fiát veszélyen túl látta, megint gazdasága után kezdett látni s visszatért a faluba. János gazda a tavaszi szántással foglalkozott, s csak hálni jött be tanyájára, vagy mikor az ökrök deleltek. Pista azalatt egész idejét Julissal tölté, s nem is kivánt más társaságot.

Ha a ház előtti padról, hol szép napokon néha egy pár óráig a tavaszi nap meleg sugarait élvezte, lakába tért vissza, s a konyhában Julis alakja tűnt fel előtte: nem tetszett neki a ház sötétnek és alacsonynak, sőt sehol sem érzé magát otthonosabban. Soha sem volt elégedettebb, mintha egyedül lehetett kis gazdasszonyával. S mégis voltak órák, midőn Pista szomorúnak, nyugtalannak látszott; sőt minél inkább javult egészsége, annál inkább növekedett nyugtalansága is.

Így volt egy nap délután is. Márczius vége felé járt. A mező megint zöldelni kezdett, s a nap fényesen

sütött az égről; de habár az öreg Apostagi igen örült is a szélnek, mely a földet szikkasztá, s azáltal a szántást könnyítette: mégis erősebb volt az, hogysem vetni lehetett volna, vagy hogy annak oly ember, a ki két héttel azelőtt lábadt fel a halál torkából, magát kitehette volna. Pista az egész napot a szobában töltő. Julis mident elkövetett, hogy őt felderítse, de hasztalan.

Elénekelte legkedvesebb dalait, de sem az »Ég a kunyhó, ropog a nád«, sem a: »Sárga csikó stb.« nem tevé ma meg szokott hatását.

Julis, hogy az idő hamarább muljék, egy pár kosár tengerit is huzott a szobába; Pista azonban nem segített neki a morzsolásban, s mély gondolatokba merülve ült egy ideig a kemencze-padon; később fölkelt, föl és alá járt párszor, mintha nem is venné észre Julis jelenlétét; majd a kis ablakhoz állott, noha azon át, a lombtalan ákáczon és a gémes kúton kívül, legfelebb is csak a szélkergette száraz kórókat látta a sík mezőn.

— Mit búsulsz, Pista? — szólt végre Julis, mikor Pista régi helyét a kemencze mellett megint elfoglalta.

— Nem búsulok én! — válaszolá Pista sohajtva.

— Unod magadat. Még csak egy pár napig légy türelemmel, s megint úgy élhetsz, mint azelőtt.

— Nem unom biz én magamat — szólt Pista megint sohajtva egyet.

— Hát mi bajod?

Ha agyonütik, sem mondhatá vala meg Pista e pillanatban, hogy mi baja, s szive mégis talán soha sem szorult inkább életében, mint mikor föltekintve, Julis résztvevő tekintetével találkoztak szemei.

— Te jó leány vagy, Julis — szólt mélyen meghatva.

— Már mi jut eszedbe!

— Te jó leány vagy — folytatá Pista. — Anyám is azt mondja és az egész falu. Testvér lelényit sem tenne, mint te tettél értem betegségemben.

— Dehogy nem tenne! — szólt Julis, kire a hang, melyen Pista szólott, nem maradt hatás nélkül.

— Én azt mondom, hogy nem tenne — mondá Pista. — Apám is azt mondta. Az egész idő alatt nem távoztál ágyamtól, pedig az orvostól tudtad, hogy betegségem ragadós. Hátha megkapod betegségemet, s én kiépülök, te pedig meghalsz?

Pista csaknem neheztelve mondá e szavakat.

— Értem úgy sem lett volna nagy kár — szólt Julis. — Neked apád, anyád él. Téged sokan siratnának, de engem?

— Ne beszélj ilyeneket, mert bizony megharagszom — vágott szavába Pista, s csakugyan haragudni is látszott, csakhogy e haragban nem volt, a mi Julist megijeszthette volna.

— Te sajnálnál — szólt Julis érzékenyen. — S talán apádnak és anyádnak is eszébe jutnék néha; de végre is csak idegen vagyok köztetek, kit legfölebb is könyörületességből siratnak halála után, a mint irgalomból tartanak, míg élek.

— Tudod mit? — mondá Pista fölkelve a padról, — feleségül veszlek, s akkor nem mondhat többé senki idegennek a faluban.

— Hova gondolsz? — szólt Julis, kinek arcza e szavaknál lángba borult. — Ne tréfálj, Pista.

— Nem is tréfálok — folytatá Pista, s hangjából látszott megindulása. — Sok mindenfélét beszélhettem össze betegségem alatt. Összevissza járt eszem is, de mindamellett néha tisztán láttam mindent, a mint most látlak. Ágyam mellett ültél éjjel-nappal, s nekem

oly jól esett, hogy közelemben vagy, — nem is mondhatom ki, milyen jól esett. Éreztem, hogy igen beteg vagyok, eszembe jutott az is, hogy talán meghalok; de ha rád néztem, ha édes szavadat hallottam, úgy tetszett nekem, hogy nem is lehet bajom, míg mellettem maradsz. Föltettem magamban, hogy ha Isten megtart, feleségül veszlek. Hidd el Julis, senki sem szerethet jobban a világon.

— Elhiszem, s azt is tudom, hogy téged sem szerethet senki inkább, mint én. Nem is hagylak el, a míg élek, s ha engeded, holtomiglan foglak szolgálni, mint apádnál szolgáltam, de hogy vennél te el engem?! A te apád gazdag ember, belőle még bíró is lehet, s én azt sem tudom, hogy' hívták apámat. Mit mondana János gazda? Hát még anyád?

— Hát én csak azt mondom — hangzott fel az öreg Apostagi mély szava, — hogy Pistának igaza van. Okosabbat nem is tehetett volna. Ha kell, magam megyek kérőnek.

Pista és Julis meglepetve fordúltak vissza. János gazda nevetve állott az ajtóban. Soha sem volt több öröm kifejezve egy ember arczán, mint az öreg Apostagién e pillanatban.

— Miattatok biz a házat is ellophatnák — szólott nevetve. — Egész a konyhába jöttem, a nélkül, hogy észrevettetek volna. A szobaajtó nyitva állt, a küszöbig jöttem, s hallgatóztam. No majd jobban vigyáztok, ha egy pár lesz belőletek.

— Tudtam, hogy kendnek nem lesz ellenére — mondá Pista.

— Anyád is csak úgy gondolkozik, mint én, — vágott szavába Apostagi. — Tegnap is szóltunk e dologról. Ti ketten itt a tengerit morzsoltátok, anyád a kamarában rakosgatott, én épen a tűzhelyhez jöttem, pipára

gyujtani. — Nézzen csak kend ide, mondja feleségem, micsoda rendbe hozott Julis mindent a kamrában. — Bizony szép rendén van minden, mondom én. — Nincs négy hete, hogy itt van, mondja ő, s addig is egész nap Pista mellett ült, és nem ismerni rá a házra. — Tudod mit, mondom én, mégis csak legokosabb lesz, ha Pista elveszi Julist. — Erre anyád sokáig semmit sem szólott; aztán csak azt mondta: A bíró lánya talán mégis csak jobb lenne. — Dehogy lenne, mondom, a bíró lánya félig sem oly jó gazdasszony. Aztán Julist is csak ki kell házasítani, s akkor nem is tudom, hogy' végzed dolgodat nála nélkül. — Mond kend valamit! mondja ő. — Hát legokosabb, mondom én, ha Pista veszi el, hogy a háznál maradjon. — Mégis csak baj, mondja ő, hogy sem apját, sem anyját nem ismertük, s azt sem tudjuk, honnan való. — De azt tudod, mondom én, hogy nem dolgozik többet egy leány sem a faluban. Azt meg én tudom, hogy a gyermekek szeretik egymást. Eleget fáradtunk, mondok; nem szorúlt Pista a bíró lányára, megél ő saját becsületéből. — Az is igaz, mondja anyád; s ha a gyermekek szeretik egymást, hát Isten neki, minél előbb!

Mily érzésekkel hallá Pista és főleg Julis az öreg Apostagi egyszerű elbeszélését, mit éreztek, mikor az ifjú a piruló leányt most először szorítá kebléhez, mint mátkáját: ha tudom, sem vagyok képes leírni. Annyi bizonyos, hogy Pista egészen Apostaginé véleményét követte; be sem várva az őszt, mindjárt az aratás után egybekeltek s emberek emlékezete óta nem láttak Bántornyán szebb lakodalmat. Nem hibázott semmi az ünnepélyen, még a mátka könyei sem. Julis az esketésnél úgy sírt, mint annak rendje, — de örömében.

* * *

Több év múlt el azóta, s elég dolog változott ismét a bántornyai határon, sőt Apostagi házában is. Az öreg János gazda utóbb csakugyan bíró lett és kevesebbet járt gazdasága után, mint azelőtt. Apostaginé asszonyom nem panaszkodik többé a ház csendessége ellen, mióta udvarát unokáinak lármája tölti be. S mind ő, mind férje megvénültek, de a fődolog megmaradt. Az öregek boldogoknak érezték magokat, mint ifjabb napjaikban.

— Mégis igaza volt kendnek — szólt az öreg Apostaginé egy vasárnap este férjéhez, kivel a ház előtti padon ült. — Jobb feleséget nem találhattunk volna Pistának.

— Jól jár, a ki olyat kap, ki dolgozni is tud, szeretni is — mondá Apostagi. — Julis mindig derék leány volt. Mintha Isten áldását hozta volna magával; mióta házunkhoz jött, minden gyarapszik keze alatt.

— S mennyit boszankodtam eleinte, mikor elhoztad — szól Apostaginé gondolkozva. — De ki is hitte volna, mikor annyi hálátlanságot tapasztal az ember a világon.

— Hadd el, Zsuzsi, az sem annyi, mint a nótárius uram mondja. Jótéteményeinkkel is úgy vagyunk, mint a vetéssel. Ha vetünk, sok mag a földben rothad el, sok kifagy, meg kiszárad, s a magnak egy része nem hoz kalászokat. Ha előre tudná az ember, melyik mag nem kel ki, nem lenne senki olyan bolond, hogy elvesse. De mivel ezt senki sem mondhatja meg előre: az okos ember azért csak kissé sűrűbben hinti vetését; mert annyi bizonyos, hogy a ki nem vetett, nem is arat. S ládd, Zsuzsi, én vén gazda vagyok, tudok rossz terméseket; de alig emlékszem olyanra, hol egyremásra legalább a magot ne kaptuk volna meg.

TÉLI VÁSÁR.

I.

Az olvasó talán ismeri Bántornyát. — Nagy alföldi helység; templomtornya mérföldekre meglátszik, s csaknem annyira nyúlik a falu határa is. De hiába, a legnagyobb helységben is van elég apró ház, és a legkiterjedtebb határon is elegen laknak, a kiknek abból egy talpalatnyi föld sem jutott. Ilyen volt Bántornyán özvegy Kerekesné háza, s ilyen volt ő maga szegény. Azaz hogy tulajdonkép a ház nem is az övé, hanem az uraság faragó béreseé volt; aztán meg nem is volt ő olyan szegény, mint az ember gondolná. Szebb leánya a faluban nem volt senkinek, s ha Viktáját látta vagy csak csengő énekét hallá is, szegény özvegy létére senkivel a világon nem cserélt volna.

Kerekesné asszonyom eddig még nem panaszkodott senkinek, s habár kicsiny háza az útcza végén állt, melynek még kezdetén is csak szegény emberek laktak: nem is panaszkodott volna halála óráját, ha az utolsó nyár annyira meg nem viseli vala a szegény özvegyet. Előbb egyetlen tehenének üszö-bornya döglött meg, aztán ő maga lett beteg épen aratáskor, úgy hogy a legnagyobb munka idején leányával együtt semmit sem

kereshetett; végre még férjének egy régi tartozását is le kellett fizetnie; szüretkor pedig leányával együtt is alig birt annyit szerezni, a miből csak adóját leróhatta.

Kerekesné eleget törte fejét, mit tegyen? Tudta, hogy a világon elég jó ember van; de a sok között nehéz ám e jókat föltalálni, s ha férje hajdú volt az uraságnál, restelli az ember szegénységét bevallani. Viktát szolgálatba is küldhette volna; de az uraság a telet Pesten tölti, s a szakácsné, a ki neki e tanácsot adta, oly szörnyű dolgokat beszélt a városról, hogy erre nem határozhatta el magát. Minél többet gondolkozott, annál inkább látta, hogy maga nem tehet semmit, s végre is csak azzal vigasztalta magát, hogy egy pár fehérszemélynek nem sok kell, és hogy a jó Isten majd megsegíti.

Nem is csalódott reményében. Munkás személyek, mint ő és leánya, nem maradnak kereset nélkül, s magok hál' Istennek nem szenvedtek szükséget. Annál rosszabbúl ment tehenöknek dolga. Mióta hó borította a közlegelőt, Kerekesné tehenére rá sem lehetett ismerni. Szegény párának csak csákó-szarva maradt meg régi szépségéből; máskép úgy megfogyott, hogy Viktának mindig könyekbe lábbadtak szemei, valahányszor ránézett. Utoljára nem is nézhette többet, és sírva kérte anyját, hogy inkább adja el.

— Rég járt rajta eszem, — szólt Kerekesné asszonyom szomorúan, — csakhogy nem akartam mondani. A szegény párának is jobb lesz, talán jó gazdája akad.

— Másnak nem adjuk el, mint a ki jól gondját viseli, — mondá Vikta; s miután anyjának is ez volt szándéka és elhatározta, hogy tehenét a világért sem adja mészárosnak, végre mindketten megnyugodtak a szükségben.

— A tiszaágotai vásárig még tizennégy nap van —

mondá Kerekesné, — addig jól tartjuk, szegény talán megint fölveszi magát, s legalább az utolsó napokban jó dolga lesz házunknál.

Így is történt. Kerekesné hús helyett szénát vett, s a fűtőre szerzett szalma nagyobb részét tehenének almozta: s ezzel és egy kevés korpával, a mit a molnárné jószivűségéből kapott, a tehenet csaknem egészen helyrehozta. Annál inkább megesett rajta szive, mikor a tizennégy nap elmúlt, s a tehenet a vásárra kelle hajtania. Sok földet bejárhatnánk, míg nagyobb szomorúságot találunk, mint a melylyel Vikta az nap a szépen megtisztogatott tehenet istállójából kivezette, s Kerekesné bucsút vőn gyermekétől.

— Vigyázz, hogy meg ne fázzál — szólt meghatva — s ne add mészárosnak; add el inkább olcsóbban, de becsületes gazdának, a ki gondját viseli.

S ezzel Vikta, tehenét maga előtt hajtva, útnak indúlt; az öreg Kerekesné pedig könyes szemekkel nézett utána, míg a tehén és hajtója egy közön befordúlva, eltűntek szemei elől.

Nem messze haladtak, mikor egy férfi alak tűnt föl az út közepén. Csak úgy egyszerre, mint a kisértet, ott termett s Viktán kívül talán minden leány megijedt volna e váratlan megjelenéstől.

Vikta előre tudta, hogy ha majd Kovács János szérűskertje mellett elmegy, Bandi ott lesz; s azért oly nyugodtan viszonozta az ifjú köszöntését, mintha fényes nappal a templom előtt találkoztak volna.

— Hát csakugyan vásárra hajtod a szegény párát? — szólt Bandi, midőn Viktához csatlakozott.

— Mit tegyünk, ha az embernek nincs takarmánya — válaszolt a leány sohajtva.

— Igaz, a marhának takarmányra van szüksége — szólt Bandi egyet fohászkodva, s e nagy igazság

után Bandi és Vikta egy ideig hallgatva mentek egymás mellett, mintha már mindent elmondtak volna ezzel, a mi mondani valójuk volt.

— És nekünk volna takarmányunk akármennyi, esztendőre is marad — szólt hosszabb hallgatás után Bandi, ki azalatt, mint látszott, mindig ezen törte fejét.

— Annál jobb, ha van. Majd elfogy, ha hosszan tart a tél.

— De nektek nincs! Hidd el, Vikta, ha ez eszembe jut, nem bánnám, ha az egész szérűskertünk lángba borúlna. Néha magam szeretnék égő csóvát dugni szénánk közé; úgyis csak ez az oka egész szerencsétlenségemnek.

— Már hogy' mondhatsz ilyet — szólt Vikta feddőleg. — Áldjad az Istent, hogy benneteket megáldott.

— Mi hasznom ez áldásból? — felelé Bandi remegő hangon. — Kertünkben alig férnek el a kazalok; s mikor a minap este egy maroknyi szénát hoztam e szegény pára számára, anyád elküldött, s azt mondta, hogy apám tudta nélkül nem fogad el semmit. Istállónk tele lovakkal, s neked mégis gyalog kell menned a vásárra. Mit ér nekem egész vagyonunk, ha épen arra nem használhatom, a mit szivem óhajt; sőt ha látom, hogy épen e vagyon oka szerencsétlenségemnek. Bár szegény volnék, nem is kivánok egyebet. A szegény mind egyforma. Szabadon választ szive szerint, s nem kérdi senki, hogy a falu melyik végéről hozza feleségét, s hány darab marhája volt apjának. Mihelyt vagyon van a háznál, meggyűl a nyomorúság is. A telkes gazda lenézi, a kinek csak fél telke van, a féltelkes a zsellért, a zsellér azt, a kinek háza nincs. Hej, Vikta, nem ér ez a világ egy hajító fát!

— Tűrjük békével, a mit az Isten ránk mért — szólt Vikta, s Bandi szavaitól meghatva, egyet sohajtott.

— Nem látom át, hogy miért tűrjük — szólt közbe Bandi. — Hát ha apám elé állok s így szólok hozzá: kend tudja, hogy Viktát szeretem, s hogy nekem e világon senki más nem kell. Nem is lehet ellene kifogása sem kendnek, sem másnak, csak az, hogy szegény és én gazdag vagyok. Én nem akarok háborgásban élni senkivel, nem is irígylem senki szerencséjét, hát adja apám az egész telket, a házat, a jószágot a tanyaföldel és a szőlővel együtt akárkinek: én meg elveszem Viktát, s beállok béresnek itt vagy más uraságnál. Szeretném tudni, kinek lehetne az ellen kifogása?

— Hát apádnak is lenne — szólt Vikta, — meg anyám sem engedné soha. Hányszor mondta, hogy a szülők áldása a fődolog; mert áldás nélkül az embernek nincs egy nyugodt pillanata, és utoljára is csak sírás az egész örömnek vége. Főkép a mióta szegény apám meghalt s rosszabb dolgunk van, sokszor beszél erről. Mihelyt valami baj éri, mindjárt annak tulajdonítja, mert nincs áldás a háznál. Már többször eszembe jutott, hogy talán ő is szüleinek akarata ellen ment férjhez; de ő nem szólt a dologról, én meg átallottam kérdezni.

Bandi csak egyet-egyet sohajtott bújában, s utoljára azt mondá, hogy már neki mindegy, ő azért mégis tudja, mit tesz.

— Csak bolondot ne tégy — szólt Vikta esdeklő hangon. — Tudod, hogy szeretlek. Ha hozzád nem mehetek, nem megyek senkihez a világon. Megmondtam úgy-e? s te nem kételkedel szavamon. De azt mondom, — folytatá Vikta oly hangon, a mely szelíd is volt, elhatározott is, s a melynek Bandinál sokkal keményebb legény is aligha birt volna ellenállni, — azt is megmondom, hogy apád megegyezése nélkül soha sem leszek feleséged. Isten mentsen, hogy miattam annyit veszíts és végre is megbánd.

— Már hogy' hihetnéd ezt felőlem . . .

— Nem hiszem — vágott szavába a leány, észrevevén Bandi szaván, hogy sértve érzi magát — Ne busúlj! Meglásd, mindent jóra fordít az Isten, s mi még boldogok leszünk. De most térj vissza — szólt megállva, — az országútnál vagyunk, s innen majd elballagok magam is. Eredj csak! De ne busúlj hát, ha mondom. Majd fölvirrad még a mi napunk is!

— Hej, hej, de nem úgy kezdi! — sohajtott Bandi.

— Dehogy nem — szólt Vikta, azzal a kedves mély hangjával, mely Bandinak minden éneknél szebbnek tetszett, s inkább hatott rá, mint az estharang. — Dehogy nem! — Nézd csak ott a szőlőt, milyen sötét a sövény, s a fák is milyen szárazon állnak, mintha csak arra valók lennének, hogy kivágják, és mégis pár hónap múlva mind kizöldül és virágozik. Minden fának megvan tele, de megvan tavasza is; miért ne lenne nekünk. Isten hozzád!

— Isten veled! — sohajtá Bandi, könytelt szemekkel nézve kedvese után, ki azalatt sietve hajtá maga előtt tehenét az országúton. Viktának nem is jutott eszébe, hogy még sötét van, s a világért sem fordúlt volna vissza, nehogy Bandi észrevegye könyeit.

II.

Mikor Vikta elindúlt, alig lehetett három óra, s a tiszaágotai határon járt, mire szürkűlni kezdett. Eddig senkivel nem találkozott. Minden csendes volt körös-körűl. Lábai alatt ropogott a hó, fenn oly szépen ragyogtak a csillagok, mintha az Isten nyár óta megkettőztette volna fényöket, hogy az emberek, míg a földet hó takarja, azokban találják örömüket. Vikta sok-

szor fölnézett. Néha azon gondolkodott, vajon a Bandi csillaga és az övé ott fenn is közel ragyognak-e egymáshoz? Néha Bántornyára gondolt, hogy anyja és Bandi mit csinálnak most? De mindössze sem sokat bibelődött e dolgokkal. A Tiszáról oly hidegen fútt a szél, hogy az ember alig győzte összefogni bundáját, s nem igen gondolt egyébre, mint hogy a szobában a kuczkó mellett sokkal jobban érezné magát.

A mint megvirradt, több néppel találkozott. A vásárosok, kik az éjszakát valamely csárdában töltötték, most, hogy sátraikat még jókor fölállítsák, döczögve siettek czéljok felé. A csizmákkal, kalapokkal vagy egyéb árúkkal telt ládák csaknem ijesztőleg dörömböltek a rögös úton. Utánok csendesen ballag a felföldi fazekas, vesszőkkel körűlfogott szekere magasan, roppant szalma-kosárként emelkedik az út közepén; az egész alkalmatosság az óvatosságnak képe. Magok a lovak lassan, szinte vigyázattal lépdelnek előre, s a fuvaros ijedten megáll, ha valamely üres szekér robog el mellette, mintha már a zörgés vagy a víg kurjongatás is, melylyel a puszta lakói a vásárra sietnek, kárt tenne törékeny holmijában.

A szekerek közt számos lovas és gyalog látható, s a lúdtól kezdve a bikáig a marhának minden gondolható nemei. A hideg mindenkit sietésre int. Ismerősök is alig mondanak jó napot egymásnak. Vikta a sok látmány közt csaknem elfelejté a szomorú alkalmat, mely őt a vásárra hozta. Nem is volt sok ideje, hogy erről gondolkozzék.

Minél inkább közeledett a vásár helyéhez, annál népesebb lett az út; a czédulaház közelében pedig a szekerek egy tömeggé bonyolódtak, melyet a kocsisok káromkodása, sőt még az urasági hajdú tekintélye sem volt képes kibontani, s a mely végre is, mint sok fel-

oldhatlannak látszó csomó a világon, — váratlanúl egyszerre csak magától foszlott szét, a hajdú nagy boszuságára, a ki az előbb azon mérgelődött, hogy a szekerek felakadtak, most meg azt nem akarta tűrni, hogy nagyon is szaporán és pedig sokan közülök czédula nélkül hajtanak be a vásárra. Ilyen a nép, soha sem tud kellő lépést tartani: egyszer nincs erő, a mely helyéből kimozdíthatná, máskor meg az urasági hajdú sem bírja feltartóztatni rohanásában. Bizony szomorú az előljáróság sorsa a világon, főkép ha boszuságát és panaszait is csak mulatságnak veszik.

A vásárpiaczon kifogyhatatlan jókedv uralkodott. Talán a téli tiszta levegő tevé, melynek az ember idegeire kétségkívül frissítő hatása van; talán mivel a vásártéren álló bódékban a deczemberi vásár alkalmával mindig több papramorgó fogy el, mint máskor; annyi azonban bizonyos, hogy vígabb tömeget ritkán találhatni. Úgy tetszett, mintha a koldúsokat, kik az utczán énekelve és jajgatva alamizsnát kértek s itt-ott sebeiket mutogatták, azért parancsolták volna oda, hogy a sokaság az emberi nyomorra emlékeztetve, jókedvében el ne bizakodjék.

Jókedv és nevetés elég volt a tiszaágotai vásáron, csak vevők hiányoztak; s e fogyatkozás kivált azoknak, a kik, mint Vikta, kénytelenek voltak árujokat eladni, délfelé elrontá kedvöket is. Elég ember volt, a ki kedves tehenének árát kérdezte; de szemökből is kilátszott, hogy csak tréfálnak. A vének a tehenet ócsárolták, a fiatalok meg Viktát magát dicsérték. Vikta azt se tudta, hova nézzen, annyira szégyenlette magát; s mikor végre az öreg bognárné — ki a tehénkeért mindjárt reggel 75 forintot igért, természetesen váltóban, s a kire Vikta akkor nagyon neheztelt — később még egyszer visszajött, csaknem örömmel csapott vele kezet.

Nehezen vált meg tehenétől, könyező szemekkel olvasta meg a pénzt, s midőn nem mondhatott mást, mint hogy a hetvenöt forintból egy fillér sem hiányzik és hogy a bognárné a tehenet haza hajthatja, sírva fakadt. De mit volt mit tennie! A delet rég elharangozták, a vásár oszlani kezdett, s otthon nem volt egy szál takarmány a tehén számára. Egy tiszta kendőbe, melyet keblébe rejtett, takarta tehát pénzét és útnak indúlt.

Ha tehenét előbb adhatja el, akármennyi alkalmatosságot találhatott volna a hazamenetelre. Bántornyáról elég szekér volt a vásáron és Viktát mindegyik örömest elvitte volna magával. De egy része rég elment, mások, kivált a házas gazdaemberek, ott mulattak a sátrak közt, hová Vikta még nézni sem mert, és vagy holnap, vagy sokkal később ittas fővel fognak hazamenni. Nem maradt egyéb hátra, mint gyalog indulni útnak.

Tudta, hogy Bántornyára nem érhet el. — Belákné sógorának tanyájára megyek, hová szomszédasszonyunk reggel betegen fekvő hugát látogatni ment. Az öreg Belákné oly szivesen hítt meg — gondolá Vikta magában, s kis bundáját összekapcsolva, útnak eredt. A tanya, mint Belákné mondta, nincs messze. Ha a temetőnél megy ki, nem is téveszthetí el útját. Az egész határon nincs egyéb domb annál, a melynek alján a tanya fekszik. S Ágotán úgy sem hálhatna meg.

Hogy vásár után, hol egynek örömre, másnak busúlásra elég oka lehet, az egyik örömében, a másik bújában egy pohár borral többet hajt fel: szintoly természetes, mint az, hogy ott, a hol többen egy-egy pohárral többet hajtottak fel, néha egy kis emberséges verekedés is támad. A ki valaha alföldi vásáron volt, tudja, hogy a sátrak közt sok mindenféle módon mulatnak. Itt egy czigány előtt tíz pár tánczol és kur-

jongat, ott egy egész banda muzsikál egynek, s ez is búsan vígad magyar ember módjára, s lehajtott fővel az asztalt veri, míg a klarinétos, bármint erőlködjék, sem fújhatja oly keservesen, mint a hogy ő sohajtozik. Néhol egy leányért három legény vetélkedik, s a szomszéd sátorban három leány sem tud egy legényre szert tenni; míg a laczikonyhák előtt egyenkint vagy kisebb társaságokban idősebb férfiak ülnek vagy álldogálnak s ízletes falatjaikat nyelik, mosolygással nézve a bohó világot, mely közé talán most is szivesen vegyülnének. Ki nem látta mindezt, s ki bámulhatja: ha János vagy András gazda most, miután három óra hosszat egyre énekelt, csak rekedt hangon folytatja dalát, vagy hogy a czigány-zene, melynek hangszerei reggel szép harmoniában jártak együtt, délután csaknem úgy hangzott, mintha brúgó és hegedű összevesztek volna a czimbalommal és a trombita minden harsogásával sem tudná őket kibékíteni egymással.

Viktára azonban, a ki ennyi lármához nem volt szokva, mindez kellemetlenül hatott. Sietve távozott, s csak miután a vásártér zajos körétől távol, már a helység végső házainál járt, s a fehér rónaságot látta maga előtt, csak akkor érezé magát ismét nyugodtabbnak.

A tanya, mely felé indult, jó darab földre feküdt a helységtől. De a domb, melynek tetejét három ákácz díszesité, s melynek tövénél a ház állott, mégsem lehetett messzebb fél óránynál, legalább Viktának úgy tetszett; s habár lábai érezték is, hogy az nap két mérföldnél többet gyalogoltak, jókedvűen indúlt meg czélja felé.

Jó kedvvel haladt tovább, s gondolatainak szabad tért engedve, már legalább fél óráig ment, mikor észrevette, hogy a domb s a rajta álló ákáczok még szintoly távolban látszanak, mint mikor megindúlt, s hogy

sokkal fáradtabb, mint eleinte gondolta. Magában véve nem nagy baj, csak az a szél ne fújna oly keményen, vagy legalább azt tudhatná, hány óra lehet.

Az idő még délelőtt megváltozott. A tiszta levegő fokonkint elveszté átlátszóságát, s mindig sürűbb fátyollá változott. Nehéz köd boritá az egész látkört, szürke, színtelen, melyen még felleg sem látható, és egyre erősebbé lett a szél.

Jó, hogy a tanya nem lehet már messze, — ezzel vigasztalta magát, mindig a dombra fordítva szemeit; alig haladhat az ember, még a varjakat is elkapja a szél. S Vikta ismét elfeledte fáradságát s gyors léptekkel haladt a domb felé, ámbár a nyom, mely oda vezetett, csak itt-ott vala még látható, s a frissen összefútt hó között mindig fárasztóbb lőn a járás.

Ha az embert itt érné az éjszaka, nem tudom, mit csinálna, — gondolá a leány magában, s egész testét borzadás futotta át. Még jó, hogy a szél a havat lesöpörte az árok széléről, ezen mehetek. S Vikta nézte az árkot, és látta, hogy nem messze tart; aztán megint a domb felé fordítá szemeit, s úgy tetszett mintha az ákáczok a domb tetején most már homályosabban látszanának.

A szél szemem közé csapja a havat, azért nem látok jól, — így nyugtatá meg magát, s még inkább gyorsítva lépteit, haladt előre. Azonban lépésről lépésre nőtt nyugtalansága, s mindinkább erőt vőn lelkén a gondolat, mi tevő legyen, ha a tanyát éjszaka előtt el nem érheti. És méltán. Vikta derék leány volt, a ki nem egyhamar ijed meg a maga árnyékától; de az ily helyzet a legbátrabb férfi idegeit is próbára tenné.

Pillanatról pillanatra fogyott a világosság, s Vikta nem utasíthatta el többé magától azon meggyőződést, hogy esteledik. Csak most jutott eszébe, hogy mikor

Belákné neki azt mondá, miszerint a tanyát még este előtt könnyen elérheti, alig volt tíz óra, s mire ő elindult a vásárról, már rég elharangozták a delet. Annyira sietett, hogy az órát is elfeledte kérdeni; alkalmasint ha megtudta volna, hogy három elmult, azért szintúgy elindúl vala. A bántornyaiak rég elhagyták a vásárt, Tiszaágotán nem volt ismerőse; de most mit tegyen? Nem jobb-e, ha visszafordúl? Vikta egy perczre megállt s gondolkozott. Nem érze fáradságot, csak szive dobogott erősebben. Végre elhatározta magát. Ha még jobban besötétedik, az egyes tanyát semmi esetre sem találhatja föl. Száz lépésre mehetne el mellette, a nélkül, hogy akár ő, akár a tanya lakói észrevennék.

A helységet azonban éjjel sem vétheti el; — még most is meglátszott a torony, sőt az egész helység egy sötét foltként vált ki a hótakarta térből; később majd a világok után mehet, a miket nem sokára meggyujtanak. — Vikta ismét visszafelé irányzá lépteit, s egy ideig új bátorságot érzett ébredni szivében, melyet azonban nem sokára nagyobb aggodalom váltott fel.

A szél folyvást nőtt, s mióta visszafordúlt, egyenesen szemközt kelle azzal küzdenie. Az ösvényt, a melyen a helységből jött, most hó takarta. Mint a fergetegtől kergetett homok, úgy futott a hó lábai alatt. Hol egy perez előtt még minden fehér volt, most sötéten állanak ki a megfagyott rögek; hol előbb az árok szélén kórók látszottak, most magas hófuvás borított mindent.

Vikta alig birt küzdeni a széllel; de érezve, miként megmentése attól függ, hogy mielőtt tökéletesen besötétednék, a helységhez legalább közel érjen: minden erejét megfeszítve haladt előre. Hasztalan. Minden előre tett lépéssel nehezebbé vált útja. Még látta a tornyot, körrajza kevésbbé világosan vált ki a szürkületből, mint

azelőtt, s voltak pillanatok, midőn a hózivatar minden kilátást lehetetlenné tőn; időről időre azonban látta, s így legalább tudta, hogy eddig még nem tévedett el. De a kemény rögök, melyeken útját folytatá, végkép fölemészték erejét, s inkább fáradtsága, mint az árok vagy barázda mélysége, melybe lépett, volt az oka, hogy elbukott. Úgy látszott, mintha a fergeteg azalatt mindig erősebbé válnék. Mikor fölkelt, hogy útját folytassa, az erős hófuvat, mely szemközt jött, minden haladást lehetetlenné tőn. Mintha az egész hó, mely a rónaságot takarta, egyszerre meg akarná változtatni helyét. Roham rohamot követett, s mikor Vikta, ki a vész hatalmának maga is alig birt ellentállni, végre szemeit fölnyitva ismét a tornyot kereste — — rem találta többé!

Első pillanatban azt hivé, hogy csak irányát vesztette el. Körüskörűl tekintett a láthatáron. Itt-ott sötétebb helyeket talált, mintha a helység födeleit látná, de a jövő pillanatban ugyanazon helyen nem látszott semmi; a helység árnyéka a látkör másik oldalán tűnt föl. Bármerre fordúljon, semmi sincs a messze határon, a mi kalauzúl szolgálhatna lépteinek. Még saját lába nyomait is elsöpörte a szél. Azt sem tudta többé, honnan jött s merre fordúljon? Iszonyú sejtelmek töltötték el lelkét.

Borzasztó — szólt halkan magában, — semmi nyom. Keresve sem akadhatnának rám; s ki keresne engem? E szomorú gondolatoktól leveretve, egy ideig nem mozdúlt helyéből. Rövid idő mulva azonban ismét fölébredtek reményei, s új erővel haladt azon pont felé, melyen most egész bizonyossággal a helységet gyanítá.

Így múlt az idő. Keblében egy perczről a másikra majdnem biztos remény és kétségbeesés váltá föl egymást, s helyzetében nem történt semmi változás. Csak egyszer tetszett neki úgy, mintha szekérzörgést hallana.

A szekér megállott egy párszor, s úgy rémlett, mintha saját nevét hallaná. Kiáltott ő is. Egy perczig mentve gondolta magát. De a szél, mely feléje hozta a hangokat, az ő szavát épen ellenkező irányban kapta el, s néhány percz mulva ismét megindúlt a szekér, s elhangzott zörgése. Mintha az egész csak egy álom, csak a veszély által fölizgatott képzelet játéka lenne. S talán nem is volt egyéb. Csakhogy mikor ez eltűnt, végső ereje is elhagyta a szegény leányt.

Gépileg ment tovább, de minden bizonyos czél nélkül. Eszméi elhomályosodtak, érzése eltompúlt; tudta, hogy veszélyben forog, de már alig emlékezett, hogy' jutott belé, s többé nem is küzdött sorsa ellen.

Csak egyszer ébredt föl Vikta még ezen félmámorából. Tiszaágotán estére harangoztak. Nyugodtan szóltak az ünnepélyes hangok a vész között. Mintha egy magasabb hatalom áldó szava hatna át a fergeteg zaján, nyugalomra intve a természetet és minden szivet, a mely bánatban vagy aggodalomban dobog.

Vikta megállt, hallgatott. Eszébe jutottak, a kik házaik csendes körében most meleg szobájokban ülnek; eszébe jutott anyja, ki bizonyosan rá gondol, ki talán érte aggódik, érte imádkozik. És ő is imádkozott, imádkozott buzgón és meghatva, mint eddig talán soha életében: és mintha új erőt érezne tagjaiban, ismét bátrabban indúlt a haranghangok felé. De e rövid lelkesedés csak a mécs végső fellobbanásához volt hasonló. S a harangszóval, mely Viktának egy ideig kalauzúl szolgált, eltűnt tettereje.

Oly kifáradtnak, annyira álmosnak érezte magát, hogy többé semmivel sem gondolt. Nem is keresett már egyebet oly helynél, a hol magát egy időre meghúzhassa, s a széltől legalább némileg védve, megpihenhessen. Egyenesen egy pár boglyának tartott, melyek a

hólepte mező közepett, látszólag minden emberi laktól távol feketéltek.

Ezeket is alig birta már elérni. A boglyáktól jobbfelől nádkerítés látszott. Minden csendes. Útasunk az egyik boglya széltölmentes oldalát keresve, épen le akart dőlni, midőn egyszerre a kerítés megől erős kutyaugatás hallatszott, s egy dörgő hang kérdé: A mennykőbe, ki jár itt a boglyák körül?

Vikta kiáltani akart, de nem tudott. A váratlan öröm, melyet emberi hangok hallása ébresztett szivében, a gondolat, hogy mentve van, elfojtotta hangját. S mire a gulyás kutyáival és fölemelt fokosával a boglyához ért, a szegény leány magánkívül feküdt lábai előtt.

III.

Ha Viktát a föld nyeli el, s egyszerre mindazon csodadolgok között találja magát, melyekről csak tündérregék szólnak, ha a kincsek országának kapui nyílnak meg előtte; hol ezüst mezőkön valóságos gyöngyvirágok nyílnak, s aranyfák ágain gyümölcsök helyett drágakövek függenek, oly nagyok, hogy egyenkint mindenik egy-egy országot ér: akkor sem érezhette volna inkább meglepve vagy boldogabbnak magát, mint midőn rövid ájultából föleszmélve, szemei a hatalmas tüzet látták, melyet számára a gulyás rakott. Bámulva nézett körül. Az alacsony, de tiszta falak, a kis tűzhely, mely fölött bogrács függött, maga a bunda, melylyel őt a gulyás betakarta, ismeretlenek voltak előtte. — Hogy' jutott ide? Ki az, a ki széles tenyerei közt kezét melegíti, s annyi részvéttel tekint rá? Mindezt első pillanatban

nem tudta; némi idő kellett, míg egészen magához térve, a dolgok összefüggését teljesen megérté.

— Isten áldja meg kendet mindazon jóért, a mit velem tett — szólt végre, szemeit jóltevőjére emelve; — ha kend nem jő, tudom, hogy megfagytam volna.

— Meg bizony, te szegény pára — szólt csaknem szelid hangon Péter gulyás, — de most igyál egy korty meleg bort. Úgy átmelegít, mintha soha se fáztál volna.

Míg Vikta a bögréből a meleg bort szörpölte, s arczának színe lassankint visszatért, a gulyás látszó megelégedéssel követte mozdúlatait. Húsz esztendeje, hogy Péter gazda nem örült úgy, mint e pillanatban. Arczának egész kifejezése megváltozott, csaknem úgy látszott, mintha mosolyogna.

— Most lássunk a bográcz után — szólt jókedvűen, midőn a tűzhöz közelített. — A főzés nem az én mesterségem. Ezt máskor a bojtár felesége végzi. De ma urával és a többi bojtárokkal bement a vásárra. Vén létére is tánczol valahol, pedig fejkötőjén kívül egész személyén nincs semmi szép avagy tisztességes.

Vikta segíteni akart, de Péter nem engedte.

— Ez egyszer az én főztömmel érjük be. Legalább elmondhatod, hogy igazi gulyáshússal laktál jól.

Mig az öreg gazda a tűz körűl járt, addig Vikta körültekintett. Körözetében nem volt semmi különös. A putri, melyben a gulyás lakott, s melynek lételét téli időben, midőn a földből kiálló fedelét a hó takarta, csak a kéményéből emelkedő füst hirdeté, tágas és tiszta volt. Péter gazda soha sem keresett házában egyéb kényelmet, mint azt, hogy zord időben meghúzhassa magát alatta. Sőt bútorok tekintetében a gulyás lakása egyszerüsége által tűnt föl. A putriban ő maga lakott. S nem levén fejércseléd, nem látta át az ágynak szükségét sem. A szobában, hová a konyhából ajtó nyílt, s

a melynek egyik szögletét a nagy, kenyérsütésre alkalmas kerek kemencze foglalta el, egy asztalon s néhány faszéken kívül még csak egy pár láda állott. Egyikében saját holmiját, a többiekben a gulyának szükséges sót, lovainak abrakát, nehány egyszerű orvosi szert és a bélyegeket tartá. A ládák egyszersmind pad gyanánt szolgáltak. A falon egy új bunda s kalap mellett egy pár fokos, bunkósbot, dupla puska, két pisztoly és ama hires karabin függ, melyet, mióta szerszáma megrozsdásodott, nem lehet ugyan elsütni, de a melyet Kopogóstól akkor vettek el, mikor fogságba ejtették.

Hasonló putri akármennyi van. Gazdájának azonban nem könnyen lehetne párját találni, s a ki ez öreg Pétert csak egyszer látta is, természetesnek találja azon tiszteletet, melyben a tiszaágotai gulyás az egész környék előtt állott. Első tekintetre észre lehetett venni, hogy azok közé tartozik, a kivel a legbátrabbik sem komáz egykönnyen.

Már erős testalkotása is tiszteletet ébresztett. Karjain észre lehetett venni, hogy a mit igér, azt busásan meg is tudja adni. Saját állitása szerint, rég túlhaladta a hatvanat; de úgy látszott, mintha az idő csak úgy hatott volna rá, mint az érczszoborra. Évek óta nem volt rajta észrevehető egyéb változás, mint hogy minden évvel barnább lett. Hosszú fürtei oly sötéten lógtak le vállán, melle oly domború, tartása oly egyenes volt, mint harmincz esztendő előtt. Azonban ő nemcsak izmos testalkatának köszönte a fensőbbséget, melyet a vidék pásztorai fölött gyakorolt. Volt viseletében, sőt arczkifejezésében is valami, a mi minden pajtáskodást kizárt. A legpajkosabb legény is azonnal megjuhászodott, ha Péter gulyás tekintetével találkoztak szemei. Voltak, a kik azt állíták, hogy mióta e vidékre került, még senki

nem látta őt nevetni, s bojtárai beszélték, hogy marháin kivül hetekig senkihez egy szót sem szól.

Vikta sokáig nézte különös gazdáját, s férfias vonásai nagy benyomást tettek rá. A szokatlan komolyság által csaknem elijesztve, mégis egyszersmind vonzódva érezte magát feléje.

Azalatt a vacsora elkészült, s Péter egy kis asztalt a tűzhöz közelebb húzva, miután előbb kulacsát Vikta elé állította és a párolgó bográcsot a tűzről levette: megkinálta vendégét és maga is hatalmas étvágygyal fogott a vacsorához.

Péter gazda szakácsságának volt-e tulajdonítható, vagy Vikta csak azért nem vette észre a hús keménységét, mert órákig kemény hidegben járt: nem tudom; annyi bizonyos, hogy jobb ízüen még nem evett egész életében. Ebéd vagy vacsora után már nem hagyta visszatartóztatni magát, hogy mindent ne ő takarítson össze. Igaz, hogy a takaritással nem sok baja volt, s miután a bográcsot kimosta, s a kańalakat megtisztítá, amazt szegre akasztotta, ezeket a fiókba tette, nem sok tennivalója maradt; eléggé is restelte, hogy több dolgot nem talál.

A vén gulyás, ki azalatt pipára gyujtott és a fal mellett elfutó földlóczára heveredett, élénk figyelemmel kisérte vendége minden mozdulatát. Vikta dolgát végezve, a tűzre még friss szalmát rakott és szintén helyet foglalt.

A hosszú hallgatást, mi alatt Vikta fejét kezére hajtva, a tüzet nézte, s a gulyás mély álmélkodásba merűlve pipáját szitta, végre az utóbbinak kérdése szakítá félbe, hogy mit keresett ily hófergetegben a pusztán?

Míg Vikta egyszerű történetét elmondá, a gazda nagy figyelemmel hallgatott, csak egyes rövid kérdésekkel szakítva félbe itt-ott az előadást.

— Hiába — szólt végre hosszú gondolkodás után, —

ilyenek vagytok mind. Az egyik gyerekét magában küldi a vásárra, ez meg szegény alkonyatkor neki megy a pusztának. Nagyja, apraja mind egyforma. Fehércselédben nincs meggondolás. De most vess ágyat magadnak idebenn, s feküdj le. Reggelig a bojtárok csak megjönnek, s akkor szekeremen haza viszlek. Jó éjszakát.

Míg Vikta gazdája parancsolata szerint cselekedett, addig a gulyás fokossal kezében, kutyáitól követve, még egyszer körűljárta az egész tanyát.

Másnap reggelre az idő megváltozott. A vihar lecsendesült, s nagy pelyhekben szállongott a hó.

Vikta mihelyt fölkelt, útnak akart indúlni; tudta, hogy anyja aggódik miatta, s azért sietett. De hiába. Péter gazda föltette magában, hogy őt szekerén fogja haza vinni; s miután a bojtárok csak délfelé kerültek haza, a marhát pedig nem lehetett magára hagyni, s ha délután indúlnak meg, Bántornyát az nap nem érhetnék el: tehát egész nap ott kelle maradnia, mi kevésbbé esett nehezére, mint eleinte maga gondolá. Anyjára nézve azzal vigasztalta magát, hogy az őt valószinűleg csak Beláknéval várja, s hogy a havazás miatt ez is bizonyosan sógora tanyáján fogja az egész napot tölteni; és itt a dologból sem fogyott ki. Bármi tisztának látszott a ház első tekintetre, annyi óra telt bele, míg mindent összetakarított. Ma egyszer ő akart főzni gazdájának, s azonkívül künn is csak körűl kell néznie. Ennyi és ily szép marhát soha sem látott egy akolban.

— De boldog ember kend, — szólt Vikta gazdájához, mikor estve a tűzhely előtt ismét együtt ültek. Nem is képzelek nagyobb szerencsét, mint ha az embernek ennyi sok szép tehene van.

— Könnyen megszoknál nálunk?

— Könnyen biz én; ha anyám itt volna, akár mindig a pusztán laknám.

— Jobb is itt, mint a faluban. Itt legalább megfér az ember és körülnézhet. De héj, rossz időket élünk! Ennek is vége lesz maholnap. — A gulyás fölsohajtott, s bújában újra megtöltè poharát. — Ládd-e Vikta! Még fiatal vagy, s megérheted, de nem adok neki húsz esztendőt, hogy többé puszta sem lesz az országban. Most is mán egészen megváltozott a világ! Előbb bátran mehetett az ember a merre tetszett: most mindenütt árkokat vonnak. S mennyi fát ültetnek, egész sövényeket, mintha bizony a birtokos sövény és árok nélkül is nem tudná, meddig terjed jószága, és a szegény legénynek jól eshetnék, ha minden lépésnél arra intik, hogy széles e világon mindenütt a más földén jár. És micsoda földön! Valóságos gyalázat, a mit a szegény magyar földdel egy idő óta elkövetnek. Azelőtt a pusztákon gulya vagy ménes járt, a gulya meghízott, s a föld mindig zsírosabb lett: mindenki láthatta, hogy Isten a pusztát a marhának, a marhát meg a pusztának teremtette. Most a szántásnak se vége, se hossza. Egyre nyúzzák, egyre vetik földjeiket, s végre is csak zsidó viszi el a termést. Még a kevés legelő, a mit meghagytak, sem ér többé semmit. Töltést csinálnak töltés után. Mit ér a mező, ha a Tisza árja sem járhatja meg? Ha körülnézek és látom, a mi mai időben történik, örülök, hogy megvénültem. Húsz esztendő mulva, a mint a gróf inspectora mondja — verje meg az Isten a bolondját — még a marha sem jár többé szabadon, nem lesz többé gulya az országban, és a gulyásokból mind isvájczereket csinálnak. Szinte jól esik, hogy nincs fiam, aki e nyomorúságot megérhetné.

— Hát kendnek nincs gyermeke? — kérdezé Vikta.

Mint a kinek véletlenül a sebét érintik, a gulyás arczán a kérdésnél egyszerre fájdalom s harag volt

kifejezve. De lassankint az utóbbi egészen eltűnt, s csak a mély bú maradt, melylyel sohajtva mondá: — Mit tudom én!?

Vikta alig mondta ki, már is megbánta kérdését és csak elbámult.

— Úgy-e furcsa dolog, ha az ember gyermekéről még azt sem mondhatja: él-e vagy meghalt — szólt az előbbi szomorúan. — Péter és Pál napján huszonkét esztendeje, hogy leányom elment és azóta se híre, se hamva!

— Hogy-hogy Péter gazda?

— Akkoriban magam is azt kérdeztem volna — szólt a gulyás sohajtva. — Marcsa jó, becsületes leány volt, most is azt mondom; nem volt jobb leány az egész vidéken, és házamnál nem volt fogyatkozása semmiben. A mit szeme kivánt, mind megszereztem. Egyetlen örömöm volt, s büszkeségem. Minden ember tudta, hogy a mit életemben szereztem, utolsó fillérig mind az övé lesz. S így a kérők nem hiányzottak. Ha kisasszony lett volna, sem járhattak volna a legények inkább utána. Neki egy sem kellett. Ha szóltam, csak azt mondta, hogy inkább nálam marad, és én csak azt gondoltam magamban: majd eljön az igazi. El is jött nem sokára, csakhogy biz abban nem volt köszönet. Pödrött bajuszába bolondúlt-e bele, vagy zsinóros köntösébe, nem tudom. Talán az tetszett meg neki, hogy a hajdú egy kis rézkeresztet viselt a mellén; vagy talán az ámította el, hogy a semmirekellő egész órákig el tudott beszélni a franczia császárról és a háborúról: de annyi bizonyos, az én Marisom úgy belé bolondúlt, hogy előttem sem tagadta többé. — Mondtam neki, nem engedem, hogy egy sehonnai emberhez menjen, a kit az uraság holnap is elcsaphat szolgálatából. Ő csak azt felelte, hogy a hajdú nem

sehonnai ember, hanem királyt és országot szolgált és káplár volt a huszároknál; s hogy neki senki sem kell más. Ha neked nem kell, kell nekem, mondám; majd szerzek én neked olyat, a ki rendben tartson. Erre Maris azzal ijesztett, hogy a vízbe öli magát. Én megesküdtem, hogy ha szeretőjével találkozom, izzé-porrá töröm. Isten látja lelkemet, meg is tettem volna; csakhogy az én hajdúm nem igen mutatta magát a gulyánál, és egyszerre csak azon vettem észre, hogy leányommal együtt megszökött. Eleinte hinni sem akartam, aztán dúltam-fúltam; később azzal vigasztalám magamat, hogy végre is visszajönnek, s akkor majd a hajdú is kikapja a magáét, vagy hogy a korhely ráun és legalább Maris maga jön vissza. Eleinte a világért sem kerestem volna; csak nem járhatok gyermekem után. De miután a második esztendő is elmult, bejártam az egész vármegyét. Én is, más is, kerestük mindenütt. A gróf fiskálisa még ki is nyomtatta, de mind hasztalan. Ők nyom nélkül eltűntek. Nem is lehet máskép, mint hogy, a mint a fiskális úr mondta, nevöket is megváltoztatták. Mind azért, mert engem kemény embernek mondtak, s mikor leányom megszökött, erősen fenyegetődztem; mintha Marist csak egy újjal is bántottam volna.

A gulyás tenyerére támasztva fejét, hallgatott. Vikta könyezett.

— Eleget mondták, hogy felejtsem el, mert hálátlanságáért nem érdemel egyebet — folytatá a gulyás szomorúan. — Akartam is, mert szent igaz, hogy ha ő nem gondol velem, apjával, minek törjem én fejemet miatta. De mind hiába! Szeretném azt az embert látni, a ki efféle dolgot el tudna felejteni, főképen, ha ugyanazon házban marad, a hol gyermekét fölnevelte, és most egy élő lelket sem lát! És még a ház sem teszi

meg. — Mikor az inspector — Isten verje meg — rávette grófomat, hogy a másik jószágon a gulya helyett birkákat tartson, én a szarvasmarhával ide kerültem, s tizenöt esztendeje, hogy közel sem jártam azon helyhez, a hol rajtam a szerencsétlenség történt; de hiába, leányomat mégsem felejthetem el. Mikor behoztalak és magadon kívül voltál, akkor is mindjárt ő jutott eszembe. Mintha csak ő feküdnék előttem, mintha egészen képmása lennél. Egy perczre már azt gondoltam, hogy ő jött vissza; pedig huszonkét esztendeje, hogy elment, s neki azóta sokat kellett változnia.

A gulyást bojtárainak egyike ébreszté föl mély gondolataiból azon hírrel, hogy a marha rendkivül nyugtalankodik.

— Alkalmasint farkas kullog a kertben — szólt Péter gazda; — tudtam, hogy nem soká várat magára. — S ezzel puskáját a szegről lekapva, kiment.

Viktára oly benyomást tőn, a mit hallott, hogy ez egyszer még a farkastól sem félt. Csak arra gondolt, hogy ha a gulyás leánya ő hozzá annyira hasonlított, miként nézhetett ki, hol járhat most, s visszajő-e még valaha atyjához, a kit oly csúfosan elhagyott. Annyira elmélyedett e gondolatba, melyek közé Bandi és saját jövője vegyültek, hogy még a tűz megrakásáról is megfeledkezett. Mire a gulyás visszatért, csaknem sötét volt a házban.

— Feküdjél le, fiam — szólt Péter gazda, midőn Vikta, ábrándozásaiból fölserkenve, tűzgerjesztéshez fogott. — Nyugodtan álhatsz, híre sincs a farkasnak. Holnap jókor haza viszlek anyádhoz. De tudod-e, Vikta, ha jövő tavaszkor üszőt vesztek, mielőtt vásárra mennél, gyere hozzám, hogy veled menjek; én olyat keresek ki számotokra, a minőt még öregapátok sem látott.

Ezt mondd meg anyádnak; de hiszen majd megmondom én is.

Ezzel Vikta a szobába ment aludni, a gazda pedig tüzét erősen megrakva, még soká ült a láng előtt. Esze a múlt időkön járt. Elvesztett gyermekének képe soha sem tünt föl lelke előtt elevenebben, ily tisztán évek óta nem emlékezett vissza rá. Mintha látná, mintha kedves szavát hallaná ismét. Emlékei és a jelen, Marisnak és Viktának képe csodálatosan egybekeveröd-tek agyában. Ha saját gyermekére gondolt, Viktát látta maga előtt; s majd megint úgy rémlett előtte, mintha mindazt, a mit Viktától hallott, az ő leánya mondta volna. Ébren volt, nyitott szemekkel ült ott tűzhelyénél, s látta a lassankint lohadó tüzet, és mégis mintha álmodnék olyan zavart, oly bizonytalan alakokban tűnt föl előtte minden.

Végre erőt véve magán, fölkelt s a szoba ajtaját kinyitva, benézett. A ládán még égett a mécs, tévelygő világot vetve a tárgyakra. A ház egyik szögletében, a gulyás bundáján, a melyet szalmára terített, fekszik Vikta. Rég alszik, s a gulyás a szoba küszöbén állva sokáig nézi a kedves leányt.

— Hej! ha az én leányom volnál — szólt végre fölsohajtva. S az ajtót betéve, ő is bundájára heveredett.

IV.

Azt csak nem kivánhatja senki, hogy mindjárt vásár után az emberek Tiszaágotán úgy éljenek, mint máskor, főleg téli időben, mikor az embernek tollúfosztáson kívül dolga sincs, és a czigányok, kik a vásárra jöttek, már a rossz idő miatt sem mehetnek el.

Míg Vikta a gulyás-tanyán húzta meg magát, addig a helység minden csapszékében folyt a mulatság. Noha Péter gazdánál nem hiányzott a félsz a háznál: bojtárjai, mint tudjuk, csak másnap délután kerültek haza. Egy pedig közölök még harmadnap reggel is ott ült a nagy korcsma csapszékében és egyre ivott, tánczolt és káromkodott, mintha egyéb dolga sem volna a világon.

A csapszék ajtaja előtt korcsmáros uramat látjuk, a ki bundájával vállán, pipával szájában, azon gondolkozik: mikor jönnek majd át a toborzók hozzá is. Tegnap óta ott tanyáznak a kis korcsmában, s átcsalják vendégeit azzal az átkozott szívreható zenével; pedig a klarinétos most is oly keservesen fújja, hogy nem is csoda, ha a vendégek mind átmennek a bojtáron kívül, a ki oly hosszú útra alkalmatlan. Magyar embernek csaknem meghasad a szíve e nótákra, s rémség, a mit azóta a kis korcsmában megittak.

A korcsmáros boszankodik, de már egészen megnyugodott a gondolatban, hogy délig vendég nélkül marad; midőn bámulatára egy egész társaságot lát, mely a kis korcsmától egyenesen ajtaja felé tart.

Mind tisztességes gazdák, esküdt emberek. Még nem értek a piacz közepéig, mikor a korcsmáros egytől-egyig megismerte s észrevevé, hogy közöttök egy idegen legény van, kit a többiek csaknem erőszakkal hoznak magokkal.

— Hagyjanak kendtek visszamennem, mert baj lesz a vége — szólt a legény, a kit társai karonfogva a csapszékbe vezettek. — Fel akarok csapni katonának, s nincs joga senkinek akadályozni.

— Majd meglátjuk, ha apád eljön — szólt egy öreg tanácsbeli boszúsan. — Ha az én fiam volnál, majd megmutatnám.

— Nem mutatná biz azt — mondá ismét az előbbi. — És kend kisbíró is jobban teszi, ha nem fogja oly erősen karomat. Én katonának állok, nekem nem parancsol még az öregbíró sem. Ha a verbunkos káplár megtudja, a mit velem tesznek, bizony pórul járnak kendtek valamennyien. Erőszakkal nem mennek velem semmire.

— No hát szóljunk okosan — mondá Fazekas András uram.

— Rajtam már az sem fog.

— De hogy' beszélhetsz így, Bandi — szólt ismét az előbbi. — Rólam csak elhiszed, hogy javadat akarom. Keresztkomád vagyok, jól is tartottalak mindig, ha Bántornyáról hozzám jöttél. Hogy' is lenne belőled katona; apádnak két telke van, s nincs más fiú a háznál. Csak nem ment el az eszed.

— Bár elment volna — mondá Bandi keservesen. — Vagy bár most menne el; minél előbb bolondúlok meg, annál jobb. Nincs is szerencsétlenebb ember széles e világon, mint én.

— Az igaz, hogy szerencsétlen vagy — felelé Fazekas András, — de ki tudja, talán az egész nem is úgy van, a mint te gondolod. Hát ha még föltalálod?

— Soha, soha többé! — zokogott Bandi — és oly leány, mint Vikta, nincs több a világon.

— De hogy' jöttél rá, hogy elveszett?

Bandi bújában elfelejté, hogy mindent régen elbeszélt, s hogy csak azért mondatják el vele még egyszer, hogy itt tartsák. — Az nap, hogy Vikta vásárra ment, apja déltájban őt is kiküldte szekerén a tanyára. A tanya a tiszaágotai határszélen fekszik, és miután ott dolgát elvégezte, Bandinak kedve kerekedett, hogy a tiszaágotai úton Viktának elébe menjen, s ha vele összejön, őt szekerére ültesse. Bandi sok bántornyaival találkozott,

de Vikta nem volt köztök, s a kit kérdezett, mind azt mondta, hogy tehenét még mindig nem adta el. Bandi a tanyán is mulatott egy ideig, nem is sietett nagyon, mert Viktát inkább csak az úton akarta találni, mint Tiszaágotán, a hol atyjának sok ismerőse volt, s így történt, hogy már a nap is leszállott, mire oda ért. Erős szél fútt, s a vásárpiacz üresen állt. Viktának se híre, se hamva. — Talán azalatt ment haza, míg a tanyán mulattam, — így vigasztalta magát, s már visszafelé akart indúlni, mikor a csapszéknél, a hol egy messzely borral hideg útjára készült, egy bántornyai embertől hallá, hogy Vikta még három órakor a vásáron volt. Másokkal találkozott, a kik neki még az asszonyt is megnevezték, a kinek a tehenet eladta, s a kitől, midőn nála Viktát kereste, csak annyit tudhata meg, hogy az éjszakát Belákné sógora tanyáján akarta eltölteni. De azt még reggel mondta; — este három órakor csak nem indúlt el gyalog. A tanya jó időben is legalább két órányi távolságra fekszik. Ily hófergetegben férfi sem juthatna gyalog odáig. — — Bandi csak azt tudakozta: merre fekszik a tanya? szekerére ült, s mikor a végső házak egyikénél az útat kérdezve, még azt hallá, hogy mintegy egy órával napnyugta előtt csakugyan láttak egy leányt arra menni, — lovai közé csapva, neki hajtott a téli éjszakának. — Átkozott sötét is volt, úgymond, a havat is kergette a szél. Lovaim alig birtak tovább menni; — de ha megálltak, közéjök csaptam, s csak haladtam. Merre, azt még most sem tudom, mert szántáson is mentem keresztül, árkon is. Csak tovább juthassak, végre megtalálom — ezzel vigasztaltam magamat. — Néha megálltam, hogy nevét kiáltsam, néha úgy tetszett, mintha válaszát hallanám, vagy a mezőn valakit látnék előttem menni; de valahányszor oda értem, nem volt semmi. A fél éjszakán

át jártam így, míg végre egy tanyához értem. Nem Belákné sógorának tanyája volt. Mindjárt tovább akartam menni, de egyik lovam annyira el volt fáradva, hogy mozdúlni sem birt. Fölültem a másikra és tovább mentem. A tanyás előbb tartóztatott, azután egy darabig el is jött velem s egy kúthoz vezete, honnan, ha egyenesen megyek, félóra alatt oda érek. És én mentem, a mennyire a fergetegtől birtam, egyenesen. De megint eltévedtem. Abban még szerencsés voltam, hogy ismét tanyára bukkantam, máskép talán megfagytam volna. Ekkor már közel volt a reggel, s magam is beláttam, hogy addig várnom kell. Mikor végre Belákné tanyájához értem, ő sem tudott semmit Viktáról. Sógora lovain haza hajtottam Bántornyára. Ott sem volt. Anyja sem tudott semmit felőle. Ismét visszajöttünk. Végig jártuk a tanyákat; arra felé, a merre őt kimenni látták, nincs egy ház, a hol nem lettünk volna. Belákné sógora járt velem, a gazdák magok keresték. Semmi nyoma. Azt se' tudni, hová lett!

— Bizonyosan megették a farkasok — szólt a bojtár, ki az egész történetet mámoros fővel végig hallgatá, — künn a pusztán annyi jár, hogy no!

Bandi, míg történetét elmondá, nyugodtabbnak látszott, de e szavakra följajdult fájdalmában; mintha e borzasztó gondolat csak most jutna eszébe. Egy székre vetve magát, képét eltakarta két kezével, s úgy borúlt az asztalra.

— Hogy' is hallgatsz ilyenekre? Nem látod, hogy részeg, mint a csap? Föl sem tud állani. Nincs is farkas az egész vidéken. De honnan is jönne?

Bandi minderre egy szót sem szólt. Csak egyszerre ellökte székét, fölkelt és az ajtó felé indúlt. A többiek ismét föltartóztatták.

— Hagyjanak békét kendtek! — kiáltá Bandi fáj-

dalomtól elfojtott hangon, — máskép még a Tiszának megyek.

— Gondolj anyádra, Bandi — szólt Fazekas uram ünnepélyes hangon, — gondolj ősz apádra, fiú. Csak legalább addig ne csapj föl, míg tőlök bucsút vettél.

— Bucsút vettem én már azoktól régen. Isten bocsássa meg nekik, a mit rajtam elkövettek; de engem házukban nem látnak többé ez életben. Hisz' ők okai mindennek; ha Viktát elvehetem, most boldogok lennénk. Hát nem szüleim ellenzették? És miért? Vikta ellen nem mondhattak csak egy szót sem; minden kifogásuk csak az volt, hogy szegény. Hát csak maradjanak ők gazdagok, nekem nem kell gazdagságuk. Mint katona elélek én saját becsületemből.

Bandi a többieket, a kik tartóztatták, ellökte magától, s az ajtó felé tartott, a melyhez minden ellenállás daczára már közel is volt, mikor az egyszerre megnyílt s Péter gulyás lépett a csapszékbe.

Viktát viszi Bántornyára. S mivel a helységen úgyis át kell mennie, megállt a nagy korcsmánál, hogy Miskát haza küldje, a ki, mint a többi bojtártól hallá, semmi áron nem akarja a csapszéket elhagyni.

— Fogd a lovakat addig, Vikta — szólt a gulyás, midőn a korcsma előtt megállt. — Mindjárt visszajövök. Csak egy szót kell szólanom a ficzkóval. Add ide azt a karikást.

E váratlan megjelenésre a küzdelem egy pillanatig félbeszakadt. A gazdák barátságosan megszólíták a jövevényt. Bandi, ki a gulyást még soha életében nem látta, de kire megjelenése azon hatással volt, melyet minden hatalmas személyiségnél érezünk, bámészkodva nézett rá; nem tudta első pillanatban, barátot vagy egy új ellenséget lásson-e a jövevényben.

— Ej, ej! András gazda — szólt a gulyás feddő

hangon, — ki hitte volna, hogy még kelmedből is veszekedő ember legyen?

Fazekas elmondá, hogy semmi veszekedés nem volt köztök, hanem hogy csak Bandit tartóztatják, a ki erőnek-erejével katonának akar fölcsapni.

— Hát hadd csapjon föl — szólt az előbbi, — ha kedve tartja; már miért ne tenné? Elél a falu nála nélkül is.

— De neki bizony nincs nagy kedve a katonasághoz — válaszolt Fazekas. — Csak szive keserűségében akar odaszegődni. — S ezzel többször félbeszakítva az öreg tanácsbeli és a többiek felvilágosító jegyzetei által, elmondta a történteket.

Péter gazda hallgatott, élénk figyelemmel, a mint látszott. Csak egyszer veté közbe azon megjegyzés, miért keresték az elveszettet csak a tanyások között. Azon felvilágosítás után, hogy Vikta, mint többen látták, a tanyák felé indúlt, és hogy vissza kellett volna fordúlnia, hogy másuvá jöjjön, a gulyás semmit sem kérdeze többé, s nyugodtan végig hallgatta az egész elbeszélést. — Képén, mely különben komoly vala, az egész idő alatt rendkívüli vidámság volt észrevehető, annál inkább növekedett az, a mint az előadott történet szomorúabbá vált.

— És a leányt Viktának hítták úgy-e? — szólt végre a gulyás erőltetett komolysággal.

Bandi bámulva mondá, hogy annak.

— Te meg azért akarsz felcsapni katonának, mert szeretőd volt?

Bandi azt felelé, hogy igen.

— Én meg azt mondom, jól teszed, magam sem cselekedném máskép — szólt a gulyás örömben ragyogó szemekkel. — Legény vagy. Jer velem, magam kisérlek el a toborzókhoz; csak még szekeremről kell

valamit levennem. — S ezzel Bandit kezén fogva kivezette.

Nem írhatom le a meglepetést, a boldogságot, melyet Bandi érzett, mikor a csapszékből kilépve, egyszerre Viktát látta maga előtt. Egészen magánkívül volt, s úgy megölelte kedvesét, hogy az ijedtében a gyeplőszárakat is elereszté. Fazekas András csaknem sírt, Péter gazda pedig elnevette magát. A kik ott voltak, csodálkoztak, hogy a gulyás oly jóizűen nevetni is tud. Pedig csak most fogott hozzá. Valahányszor Bandit kérdé: Nos hát mért nem mész át a verbunkosokhoz? kaczagása mindig hosszabb és hangosabb lett, — míg végre egy roppant, szakadatlan hahota lett belőle, mely között szólni sem tudott. Mintha tavaszkor a folyó hideg takaróját leveti, s a megindúlt jég eleinte többször megáll, míg mindig inkább neki eredve, utoljára senki sem tartóztathatná folyásában: úgy neki eredt Péter gazda jó kedve. Mintha egyszerre vissza akarná pótolni, a mit nevetés dolgában húsz év alatt elmulasztott.

Végre erőt vett magán, letörölte könyeit, melyeket a nevetés csavart szemeiből, s felült szekerére. Bandit Vikta mellé ülteté és lovai közé csapva, Bántornyára hajtott.

V.

Tulajdonkép nem is volt szükséges, hogy Péter gazda lovai közé csapjon, elmentek volna azok a nélkül is; csakhogy most maga sem tudta, mit csináljon örömében. A lovak vágtattak, a kerekek ropogtak, és az öreg gulyás, a kit máskor nem oly könnyen mozdított meg valami helyéből, most úgy nézett ki szekerén, mintha

táncozolna, s aprózás közben egyet-egyet szökellne jó kedvében. Vikta és Bandi megmutatták, hogy csakugyan egymáshoz valók, máskép a nagy zökkenések között egyik vagy másik bizonyosan lemaradt volna a szekérről. De azért Péter gazda egyre szólítgatta lovait és suhantott ostorával, mintha lakodalmasokat vinne. Rendes dolog, hogy az ember épen akkor siet leginkább, ha szerencsésnek érzi magát. Mintha sejdítené, hogy az öröm nem soká fog tartani, és azalatt egy nagyobb darabot igyekszenék átfutni életéből; vagy mintha már hallaná a gondok közeledését, melyek örömeit követni fogják és ezek elől akarna szaladni. Péter gazda pedig ma nagyon szerencsésnek érezte magát. Maga sem tudta tulajdonkép, hogy miért; de épen ilyenkor legboldogabb az ember.

Már Bántornya közelében járt, mikor végre eszébe jutott, hogy nem kergeti senki. Megcsöndesité lovait és visszanézett. Az öreg gulyás előtt sohasem látszott Vikta kedvesebbnek. A várakozás, az öröm, hogy anyját ismét láthatja, különös kifejezést adtak arczának. Oly szép, oly életvidor volt ez arcz, hogy maga a téli szél is, melynek érintésére minden elfonnyad, csak pirosabbá festé azt; s Péter gazda elkomorodott a gondolatra, hogy majd itt kell hagynia anyjánál. Így jutottak Bántornyára.

Kerekesné asszonyomat nem találták otthon. Vikta, mihelyt a kocsiról leszállt, utána ment, s szint' azt tette Bandi is, egy más utcza felé indúlva el. Péter pedig, miután lovait kifogta, s az ólba vezette, a hol előbb Kerekesné tehene állott, bement a szobába, és ott várt egyedül.

Szegény volt a ház, melyben a hajdú özvegye, férje halála után, magát leányával meghúzta. Az egész szobában egy kis tükrön és egy kardon kívül nem is volt

semmi fölösleges. Ezt is alig nevezhetjük annak, miután ha a tükör nem lenne, Kerekesné asszonyom azt sem tudná, a virágvasárnap fölszentelt ágakat hová tűzze; a kard pedig a boldogúlté volt, s ettől, ha akarna sem tudna megválni. De a gulyás azért mégis csak irigyelte Kerekesné asszonyom sorsát. Neki úgy látszott, hogy ha Vikta az ő leánya volna, egészen boldognak érezhetné magát még ebben a házban is, ámbár ablakából csak a szomszéd fala látszik, s a pusztához szokott ember szinte tömlöczben érzi magát benne.

Péter gazda gondolt erre is, arra is, és sok mindenfélére, midőn végre asszonyi szavakat hallott, és Viktától követve Kerekesné asszonyom jött a szobába.

Hogy a tisztességes nő, a kit most először látott, nem egyéb Vikta anyjánál: azt Péter gazda tudta, a nélkül, hogy valaki mondta volna. Azt is értette, hogy a szegény asszonynak csaknem elakadt lélekzete a nagy sietség miatt, melylyel haza jött; sőt talán azt sem igen bámulta volna, ha örömében nyakába borúl, vagy kezeit csókolja, vagy valami ilyesmit tesz; de hogy Kerekesné asszony a szobába rohanva, ennek közepén, mintha csak kővé változott volna, egyszerre meg fog állni, s hogy szemeit reá meresztve, minden köszöntés helyett tőle, a tiszaágotai gulyástól csak azt fogja kérdeni: kinek hívják? — erre Péter gazda csakugyan nem volt elkésztülve, s első pillanatban nem is gondolt egyebet, mint hogy a szegény asszony megbódult örömében.

— Ne reszkessen kend úgy — szólt a gulyás megnyugtatva, — nincs semmi baj többé.

De e szavakra Kerekesné még nagyobb fölgerjedésbe jött. — Az irgalmas Istenre kérem: hogy' hívják kendet? — ismétlé esdeklő hangon.

— Hát Péter, Őri Péter a nevem, — felelt az előbbi, mind inkább bámulva. De alig hogy kimondá a nevet,

midőn az asszony lábaihoz borúlva, kezét ragadta meg, s azt hévvel ajkaihoz szorítá.

— Atyám! — rebegte megindulásában elfojtott hangon.

Az öreg gulyás összerezzent e szónál. Mint a kit hirtelen fölébresztenek, első pillanatra azt sem tudja, mi álom és mi valóság azon dolgok közől, a miket maga körül lát: úgy állt ő bámulva, csaknem ijedten a szoba közepén. Nem szólt egy szót sem, egész lelke csak hallgatott.

— Apám! édes apám! nem ismeri-e többé Marisát?

Mikor a teremtés első napján a föld fölött Isten szavára világosság lőn, a változás nem lehetett nagyobb, mint a mely az öreg gulyáson e szavaknál végbe ment. Komoly arczán a szeretetnek s örömnek egy sugára vonúlt át. Ki őt e pillanatban látta volna, az sejdítheté vala, hogy nála új élet, egy új szebb világ veszi kezdetét. Húsz esztendeje, hogy leányának szavát nem hallotta, de ő megismerné azt ezerek közől. Így csak gyermekének szavára indúlhat meg a szív.

Péter gazdával megfordúlt a világ. Régóta könnyű élethez szokott. Egyes szomorúabb pillanatokat kivevén, mikor elveszett gyermeke jutott eszébe, eddig csak a jelennek élt, öröm és gond nélkül látva a napok és évszakok változásait; most leánya szavára egyszerre visszanyerte a multat és a jövőt, s alig birta elviselni a szokatlan terhet. Kerekesné reszketni érzé a kezet, melyet ajkaihoz szorított.

— Oh bocsásson meg, édes apám! — szólt elfojtott hangon.

Ha nem szól vala, Péter, megindulásában, talán elfeledi, hogy leánya valaha vétett is ellene, és szó nélkül szorította volna szivéhez; most minden eszébe jutott, s erőt véve magán, kezét visszavonta.

— Atyád? Azt akárki is könnyen mondhatja, hogy apja vagyok. A kérdés csak az, igaz-e, és hiszem-e én?

A hang, melyen a gulyás e szavakat mondá, kissé remegett, máskép nem adá jelét belső megindulásának.

— Hát elfelejtette kend gyermekét?

— Ki kezeskedik nekem arról, hogy te gyermekem vagy? Huszonkét esztendeje, hogy gyermekem elhagyta házamat; azóta sok víz lefolyt a Tiszán, a legnagyobb ellenségek kibékültek egymással, csak az én gyermekem nem jött vissza soha; miért higyem, hogy még él?

Kerekesné zokogott.

— És ha még élne is, ha annyi esztendő után egyszer visszajő, vagy ha nem jő is vissza, hanem csak úgy véletlenül találkozunk, megváltozva mindkettén: miről ismerném meg, hogy gyermekemmel találkoztam? És minek örüljek, hisz' ő rég elidegenedett tőlem, különben nem hagyta volna el házamat, különben visszajött volna apjához.

— Ó, ha tudná kend, hányszor akartunk visszamenni, — szólt az asszony, — én és Istenben boldogult férjem is; de nem mertünk. Férjem ismerősei, a kikkel szólt, mind azt mondták, hogy édes apám nem is fogadna többé házához, hogy a fiskálisnak is följadott és a vármegyének, s hogy ha férjemet megtalálják, még tömlöczbe is kerülhet, mint leányrabló. Erre úgy megijedtünk, hogy a vármegyét is odahagytuk, férjem még nevét is megváltoztatta, hogy ha az ujságban kipublikálják, ne akadjanak ránk. Több esztendővel azután, mikor Vikta született, úgy vágyódtam haza, hogy nem tudtam mit csinálni; és férjem, Isten nyugtassa meg, levelet küldött a notáriusnak. A levél tulajdonkép édes apámnak szólt, csakhogy a notáriusnak küldtük, és a levélben minden meg volt írva,

hogy férjemet most Kerekesnek hívják, és hogy Fejérvármegyében lakunk, és hogy kis leányunkat Viktának hívják és sok más egyéb; mert férjem, Isten nyugtassa meg, oly szépen tudott írni, mint maga a notárius. Levelünkre pár hét múlva csak az a felelet jött, hogy édes apám nem akar semmit hallani felőlünk, s hogy ha tudná hol vagyunk, majd adna nekem is, férjemnek is.

— Isten verje meg a semmirevalót — szólt a gulyás, — soha egy szót nem szólt leveledről, sőt egyre ingerelt ellened, s azt mondta, hogy ha az én helyemen volna, testamentumot csinálna és kitagadna mindenből.

— Mi pedig írtunk, nemcsak akkor, hanem még később is két ízben. Férjemnek, Isten nyugtassa meg, mindig ellenére volt; de addig kértem, míg végre megtette. S mikor őt már nem vehettem rá, még a mester által is irattam egyszer. De a válasz ugyanaz maradt; sőt végre a notárius azt tanácsolta, hogy ne is írjunk többet, mert a levél még rossz kezekbe juthatna, és ha megtudnák, hol lakunk, még bajunk lenne. Hogy férjem más nevet vett föl, már az is elég arra, a mint ő írta, hogy bezárják. Így hát el kellett hallgatnunk. Pedig a gondolat, hogy kend nem bocsátott meg, mindig nagyon nyomta lelkemet.

Péter gazda hallgatott. Szemöldökei összevonódtak, a kezek mintegy akaratlanúl ökölbe szorúltak össze. Minden mozdulata belső megindulását árulta el. Vikta megijedve simúlt nagyapjához.

— Ó bocsásson meg — szólt remegő hangon, könytelt szemeit a férfiúra függesztve.

— Megbocsátani a semmirevalónak, ki gyermekemet hazugságok által távol tartotta tőlem? Nem én. Nem bocsátok meg neki még halálos ágyamon sem, és ha száz esztendős leszek is, mindig bántani fog, valahány-

szor eszembe jut, hogy meghalt és az átkozottat meg sem verhetem.

— Ó csak nekünk bocsásson meg, kedves nagy apám — szólt a leány esdeklő hangon.

— Neked? — szólt az öreg. — Bohó! S neked mit bocsáthatnék meg?

A hang, melyen Péter gazda e szavakat ejté, a kifejezés, melylyel a kebléhez simúlt leányra nézett, mutatták, hogy szivét e pillanatban csak egy érzemény tölti el. — Te meg Maris, ládd-e, csak két napra veszett el leányod; most legalább tudhatod, hogy' esett apádnak, mikor huszonkét esztendeig nem hallott semmit rólad. Mikor férjhez mentél, ha mindjárt visszajöttök, talán megvertelek volna, de utoljára sem haltál volna bele és boldogabbak lettünk volna valamennyien. De ennek már vége. Legyen áldott az Úr szent neve, hogy e kedves gyermek által ismét összekerültünk. S Péter kiterjesztve karjait, gyermekét és unokáját egyszerre szorítá szivéhez és oly boldognak érezte magát, mintha mindazon szerencsét, melyet huszonkét esztendeig nélkülözött, e pillanatban egyszerre élvezné.

* * *

A mi azután történt, azt olvasóim könnyen elgondolhatják magoknak.

Farkas uramék, kik eddig Bandi házasságát csak azért ellenezték, mert Vikta szegény volt, most nem győzték dicsérni menyöket; és főkép miután Péter gulyás a házaspár számára Tiszaágotán tanyát vett, csak azon szerencséről beszéltek, a melyet fiok csinált, mikor Viktát elvette.

Az öreg gulyás a pusztán él. Most Kerekesné asszo-

nyom lakik vele és egészen szerencsésnek érzi magát. Kik őt előbb látták, alig ismernek rá. Csak makacssága maradt meg, és az inspector nagy boszuságára senki sem birhatja őt arra, hogy pusztáját kényelmesebb lakással cserélje föl. Grófja többször akart már gulyásházat építtetni, de Péter addig mondja, hogy kár volna holmi magas épülettel a kilátást elrontani, míg a gróf enged vén szolgája kivánatának.

— Teéns inspector úr! — szólt egyszer a gulyás a tiszaágotai főtiszthez, midőn ez őt ismét minden kitelhető módon meg akarta győzni, hogy putrijától váljék meg, — jól tudom, hogy inspector úr és a többi tisztek is engem tormába esett féregnek tartanak; de én csak azt hiszem, a szüntelen változtatás sem ér semmit és utoljára is grófom fogja megsiratni. Más országban, meglehet, a marhát nyaranta is istállóban tartják, kész takarmányt szórnak elébe s télen szecskára is aprítják, talán hogy még a rágással se fáradjon. Ott a gulyás is emeletes házban lakik, mint mondják, és paruplival jár. Az ott jó lehet, de mi másképp szoktuk; s én csak azt hiszem, hogy pusztánkon szebb marha terem, mint a hol annak takarmányát is szájába rágják; én is kiállok akármelyik bugyogós emberrel, bár kétemeletes házban lakjék is. Már a bizonyos, hogy sem belőlem, sem kis Pistámból senki nem csinál isvájczert. Unokám gyermeke még oly apró, hogy alig birja hordani karikásomat, de már most is meglátszik szeméből, hogy ő is csak mint gulyás fog meghalni.

— Ha kend teljességgel úgy kivánja, megmaradhat putrijában is — szólt az inspector, midőn sajnálkozva vállat vonita. — Kend régi szolga s grófom még saját javára sem akarja kényszeríteni.

— Így hát a putriban maradunk — felelé a gulyás jókedvűen. — Télben melegebb, nyárban hüvösebb akár-

mely háznál s vén embernek, minő én vagyok, legjobb ott maradni, a hol megszokta és a hol, ha néha maga van, a mult idők jutnak eszébe. Én senkivel sem cserélek lakást a világon.

És Péter gazdának igazsága van. Mert hisz' a szeretet megfér az alacsony viskóban szintúgy, mint a herczegi palotában, és a hol a szeretet egyszer tanyát ütött, ott az, a mit a szív boldogítót és legnemesebbet érezhet, nem hiányzik soha.

NOVELLA.

Sokat vándoroltam fiatalabb koromban, s bármi megelégedve érezzem magamat a szűk, de szerető körben, hol napjaim folynak, vannak időszakok, midőn a vándorlási vágy most is erőt vesz rajtam. Nem mintha kiváncsiságom ösztönözne s új helyek s emberek ismeretsége után vágyódnám, hanem csak azon élvezetért, melyet sok ideig egy helyen tartózkodva, helyzetünk változtatásában s az utazás egyszerű, de érdekes eseményeiben találunk. Sőt ha tőlem függ, én inkább oly helyeket keresek fel, melyeket már bejártam, mint egészen ismeretlen vidékeket; legjobban érezve magamat akkor, ha vándorlásaim közt rég mult napok emlékeivel találkozom, s egyes pontokon azon érzelmek s gondolatok visszhangjai ébrednek lelkemben, melyeket ugyanazon vidék gerjesztett bennem, midőn azt évek előtt először láttam.

Ez az, mi nekem az Alpokat mindenek fölött kedvesekké teszi. Vannak talán szebb vidékek a világon, vannak bizonyosan nyájasabbak, s olyanok, hol az, ki a mult emlékeit keresi, vagy újabb korunk hatalmas kifejlődésén gyönyörködik, több érdekes dolgokat találhat; de engem vágyaim mindig e bérczekhez vezetnek vissza, melyek között több mint húsz év előtt első utazásomat tevém, s most is mintegy megifjodva érzem

magamat, oly eleven a benyomás, melyet e nagyszerű vidék első látása bennem hátrahagyott.

Itt töltek néhány év előtt több hónapot. Csak az Alpok azon részét akarám bejárni, mely a birodalom északnyugati oldalát védi, s kevésbbé ismert, de nem kevésbbé szép, mert az utazó csoportnak, a mely Svájcz legszebb pontjait csaknem élvezhetlenekké teszi, országútul nem szolgál. Nem tartozom azok közé, kik a természet csodái mellett a városi élet kényelmeit keresik, s örülnek, ha nyomtatott útikalandokban az érzéseket s gondolatokat előre kiolvashatják, melyek az egyes helyeknél a nézőben támadnak. A természetnek nincs szüksége ily magyarázatokra, s nem emlékszem élvezetesebb napokra, mint melyeket az osztrák s bajor Alpok ritkán látogatott részeiben töltek, hol a kényelem helyett, melyet jártabb útakon az utazó talál, csak azon jólétet látjuk, melyet itt a nép élvez.

Főkép az említett évről mondhatom ezt. Az idő rendkívül kedvező vala, s bár a hetek, melyeket utazásomra szántam, elteltek, s a vidéket, melyet ez izben meglátogatni akartam, rég bejártam, nem határozhattam el magamat arra, hogy visszatérjek. A tetőről, melyre azért menék fel, hogy mielőtt a hegyeket elhagyom, az egésznek képét utolszor élvezhessem, más, még terjedtebb kilátást igérő tető vonta magára figyelmemet; egy völgy a másikba vezetett, s ha este fáradtan szállásomra érvén, arról kezdék gondolkozni, hogy holnap hazafelé indulok: gazdám beszélgetései, ki egy magas vizesésről vagy más természeti szépségről szólt, mely házától csak néhány órányira fekszik, ismét elhalasztá föltételemet.

Igy értem a birodalom határáig, s így határain túl egy nagy faluhoz, mely az Alpok egyik legszebb és legvirágzóbb völgyében fekszik.

Egyes veszélyesebb helyek kivételével egész útamat

vezető nélkül tevém, jó szerencsémre bízva magamat s azon ügyességre, melyet a róna lakója is, miután a hegyek között sokat gyalogolt, sajátjává tesz, s mely őt ösztönszerűleg többnyire a helyes ösvényre vezeti. Igaz, néha tévedések után; de oly nagy szerencsétlenség-e tévednünk, ha minden lépéssel új bájló kilátás nyílik előttünk, melyhez máskép nem jutottunk volna? Ki ettől fél, maradjon az országúton, számolja megelégedéssel a mérföld-oszlopokat, melyek mellett már átment, s ha útja unalmas és fárasztó, vigasztalja magát azon meggyőződéssel, hogy a legegyenesebb út, ha nem is legszebb, legalább mindig a legrövidebb. Én nem bámulom és nem irígylem annak sorsát, ki soha életében nem tévedett el; talán messzebb jutott, de bizonyosan kevesebbet élvezett s kevesebbet ismert meg másoknál, s előbbmenetele sok örömnek árán vásároltatott meg.

Akár helyesek azonban ezen nézeteim, akár hibásak, elég az hozzá, hogy valamint e falut, melynek nevére nem emlékszem többé, vezető nélkül találtam meg: úgy azt másnap reggel vezető nélkül hagyám el. Gazdám utasításai oly világosaknak látszottak, az ösvény, a mennyire azt a faluból kiérve szemem követheté, oly járottnak, hogy midőn félórai menés után egy emberrel találkoztam, ki a hegygerinczen, honnan mai vándorlásom czélja meglátszik, átvezetni ajánlkozott, első pillanatban boszankodám tolakodása miatt; de később eszembe jutott, hogy azon emberek faja, kik vezetőkül ajánlkoznak oly útakon, melyeket magunk is megtalálhatnánk, s ezért fizetést kivánnak, nemcsak Svájczban találhatók s jókedvűen mentem tovább.

Ösvényem azon zöld hegyi rónák egyikén vezetett keresztűl, melyek az Alpok főszépségét képezik. E sziklapusztának oasisai ezek; s a virággal himzett pázsit, a rajta legelő csordák kolompolása s a pásztorkunyhók s

pajták, honnan a dolgozó majorosnék víg éneke hangzik a terméketlen bérczek közepett, még kellemesebben hatnak reánk. Oly nyájas egész körünk, az ösvény, melyen haladunk, oly sima, hogy talán elfelejtenők, hol vagyunk, ha a mezőn szétszórt szikladarabok, a távol vizesésnek zúgása, s a rendkívüli sebesség, melylyel a kis patak a völgy felé siet, nem figyelmeztetnének reá, s a havas nem állana előttünk csaknem a zöld mezőig lenyúló jegeseivel, melynek tövénél minden termékenység megszűnik.

Nem levén sietésre okom, leültem, hogy mielőtt tovább megyek, még egyszer megnézzem a völgyet, melyet tegnap oly bájlónak találtam ; bámulásomra a falu helyett, hol az éjszakát töltöttem, most csak egy messze ködtó terjedt el alattam. Midőn napkeltével elindúltam, az ég fellegtelen volt, csak a völgy végén, hol a hegyről leszivárgó nedvesség posványokat képez, feküdt egy nehéz ködgomó; most csak a falu hegyes tornya állt ki a sűrű ködfátyolból, mely az egész völgy alját elborította, s mégis mi szép vala ez is.

A nap a magas hegyeken át most veté a völgybe első sugarait, s a sima ködtó, mely azt eltölté, emelkedni kezde. Eleinte lassan, csaknem észrevétlenül. Itt egyes kisebb darabok szakadtak el a tömegtől, a nagy fátyolnak apró rongyai, ott a köd a hegyen levonuló kis völgyeket és vizszakadásokat tölté el, majd szélesebb, majd keskenyebb folyókat képezve, melyekben fölfelé vonúlt. Később a nap növekedő hatalma az egész tömeget mozgásba hozá. A ködtó, mely eddig a völgy alján pihent, mint tenger, ha azt a vész karjai megragadják, erősen hullámzani kezd ; felszíne elébb szélesebbre terjed, később darabokra szakad, melyek mindig tisztábban válnak el egymástól. A völgyből felszálló melegebb lég szárnyain minden magasabbra törekszik, minden

felfelé száll; míg a gőzár, mely a völgyet szemeim elől eltakarta, itt mint könnyű felleg pihen a hegycsúcson, ott fehér foszlányokban száll körül az égen, s csak még árnyékait veti a napsugároktól átvilágított tájra.

Nem írhatom le a hatást, melyet e tünemény tett reám. Mintha a homály és világosság, mely ezredek óta e világ uradalmáért küzd, e völgyben újra megkezdték volna a régi tusát, s én azért lennék itt, hogy a nehéz küzdelemnek végeredményét lássam s megszilárdúljak hitemben, miként az aljas pára a tiszta fényt, mely a magasból jő, nem fogja legyőzni soha.

Talán egy órát töltöttem itt; még hosszú út vala előttem, s hogy a mulasztást jóvá tegyem, sebesebb léptekkel indúltam meg. Félórai vándorlás után a hegyi róna végéhez s azon völgyhöz, vagy helyesebben mondva, hegynyiláshoz értem, mely, gazdám állítása szerint, kevés fáradsággal a hegygerinczen átvezet.

E völgy kezdetben szűk vala. A falként felnyúló sötét sziklák, melyek bemenetét képezik, itt alig váltak el annyira egymástól, hogy a pataknak útat engedjenek, melynek medrében a hegyről összegyűlt víz lefolyt. Később tágasabbá vált, a hegyek távolabb léptek egymástól, s a frissebb zöld, mely a völgynek alját takarta, a hegyoldalon felnyúló erdők épebb növése, a patak csöndesebb folyása, s a napsugárok, melyek a nyíltabb tért átvilágíták, az egész képnek nyájasabb jellemet adának; de pár száz lépéssel tovább a táj visszanyerte előbbi vadságát.

A hegyek ismét közelebb lépve egymáshoz, falakká egyesültek, az erdők helyett csak egyes fenyők maradtak, mintha a meredek sziklához, melyben gyökeret vertek, csak támasztva lennének, s a tajtékzó patak zúgva keresé útját a sziklák között.

A gondolkodó figyelmét, ha az Alpok között körül-

jár, semmi sem vonja inkább magára azon fokonkénti romlásnál s enyészetnél, melylyel e rendíthetleneknek mondott bérczek körében találkozik. A jeges halkan előre nyomúlva, egész halom sziklatöredékeket tol a völgybe, az olvadt hótól megáradt patak számtalan kődarabot hengerít, míg máshol a nedvesség s fagy által a meredek faltól elválva, roppant sziklák zuhannak a mélységbe, vagy hasonló okokból a hegy csúcsának egész darabja szakad le s a virágzó völgyet lakóival együtt több szász lábnyi magasságú sziklaomladékkal takarja el. Minden év megteszi pusztító munkáját, sőt nem múlik egy nap, melyen e hegyek körében valami, mi előbb fenn a magasban állt, le ne sülyedne. Az Alpoknak bármily részét járjuk be, hasonló változások nyomait találjuk mindenütt, annyit mint itt azonban még egy helyen sem láttam.

Az egész völgy úgy szólván sziklatöredékekből áll. Itt egész bérczek fekszenek, melyekről alig hihetnők, hogy valaha máshol álltak; ott nagyobb s kisebb szikladarabokat s közöttük földdel vegyült omladékot találunk, a sziklák egy részén már százados fák állnak, másokat még fű, vagy csak, a növényi életnek első kisérleteként, száraz mohok lepnek el, soknak új törésén meglátszik, hogy csak nehány év vagy hónap előtt omlottak le a tetőről, s ha felnézünk, még a helyét is megtaláljuk, honnan azok leszakadoztak. Az egész egy nagy csatamező, melyen a növény- és kőország ezredek óta a felsőbbségért küzdenek egymással. Néha úgy látszik, mintha az előbbi győzne. A völgyben szétszórt köveket zöld borítja el, a növényzet tömött sorokban vonúlt fel a hegyoldalon, egyes osztályai a legmagasabb fokig értek, s fenn a bércz ormán egy magános fenyő ingatja ágait, mintha a győző termékenység ellenének várfokán már feltűzte volna zöld diadalmi lobogóját. A szikla-

bércz megdördűl, s a kőlavina több száz lábnyi görgeteg alá temette mindazt, mit a növényzet lassú, de szakadatlan működése századok alatt teremtett; s a küzdelem újra kezdődik, hogy egy ezred múlva talán ugyanezen eredményhez vezessen.

De bármi nagyszerű e táj, s bármily érdekesek részletei, vad jelleme végre fárasztó, s megvallom, örűltem, midőn két órai járás után a havashoz közeledék, mely, mint gazdámtól hallám, e völgyet bezárja. A völgy itt jóval tágasabbá válik, az ösvény simább s többnyire fenyvesen vezet keresztűl. Ne képzelje azonban olvasóm azon szép erdők egyikét magának, hol az oszlopokként felnyúló fatövek között, az egymást érő sötét ágak mennyezete alatt mintegy templomban járunk, s a földön elszórt fenyőtűk illata tömjénként száll fel az éghez. Szegény e kőnek növényzete; a keskeny földréteg csak kevés táplálékot ad, s a fa elszárad, mielőtt szokott magasságát elérné. A vékony törzsököt mohok takarják, az ágakon hosszú füzérekben, fakó szinű zuzmó függ le, s a száraz sudarakat sok helyen a szél törte el. Mintha nem élő erdőt, hanem annak hulláját látnók, mely csak a télre vár, hogy hava alatt eltemettessék. Leirhatlanúl szomorú s elhagyott az egész. Annál nagyobb a hatás, midőn az erdőből, mely minden kilátást elzár, kilépve, egyszerre a legnagyszerűbb képek egyike előtt találjuk magunkat.

Egy roppant szikla-amphiteatrum előtt álltam, mely lépcsőkben emelkedve, a völgyet félkörben bezárá. Két oldalon, hol a sziklák kevésbbé meredekek, dús növényzet virúl: egyes helyeken az alpesi rózsa egész cserjéket képez, másutt kisebb s nagyobb csomókban találjuk virágozó bokrait s közöttük csaknem a hó határaig felnyúló zöld szalagokat, mintegy ösvényekűl, melyek a hegy gerinczét aljával összekötik, s melyeken a köny-

nyű zerge legelve a völgybe jő. A félkör kozepén már a meredek fal tövénél megszűnik minden élet, s fölötte csak a szürke morena, a jeges, mely rajta pihen, s a képnek hátterét képező hócsúcsok láthatók. A patak, melynek ágya mellett eddig haladtam, sebes kanyarulattal tűnt el. Zúgását a dörgés váltja fel, melylyel vizei itt egy vastag oszlopban, roppant szökéssel a sziklafalról lerohannak.

A kilátás felülmúlta várakozásomat, s kedvező helyet keresve, honnan az egész nagyszerű képet egy tekintetre beláthassam, sokáig álltam ott. Végre eszembe jutott, hogy mennem kell.

Eddigi útam is hosszabb volt, mint azt gazdám leirása szerint gondolám, s a szakadozott romokba felnyúló magas hegygerincz, melyen túl mai vándorlásom czélja feküdt, sietésre intett.

Hogy eddig nem tévedtem el, arról nem lehete kétségem. A sziklafal, a jeges, a vizesés, minden megfelelt gazdám leirásának, s alig száz ölre állt a kunyhó is, hol állítása szerint vagy vezetőt, ki velem a hegygerinczen átjő, vagy legalább tökéletes utasítást kaphatok. Szerencsétlenségemre vasárnap volt, s igen kellemetlenül lepettem meg, midőn a pásztor s majorosné helyett csak egy körülbelől tíz éves leányt találtam s tőle hallám, hogy szülői templomba mentek s este előtt nem is jönnek vissza.

Tudakoltam útamat s a kis leány hosszasan megmagyarázta azt, de nem igen okúltam magyarázatán, főkép miután a hegygerinczen, mint most először hallám, több ösvény vezetett keresztül. Sajnálni kezdém, hogy kalauz nélkül indúltam el, de nem tehetém jóvá hibámat, és végre nem nagy baj, ha azon falu helyett, melyet mai vándorlásom czéljául kitűztem, ama két vagy három helység egyikéhez jutok is, melyek a leányka

állítása szerint a hegygerincz túlsó oldalán fekszenek. Bucsút véve tehát kis tanácsadómtól, ismét útnak indúltam.

Kezdetén kissé meredek vala az ösvény, de járt. Úgy látszott, mintha csaknem lehetetlen volna eltévedni. — Ismét azon akadályok egyikét gondolám magamban, melyekkel az életben s utazásaink közben annyiszor találkozunk, s melyeknek legyőzésére nem szükséges egyéb, mint hogy magunkat elijesztetni ne engedjük. De ezen biztosító, melylyel eleinte haladtam, nem tartott sokáig. A füves helyek, melyeken az ösvény meglátszott, mindig ritkábbakká s kisebbekké változtak; végre a növényzet egészen megszűnt, s csak sziklákat találtam, melyeken előttem talán százan s ezeren mehettek keresztül, de semmi nyom nem látszott. Az út minden lépéssel nehezebbé és járatlanabbá vált, míg végre egy tíz öl magas szikla előtt álltam.

El valék tévedve, s a kellemetlen érzéshez, melylyel ezen meggyőződés az embert a legsimább úton is eltölti, most még az idő iránt támadó aggodalmaim is járúltak. A könnyű fellegek, melyeknek a hegyoldalon átszaladó árnyékait elébb oly szépeknek találtam, mindig tömöttebbekké váltak, s egyes hegycsúcsok ködbe borúltak. Hosszabb tünődés után már visszatérésre határozám el magamat, midőn kevésbbé meredek útat keresvén a sziklafal közelében, egy, a hegyoldalon fölfelé vonuló keskeny völgyhez vagy inkább vízszakadáshoz értem, mely egyenesen a hegygerinczre vezetett. Az út, melyet váratlanúl magam előtt láttam, nem volt kecsegtető, de legalább járhatónak látszott. Egyes mohás s füves helyeken, melyek a sziklák között itt-ott feltűntek, számos s még friss nyomokat vevék észre, s miután az út, melyen jelen álláspontomról a völgybe vissza kellett volna mennem, sem kevésbbé nehéz, sem kevésbbé

veszélyes nem volt annál, mely fölfelé vezetett, irányom folytatására határozám magamat, mi, valahányszor előbbi helyzetünkhez nagy nehézségek nélkül nem juthatunk vissza, a legbiztosabb. Helyzetem mindamellett nem volt kellemetes. Útam minden lépéssel nehezebbé s meredekebbé vált. A keskeny darab eget, melyet magam fölött láték, mindig sürűbb fátyol borítá, mi által úgyis elég komoly körözetem még vadabb színt vett föl. A sziklafalak, melyek között fölfelé törekedtem, mindig sötétebbnek látszottak, s a jéghideg szél, mely szakadozott rohamokban a sziklákon át süvöltött, közelgő viharra intett. Csaknem meg valék győződve, hogy az kitör, még mielőtt a tetőt elérhetem; s kettőzött léptekkel sieték fölfelé.

Végre a hegygerinczen valék. De habár csaknem két óráig ösvény nélkül, majd hengergő görgetegen, majd roppant szikladarabokon keresztűl, inkább mászva, mint járva, egészen kimerűlve érzém magamat, az előttem nyíló kilátás egyszerre elfeledteté velem fáradt voltomat.

Hegyvidékeken az utazásnak egyik főkelleme meglepetésekből áll. Míg a rónaság egy roppant ujságlapként fekszik előttünk, melynek egész tartalmát, le a gabnaárakig, egy tekintetre átfutjuk: a hegyek között néhány lépés egészen új kört nyit meg előttünk. A mint a dombot megkerűltük vagy a hegygerinczen átjutánk, a völgy, hol eddig haladtunk, a falu, a hegyek, melyek azt környezik, a patak, melyet órákig követénk s melynek zugását megszoktuk, egyszerre minden eltünt előlünk. Új, néha egészen különböző jellemű vidékben találjuk magunkat, s előbbi kilátásunkból legfeljebb az egyes havas vagy sziklabércz marad meg, mely az egész képnek hátterét képezi. Az Alpok között utazva naponkint tapasztaljuk a kilátás ily rögtöni változásait; de nem emlékszem, hogy magamat valaha annyira

meglepve, annyira elragadtatva éreztem volna, mint ez ízben.

A hegygerincz, melyre annyi fáradsággal feljuték, nyugatról kelet felé vonúlva, a hegy északi lejtőjéről, melyen eddig haladtam, a délire vezetett. Ennek tulajdonítható, hogy a kopár sziklákat, melyek ott kétezer lábnyira nyúltak le a völgybe, itt csaknem a hegygerinczig terjedő alpesi legelők váltották fel. Egyszerre, mintegy varázs által, a hegyi flóra szines virágaival hímzett mezőn találtam magamat, melyen a lepkéknek egész serege játszott körűltem, sem változékonyság-, sem színi pompára nézve rónaságunk lepkéivel nem vetélkedhető, de mely itt a növényzeti élet határain ép oly kellemesen lepi meg szemünket, mint a virágzó gentianák s kakukfű tömött csomói. Nem messze tőlem kolompoló csorda legelt, távolabb alattam a legszebb völgyek egyike nyúlt el. Az egész hegyoldal, melyeń rövid pihenés után most lefelé menék, nagy kertnek látszott. Fentebb festői rendetlenségben szétszórt pásztor-kunyhók s fenyves csoportok álltak, alantabb szép paraszt-házak, körűlvéve szántóföldekkel, melyeknek sárguló kalászai a rétek eleven zöldjét kellemesen válták fel. Mindenütt élet s virulás, mindenütt az emberi szorgalom nyomai, s mintha kegyes végzetem úgy akarná, hogy e pillanat élvezetéhez semmi ne hiányozzék, mindez a legszebb nyári nap meleg világításában. A borulat, melyet elébb közelgő vésznek gondolék, csak néhány felhő vala, a hegy tulsó oldalán épen a keskeny völgy fölött álló, melyen feljöttem. A hegynek azon oldalán, hol most valék, az ég tisztán boltozott fölöttem. El valék bájolva, elragadtatva. Ki a sarkvidékekből a legszebb nyári napoknak egyikén egyszerre mérsékelt éghajlatunkba tétetnék át, nem érezhetné magát boldogabbnak. Mintha csak most indúltam volna el, megújult erővel sieték a

völgy felé; s minden lépéssel új egyes szépségeket találva, egy ideig nem is gondoltam a pihenésre.

De bármily nagyszerű képek s gondolatok támadjanak lelkünkben az Alpok között, a költői élvezet, melyet hegyi vándorlásnál találunk, az egyben, s pedig kedvezőleg, különbözik másoktól, hogy étvágyunkat neveli; s így minden elragadtatásom mellett eszembe jutott, hogy dél rég elmúlt. Érezni kezdém, hogy fáradt vagyok, s mert a falutól, melynek tornyát a völgyben látám, még távol valék, elhatároztam, hogy a hegyoldalon szétszórt parasztházak egyikénél tejet s kenyeret kérek s kissé megpihenek. Itt, mint az Alpok között, csaknem mindenütt a gazdák, menyire lehet, birtokuk közelében építik házaikat, s innen van, hogy míg a falu a templomon, iskolán, paplakon s néhány korcsmán kívül csak kevés lakházból áll, a hegyoldalon, csaknem az alpesi természet határáig, szétszórva a legszebb paraszt-házakat találjuk. Ezeknek egyikéhez irányoztam lépteimet. De ha valaha vándor kellemetlenül meglepetve érezé magát, az én valék, midőn az egész házat s melléképületeit körűljárván, minden ajtót zárva találtam és koczogásomra senki nem felelt. Eszembe jutott, hogy vasárnap van s a ház lakói valószinűleg a templomba mentek, s nem maradt egyéb hátra, mint hogy őket oda kövessem.

De vannak napok, melyeken jókedvünket semmi nem ronthatja meg; s ámbár a gondolat nem volt vigasztaló, hogy ebédemet még legalább másfél órai gyaloglással kell megérdemelnem, panasz nélkül nyugodtam meg sorsomban. Hisz azon élvezeteknek, melyeket e háznál vártam, egyikét legalább megszerezhettem magamnak: megpihenhettem, s mint közönségesen, ha hosszabb gyalogolás után megállunk, csak most érezém, mennyi szükségem van reá.

Közel a házhoz néhány százados juhar állt. Egyes ágak a fedelig nyúltak, s az egymásba nőtt koronák sürű árnyékot képeztek, mely alatt a vastag törzsök egyikéhez támaszkodva, egyszerű padot s előtte deszkaasztalt találtam. Itt telepedtem le.

A kilátás, szebbítve még a paraszt-ház körözete által, mely az egész képnek nyájas előterét képezé, bájló vala. Eleinte csak az egész vonta magára figyelmemet, főkép a völgy tulsó oldala, mely északnak fekve a zord vidékhez hasonlított, min csak imént keresztűljöttem. A sötét sziklafalak, a felettök emelkedő havas s a jeges, mely annak kettős csúcsától csaknem le a völgy talpáig nyúlt, az egész táj nyájas jellemével mintegy ellentétet képeztek, de csak hogy annak szépségét kiegészítsék, valamint a komoly vonás a férfi homlokán a nyájas mosolyt, mely ajkain lebeg, még kedvesebbé teszi. Később inkább közelébb köröm által érzém érdekelve magamat. A csinosan tartott barna csűr és istállók, a friss forrás, mely közel hozzájok csörgedez, s az előtte álló favályút csordultig betöltve a völgy felé siet, főkép a sötét ház kőterhelt födelével, fényes ablakaival s mesterségesen kifaragott folyosóival, — mi egyszerű s mégis mi szép mindez.

A födél alatti gerendán a ház első gazdájának neve, s az építésnek évszáma olvasható. Több mint egy század múlt, mióta e ház áll, s lakói a homlokzatra faragott szentirási mondatokban vigasztalásukat keresték. Mennyi erősebbnek látszó épület omlott össze azóta, hány hangzatosabb név felejtetett el, míg e fából rakott igénytelen falak s annak neve, ki azt építé, megmaradtak, mert azokat czélszerűségök, ezt egyesek hálája tartotta fenn. Az egyedüli hála, melyre a sorstól különösen kedvezett emberek is e világon számolhatnak. S ha e falak szólhatnának, mi különös szivreható történetet mond-

hatnának el, mely azon száz év alatt, mióta állnak, körükben lefolyt. Távol a városok mesterkélt lététől, e becsületes földmívelő család az élet legsötétebb s lealázóbb oldalait nem ismeri. Közelébb áll Istenéhez, ki a természettel, mint az, ki az emberekkel jő mindennapi érintkezésbe; s kik e házat lakják, valószinűleg azon boldogok közé tartoznak, kiknek létét rendkívüli események nem zavarják; mégis mennyi keserv tölté e házat időnkint, ha más nem, mennyi temetés ment keresztül küszöbén; a csecsemő apró koporsója, melyben az anya egész életének minden reményei megfértek, s utána a család patriarchájáé, kivel egy egész ivadéknak utolsó élő emléke sírba szállt. Az emberi lét bármily körét tekintsük, mint az égnek harmatát a téren, úgy könyeket találunk mindenütt, a különbség csak az, hogy a tiszta cseppek majd sötét sziklán, majd szines virágok kelyhei fölött ragyognak.

Gondolataimba mélyedve ültem sokáig. Az otthonosságnak képénél, melyet magam körül láték, szivemben kedves emlékek támadtak. A ház, melynek tornáczáról szemem a határtalan rónaságot látja, a kedves arczok, melyek küszöbénél fogadnak, minden, mi most oly távol, s mégis oly közel feküdt szivemhez; — csaknem elfeledém, hol vagyok, midőn ábrándjaimból távolról hallatszó ének ébreszte fel.

Úgy látszott, mintha a dallam magyar lenne, s első pillanatban azt hivém, hogy csalódom; de midőn az énekes mindinkább közeledve, első énekét elvégezte s máshoz fogott, nem kételkedhetém többé.

»Tisza partján halász-legény vagyok én«

hangzott felém oly tiszta kiejtéssel, minővel e szavak az alföldön elénekeltetnek, s meglepetésem annál nagyobb vala, mivel az énekes, ki a hegyen fölfelé egyenesen a háznak tartott, öltözetében másoktól, kikkel e napok-

ban találkoztam, épen nem különbözött; csak egyenes tartása, a ruganyosság, melylyel járt, s hegyesre pödört bajsza nem illettek köntöséhez; s ki ezeket látta, egy perczig sem kételkedett, kivel van dolga.

Az érzést, melylyel fölkelve elébe mentem, s őt megszólítám, csak magyar ember értheti. Mint sok egyéb, úgy honszeretetünk is más, mint a mit Európa többi népei e szó alatt értenek. Az érzés, mely őket hazájukhoz köti, csakugyan születésök földjéhez való ragaszkodás. Az apai ház, a völgy, melyben fölnevelkedtek, a bérczek, melyek látkörüket beszegék: ez az, minek emlékét nem felejthetik el, mi őket ellenállhatlan erővel visszavonja. A magas Alpok gyermeke Svájcz valamely kevésbbé hegyes cantonjában, a német, azaz oly német, ki a honvágy gyöngeségén még túl nem emelkedett, ha a szomszéd tartományban telepedett le: ép oly kevéssé érzik magukat otthonosaknak, mintha száz mérföldre lennének hazájuktól. Nálok a honszeretet olyvalami, mi a földdel összefügg, s az egyest bizonyos helyiséghez köti; — nálunk az más. Nem a rónaság látköre, nem a hegyek ismert körrajzai, nem a folyó vagy csöndes falu, mely partjain áll, s melynek minden háza régi jó barátként néz reánk, nem ez tölti vágygyal lelkünket, nem ez az, miért szivünk szeretve feldobog. A róna lakója az erdős Mátrán, az erdélyi hegyek fia rónaságunkon, ki a széles Duna partjain növelkedett, a csöndes Tisza füzesei alatt, vagy a Balaton bájló vidékén egyiránt otthon érzi magát. A magyar nem földjéhez: ő nemzetéhez ragaszkodik, s ez oka, hogy nálunk a helyi, az úgynevezett falutornyának patriotismusa alig található; s mégis azon érzelem, mely az egész népet egy nagy egészszé összefűzi, erősebb, mint bármily más európai nemzetnél. Hisz az érzéketlen bérczet s rónaságot ki szerethetné úgy, mint azt, ki érzelmeit

viszonozhatja. Az-e oka ennek, mert keletről jövénk, s miként őseink, más vándor népek módjára, nem egyes helyiségekhez, hanem fajokhoz való ragaszkodásuk által váltak nemzetté: úgy mi is megtartottuk jellemöket és érzéseiket ebben is; vagy talán az, mert a magyar másfél századig török járom alatt görnyedett, s hazájában, melynek felét nemzete s ellenségei birták, magát otthonosnak nem érezheté, nem tudom, de annyi bizonyos, hogy ezen érzés a mai napig sem változtatta meg természetét, s hogy az egységnek érzete, mely népünk minden osztályait áthatja, s annyi viszály és csapás után a hazát fentartá, épen ennek köszönhető.

— Isten hozta a teins urat — mondá a megszólított bámulva. — Isten hozta, — ismétlé, s becsületes arcza, mintha rajta napsugár lejtne át, ragyogott örömében; — mindent inkább vártam volna, mint azt, hogy ma még magyar emberrel találkozzam.

Röviden elmondám neki, honnan jövök, s miként jutottam idę.

— Inkább jobbra kellett volna tartani. A falu, hová menni akart, amott a hegy mögött fekszik, jó négy órányira innen — válaszolt ő jókedvűen. — Nem is csoda e görbe országban, hol az ember azt sem látja, hova megy. De annál jobb. Ha nem téved el, nem jött volna hozzánk, s mióta itt lakom, a teins úr az első magyar ember, a kivel találkoztam. De gyerünk a házba, s mivel szolgálhatok? Kár, hogy feleségem épen ma nincs itthon! — tevé hozzá, midőn az ajtót felnyitá, — de sebaj! a kamarakulcs nálam van, s csak találunk valamit, mivel addig, míg haza jő, elmulathatunk.

Mondám, hogy csak tejet s egy darab kenyeret kérek, mert a faluban akarok ebédelni.

— Azt a szégyent a teins úr csak nem teszi rajtam — szólt ő s becsületes arczán neheztelés vala kifejezve.

— És minek menne a faluba, mit keres ott a németek között? Igaz, korcsmát eleget találhat, itt minden második ház az, de csárda azért még sincs az egész országban. Azt se' mondom, hogy jól nem tartanák; vannak a korcsmárosok között jóravaló emberek, főleg feleségem nagybátyja, ki mindjárt a templom mellett balra lakik; de a mit ott talál, azt itt is megkapja, s ha majd Erzsim visszajő, — én csak úgy nevezem, mások a német nevén szólítják, — jobb pörkölt húst még otthon sem evett. És ugyan miért menne el, — folytatá kérő hangon, — mikor szemeiből is látom, hogy fáradt.

— Ha megpihentem, könnyen elmegyek a faluig, s minek csináljak alkalmatlanságot.

A gazda résztvevő tekintetet vetett reám. — A teins úr is régen jár már külföldön — mondá felsóhajtva, — máskép ilyesmi nem jutna eszébe. Vagy talán nálunk is megváltozott volna a régi jó szokás? Dehogy változott, dehogy változott — mondá rövid szünet után, s arcza ismét visszanyerte előbbi vidorságát. — S ha ott új világot élnek is, én a réginél maradok, s ne legyen Szücs István a nevem, ha ma házamtól eleresztem. — S ezzel új ismerősöm kivevé kezemből úti tarisznyámat, a szobába sietett s miután azt, mint túszt, az asztalra tette, fiókjából kivevé a kulcsokat, s csak azt kérdezé még, itt a szobában vagy a ház előtt falatozzunk-e?

Az utóbbit választám, s míg ő kulcsaival elsietett, ismét előbbi helyemre, a juharok árnyékába ültem.

Meg valék indúlva. E váratlan találkozás, anyai nyelvem rég nem hallott hangjai, a szivesség, melylyel ez idegen, kihez csak egy közös haza emlékei kötöttek, fogadott, mélyen hatottak reám. Oh, szóljanak megvetéssel századunk bölcsei azon érzelmekről, melyeket megmagyarázni, sőt talán megérteni sem képesek; mondják el, hogy miután a népeket közös érdekek s meggyőző-

dések kötik össze, honszeretetre szükségünk nincs, s hogy az, mi elődeinket tenni s tűrni tanítá, csak előitélet, egy legyőzött álláspont, mely rég mögöttünk fekszik: míg az emberi természet meg nem változik, míg a mindennapi kenyéren és anyagi élvezeten kívül magasabb czélok s élvezetek után küzdünk, s vágyainknak épen legfenségesebb tárgyait nem okoskodások, hanem csak érzéseink által közelíthetjük meg: addig azon érzés is, mely az embert honához s nemzetéhez köti, nem fogja elveszteni hatalmát. Erő az, melynek okait, megengedem, ép úgy nem ismerjük, melyet ép úgy nem magyarázhatunk meg magunknak, mint nem az égi testek kölcsönös vonzerejét, de melynek létezését józan ember ép úgy nem vonhatja kétségbe, s melynek működését minden kétkedés és gúny vagy erőlködés ép úgy nem akadályoztatja meg. Van lényünknek egy része, mely legyőzhetetlen, s ez az, mely fölött minmagunk sem birunk hatalommal, azon érzemények, melyeket Isten teremte keblünkbe, hogy azokon se túl ne emelkedjünk, se mélyebbre ne süllyedhessünk soha.

Gondolatim fonalát gazdám szakítá félbe, ki egyik kezében nagy tállal, másikban hatalmas korsóval közelített. Alig rakta le előttem terhét, midőn elsietve, kevés percz múlva csaknem egy egész kerék sajttal és egy nagy czipóval jött vissza; erre poharak, kések és villák következtek, méz, pár köcsög édes és aludt tej, vaj annyi, a mennyit egy tálon még talán soha együtt nem láttam, friss és száraz gyümölcs, szóval egész vendégség, melyet húsz arató sem emészthetett volna fel. Eleget kértem, hogy ne fáradjon többé, eleget mondám, hogy annak, mit elémbe állított, feléből sem eszem; hasztalan, Szücs István mindenre csak azt válaszolá, hogy akkor ízlik az étel, ha van miből választani, s nem nyugodott

meg elébb, míglen egész asztalunk megrakva a sok eleség alatt görnyedett, s ő egy szép darab húsos szalonnát állított elémbe, melyet, mint az egésznek fénypontját, utoljára hozott ki.

A jókedv s szivesség, melylyel átellenemben helyet foglalva, mindenét kinálá, leírhatlanok. Úgy látszott, mintha azon élvezetet, melyet a magyar ember abban talál, ha valakit jól tarthat, évekig nélkülözve, vendégszeretetének felhalmozott kincseit egyszerre reám akarná árasztani.

A hosszú sétálás jócskára nevelte étvágyamat, ettem, a mint csak ehettem, már csak azért is, hogy kedvét ne rontsam, s nemcsak magamat múltam felül, hanem evés dolgában valóságos csodákat tettem; de gazdám mindig kevéslé s újra késztetett, míg végre határozott kijelentésem, hogy ha még egy falattal többet eszem, beteg leszek, jószivű kinálásainak véget vetett.

— A baj csak az, — mondá, kiürítve s újra töltve poharát, — hogy az idevaló bor nem ér semmit, eléggé ízlik, de elrontja a gyomrot. Hej ez sem olyan, mint nálunk. Van a háznál más is; mikor kis fiam született, apósom egy hordócska magyar bort hozatott Salzburgból, de ezt feleségem elzárta. Hiába, az asszony itt is csak olyan, mint nálunk, mindig van valami a háznál, mit külön kulcs alatt tart. Édes anyám is azt tette. Ha apám a nagyváradi vagy aradi vásárról hegyi bort hozott, mindjárt a kis pinczébe zárta, hogy a cselédek ne férjenek hozzá, csakhogy oda édes apám s mi gyermekek sem fértünk egykönnyen. Szegény édes anyám, ha az egyszer eljöhetne s Erzsimet látná és éléskamránkat, a sok sajtot, vajat és mézet, a tejes pinczét, nagy tehéncsordánkat az almon és a kis Pistikát, az volna ám még a világ. De, — folytatá rövid szünet után s arcza elborúlt, — jobb, hogy nem jöhet el; itt,

hol az ember Isten egéből is mindig csak egy darabot lát, és vasárnaponkint nem mehetne ki szőlőjébe, nem birná ki egy félesztendeig sem. Eltemetnék, mint édes apámat temették el, mióta hazulról eljöttem, s neki legalább idegen föld nem nyomja áldott porát. A teins úr nem ismerte apámat?

Mondám, hogy nem emlékszem.

— Volt-e valaha L-ben? Ha ott volt — folytatá, midőn e kérdésre igennel feleltem, — s lovakat váltott, vagy más dologban a falu házánál megfordúlt, bizonyosan látta. Bíróviselt ember volt, kétszer választották meg egymásután, harmadszor is megteszik, ha a tiszttartó nem lett volna ellensége. Később is a tanácsban maradt, s ha a faluházánál valami kellett, notárius uraimék mindjárt érte küldöttek, úgyis csak a harmadik házban lakott. Az egész járásban nem volt olyan tekintélyes ember. Azt mondták, hogy hasonlítok hozzá, azaz egy pár vén ember azt beszélte, hogy mikor édes apám gyerek volt, úgy nézett ki; csakhogy akkor más idők lehettek. Egy fél fejjel is nagyobb volt nálamnál s még egyszer olyan széles, s mikor hazulról elmentem, haja s bajusza galamb-fehér volt. Ő győzte nemcsak erővel, mi talán bennem is megvan, de észszel is. Nem volt párja a vármegyében. S most meghalt, s még azt sem tudom, a temetőnek melyik oldalán fekszik, s nem mondhatok egy áldást fejfája fölött. Ez is fáj ám nekem.

A szomorú hangulat, mely mint dalainkban, úgy keblünkben soha nem hiányzik s mely a zajos öröm s pajzán jókedv közepett egyszere felszólal, s annyira jellemünkben fekszik, miszerint közmondássá vált, hogy a magyar sírva vigad, erőt vett gazdámon, s egy ideig hallgatva ültünk egymással szemközt. Ő fejét kezére támasztva s elmélyedve gondolataiba, én rész-

véttel azon fájdalom iránt, melylyel múltjának szent emlékei szivét eltölték.

Végre, hogy őt fájdalmas hangulatából kiragadjam, a hazáról kezdék szólni. Nem rég mentem keresztül születése helyén, a vidéket, melyben növekedett, előbbi időkből ismerém. Erről beszéltem neki. Az utolsó termésről, a nagy áradásról, mely harmadéve az alföldet elönté, a töltésekről, melyek készülnek, s tervezett vasútjainkról. Mondhatlan érdekkel hallgatott mindent, s ha sok egyes kérdéseire nem felelhettem is, minden mozdulatából látszott a megelégedés, hogy egyszer ismét hazájáról beszélhet.

— Hej, — mondá végre felsohajtva — azért mégis könnyű nekik. Bánnám is én, csak honn lehetnék, vagy csak egyszer még láthatnám anyámat s öcsémet.

Biztatni akarám.

— Arról kár szólni is — vágott szavamba, — jól tudom s a teins úr is tudja, hogy az nem lehet. De talán, ha hazamegy s megint egyszer L.-ben megfordúl, fölkeresi öcsémet, Szücs Pétert, s elmondja neki és anyámnak, hogy látott s jól birom magamat, s egyébiránt is nincs bajom, csakhogy messze földön, e görbe országban kell élnem. Tudom sokat kérdeznek, de, tevé hozzá szünet után, azt, hogy bugyogóban járok, akár ne is mondja nekik. Elég nehezemre esik, s mikor ide jöttem, soká huszárosan jártam, de végre rávettem magamat, hogy én is úgy öltözködjem, mint a többiek.

Ismét különböző tárgyakról szóltunk. Ő megtöltötte makrapipáját, mely urával együtt messze földről jött és sok szolgálatot látott, én szivaromra gyujték. Mintha évek óta ismernők egymást, oly bizalmasan folyt társalgásunk. Talán észrevevé kiváncsiságomat, vagy talán neki is jól esett, hogy történetét egyszer egy földijének elmondhatja, s ő maga kezde beszélni multjáról.

— Ha tudná a teins úr, miként kerültem ide, elcsodálkoznék — mondá felsohajtva; — az egy egész historia. Ha időnk lenne, el is mondanám.

— De talán lesz időnk — jegyzém meg én. — A nap még soká tart, s ha szállást ad — —

— Most még úgy sem eresztem el — vágott szavamba ő, — miután tudom, hogy L.-n többször megfordúlt. Feleségem az öreg gazdával nagynénjéhez ment s ki tudja, mikor jő haza. Mért ne mondanám el az egész dolgot; elbeszélheti édes anyámnak s a többieknek, azok úgyis csak annyit tudnak, a mennyit nekik levélben megírhattam s ez mindössze nem sok.

— Hát hogy a dolgot elölről kezdjem — szólt, nagy füstöt eresztve pipájából, — a mint mondtam már, L.-ban születtem. Apám Szücs János volt, kiről már elébb szóltam, telkes gazda, volt biró, s oly ember, a milyen a faluban elébb sem volt, utóbb sem lesz; beillett volna vicispánynak. Édes anyámat, Isten áldja meg szegényt! Farkas Borbálának hívják. Házunk, azt is elmondtam már, a nagy útczán áll, harmadik a falu házához, nem messze a templomtól. Itt laktunk mi gyemekek is, azaz én és Péter öcsém, kivévén a munka idejét, mikor apámmal a tanyára mentünk és sokszor egész hetekig nem jöttünk a faluba.

Szerencsésebb két fiú nem volt a világon. Igaz, téli hónapokban iskolába küldtek, s a vén mesteren nem múlt, hogy többet nem tanúltunk; eleget megvert, főleg engem, mert a számolás teljességel nem fért fejembe. Apánk is, ha szót nem fogadtunk, vagy ellenünk más panasz volt, néha ránk riasztott. De azért nem volt bajunk. Édes anyánk, ha nem fogta is pártunkat, mert ezt ő sem merte, mindig talált valamit, a mivel megvigasztalt, majd fehér czipót, majd aszalt szilvát, majd más valamit, s ha a téli hónapokban a sok iskolázást

resteltük, annál szebb volt a nyár. A fecskék, ha fészkükhöz visszatértek, nem repülnek körűl vígabban, mint mi, ha apánkkal kikeletkor a tanyára mehettünk. Tudtuk, hogy a vén mestert mindszentig nem látjuk, és szebb tanya, mint a miénk, nincs az egész alföldön. Édes apám kéttelkes gazda volt, s már a tanyaföld is elég nagy, hozzá pedig még feles és árendás földet birtunk, s őszkor oly asztagok álltak istállónk mögött, hogy beillettek volna akármily földesúr szérűskertjébe.

Gyermek nem igen becsüli a vagyont; de az, hogy soha idegen munkára nem megyünk, és édes apám a robotra is béresét küldi, hogy vásárkor új csizmát és kalapot kapunk, és annyit ehetünk, a mennyi csak belénk fér, bizony nekünk is jól esett, és még most is emlékszem, hogy mikor a mester egyszer jól megvert, s azután azt mondta, hogy ha nem tanulok, soha bíró nem lesz belőlem, akkor eszembe jutott, hogy csakugyan még bíró is lehetek. Két nap egymásután jól viseltem magamat az iskolában, s fűzfabotot vágva, úgy jártam körűl a faluban, mintha már is én mondanám a törvényt. De végre nem sokat törődtem vele, lesz-e bíró belőlem, mikor úgy sem cseréltem volna senkivel a világon.

Itt az emberek nem is tudják, mi egy tanya. Eleget magyaráztam nekik, de nem értik. Rendes szántóföldeiken kívül, melyek a ház körűl fekszenek, van nekik is birtokuk. Almoknak nevezik, és azok majd az egész községé, majd egyes gazdáké. Ipamnak is van ily földje, hol marháinkat tartjuk. De mi ez a mi pusztáinkhoz képest! Még a marha sem olyan. Ha a teins úr most felmegy, almunk ott fekszik a hegyoldalon jó három fertály órányira innen; ha felmegyünk, fogadok, a bika mindjárt ott terem. Hogy felbökjön? Dehogy! hogy megvakartassa fejét. Pedig a mi bikánk hatalmas darab,

ritkítja párját; csakhogy itt még a marha is szelíd. A tehenek maguk jönnek, hogy megfejjék, s hacsak a ménkő nem csap le közéjök, a világért nem szaladnának szét. Ha az idevaló embereknek magyar gulyát mutathatnék, csak egy jóravaló bikát, mikor idegen ember jő a marha közé vagy farkast érez, s nagy tüzes szemével körűlnéz, a földet kaparja, dühében fújni kezd, s azután felvetve farkát, neki rohan és az egész gulya utána iramlik, hogy a föld csak úgy reng alatta, s a gulyások lóháton alig érhetik el; ha ezt látnák az idevaló emberek, kik egész életökben marhával bántak, azt sem tudnák, Istennek mily szarvas teremtését látják maguk előtt. Az egész falu megfutamodnék.

Hiába, ezt mind a föld teszi. Valamint az emberek, mert gyermekségöktől mindig e hegyeken mászkálnak, meggörbűlnek, s tíz faluban nem találni egy nyalka legényt, ki, mint nálunk mindenik, fejét egyenesen hordaná: úgy a marha hogy' kapjon bátorságot, mikor oly mezőn legel, hol ha egyszer bátran neki indúl, kitöri nyakát? Nyár kezdetén még hagyján, de ha a teins úr azt a helyet látná, hová a marhát kisasszonynap táján felhajtjuk, megesnék szive. Mászkálniok kell szegényeknek, mint kecskéknek; csupa nyomorúság az egész ország, csupa nyomorúság.

— Nekem nem úgy látszik — mondám, midőn gazdám előadásában megállva, úgy nézett reám, mintha helyeslésemet várná. — Sőt alig láttam virulóbb tájat. Emlékezzék csak, földi, talált-e nálunk aratás után valaha ily zöld mezőt, minőt itt látunk.

— Zöld, — mondá ő, midőn pipáját kiverve maga mellé tevé, s arczán azon megvetés vala kifejezve, melylyel alföldi ember Krajna valamely határát nézné, — zöld, de mikor az egész év hosszán mindig csak zöld marad. Nálunk, azaz nálunk odahaza, rég nem tudnak

semmit az aratásról; itt most fognak hozzá, s nem csoda, ha ott minden tarlóban áll, s a mező fakónak látszik, hisz meghozta termését; míg itt csak most készülünk hozzá, s mégis maholnap már az őszi vetéshez kell fognunk. Soha búzát búza után vetni nem lehet, nemcsak azért, mert a föld nem birná el, de azért sem, mert nem érnénk rá, s néha mindjárt Szent-Mihály után havazni kezd. Köszönöm én az ilyen földet, ha még oly szép zöld lenne is. Az egész ország csak olyan, mint a nép, nem épen itt, mert az idevaló parasztok jól birják magukat mindamellett, de a határon túli hegyek között, hol mint huszár egy ideig kvártélyon voltam. A magyar ember szegényesen néz ki; a német, ha az alföldre vetődik s a legtehetősebb gazdát látja gyolcs ingben, gatyában, zsíros bundával, talán megszánja szegényt, s mégis biz az hat ökörrel szánt, s oly négy lóval megy a vásárra, hogy alig győzi fékezni. A németek, kik között laktam, fekete bőrnadrágban, posztókabátban, magas tetejű kalapban elég tisztességesen néznek ki, biz Isten még esernyővel is járnak, mint a teins urak, de azért szántáskor kettőnek kell összefogni, még akkor is többnyire egy lóval s egy tehénnel szántanak, s az egész faluban nincs annyi hús és zsiradék, mennyi nálunk egy becsületes lakodalomnál elfogy. Nincs is több oly ország a világon, mint Magyarország. Azt a hét vezér ugyan jól kikeresé, Isten áldja meg érte, és oltalmazza meg a magyart török s tatár és minden ellenségeitől, kiknek foga rég fáj szép Magyarországra. — S ezzel Szűcs István felkelve, az enyémhez koczczantá poharát, s végső cseppig kiitta. Meg valánk indúlva mindketten.

— De hol is hagytam el? — kezdé meg ismét gazdám, midőn lelkesülésének kitörése után eléhbi nyugalmát visszanyerte. — Igaz, arról szóltam, mikor még gyerek-

koromban atyámmal és Péter öcsémmel a tanyán laktam. Hosszú volna mindent elmondani, de a gyerek utóljára is mind egyforma. Pajkos, ha jó dolga van. Csak Péter öcsém volt kivétel. Ha lóra kaphattunk, ő se' maradt hátrább. Ő az egyik négyesen, én a másikon, s hajrá előre, a ki mint tud, hogy hosszú porfelleg vonúlt utánunk az egész pusztán, s mikor a kúthoz értünk, fél óráig se' mertük megitatni lovainkat. Akkor is, ha a félig rakott kazal egyik oldalán felmászva, a másikon leeresztettük magunkat (bizonyosan a teins úr is megpróbálta e mulatságot, és mi inkább ezért, mint a termésért örültünk az aratásnak), mondom, az ily játéknál is Peti csak úgy lármázott, mint a többiek. Egyszer ki is ficzamította a lábát, mikor aztán engem vertek meg. De ő ezt is mind csak pajtásságból tette, természeténél fogva sohasem láttam szelídebb gyermeket; s míg én a górában a verebeket hajigáltam, vagy a kuvaszokat uszítottam egymás ellen, vagy más csintalanságon törtem fejemet: ő sokszor órákig elült a halom tetején, mely alatt tanyánk épült, vagy az árok széléről nézte a világot. S ha kérdeztem, mit mélázik? azt felelte, hogy a délibábot nézi, vagy a ballangókat számolja, melyeket a szél a pusztán végig kerget; honnan jöhetnek, hová mennek, s mi lesz belőlük? Mi lesz belőlük? ki tudja? Elég, hogy soha a határra, honnan elszakadtak, vissza nem mehetnek többé! Hej, ki hitte volna, hogy egyszer belőlem is ily ballangó lesz! Akkor csak azt gondoltam, hogy mindez ostobaság, s kár hogy Petit Debreczenbe nem küldik, úgyis csak papnak való. Édes apám pedig azt mondta, hogy jó gyerek, s őt küldte ki birkanyájunkkal. Én elúntam volna százszor, de ő ismerte minden virágnak nevét, s tudta, hol fekszik a nyúl, a legtöbb fürj kinek vetésében jár, és sokszor mondta, hogy neki nem kell más mulatság.

ember, s hogy belőle jó gazdasszony lesz. De ezt is csak úgy mondta, mintha restellené, s én soha nem boszankodtam úgy reá életemben, mint ekkor.

— Hallod-e Péter — modtam végre, mikor a tanyához értünk, — úgy látszik, nem igen bánod, jó vagy rossz szerencse fordúl-e reám. Ha te akarnál megházasodni, én dolgodat nem oly könnyen venném. Örűlnék vagy boszankodnám, dicsérném vagy szidnám kedvesedet, de azt nem hányhatnád szememre, hogy sorsodat még annyira sem veszem fel, mint akármelyik szomszédunk vagy ismerősünk.

— Az én házasságomra nem sok gondod lesz — válaszolt Péter. — Új esztendőre beállok katonának.

— Már minek állnál be katonának — mondám én; — édes apámnak két telke van, elég az neked is, nekem is.

— Nem kell nekem édes apám telke — mondja ismét ő. — Édes anyánk nagyapja is katona volt, én is az leszek.

Ismertem Pétert és tudtam, ha az egyszer valamit feltesz magában, négy ökör sem birná elhúzni helyéből, s azért csak azt mondtam neki, hogy ha kedve van, hát adjon Isten neki szerencsét hozzá, de hogy édes anyám nagyapja, mikor arany és ezüst érdempénzzel visszajött, szintén megházasodott, s hogy ő is Isten segedelmével ezt teszi talán, s majd én keresek fiatal takaros feleséget számára.

— Nem jövök én soha vissza a faluba, — mondá ő szomorúan, — talán ad az Isten jó török háborút, a hol megtaníthatjuk őket, mire való a huszár, s akkor majd hallani fogjátok híremet; vagy talán nem is, — és csak úgy pusztulok el; de azt tudom, hogy ha egyszer katonának álltam, vissza nem jövök többé. És ez jobb is nekem.

Péter nem volt víg természetű. Sokszor a szomorúság erőt vett rajta és se ő, se más nem mondhatta volna,

min búsul. De ily leverve őt eddig mégsem láttam, s bámulva kérdeztem, mi baja?

— Nincs nekem semmi bajom, — mondotta ő, — csakhogy kedvemet vesztettem el, s nincs többé maradásom a faluban. Legjobb nekem, ha katonának állok.

Egy ideig hallgatva álltunk egymás mellett, sem én nem szóltam, sem ő. Szeme a távolban járt, mintha a falut nézné, melynek fehér házai hosszú sorban a láthatáron látszottak.

— Ne gondold, bátyám, — mondá végre, — hogy ha nem sokat szólok is, szerencsédben részt nem veszek. Csakhogy ha az embernek magával gondja van, nem tépelődik mással, s nem kis dolog, míg az ember elhatározza magát, hogy szülőhelyét elhagyja. Három hónapja, hogy fejemet töröm rajta. Te szerencsés ember vagy, Eszternél jobb feleséget a föld kerekségén nem találhattál volna. Tedd őt boldoggá, bátyám, s az Isten is megáld érte.

Ő elment, s én bámészkodva néztem utána. Nem tudtam, mit gondoljak. Hogy Esztert szerencséssé tegyem? Hisz' az meglesz! De mi baja lehet Péternek?

Épen sok dolgunk volt a tanyán. Később édes apám is eljött, s nem beszéltünk többé az nap a dologról. Utóbb sem. Péter ismét vidámabbnak látszott, s egész beszélgetésünkből csak az maradt fejemben, hogy katonának akár állni és hogy őt talán mégis valami módon más gondolatokra hozhatom.

Kevés nappal később apám tudtomra adta, hogy Esztert számomra megkéri. Ha sohasem láttam, vagy soha eszembe sem jutott volna, hogy elveszem, akkor is csak azt mondom, hogy köszönöm irántam való jó szándékát. Édes apámnak ellentmondani nem mert senki a házban. De minthogy ha rám bízzák, sem választottam volna mást, nem tudtam, mit csináljak

örömömben. Néha kétszer annyi takarmányt tettem a jászolba, s ha apám megszidott a pocsék miatt, azt gondoltam, hadd érezze a marha is, hogy lakodalom lesz a háznál. Széles jókedvemben teli marokkal szórtam a magot, s ha egy zsákkal több fogyott el s anyám elszörnyűködött, azt feleltem neki, hogy annál jobb, mert tudom, áldott esztendő lesz, s minden szem megterem tízszeresen. Lakodalmunk farsangra volt határozva, s eszem mindig a körül járt. Nem volt nálamnál boldogabb legény három vármegyében. Nem is restelltem egyebet, mint azt, hogy Péter még új esztendő előtt akar beállni katonának, s hogy Eszter, mióta mátkám lett, csak úgy viselte magát irányomban, mint annakelőtte, sőt ha volt változás, ez csak annyiban állt, hogy nem szivesen maradt velem maga, és ritkábban emelte rám kék szemét. Öcsémről édes apám azt mondta, hogy egészen nagyapjára ütött, s hogy ha már katonának készül, annál jobb, minél előbb kezdi, legalább annál előbb jő ismét haza. Eszterről édes anyám mondta, hogy jól teszi, s hogy tisztességes leány létére nem is cselekedhetik máskép, s hogy mentül kevesebb szeretetet mutat most, annál többet fogok nála találni, ha majd elveszem.

Hogy mindennek más oka lehet, az nem is jutott eszembe, s ha Eszter karácsony táján véletlenül meg nem betegszik, elveszem, s talán mostanig sem jutott volna eszembe, hogy mással talán szerencsésebb lehetett volna.

Eleinte csak egy kis változásnak gondoltuk az egészet. Eszter az utolsó időben rosszúl nézett ki; halaványabb volt, mint máskor, és anyja is panaszkodott, hogy alig eszik; de nagy fontosságot senki sem tulajdonított bajának. Csak mikor végre ágyba kerűlt, s a doktor mondta, hogy nehéz beteg, akkor ijedtünk meg.

Es volt is miért. Nem múlt el egy pár nap, és a szegény leányra alig lehetett reá ismerni. Órákig nem nyitotta fel szemét, úgy feküdt ott, mintha már meghalt volna, s ha végre mozdúlt s körültekintett vagy szólt, még inkább megijedtünk. Nem ismert senkire. Ha ágyánál álltam, úgy beszélt hozzám, mintha anyja lennék; s anyját apja helyett szólította meg. És ez így tartott csaknem három hétig. Néha úgy látszott, mintha jobban volna és már örűlni kezdettem, de akkor vagy a doktor jött, s a fejét rázva mondta, hogy a betegségen semmi változást nem lát, vagy ha kimentem az utczára, s a szomszédoknak elmondtam, hogy Eszter jobban van, csak azt hallám vigasztalásúl, hogy halála előtt minden beteg javúl, s hogy Eszter mégsem marad meg. Ők mindig mondták, hogy ez lesz a vége; ily szelíd józan gyermek, minő ő volt, nem életre való. Maga a mező úgy nézett ki, mintha az embert csak szomorítani akarná. A fehér hótakaróból itt-ott csak egyes száraz kóró állt ki, minden oly elhagyottnak látszott; az ember szinte természetesnek találta, hogy ily időben beteg nem épülhet föl. Ha édes apám a tanyára küldött, hogy a marha után nézzek, szegény azt is csak azért tette, hogy bajomról egy pár óráig megfeledkezzem, még szomorúbban jöttem haza. A hova néztem, csak a halál jutott eszembe, s vigasztalásúl legfeljebb a gondolat, hogy nem sokat veszt, ki e puszta hideg világról elköltözik. Soha nem éltem szomorúbb időket.

Végre túl estünk rajta, hála Istennek. Eszter magához jött, lassankint fellábadott, s csak gyöngesége maradt vissza. Természetesen lakodalomról szó sem lehetett. Eszter farsang közepe táján még alig birt felkelni ágyából, s úgy határoztunk, hogy csak húsvét után kelünk össze. De én azt sem bántam. Csakhogy megmaradt.

Öcsém előbb új esztendőre akart katonának állni, de

Eszter betegsége miatt ez sem történhetett. Majd a doktorért kellett menni, majd orvosságért; apámnak is, miután nem sok hasznomat vette, több szüksége volt reá. Maga ajánlkozott mindenre, s ha a betegnél mások virrasztottak, ő az éjszakát néha velem, néha a maga pitvarán töltötte, azért, hogy ha valami kell, kéznél legyen. Mikor Eszter jobban lett, többször felhozta ugyan ismét a katonaságot, de nem sok kérésre volt szükség, hogy őt visszatartóztassuk, s megigérte, hogy húsvétig velünk marad; csak arra, hogy lakodalmamat bevárja, nem akart reá állni semmi módon.

Mind ebben nem láttunk semmi különöst. Hiában, Péter jó fiú, mondta anyám, észreveszi, hogy szükségünk van reá és azért marad itt, ha még oly nehezére esik is. Szakasztott képmása apámnak. Meglássátok, Péter is arany érdempénzzel jő haza. Hogy Péter öcsémnek nemcsak a katonáskodás és nagyapánk aranypénze jár eszében, az eszünkbe sem jutott. Még azt is természetesnek találtam, hogy míg Eszter a szobából ki nem mehetett, Péter félnapokat töltött ott. Hisz gyermekkorukban is inkább tartottak össze, Péter nemsokára elmegy, s ki tudja, látják-e egymást e világon. Én bolond fejemmel még örültem neki, s ha Péternek a tanyán dolga volt, helyette én mentem ki. Édes anyám restellte is, s megszidott, mért nem töltök több időt mátkámmal, de én biz azért mégis kimentem. Nagyon szerettem Esztert, s jól esett, ha naponkint benézve, láttam, hogy megint jobban néz ki, szivesen beszélgettem is vele és még azt sem bántam, ha édes anyja vagy egy félóráig jövendőbeli háztartásunkról okoskodott, de idő hosszára nem tartottam ki. A kisablakú sötét szoba, a fonó kerekek pergése, s az egyhangú beszéd úgy elálmosítottak, hogy sokszor csak jövendőbeli anyósom szidása költött fel.

Végre kitavaszodott; a hó elfogyott és szántani kezdtünk. Eszter is kiépült és szokott munkáit végzé a ház körül; mi fiúk pedig édes apánkkal egész napokat töltöttünk kinn a tanyán. Minden régi kerékvágásába jött; csak egy nem tetszett az egészben, az, hogy öcsém és Eszter egyre csak szomorúak maradtak. Pétert megfoghattam. Húsvétra akart beállni, s az mindig közelebb jött, nem csoda, ha szive megesett; de mi baja lehet Eszternek? Mentűl többet gondolkoztam, annál kevesebbet foghattam meg; és én talán soha nem is jöttem volna reá, ha a Tisza ki nem árad.

A teins úr nem foghatja meg, mi köze a Tisza árjának Eszter szomorúságához — folytatá rövid hallgatás után, látszólag gyönyörködve a meglepetésen, melyet beszédének váratlan fordulatával előidézett. — Hát az egész csak úgy függ össze. Előbbi időkben, a mint hallottam, annak már húsz esztendeje lehetett, határunkat töltéssel foglalták körül. Akkor időben sok czivódás volt miatta és mint apámtól sokszor hallám néha tavaszkor az egész falu kiment, s kapával, fokosokkal védte töltését a szomszédok ellen, kik azt mondták, hogy nálok a Tisza csak azért árad oly magasra, mert határunkon nem mehet keresztül. De utoljára ők is megszokták, mi is, ha az egész vidék víz alatt állt, az, hogy határunk szárazon marad, ép oly természetesnek látszott, mint az, hogy máshol csak a fűzfák vagy hátak állnak ki az árból. Még töltésük is alig jutott eszükbe máskor, mint mikor az indzsellér, kire a töltés fentartása bízva volt, a falu házánál fizetését szedte be. Ha a biró szóba hozta, hogy jó lenne azt helyenkint megigazítani, legfelebb egy pár vén ember ment ki kapájával, az is, ha este visszajött, azt mondta többnyire, hogy biró uramnak nincs helyén az esze, mert a töltésnek semmi baja. Kitart az száz

esztendeig is, csak ne bolygassák. S nem is igen bolygatták azt, több esztendeig nem történt egy kapavágás, s nem is lett volna baj, csak a Tisza ne áradt volna ki épen ez esztendőben oly kegyetlenül.

Csakugyan a szomszéd falu emberei rontották-e meg töltésünket, hogy magukon segítsenek, mint azt sokan mondták, vagy pedig a víz maga tört rést magának? A baj éjszaka történt, s így nem tudhatni okát; de annyi bizonyos, hogy mikor szürkületkor észrevették, s a harangot félre kezdték verni, többé nem lehetett segíteni. Az egész falu kiment. Még az asszonyok s gyermekek is kapával s kosarakkal szaladtak a többiek után, de a viznek most még a vármegye sem parancsolhatott volna többé. A rés hat öles volt, mikor oda értünk, és szemlátomást nagyobbodott. A zavaros folyó egész darabokat rántott magával. Rövid idő mulva a legbátrabb is átlátta, hogy segíteni nem lehet, és mindenki, mint a vert had, nagy zavarban és lármával futott az ár elől.

Több mint húsz év óta víz nem öntötte el határunkat. A lapost, hol elébb a közlegelő volt, régen felszántották, s most ott a legszebb repcze s őszi vetés állt; elképzelhetni a jajgatást, midőn a víz lassankint mindent elborított. Eleinte sokan még azzal vigasztalták magukat, hogy földjeik hátasabb helyen fekszenek, s külön töltéssel akarták megmenteni vetéseiket. Nappal s éjszaka dolgoztunk. Mind hiába. Még mielőtt a töltés félig elkészült, egyszerre csak azt vettük észre, hogy a víz hátunk mögé került, s végre átlátta mindenki, hogy fáradsága haszontalan, s összetett kezekkel nézte a pusztítást.

Szerencsére a falu maga hátasabb helyen állt, a tanyák is, melyek még akkor mérettek ki, mikor határunknak töltése nem volt; de a többi mind egy nagy tó. Csak a fák látszottak ki a vízből, itt-ott egy

akol fedele, az is, a mint a vert földből készült falak elmállottak, mindig mélyebbre szállt, s pár nap mulva egészen összedőlt. Bizony szomorú volt ezt látni, csakhogy nem sok időnk maradt a szomorkodásra.

Sok azt sem tudta, hogy' tartsa el az istállóban marháját, más, kinek, mint nekünk, tanyája szárazon maradt, nem juthatott oda. A víz a falu s a tanyák között oly mély volt, hogy keresztűlgázolásról szó sem lehetett. Jó két órányira laktunk a Tiszától, s így csónaknak híre sem volt a faluban. Az egyik istálló-ajtókat szegezett össze, s azokon tolta át magát; más leszedte a padlás gerendáit, s ezekből készített talpat magának; míg néhányan a harmadik faluból pár ócska halászladikot szereztek. Mindenki úgy segített magán, a mint tudott, s mert a marha nagyrészt a tanyákon volt, sok gazda maga ment ki, más legalább gyermekeit küldte, hogy a jószágra felvigyázzon. Apámra e napokban szükség volt a faluban. Tizszer is elhívták napjában a falu házához, hogy tőle tanácsot kérjenek, s így ő is minket küldött ki, vagy inkább Pétert, mert a tavaszi szántást nagy részben már elvégeztük és a szükséges munkát a cselédekkel ő maga is elvégezhette, míg én Eszter szülőinél segítettem.

Péter úgy látszott, ezt is jó szívvel teszi, csakhogy mikor húsvét közeledett, nyugtalanabbnak látszott. Az utolsó időben keveset láttuk. Csak ha épen eleségre volt szüksége, akkor jött a faluba, s akkor látogatta meg Esztert is. Apám nem szerette, ha a jószágot magára hagyja, s az átjövetel sem volt könnyű. Egy rossz ladikot vettünk ugyan s az csendes időben csak megjárta, de ha a víz habokat vetett, az ember azt sem tudta, a vizet lapátolja-e ki, mely belé csapott, vagy evezzen, főkép ha, mint nálunk a faluban, az embernek elébb evező soha nem volt kezében.

Így jött a szent hét. A víz még mindig áradt. Már a tanyákért is aggódtunk, s öcsém, mikor utolszor benn volt, azt mondta, hogy a boglyák körűl töltést csináltat. Ez szerdán volt. Mondta, hogy ha a víz nem apad, húsvétig nem is jő be. Nagycsütörtök ez esztendőben épen Eszter születése napjára esett, s mikor reggel hozzámentem, elmondtuk egymásnak, mily baj, hogy Péter nem jöhet el, épen ma, mikor úgyis nemsokára elmegy, s nem tudni mikor jő haza.

Eszter csak oly szomorú volt, mint máskor, de ezt már megszoktam, s dolgom után mentem.

Nem tudom miért, egész nap különösen nyugtalan voltam, s mihelyt munkámat elvégeztem, ismét Eszterhez siettem. Délután mintegy öt óra tájban lehetett. Nem találtam a házban. Anyja mondta, hogy egy szomszéd asszonyhoz ment, s egy ideig vártam is reá; de nem volt maradásom. Fel kellett őt keresnem, s a mint a házból kimegyek, egyszerre csak a kertben látom.

Eszter apja féltelkes gazda volt, de nem igen jól birta magát. Háza is nem a templom táján, hanem kinn a falu szélén állt, hol többnyire csak a fertályosok és zsellérek laktak. Kertjöket a libapásttól csak egy árok választotta el, s ha nyári időben a tanyáról visszajöttünk, sokszor egyenesen erre jártunk a faluba. Most az egész tér el volt öntve; a víz csaknem a kertig jött, s ott az árok mellett állt Eszter.

Már mi a mennykőt keres ez itt, gondoltam magamban, főkép ily időben, mikor csak alig lábadott fel, s most is néha oly halavány, hogy az ember szinte megszánja. Elfelejtettem mondani, hogy az egész nap szeles volt, s főkép délután oly erősen kezdett fújni, hogy fergetegnek beillett volna. Az ember alig győzte összefogni bundáját, pedig szüksége volt reá; oly hidegen süvöltött a szél a vizen át, mintha húsvét helyett karácsony

jönne, és Eszter, mintha észre se venné, ott áll könnyű kendőben, csak néz, csak néz, s az ember azt sem foghatta meg, mit, mert előtte csak a nagy áradás terült el zavarosan, kétszer oly magas habokat vetve, mint a Tisza. Úgy el volt merülve, hogy nem is vett észre, s mikor megszólítottam, összerezzent.

— Mit állsz itt, Eszter? — mondám én. — Meglátod, újra megbetegszel.

Azt válaszolta, hogy csak az áradást nézi, és milyen zavaros a víz, és mily erős habokat vet.

— Könnyű neki zavarosnak lenni, — mondám én, — mikor alatta csupa repcze- és búzaföld fekszik; de jer haza Eszter. Megfázol. Olyan hideg a kezed, mint a jégcsap.

Eszter, mintha nem is hallaná, csak mindig a vízre néz.

— Mit gondolsz, — kérdezett végre, — ha valaki most a tanyákról át akarna jönni, nem lenne-e baja?

— Csak nem evett senki bolond gombát, hogy ily időben átjőjjön, — mondám én. — Molnár Gazsi is csak a mult héten fúlt bele, s egy ideig nem egykönnyen legénykedik valaki a vizen.

Kezemben tartottam Eszter kezét. Mikor Molnár Gazsit neveztem, egész teste összerezzent.

— Jer be a szobába, — kértem ismét, — nem jó neked itt lenni, bizony megint megbetegszel.

Eszter nem szólt semmit. Bevezettette magát a szobába, s csendesen leült a kályha mellé. Oly halavány volt szegény, mint mikor betegsége után felkelt. Egész teste reszketett.

Azt gondoltam, csak a hidegtől, s ráadtam kis bundáját. Mindenféléről kezdettem beszélni, a miről csak gondolhattam, hogy szivesen szól. Ő alig felelt. Meglátszott, hogy esze máshol jár.

— De mi bajod Eszter? — mondtam utoljára. — Egészen megváltoztál, ki bántott?

— Nincs semmi bajom, — mondá ő, — csakhogy mikor a viznél álltunk, szegény Gazsi jutott eszembe; mily borzasztó lehet a szülőinek, meg azoknak, kik szerencsétlenségét okozták. Azt beszélik, mások biztatták fel.

— Azt bizony nem biztatta senki, — mondám én. — Magam ott voltam a korcsmában. Olyan szél fújt, mint ma, talán még valamivel nagyobb. Ő azt mondta, hogy átmegy a tanyára. Mi csak nevettük. Erre tűzbe jött, s újra mondta, hogy átmegy, s a ki legény, az jöjjön vele; mi meg még inkább nevettünk, s azt a tanácsot adtuk neki, menjen a tiszai halászokhoz és ott keressen pajtást magának. Erre ő felugrott, s azt kiáltotta, hogy hát maga megy át, mert a mit a halász megtehet, attól ő sem fél. És ezzel elment. Vasárnap történt és az egész korcsma teli volt emberekkel. Gazsi nagybátyja is ott ült és testvéröcscse; de hogy ily bolondot tehessen, az nem jutott senkinek eszébe. Ismertük; jókedvében ő úgy elhányta a sulykot, mint akárki, s azért eddig soha baja nem történt senkinek. Pityós is volt szegény, s nagybátyja nevetve mondá: ha a vizhez ér, a hideg szél eszére hozza, s hogy egy félóra mulva nagy csendesen majd visszaül elébbi helyére. S ezzel másra fordult a beszélgetés. Mintegy egy óra mulva jutott eszébe testvéröcscsének, hogy majd utána néz, de akkor már késő volt. Esteledett, mikor Gazsi a korcsmából elment, s mikorra öcscse visszajött, s azt mondta, hogy Gazsit sehol sem találja, s mind kimentünk, hogy őt felkeressük, hírét sem leltük. Eleget szaladgáltunk a víz partján, eleget kiabáltunk; de még csolnakra sem akadtunk. A bíróét Gazsi vitte el, a többiek mind a tanyákon voltak, s összeszegezett lápon

még nappal és csendes időben is alig juthat át az ember. Várni kellett virradtig és akkor csak a felfordúlt ladik úszott a vizen, szegény Gazsi pedig ott veszett. Beszélték a faluban, hogy azért akart átmenni a tanyára, mert Kovács Erzsi apjával volt ott, s neki megigérte, hogy még vasárnap eljő. De ki tudja, igaz-e, és ugyan Erzsi mit tehet róla, ha más bolond.

Míg én szóltam, Eszter mindig nyugtalanabb lett, s mikor Kovács Erzsit említettem, felugrott, s azt mondta, hogy kimegy.

— De mi jut eszedbe, az Istenért! — kérdeztem.

— S hátha megint valaki megkisértené, hogy átjőjjön? — kérdé.

— De ki jönne most át, hisz nagycsütörtökön csak nem pityós senki, — mondtam én.

De ő csak azt mondta, hogy bizonyosan ma is valami szerencsétlenség történik, s csak úgy tarthattam vissza a szobában, hogy én mentem ki, s megigértem, hogy mihelyt valamit látok, bejövök s megmondom.

— Be furcsa ma az a leány — gondoltam magamban, — bizonyosan megint megbetegszik. De ámbár nem vagyok félénk természetű, és akkor azt hittem, hogy Eszter félelme csupa képzelődés, mégis mikor a vizhez értem és a piszkos habokat láttam, nekem is szegény Gazsi jutott eszembe. Szinte belé gondoltam magamat helyzetébe. Nem láttam soha tengert életemben, de eleget meséltek róla, s azt hiszem, az sem nézhet ki máskép. Csúnya volt azt nézni, s mégis az ember elállt egy félóráig, s nézte mindig, s alig mehetett el. Az a tömérdek víz, a mint fenékig felzavarva, roppant habokkal csapdosta a partot: sötét szinén az egyes fák, melyek a szélben hajlongtak és a habok között majd fel-, majd lemerűltek; távolról alig kiállva a vizből tanyáink, s maga a falu, a melyet most három oldalról

víz környezett, mintha szigeten állna. Az ember alig igazodhatott el. Ismert volt minden, mégis minden egészen idegennek látszott. Sokáig álltam ott. Majd a felbőszült vizet néztem, majd az eget, hol a szél az egész borúlatot egy sötét felhővé söpörte össze. A nap épen e mögé szállt le, s az egész ég vörös volt, mintha húsz falu égne alatta. Nem hallatszott sem marha, sem ember szava köröskörűl, csak a szél, mely az akáczfákon át süvöltött és a szomszédnak nyitott kertajtaját majd felrántá, majd becsapta. A vizen csak a habok mozogtak, s már be akartam menni, hogy Esztert megnyugtassam, mikor épen a mi tanyánk irányában úgy látszott, mintha csolnakot vennék észre. Az alkonyodó nappal szemközt álltam, a sötét felhőzet még csak félig takarta el, minden hab csillogott sugáraiban, s nem vehettem ki tisztán semmit. Talán a csolnak eloldozva, csak magában hánykódik körűl, vagy a mit látok, nem is csolnak, hanem szálfa vagy törzs, melyet a Tisza áradása ide hozott. Szivesen elhitettem volna magammal is, de miután a felhő a napot egészen eltakarta és tisztán láthattam, nem maradt semmi kétség. A csolnakban ember ült, és az öcsém volt. Eleget mondtam magamnak, hogy Péter nem tehet ily bolondot, meg hogy ily távolságban senkit nem lehet megismerni; de mentől tovább néztem, annál inkább meg voltam győződve, hogy mégis csak ő. Erővel is el akartam hitetni magammal, hogy nem ő; de a mint oda néztem, ismét ráismertem, s mintha szavát hallanám, mely segítségre hí. Soha ily kínokon nem mentem keresztűl életemben; sírhatnám s káromkodhatnám volt egyszerre.

Jó, hogy legalább Eszter nem látja, — ezt gondoltam magamban, — s a mint visszafordúlok, egyszerre csak ott látom; a kerítés mellett állt. Látszott, hogy ő is a

küzködő csolnakot nézi. Soha nem felejtem el arczát. Rémülés, fájdalom, kétségbeesés, mintha a világnak minden kínjait együtt látnám. Közelíték hozzá.

— Látod a csolnakot? — mondá és hangja tompa volt, mint betegségében. — Az Péter.

E pillanatban a szegény leányt jobban sajnáltam öcsémnél. Aztán nem tudom miért, de mióta Esztert láttam, magam nyugodtabb lettem. A csolnak közelébb jött, s ha eddig nem veszett el, mért ne érhetné el a partot is? S hátha nem is öcsém? Eszter megnyugtatására is ezt mondtam.

— Tudom, hogy ő, — válaszolt, — én magam hívtam, ő megigérte, hogy születésem napjára eljő, s most én vagyok gyilkosa.

— Már hogy' beszélhetsz ilyeneket — mondám én; — tudtad-e te, hogy ily szélvész lesz, és meglátod, nem is lesz baja.

De ő, mintha nem is hallaná.

— Tudom, el kell veszni, — mondá többször, — és ennek is én vagyok oka; hiába, csak átkául születtem a világra.

Egy ideig hallgattunk mindketten. A csolnak körülbelől az áradás közepéig ért. Tudtam, hogy a víz itt legmélyebb. A habok úgy hányták körül a kis ladikot, mint egy dióhéjat. Minden pillanatban azt hittük, el kell merülnie. Péter majd az evezővel dolgozott, majd a vizet lapátolta. Szerencsére a szél a tanyák felől fújt, és a csolnakot felénk hajtotta; a nélkül, ha hárman eveznek sem sokra mentek volna. Végre keresztül jutott a legrosszabb helyen. Tudtam, hogy a hol most jár, ott a víz legfölebb vállig érhet, s minden aggodalmam elmúlt. Nem is bántam volna, ha a csolnak felbillen, mit ijeszti az embereket. Megmondtam Esternek is, de ő csak mindig arra nézett, mintha most is vesztét

várná még. Idegen embernek is megindúlt volna a szíve. Akárhogy örűltem, hogy Péter szerencsésen megmenekűlt, mégis szerettem volna megverni, úgy haragudtam reá, hogy e szegény leányt ily halálos félelembe ejti. Haragudtam reá, de később más gondolatok is támadtak bennem. Ha valahogy én lennék a ladikban, így gondolkoztam magamban, vajon Eszter akkor is úgy aggódnék-e? Ránéztem. Eddig ő is tudta, hogy Péter minden veszélyen túl van, s egész arcza ragyogott örömében, de rólam megfeledkezett; azt sem tudta, hogy mellette állok. Nem esett jól, de gondoltam tovább, ily időben csak azért, hogy Esztert meglássam, én sem jöttem volna át a vizen; és én egyikre sem birtam neheztelni.

Mikor végre a sajka partot ért, s öcsém kiszállt, Eszter zokogva borúlt nyakába.

Péter nagy zavarban állt ott. Majd Eszterre nézett, majd reám; azt sem tudta, mit mondjon.

— Hogy' is tehetsz ily bolondot, — mondám utoljára én, — ha bajod történt volna, Eszter talán a vízbe ugrik.

Péter csak azt hebegé: megigérte, hogy eljő. Szegény, piros volt mint a rák, rám sem mert nézni.

— Úgy hiszem, Eszter megbocsátott volna, ha holnap reggel jöttél volna is — mondtam én; — kár, ha saját oktalanságodat másra fogod.

— Igazságod van — mondta erre ő, — igéret nélkül is eljöttem volna. Jövő kedden elmegyek, ki tudja, látom-e Esztert még valaha életemben.

— Holnapután kis kedden, bornyunyúzó pénteken — mondám én, — azt a bolondot csak nem teszed, hogy most állsz be katonának.

— És mért nem? — kérdezte ő.

— Hát csak azért, mert, — azt akartam felelni, mert

Esztert veszi el, de csak azt mondtam — mert édes apám nem fogja engedni.

— Édes apám megengedte — felelt Péter, — le is vagyok kötelezve.

— Az nem baj — mondtam én, — találkozik helyetted más legény; ha már felcsaptál volna is, van hála Istennek édes apámnak annyija, hogy kiváltson.

— Édes apám ezt soha nem teszi — mondá ismét ő, — te idehaza maradsz, rám nincs szükség a háznál.

Tudtam, hogy ebben igazsága van, de el voltam határozva, hogy ha törik-szakad, nem eresztem el, és csak azt mondtam neki, hogy majd elválik, kinek lesz igazsága, s ezzel ott hagytam.

Menés közben eszembe jutott, nem legjobb-e, ha az egész dolgot elmondom édes apámnak; de hamar felhagytam a gondolattal. Engem jól összeszidna, Pétert talán megverné, s azzal vége. Anyámnak beszélni szintoly haszontalan. Tudtam, hogy a jámbor lélek szivére veszi és sírva fakad, de utoljára is csak azt mondja, hogy azon, a mit édes apám egyszer parancsolt, változtatni nem lehet, és hogy Eszter Pétert el fogja felejteni, és most is engem szintúgy szeret, mint őt. Biz én szivesem elhitettem volna ezt magammal is, s egy ideig fejemben járt, nem lenne-e legjobb, ha mindent úgy hagyok, a mint volt. Úgyis, ha Esztert az nap este nem látogattam volna meg, nem tudnék semmit; pár hét mulva elveszem, s ki tudja, nem lett volna-e boldog velem is. Eszter kedves leány volt, annyira bele gondoltam magamat a házas életbe, hogy alig tudtam megválni e gondolattól. És nem szerettem-e őt régtől fogva, nem fog-e ő is inkább megszeretni, ha majd mindig együtt leszünk? Meg öcsémnek is jobb talán, ha katonának megy, hisz' az egész falu azt mondja, hogy épen olyan, mint nagyapánk.

De akármit csináltam, végre mindig csak az jutott eszembe, hogy ha Péter helyett én lettem volna a ladikban, Eszter félig sem aggódott volna annyira és hogy én is csak azért, hogy őt lássam, bizony soha életemet nem veszélyeztettem volna; és hogy mikor egyszer tudom, hogy öcsém és Eszter egymást szeretik, gazság lenne tőlem, ha útjokban állok.

Egész éjjel nem aludtam, fejem füstölt a sok gondolkozásban. Végre elhatároztam magamat. Mihelyt szürkülni kezdett, vállamra vettem bundámat; lóra s egyenesen a szomszéd városba a toborzó káplárhoz.

Nagypénteken történt, nem volt ott sem czigány, sem táncz, csak a káplár ült a csapszékben, az is csak óeska dolmányban és forgó nélkül. De én azt sem bántam, csakhogy mentől elébb keresztül essem rajta; mert ha Eszter jutott eszembe, meg édes anyám, csak úgy éreztem magamat, mintha valaki fojtogatna.

Mikor a káplárnak elmondtam, miért jövök: szemétszáját feltátotta, úgy nézett rám, mintha azt gondolná, részeg vagyok. Mondta, hogy még azt sem történt vele, hogy valaki nagypénteken csapott volna fel katonának. De én erre csak azt feleltem, hogy öcsém már régen felcsapott nála, s hogy mivel az nem mehet el, én állok helyébe, és hogy Pétert fel kell mentenie igéretétől, mert mindketten nem hagyhatjuk el apánkat s a gazdaságot. Erre a káplár azt mondta, hogy szivesen elfogadja a cserét, mert Péter úgyis inkább gránátosnak való, s belőlem nyalkább huszár lesz. Fejemre tette csákóját, bort hozattam, s borozás közben kicsináltuk a káplárral, hogy jövő kedden visszajövök. Azután ismét lovamra ültem, és mikorra delet harangoztak, már otthon voltam.

A pár nap, mit még odahaza töltöttem, rövid is volt, hosszú is. Néha azt sajnáltam, hogy legalább egy pár

hétig nem maradhatok még a faluban; néha meg alig vártam, hogy kedd legyen. Sohasem hittem volna, hogy annyian vannak, kiktől megválni nehezemre esik, és mégis éreztem, hogy tulajdonkép nem függök többé össze senkivel.

Apám eleinte erősen haragudott, anyám szegény sírt, Péter meg azt mondta, hogy őt szavától senki nem mentheti fel; de mikor látták, hogy nem engedek és megesküdtem reá, hogy ha Péter katonának áll is, én azért szintén elmegyek, megnyugodtak, s apámon kívül talán valamennyien átlátták, hogy jól teszem.

Bucsút vettem mindenkitől, utoljára Esztertől is. Öcsém el akart kisérni, s együtt lovagoltunk el. Szegény Péter úgy meg volt indulva, hogy alig tudott szólni; s bizony én sem voltam jó kedvemben; de erőt vettem magamon, s a mi tréfás dolog csak eszembe jutott, mind elmondtam. Péter hallgatott, s később én is kifogytam a sok szóból. Mikor a határhoz értünk, s tanyánkra visszanéztem, nem sokba múlt, hogy sirva nem fakadtam, de legyőztem ezt is. Eljöttél velem a határig öcsém, — mondtam, — most fordúlj hazafelé és Isten áldjon meg. Ő mondta, hogy eljő velem a városig. — Jobb, ha nem teszed — mondtam én, — úgyis csak elszomorítjuk egymást, és ha már szabad jószántomból álltam katonának, nem akarok úgy megjelenni a káplár előtt, mintha erővel fogtak volna. Mondd édes apámnak és édes anyámnak, hogy köszöntetem, és hogy Isten áldja meg irántam mutatott sok jó hajlandóságukért. Köszöntsd Esztert is, és legyetek boldogok valamennyien.

És ezzel sarkantyúba fogtam lovamat s vágtatva el, mintha török kergetne. Vissza sem néztem. Tudtam, hogy ott áll öcsém, s csak még inkább fájna szivem, hogy vissza nem mehetek.

Nem is láttam szegényt azóta, nem is fogom látni soha életemben.

Gazdám látszólag meg volt indúlva; keblét nehéz fohász emelé.

— Így lettem katonává — folytatá végre, leküzdve megindulását. — Eleinte kissé nehezemre esett, később megszoktam, s nem bántam meg soha, hogy beálltam. Svadronos kapitányunk szigorú ember volt, de talpig becsületes, olyan mint a harapás kenyér, ha az ember megtette kötelességét; a legénység mind magyar. Nagy része azon vidékről, hol én születtem, s ha nem lettem volna távol hazámtól, soha jobb életet nem kivántam volna magamnak. Néha, mikor a parasztokat szántani láttam, vagy mikor a gazda, kinél kvártélyban voltam, a munkából hazatért és a sok gyerek ruhájába csimpaszkodott, az előbbi idők jutottak eszembe, s az, a mi lehetett volna. Ilyenkor elmentem pajtásomhoz, ki falunkból valami hat hónappal később állt be ezredünkhöz és Péter lakodalmán jelen volt. Újra elmondattam magamnak mindent. Kik voltak az esküvőnél, Eszter hogy' nézett ki, hány poharat köszöntöttek az én egészségemre is, és hogy Péternek könnyekbe lábadt szeme, valahányszor rólam szólt; de hogy mindamellett ő is, Eszter is jókedvüek, hogy az ember alig ismer reájuk. És ha ezt hallottam, akkor magam is jókedvű lettem ismét. Eldanoltuk egymással:

»Huszár élet a gyöngy élet«,

és átláttam, hogy minden legjobban volt úgy, a mint történt. — Később kitört a háború, s akkor úgysem sok időm maradt a gondolkozásra. Majd ide, majd oda, egyszer forposzton, máskor ütközetben. Fáradságos élet, de az ember mindamellett nem unja és nem is fárad belé, mert hisz' úgy sem tudja, meddig tart, s nem lesz-e már holnap bősége a pihenésben, mint szegény

pajtásomnak és emberséges kapitányunknak, kik előttem estek el s nem is mozdúlnak többé, míg a feltámadás trombitája nem hangzik, s ők ismét az elsők lesznek, mint mindig, ha a támadásra fúvtak.

Felvittem a káplárságig, s nem is resteltem mást, mint hogy ezredünk sohasem fordúlt meg vidékünkön. Szegényeknek jól esett, hogy a háború másfelé fordúlt; de én sokért nem adtam volna, ha mint káplár legényeimmel az L.-i nagyutczán végig lovagolhattam volna. Szintúgy híztam belé, ha apám jutott eszembe, ki azalatt ismét bíró lett, s ha majd a falu házánál kvártélyt kérek, talán nem ismer reám. Azzal vigasztaltam magamat, hogy a háborúnak egyszer csak vége lesz, s hogy addig talán mint őrmester jövök haza.

Vége is lett a háborúnak, csakhogy bizony nem kerültem haza akkor sem. Besoroztak ugyanazon ezredhez, melynél elébb voltam, de közlegénynek, és így minden kedvem elmúlt. Salzburg táján feküdtünk, és ily görbe ország nem huszárnak való. Resteltem, ha raportra vagy az exercirozáshoz lovagoltam és egy fertály óra alatt tizszer is le kellett szállani lovamról, hogy kaput nyissak, mert ott is minden gazda kerítéssel fogja körül földjét. Az is rosszúl esett, hogy káplárból ismét közlegénynyé lettem. Pajtásaim között is sok volt elégedetlen. Közel feküdtünk a határszélhez. Egy más svadronból többen szöktek át Svájczba, s azt hallottuk, hogy azoknak most nagyon jó dolguk van, s így harmad magammal én is ráadtam fejemet.

Míg attól féltem, hogy utolérnek, nem igen vettem fel. Hadd puczolja egyszer lovamat más is, gondoltam magamban, én bizony nem bánom, ha sem hadnagy uramat, sem a reitschult soha nem látom többé. De mikor végre biztosságban voltunk, s a határra visszanéztem, csak akkor jutott eszembe, mit tettem.

Talán, mint kapitányom igérte, utoljára mégis káplár lehettem volna megint, vagy ezredünk Magyarországba rendeltetik, mint szintén többször beszélték, vagy szabadsággal eresztenek haza, vagy legalább vén koromban mint obsitos kerülök vissza. Most mind ennek örökre vége volt. Földönfutóvá lettem, hazámat nem láthatom soha többé az életben. Úgy elkeseredtem, hogy ha magam vagyok, talán vissza mentem volna. De pajtásaim tartóztattak. Az ezredben az utolsó hetek alatt többen dezertáltak, s az ezredes mondta, hogy a ki ezentúl elmegy, azt főbe löveti; és így magam is átláttam, hogy okosabb, ha itt maradok.

Egyébiránt nem volt fogyatkozásunk semmiben; az első paraszt, a kihez jöttünk, jól tartott, s munka sem hiányzott. Épen kaszáláskor jöttünk, s mikor a gazdák látták, hogy becsületes emberek módjára akarjuk megkeresni kenyerünket, felfogtak majd együtt, majd egyenkint, mi pedig kitettünk magunkért, csak azért is, hogy a sógorok lássák, magyar ember hogy' győzi a munkát. Oly rendeket, mint a hol mi kaszáltunk, soha Svájczországban nem láttak még.

Így jöttem e házhoz is. Ipam, akkor persze nem jutott eszembe, hogy valaha még ipam legyen, kaszásnak fogadott fel. Mikor a kaszálást elvégeztük, kérdezett, nem maradnék-e nála aratásra is; később nem akart elereszteni, míg a szántást el nem végeztük; s mikor látta, hogy ahhoz is értek s marha körül nevekedtem, megfogadott cselédjének. Igaz, a cséplés-hez nem igen értettem, de ipam azt mondta, majd megtanúlom; én pedig meggondoltam, hogy itt mindenütt csépelnek, s hogy a télen át én is csak így kereshetem kenyeremet, s iparkodtam, a mint csak lehetett, noha e tót mesterség megtanulása nehezemre esett.

Ipamnál jobb gazdát a föld kerekségén nem talál-

hattam volna. Megkiványta a munkát, de a ki elvégezte, annak jobb dolga nem lehetett sehol. Ha néha ránéztem, édes apám jutott eszembe. Még tartása is olyan; ha máskép öltözködik, beillenék bírónak akárhol az alföldön.

Sokat szomorkodtam, főkép eleinte. A teins úr dicséri a vidéket. Nyári időben csak megjárja, de mikor mindjárt Sz.-Mihály után havazni kezd, s az ember hat hónapig mást se lát, és néha kétszer napjában lapátolni kell, hogy csak a háztól az istállóig juthasson: a ki meg nem szokta, elszomorodik. Az is bántott, hogy végre csak cseléd vagyok és az fogok maradni teljes életemen át; és ha haza gondoltam, s eszembe jutott, mi jó dolgom lehetne ott szintén, sajnáltam néha, hogy mikor dezertáltam, nem fogtak el; akkor legalább főbe lőttek volna, s most vége lenne mindennek. De később megszoktam a vidéket és az embereket is.

A teins úr nem is hinné, mennyit kérdezősködtek Magyarországról, apámról és egész háznépéről: mennyi földünk van és hogy' míveljük? Hány gyerek jár az iskolába és miként teleltetjük a marhát? Órákig nem untak hallgatni, és nekem oly jól esett, hogy ezekről szólhattam. Gyermekségemtől kezdve elbeszéltem egész életemet, és az egész háznép úgy ismeri L. határát, mintha esztendőkig ott lakott volna. Ipam inkább csak a gazdaságról és a falu dolgairól kérdezősködött. Az, hogy nálunk egyszeri szántásba és sokszor csak karácsonykor vetnek, teljességgel nem fért fejébe, és az, hogy a ganajt tüzelőnek használjuk, még kevesebbé; valahányszor erről szóltam, nevetni kezdett. De Erzsi, akkor még nem hittem, hogy Szűcs Istvánné lesz belőle, Erzsi mindig a háborúra fordította a beszélgetést. Ha este apja a kályha mellett néha elaludt, órákig elbeszél-

getett velem; hatszor is elmondatta ugyanazt. Tudni akart mindent minden csatáról, azon perctől, mikor a forposztokon az első lövés történt, addig, míg a halottakat és sebesülteket a mezőn összeszedjük; és katona embernek nem kell más, mint hogy hallgassák, főkép úgy, mint Erzsi engem hallgatott. Ha kapitányomról szóltam; vagy pajtásaim egyikéről, ki mellettem elhullt, szemei könnyekbe lábadtak; ha elbeszélésem között előfordúlt, hogy veszélyben forogtam, még lélekzete is elállt; s mikor oda jöttem: hogy' vágtuk magunkat ki a bajból, s hogy' törtünk keresztül az ellenség sorain, egészen tűzbe jött; pedig Erzsi takaros egy leány volt ám!

Itt kemény telek járnak, és az első, melyet itt töltöttem, rendkívül hosszu volt; de nem untam el. Ennyi marha mellett egész nap elég dolgunk volt. Este jól esett a pihenés.

Nem hinné az ember, mily jól érzi magát az emeletes faházakban, főkép téli időben. Nálunk nem is tudják, mi a tél. Vannak zord napok, térdig érő havak és néha szánon is alig mehettünk tanyánkra; de ez mindössze is legfelebb egy hétig tartott, s a kinek épen kedve van, megbirkózhatik a fergeteggel is. De itt! Ha a szél azon oldalról fú, honnan a teins úr jött, legény legyen, a ki csak az istállóig elmegy; bundával magam sem birnám. Az ember azt hiszi, hogy a házat is elviszi mindenestől: csak úgy reszketnek falai és a nagy zsindelyek, akármennyi kővel terheljék, mind mozognak. Mintha az egész ház dideregne. És hozzá mily hideg, mily rémséges hó! És ez így néha egész hétig is eltart. Nem látni tíz lépésre az ablakból. De épen ilyenkor még inkább jól esik a meleg szoba. Mentől erősebben süvölt és fütyül a szél, mentűl jobban rezegnek az ablakok és kopognak az ajtók, annál jobb kedvű lesz az ember; körűlbelől úgy érzi magát, mint várban,

ha az ellenség lődözi, s azok, kik benn vannak, tudják, hogy nem veheti be.

Ez így tartott húsvétig, s már aggódni kezdtünk, mert a takarmány erősen fogyott; de végre eljött a talián szél, itt főnnek nevezik, s vele eljött a tavasz. Alig kezdett fújni, s a hó szemlátomást fogyott, az ember azt sem foghatta meg, hová lett.

— Itt van a tavasz, — mondta Erzsi, mikor vele a házban találkoztam; ugyanezt mondta gazdánk egy szomszédnak, ki, mikor a szél kezdődött, épen nálunk volt, s a gazda a cselédeknek, s ezek nekem. Mindenki örült, még a marha is nyugtalankodni és bőgni kezdett az istállóban.

És a tavasz csakugyan itt is volt, csakhogy nem volt köszönet benne.

Nálunk otthon a tavasz csupa gyönyörűség. A hó lassankint olvad el. Minden szép csendesen történik, az ember alig veszi észre. Csak a marha vidám bölöngése és a magasban a pacsirtasereg hirdeti a kikeletet. Az egész olyan, mintha a természet kipihente volna magát, és most hosszú álma után a nap meleg sugárainál csendesen felnyitná szemét és mozogni kezdene. Felébredt, de nem szökik fel egyszerre; minek is siessen, van elég ideje, hogy dolgát őszig bevégezze. De itt, a ki tavaszt nem látott, annak fogalma sem lehet róla. Ma még tél. A meredek sziklákon kívül, hol a hó meg nem áll, egy talpalatnyi folt sem látszik a fehér takaróból, s holnap az egész hegyoldal sötéten áll. Minden oly rögtön történik, mintha a természet érzené, hogy elkésett és most sietni kell, hogy a búzát s gyümölcsöt megérlelhesse, még mielőtt a tél ismét visszajő. Nálunk a hólevet felszívja a föld, legrosszabb esetben betölti a laposokat és a vetés ázik ki; de itt száz patakban omlik le a hegyoldalon. Meg sem fogható, honnan jő

s merre megy ez a sok víz. Most csak egy kis eret látni, mely a havon átszivárog, nem vastagabb a karomnál; egy félóra mulva helyette ott már patak folyik, mely egy malmot elhajtana. Az ember azt sem tudja, mihez fogjon. Ha hamarjában töltést hányt, hogy a vizet egy oldalon elfogja, egyszerre a másikról még több jő, s nemcsak a vetést, hanem még a földjét is elviszi magával. Minden hegyen száz forrás ered, minden szikláról vízesések omlanak le, és az mind tarthatatlanúl szalad s rohan a völgy felé, hogy a folyó, akármily magasra csinálják töltését, pár óra alatt kiárad s mindent elönt. És hozzá mily lárma mindenfelől. A szél, a víz, s közbe-közbe a lavinák dörgése, mintha ágyúznának. Nem is lehet azt kikeletnek nevezni. Valóságos háború, melyben a tavasz a telet legyőzi, és ez, midőn visszavonúl, mindent elpusztít.

Nagyobb baj itt közelében, Istennek hála, nem történt. Házunk jól fekszik. A lavinák ellen ama domb védi, s a víz is inkább két szomszédunk földeinek veszi futását; de annál nagyobb volt a nyomorúság lent. A falu egész lakossága és a ki a távolabb fekvő házaktól segítségre mehetett, mind a töltéseken dolgozott, s mégis alig birták a vizet árkában tartani. Évek óta nem volt nagyobb hó és ily rögtöni olvadás.

Néhány nap mulva itt is azonban már azt hitték, hogy túl vannak a veszedelmen. A víz apadni kezdett és már a munkához készültek: mikor csak egyszerre vasárnap délután, egy és két óra között, szörnyű dörgést hallunk és kevéssel később harangozni kezdenek. Épen a faluba akartunk menni ipam nénjéhez, ki ott lakik, a gazda, Erzsi, meg én. Az öreg úr úgy megszeretett, hogy vasárnapokon többnyire magával vitt. Csak úgy néztek, mintha a családhoz tartoznám.

— Félre verik a harangot — mondotta ipam; én is

hallottam, de füstöt sehol nem láttam, és el sem képzelhetem magamnak, miért?

— Bizonyosan a lavina omlott le, melyről a szomszéddal a minap szóltam. Ha ez történt, akkor jaj a falunak. Siessünk.

S a mint ipam mondta, úgy volt. Látja a teins úr, — folytatá gazdám, ujjával az alattunk fekvő völgy vége felé mutatva. — Ott, hol a völgy megszűkül, ugyanezen odalon, melyen házunk áll, azért innen nem is látszik meg, egy mellékvölgy ereszkedik le. Tulajdonkép nem is lehet azt völgynek nevezni, nem szélesebb egy jókora vízszakadásnál; csakhogy, mielőtt a szerencsétlenség történt, ott a legszebb fű termett. Beszélték a faluban, hogy hajdanában, a legöregebb emberek is csak más öreg emberektől hallották gyermekkorukban, hogy mondom, sok esztendő előtt, e völgyecskén egy nagy lavina szakadt le, mely a fővölgynek egész szélességét elfogta, úgy, hogy a patak elzárva, a jégfal mögött tóvá nőtt, s mikor ezen gátat később keresztülszakította, az egész völgyet elárasztotta. Sokan nem is hitték és senki nem félt, hogy a szerencsétlenség még egyszer történhetnék, mert e keskeny völgy alján most jókora fenyves erdő állt, és ha a hó súlya tavaszkor egyes fákat kitört, az, hogy a lavina az egész erdőn keresztül mehessen, hihetetlennek látszott. Csak ipam rázta fejét, és mikor e tél derekán a hótömeg egyszer megmozdúlt, s egész sor fenyűt tört ki: azt mondta többször, hogy nincs oly erő, mely ily tehernek, ha az egyszer megindúlt, ellent állhatna.

Jövendölése beteljesedett. Mihelyt a faluba értünk, megtudtuk. Soha oly zavart, minő ott volt, nem láttam. Egyik ide, amaz oda futott, egyik kapát s ásót fogott, s azt kiabálta a többieknek, hogy jőjjenek vele; mások azt mondták, hogy elébb a szomszéd faluba kell küldeni

segítségért, vagy hogy úgyis mindennek vége van, mert ha a víz a lavinán keresztül tör, a faluban kő nem marad kövön; s legjobb, ha mindenki legalább marháját, s a mit vagyonából elvihet, biztosságba hozza. A templom előtt a felső molnár állt, mellette felesége s gyermekei. A lavina malma közelében szakadt le, ő mondta el az egészet.

Épen a templomba készültek. Az asszony a gyermekekkel már a ház küszöbén állt, a molnár még csak imádságos könyvét kereste. Akkor egyszerre borzasztó dörgést hall. Sötét lett, a ház falai megrendültek, s első pillanatban azt hitte, hogy a ház dőlt össze; de mikor kiszaladt, látta az egészet. A háznak nem volt baja, a lavina mintegy húsz lépésnyire esett le tőle, és csak a szénapajtákat zúzta szét. Földjeinek egy része el volt borítva, rétje, melyet a völgy végén birt, víz alatt állt; mondá, hogy örökre koldus; és míg e szomorú történetet újra s újra elbeszélte, mert egyre kérdezték, addig gyermekei sírva simúltak anyjukhoz; az embernek megesett a szive, ha rájok nézett.

Nem is volt senki a faluban, ki a sok sírás és jajgatás között tudta volna, mit tegyen, csak ipam, a tiszteletes és egy öreg paraszt, ki egy évvel ezelőtt a szomszéd kantonban hasonló szerencsétlenséget látott és akkor csaknem ott veszett.

Az ily szerencsétlenségek itt is ritkák. Igaz, tavaszkor sokszor nem múlik egy óra a nélkül, hogy lavina-dörgéseket ne hallanánk; és azok néha oly helyen szakadnak le, hol senki nem gondolta volna, s akkor a hótömeg egész házakat és istállókat visz el marhástól s emberestől együtt; de többnyire ismerjük útjokat, és mint nálunk a helységeket hátasabb helyeken építették, úgy itt a házaknak oly helyeket keresnek ki, hol a lavináknak útjokban ne álljanak. De az, a mi falunkat veszélybe hozta, nem is volt közönséges lavina; itt az egész

roppant hótömeg, mely a keskeny völgyben összegyűlt, egy darabban csúszott le, szétzúzva és maga előtt elseperve mindent, mi útjában állt, felszakgatva még a földet is.

Miután a tiszteletes ipammal egy ideig tanácskozott, azt határozták, hogy ő majd a szomszéd faluk lelkészeinek segítségért ír, és a leveleket egy pár suhancz által, kiknek más hasznát úgy sem vehetnénk, elküldi; minden ép ember pedig fogjon csákányt s kapát, s lásson azonnal munkához, s így kimentünk. Én ipam mellett elől, a többiek utánunk.

Ilyet nem látott a teins úr. A hegyoldal egy részét még hó takarta, csak ott, a honnét a lavina jött, látszott ki a puszta föld, feltúrva, össze-vissza szakgatva. Hol elébb a legszebb legelőt ismertem, most roppant sziklák s jégdarabok hevertek. Az erdőből csak egy pár letört törzs maradt meg, a többit a lavina részint eltakarta, részint magával sodorta. Mindjárt a malom mellett egy roppant töltés, mely a völgy egyik oldalától a másikig nyúlt, magasabb e háznál. Hó és föld, jégtáblák és roppant szikladarabok, közöttük nagy fenyők, egész szálakban és széttörve, a molnár szénapajtájának félfedele, minden, mintha összegyúrták volna. A csákány is alig fogott rajta. Az ember elvesztette reménységét, hogy ezen valaha keresztül törhet, s mégis keresztül kellett törnünk, s pedig mentül elébb. A lavina a patakot úgy zárta el, mintha kőtöltéssel gátolták volna. Egy csepp sem folyt keresztül. Alig múlt két óra, mióta a szerencsétlenség történt, s a völgy azon részét, mely e jéggát mögött feküdt, már is víz takarta; holnap tó lenne belőle, mely ha a jégfalon áttör, a falut, sőt talán az egész völgyet tönkre teszi.

Dolgoztunk is Isten igazában. A sok hó és jég között csak úgy csurgott a izzadság homlokunkról. Estig a szomszédból is sokan gyűltek össze. Csak mintegy két

öl széles rést akartunk törni, s így mindig csak egy rész dolgozhatott. A többi addig a malomba ment, hová a faluból eleséget hoztak. Így múlt az első éjszaka, s a másik és az utána való éjszaka is. Szerencsére holdtölte volt s folyvást dolgozhattunk, de a munka lassan haladt. A lavina széles helyet fogott el, s mentül mélyebbre jutottunk, annál keményebb lett. A víz is mindig nőtt, s vele természetesen a veszedelem. De munka között az ember mindent könnyebben vesz. Egyik a másikat buzdította. Ha egy elsikamlott s leesett, a többiek nevettek, s oly jókedvűen dolgoztunk, mintha csak mindennapi munkánkat végeztük volna.

Harmadnap déltájban a csatorna, melyet épen a patak közönséges árka fölött a jégben vágtunk, legalább három öl mélységű lehetett; a víz is megnőtt; mindenki azt hitte, hogy estig a csatornával egy arányban lesz, s csak indúljon meg egyszer, majd útat tör az magának.

A tiszteletes és ipam eleget mondták, hogy azt az oldalt, honnan a víz jő, senki ne bántsa többé, s csak a másikat vágjuk mélyebbre, hogy árkunk mentül lejtősebb legyen, s a víz annál nagyobb erővel rohanjon keresztül. De azoknak haszontalanúl beszélt az ember. Az egyik azt mondta, még talán holnapig sem leszünk a víz irányában; a másik, hogy jobb lenne, ha mentül előbb jő; a többiek nem is hallgattak reánk. Dolgoztak mind, de mindenike a mint tetszett. Ipam maga lement az ásók közé, hogy rendet csináljon. De lehetett is azoknak parancsolni! Míg az ember az egyiket más helyre állította, addig a másik ott fogott hozzá a csákányozáshoz, honnan amazt elparancsolták s egyszerre csak áttört a víz, szerencsére csak az egyik oldalon, máskép nem tudom hány menekűlt volna meg közölünk. Alig kapaszkodtak fel, ki létrán, ki kötelen, mikor a víz a másik oldalon is berontott és nyilsebességgel

keresztül rohanva csatornánkon, mint vízesés szökött le egyenesen a patak száraz árkának közepébe. Azt hittük, túl vagyunk minden veszélyen; túl is lettünk volna rajta, csakhogy épen a nyílás előtt egy egész fenyő feküdt. Ipam régen észrevette és eleget mondta, hogy vágják széjjel; de akkorra halasztották, mikor majd jobban hozzáférnek, s épen mikor hozzákészültek, jött a víz. Ezen egy fa nem sokat ártott volna, de az egész tó, mely a jégtorlasz mögött képződött, telve volt mindenfélével. Nagy jégdarabok, széttört fatörzsek, sőt egész fák úsztak benne. Már is egy más fenyű akadt az elsőbe. A víz mindent e nyílás felé vitt és félni lehetett, hogy csatornánk ismét bedugúl. Nagy ügygyelbajjal köteleket akasztottunk a fába, a ki hozzáfért, bele kapaszkodott, hogy azt a csatornanyílástól elhúzzuk; de alig fogtunk hozzá, mikor egyszerre csak kiáltást hallok, s a mint visszafordúlok, azt látom, hogy gazdám a vízbe esett.

Hogy' történt, azt mostanig sem tudom. Meglökték-e vagy elcsúszott, vagy a jég szakadt le alatta, mint többen mondták; elég az hozzá, hogy a vízben volt. Nem is sokat gondolkoztam, hanem utána mundúrostúl. Mikor még Lincz táján feküdtünk, úszni tanultam, többször átúsztam a Dunát s most hasznát vettem.

Szegény ipam mindjárt elmerűlt. Mikor ismét felbukkant, ott voltam, gallérján fogtam. A víz is a nyílás felé húzott; nincs ember, ki annak ellent állhatott volna, s csak akkor láttuk, mi jó volt, hogy torkolatját a fa zárta el. Ebbe kapaszkodtam, s ha ez nincs ott, átrántott volna gazdámmal együtt és senki nem hallotta volna hírünket. Segítség nem hiányzott. Köteleket hánytak. Egyiket ipam fogta, a másikat én, és ismét a többieknél voltunk. Az egész nem sokkal tovább tartott, mint a meddig elbeszéltem.

No és most volt is ám öröm. Körülfogtak, megöleltek. Az egyik levetette kabátját és nyakamba akasztotta, a másik kalapot nyomott fejembe. Ha hagytam volna, talán karjukon visznek a malomhoz. S mikor oda értünk, újra kezdődött a hálálkodás. Ipam didergett egész testén, alig szólhatott szegény, csak nyakamba borúlt s mondta, hogy soha nem fogja elfelejteni, a mit vele tettem; a tiszteletes úr megszorította kezemet; és a többiek is mindenik kezet akart fogni velem, mindenik újra magasztalt. Eleget mondtam nekik, hogy nincs miért, mert úszni akárki megtanúlhat, s ha úszni nem tudnék, mégis csak ott vesztünk volna mindketten; de végre a dicséret mégis jól esik az embernek. Láttam, hogy szivből jő.

A lavina s az, hogy a fa még mindig a nyílás előtt fekszik, s csatornánk, melyben a víz befoly, bedugúlhat, egy ideig nem jutott eszébe senkinek. Mikor pedig egy félóra múlva a molnár nehányad magával utána nézett, azon hirrel jött vissza, hogy azalatt a víz maga segített magán. Hogy' mozdúlt meg a fenyűszál, nem tudom; de elég, hogy nem feküdt többé rossz helyen, s hogy a veszedelmen szerencsésen átestünk. Nem is volt már semmi baj, csakhogy huszármundúrom az nap tette utolsó szolgálatát. Ócska volt, az igaz, de tódással csak megjárta. De mikor most a levetkezésnél segíteni akartak, s az egyik jobbik, a másik bal ujját húzta, a vizes dolmány ketté szakadt. A nadrág már ócska volt, mikor az ezredet elhagytam, az most csupa rongy lett. Itt a szabó becsületes ruhát, minőt a parasztok nálunk viselnek, nem tudott csinálni, s így végre nem maradt egyéb hátra, mint hogy én is ily fertelmes köntösbe bújjam. Tudom, ha otthon látnának, az egész falu gyereke ujjal mutatna reám.

Az első napokban resteltem e bugyogóban járni,

melyet az emberek vállukra akasztanak, s mozogni sem tudtam és szégyenlettem is; de oly jó dolgom volt, hogy ezt is csakhamar megszoktam.

Mikor este haza jöttünk és gazdám elbeszélte, mi történt, Erzsi sírva fakadt. Aztán nyakamba borúlt. Apja mondta, hogy teheti, mert nálam nélkül árván maradt volna, és az öreg csak úgy nevetett, mikor látta, hogy én is nyakon fogom leányát s összevissza csókolom, mintha ez már nem is lehetne máskép. Azóta úgy éltünk egymással, mintha testvérek lennénk, azaz én bizony más szemmel néztem reá. Munka idején kívül mindig együtt voltunk, s az öreg nem bánta, sőt úgy látszott, mintha öröme telnék benne.

Hej, — így gondolkoztam sokszor magamban, — ha még odahaza lennék, vagy L. itt volna a szomszédban, tudom én, mit csinálnék. Erzsi egészen nekem való. Soha nem éreztem azt még Eszter mellett sem, mit most, ha e piros pozsgás leány arczára néztem. Vele nem is fogytam ki a beszédből, és szeméből kilátszott, hogy ha őt kérdeznék, neki sem kellene más. De mi haszna, mikor csak fogadott cselédje vagyok, csak nem kérhetem meg gazdám leányát. Sokszor gondolkoztam, nem lenne-e legjobb, ha elmegyek; de akkor eszembe jutott, hogy míg Erzsit el nem viszik, addig én sem mehetek el; s ha majd valaki elvette, akkor mért ne maradnék inkább gazdámnál, mint máshol, ha már úgyis szolgálnom kell. Nem tudtam elhagyni a házat; még talán akkor sem, ha azt mondta volna is valaki, hogy egyenesen haza mehetek; pedig egy idő óta többet voltam szomorú, mint víg. Erzsi kérdezte, miért búsulok? Gazdám is észrevette, de az nem szólt semmit.

Így jött pünkösd. Szombaton egész nap fenn voltam az almon, hogy a marha után nézzek. Estefelé, körülbelől ily tájban, csak talán valamivel később, hazajöttem.

Az idő még szebb volt, mint ma. Az egész égen nem lehetett egy felleget látni. Még a fa levele sem mozdúlt és a nagy csendességben csak Erzsi éneke hallatszott, ki a szolgálókkal a nagy ünnepre a házat tisztogatta. Gazdám itt ült a padon, épen a tekintetes úr helyén. Mikor hazajöttem s elmondtam, hogy fenn az almon minden rendben van, ő Erzsit kiáltá.

— Hozz egy korsó sert s valamit enni — mondá leányához, — István fáradt.

Alig múlt néhány percz, már Erzsi egy nagy tállal és korsóval jött ki a házból.

— Mennykő leány — szólt az öreg nevetve, — már itt is van. Nem is késik az el, ha neked szolgálhat.

— Erzsi te — szólította meg a leányt, mikor az a korsót az asztalra tette, — úgy-e a sert nem a pinczéből hoztad fel, hanem kikészítetted, mihelyt Istvánt jönni láttad; pedig elébb láttad, mint bárki más a háznál.

Erzsi elpirúlt, az öreg majd rá, majd rám nézett és mosolygott.

— No most csak menjbe és végezd dolgodat — szólt jókedvűen, — aztán te is kijöhetsz hozzánk.

Erzsi elsietett. — Derék, becsületes leány — mondá az öreg utána nézve, — akárki veszi el, jól jár vele; nem gondolod-e te is, István?

Most én is zavarba jöttem, s csak azt mondtam, hogy biz én is azt hiszem!

— Ha neked volnék, el is venném — mondá ő.

Azt gondoltam, hogy az öreg csak tréfál, de azért mégis megmondtam neki, hogy bizony rajtam nem múlnék, s hogy ha még otthon lennék, s apám házába vihetném, már régen megkértem volna; de hogy szegény cseléd létemre ily valamire nem gondolok.

— Azért én gondolkoztam róla — szólt gazdám; — igaz, cselédnek fogadtalak, de nem úgy viselted ma-

gadat és nem is úgy tartottalak. Alig voltál két hónapig a háznál, már is észrevettem, hogy Erzsi szeretni kezd. Azt hiszed, az öregnek nincs szeme, vagy ha az egész dolog ellenem van, nem küldöttelek volna el? De láttam, hogy derék legény vagy, érted a gazdaságot, s nekem ily vő kell. Azt, hogy Erzsit saját házadba nem viheted el, még szeretem. Úgyis csak ez az egy gyermekem van, legalább ez nálam marad halálomig. Így gondolkoztam én már a múlt télen is. S fogadok veled, hogy Erzsi észrevette, hol jár eszem. Azóta életemet mentetted meg. Saját életed veszedelmével tetted, úgy viselted magadat, mintha gyermekem lennél, és én nem hálálhatom meg jobban, mintha Erzsit neked adom. Jó, becsületes leány, s én nyugodtan bizom reád; mert az, aki apja után a vízbe ugrott, tudom őt sem fogja elhagyni bajában. Ha akarod, Erzsi a tied, itt a kezem.

És az öreg oda nyujtotta kezét és én megragadtam, feleltem is valamit, de mit, azt akkor sem tudtam; hanem siettem, a mint lehetett, a házba, hogy Erzsit megkérdezzem, mit mond hozzá. Ő sem sokat kérette magát; s nem múlt el egy félóra s itt ültünk a fa alatt mind a hárman. Én Erzsi mellett, ki kezemnél fogva tartott, ipam szemközt velünk. Boldogúlt felségéről szólt, az első időről, melyet vele e házban töltött. Miként rendezték el az egész háztartást és mi boldogok voltak, mikor Erzsi született. Az öregnek, főkép mikor felesége haláláról szólt, könnyekbe lábadtak szemei; de mindjárt utána ismét jókedvűen a keresztelőről kezdett beszélni, melyet majd a házban tartani fogunk. E fák vének lehetnek, de boldogabb emberek, mint az este mi hárman voltunk, még nem ültek alatta.

Másnap, mint mondám, épen pünkösd napja volt, az egész falu megtudta. Aratás után pedig megtartottuk

a lakodalmat, s hála Istennek, sohasem bántuk meg. De itt jő Erzsi ipammal. A teins úr maga megkérdezheti, úgy hiszem, ő sem panaszkodhatik, hogy magyarhoz ment.

S ezzel gazdám fölkelve a közelgők elébe sietett, én helyemről nézém találkozásukat. Rövid idő mulva Szűcs István kis fiával, kit karjára fogott, ipa és feleségével visszajött, s nem írhatom le a szivességet, melylyel az öreg svájczi és leánya fogadtak. Mindketten olyanok voltak, minőknek őket gazdám elbeszélése után magamnak képzeltem, s az este, melyet a becsületes háznép körében töltöttem, mély benyomást tett reám.

Az asszony, mihelyt hazajött, a konyhába sietett, hogy a vacsora készítéséhez lásson. Mi férfiak ismét a nagy juharok alá ültünk. Oly bizalmasan beszéltünk egymással, mintha régi ismerősök lennénk. Az átellenben levő hegyoldal azalatt elhomályosodott, a sötét fenyvesek, melyek majd nagyobb tömegekben, majd keskenyebb szalagokban a vidám zöld rétek s legelők között fölfelé vonúltak, lassankint eltűntek, csak fenn a hegygerinczen látszottak magas sudarak, élesen elválva a világos légtől. Az elszórt házak és szénapajták helyett, melyek a hegyoldalon s lenn a völgyben elszórva álltak, most csak itt-ott egyes fények voltak észrevehetők. Minden nyugodt vala, mintha az egész természet álomba szenderülne; s csak az estharang, melynek gyenge hangjait a szellő felhozá, szakítá félbe a csendet.

— Most otthon is harangoznak — szakítá félbe Szűcs István a csendet, mely egy ideig közöttünk uralkodott. — Hej, vajon gondolnak-e ott most reám?

Erzsi vacsorához hitt, s késő éjszakáig együtt maradtunk. Az öreg felhozatta magyar borát, s újra elbeszélte megmentésének történetét. — Ha az úrnak hazájában ily bor terem, mint ez, és több ily legény van,

mint István, akkor csakugyan magam is el szeretnék oda menni — mondá jókedvűen, újra megtöltve poharainkat.

— Van ott bor jobb is ennél — válaszolt Szűcs István — és legény is különb minden faluban. Nincs is több olyan ország széles e világon; de az mégis igaz, hogy becsületesebb ember, mint kend, ott sincs, és jobb feleséget ott sem találhattam volna. S ezzel István fölkelt, s úgy megszorítá ipa kezét, hogy mindkettőnek szeme könnyekbe lábadt.

Másnap jókor reggel elindúltam. Az egész család a ház küszöbéig kisért, Szűcs István csaknem a faluig jött velem.

— Ha L.-re jő, hisz a teins úr megigérte, hogy elmegy, — mondá, midőn elváltunk, — mondja meg édes anyámnak és Péternek, hogy jó dolgom van. Engem az Isten megáldott mindenképen; de egy mégis csak fáj nekem, s fájni fog halálomig, hogy nem lehetek hazámban. Akármennyit veszítsen az ember, mindent visszakaphat, még ha valakit szeretett és azt elhagyta, mint én szegény Esztert, később mást találhat helyébe, ki jobban illik hozzá; de a ki hazáját vesztette el, azt sehol a világon nem találhatja fel többé.

Kezet szorítánk s elváltunk. Èn a falunak vettem utamat; ő a hegynek fölfelé indúlt.

Néhány percz múlva szavát hallám:

Szülőföldem szép határa!
Meglátlak-e valahára?
A hol állok, a hol megyek,
Mindenkor csak feléd nézek.

Megálltam s visszanéztem. Szűcs István már messze volt tőlem, de férfias hangja még sokáig hallatszott, mintha távol hazámból egy köszöntés szállna felém.

PUSZTA-LAK.

A nagy síkon, mely a Tisza és Duna között terjed el, körűlbelül egyforma távolságban mind a két folyótól, még távolabb minden országúttól és várostól, fekszik Puszta-lak, a megyei összeirás és geographiai kézikönyvek szerint egyike az ország nagyobb pusztáinak, de melyet mindenki, kit mostoha sorsa a homokbuczkák és lápok közé vezetett, melyek azt minden öldalról környezik, tisztességes falunak tartana ; még hegyestornyú templom sem hiányzik, s ha van valami, mi azt a szomszéd helységektől megkülönbözteti, ez csak az úri lak és kastélyok nagy számában áll, csaknem azt mondhatnám, Puszta-lak minden épületei között nem találni egy parasztházat.

Van gyékény és nádfedél akármennyi és sok helyen, hol a vakolás beesett, meglátszik, hogy a falak vályogból vagy vert földből készültek ; de a tornácz előtt álló oszlopok, a kettős ajtó, mely egyenesen a konyhába vezet, s ha más nem, egy pár zöldre festett zsalú, vagy egy félig bedőlt fa-staketa, a legszerényebb épületnél is arra emlékezteti az embert, hogy gazdája magasabb igényekkel épité házát.

Egész Puszta-lak a legtisztább magyar curiális stylusban épűlt, s ki ezt az építési rendszert tanulmányozni akarná, nem tehetne jobbat, mintha odautazva, mind-

azon házakat lerajzolná, melyek kissé rendetlenül, de nem nagy távolságban egymástól a szépen befehérített templomot körűlállják.

Egyszerű emeletes házak, melyeknek fedele valószinűleg ép oly magas, mint az aranysárgára festett falak; alházak, melyeknek fedelét közepén magas kúp ékesíti, olyanok, melyeknek fedele két kúppal végződik, míg mindjárt mellette görög peristilen gyönyörködhetünk. Egy ház fehér, a másik zöld, a harmadik kék oszlopokkal díszlik; míg itt-ott egy még bevégezetlen, vagy régtől óta elhagyott lakház, vakolatlan falaival az emberi dolgok mulandóságára s legszebb terveink kivihetetlenségére emlékezteti a halandót.

Ha magyar ember Puszta-lakra jön, első tekintetre látja, hogy compossessoratusba jött, azon helyek egyikére, melyeket hajdanában respublicáknak is neveztünk, s hol meglehetősen sok szabadság, de egyenlőség csak annyiban létezett, a mennyiben e kúpos és nádfedelű házak tulajdonosai mindenikének megvolt a maga pere; és Puszta-lak e tekintetben annyira nem tartozott a kivételek közé, hogy a sok ezer holdra menő határon talán nem volt egy talpalatnyi föld, mely iránt curiális, repositionalis, metalis, successionalis vagy más valami per nem folyt volna.

A puszta-laki közbirtokosság mint testület perlekedett szomszédaival s perlekedett maga között a curia, az alispán, a szolgabiró előtt, házról-házra folyt a vita, ivadékról ivadékra, az év minden szakában. A természet — úgy látszik — oly finom jogérzettel ajándékozta meg e nemes közönséget, hogy az soha kielégitve nem érezheté magát; a puszta-lakiak farsangkor is minden társadalmi élvezetek helyett csak abban találták boldogságukat, hogy a törvényes igazságnak teljes diadalt szerezzenek.

Csak két ház volt az egész pusztán, mely e részben kivételt tett. S ámbár a két család leányágon osztályos atyafi volt, s birtokuk majdnem egy mérföld hosszában csak egy mesgye által választatott el, sőt curiális telkök egymásnak tőszomszédságában állt, Latkóczy István és Pétery Jakab harmincz esztendőig minden baj s kellemetlenség nélkül éltek egymás mellett; mintha Latkóczy marhája sohasem ment volna át Pétery határára, s Pétery úr apró marhája nem tett volna soha kárt Latkóczy udvarán és majd az egyik, majd a másiknak béresei soha nem szántottak volna egy barázdát a szomszéd földjéből a magokéhoz, mi által még a mesgye is elveszté egyenes vonalát.

Az egész közbirtokosság bámulta majd Latkóczy tudatlanságát, ki fiatalabb korában katona lévén, a törvényhez mit sem ért, majd Pétery könnyelműségét, ki gyermekeinek érdekeivel nem gondol s ősi birtokát gonoszúl el hagyja veszni, de mind hiába, a szomszédok nem vesztek össze és oly könnyen megegyeztek egymás között, mintha törvényes igazság és biró, ki arról ítél, nem is léteznék az országban. Még az asszonyok is megférték egymás között és Vértesy János és Érczi Antal, a két családnak érdemes ügyvéde, mint hadseregek béke idejében, csak azért húzták fizetésöket, mert előkelő nemes családtól az illedelem is megkivánja, hogy állandó ügyvédje legyen.

A két háznép példás egyetértésben élt sok évekig egymás mellett, s úgy látszott, mintha még a halál sem szakíthatná szét a szoros viszonyt, melyben életökben álltak, mert miután Latkóczyt eltemették, Pétery olyan rövid idő mulva halt meg utána, hogy sirköveik is tőszomszédságban állnak, s ha a nagy ítélet napján végre a puszta-laki temető halottjai is föltámadnak, az első, kivel Latkóczy találkozik, ismét csak Pétery

lehet s ez valószinűleg ismét ugyanazt mondja neki, mivel őt, ha bajban voltak, mindig vigasztalni szokta: No semmi baj, csakhogy ismét együtt vagyunk, pajtás.

Mind a két házban özvegy maradt s ezek is folytatták a régi viszonyt, sőt úgy látszott, mintha az a férfiak halála után még szorosabbá vált volna. A két özvegy csak egymásban találta vigasztalását. Ki Péterynével szólni akart, azt többnyire Latkóczynénál találta, ha Latkóczynét keresték, Péterynéhez kelle menni, s ámbár kertjeiket csak egy ösvény választá el, mindketten nem egyszer sóhajtoztak azon, hogy házaik oly távol állnak egymástól, főkép, miután a remény, melylyel magokat előbb kecsegtették, hogy a két ház idővel úgy is egygyé lesz, napról-napra inkább eltűnt.

Péterynének fia, Mátyás, meghaladta huszonkettedik évét s Latkóczy Klára elérte a tizenhetediket; a birtokot, a mint mondám, csak egy mesgye választá el, kertjeik között még a sövényt is elhagyták, s minden ember átlátta, hogy e fiatal embereket maga az Isten egymásnak teremtette, csak nekik magoknak nem jutott eszökbe, és ha mások emlékeztették is reá, nem mutattak semmi kedvet.

Mátyás eleget hallotta, hogy Klárinál szebb leány az egész vidéken nincs, el is hitte szivesen, csakhogy ép oly kevéssé gondolt vele, mint Klári azzal, hogy Mátyást mindenki derék legénynek mondta; csaknem boszankodtak mindketten, ha anyjok erről kezde beszélni, hisz ők úgyis ismerik egymást, évek óta élnek egymás mellett, nincs titkok egymás előtt, testvérek nem szerethetnék egymást inkább, hát minek való mind e beszélgetés.

A fiatalok e hidegsége vagy közönyössége az anyáknak sok szomorú órát okozott. Nem volt azonban senki, kire a fordulat, melyet a dolgok vettek, nagyobb

hatást gyakorolt volna, mint a Péteryek ügyvédjére, Vértesy Jánosra. Azon mértékben, melyben a remény, hogy Mátyás és Kláriból pár lesz, elenyészett, az öreg úr egészen megváltozott. Újabb időben sok dolog változott, főkép Magyarországban, alig találunk osztályt, mely, miután századunk mindent kiegyenlítő keze rajta átment, nem tűnnék föl más alakban, mint azt apáink látták; de minden osztályok között csakugyan egy sem ment át nagyobb metamorphosison, mint az ügyvédeké, s ki a divatosan öltözött, ujságokat olvasó, kellemes társalgású urakat, kik közül némelyik minden ügyvédsége mellett tánczolni is tud, róka-torkú vagy fekete attilás elődeikkel összehasonlítja, az csakugyan meg fogja vallani, hogy haladtunk. Valamint a Corpus Jurist száz könyv közül első tekintetre megismertük, úgy az ügyvéd, ki egész életén át ezen könyvvel foglalkozott, kivált a többi emberek közűl. Öltözetéből, járásából, mozdulataiból, főkép minden szavából kitűnt, hogy prókátorral van dolgunk. Az ember oly egészen egygyé vált hivatásával, hogy ránézve, nem is gondolhattunk másra, mint actióra vagy replicára s a beszélgetést akaratunk ellen peres dolgokra fordítottuk. Oly időben, hol az egész családnak sorsa ügyvédének hivségétől és ügyességétől függhetett, az ügyvéd nagyobb befolyást gyakorolt a családnak cselekedeteire is, s ha voltak esetek, sőt számos esetek, hol ez állásával visszaélt, legalább nem hiányoztak olyanok sem, hol az ügyvéd a családdal annyira ugyanazonította magát, hogy jogviszonyainak föltartására nézve sokkal szigorúbb és féltékenyebb vala azoknál, kiket ezek egyenesen érdekeltek. Ez utóbbiak közé tartozott Vértesy János is, ki kopott rókaprémes, hosszú dolmányában, melyet, a kánikulát kivéve, mindig viselt, alacsony kalapjában és a deák törvényes axiomák miatt, melye-

ket beszéde közé vegyített, néha nevetségesnek látszhatott, de ki egész életén át a törvény tekervényes útjain járva, azért oly talpig becsületes ember volt, minőt keresni kell, s kinek a Pétery család jogai inkább szivén feküdtek saját vagyonánál. Az öreg úr, ki fiatalabb korában a fél megye peres dolgait vitte, régtől óta fölhagyott terjedtebb praxisával, s Pusztalakra visszavonulva, hol magának egy kis birtokot szerzett, csak még néhány családnak ügyeit kezelte, közöttük a Péteryékét, kikkel ifjusága óta a legszorosabb barátságban élt s kiknek érdekeit, mióta Pétery Jakab halálos ágyán nejét s gyermekeit reá bizta, még inkább szivén hordá.

Mióta özvegy Péterynétől hallotta, hogy fia és Klári semmi különös hajlandóságot egymáshoz nem mutatnak, Vértesy mintha nyugtát vesztette volna el. Fél napokig járt körül a Péteryek birtokán, többnyire azon barázdát követve, mely azt a Latkóczyak részétől elválasztá. Méregetve szemével a vonalt, megnézve minden egyes fát és emelkedést, különös figyelmet vetve a lápokra, melyekben nád terem. Sokszor a boltozott szobába zárkózott, melyben a levéltár tartatott, s ha a cselédek az ablakon benéztek, látták őt poros irományok között, vagy a nagy földabrosz előtt, melynek vonalait plajbászával nézegeté, majd jegyzéseket téve, melyekkel ismét ki a mezőre ment, hogy ott nagy lépésekkel a rátának szélességét bejárja, mi között időről-időre megállott és nagy elégedetlenséggel rázta ősz fejét.

Maga a csősz és hajdú is észrevevék, hogy az öreg úr valami nagyon töri a fejét, ő azonban nem szólt senkinek s Péteryné kérdését sokáig azon megjegyzéssel utasította vissza, hogy maga idejében majd minden ki fog sülni. Végre ez az időpont eljött. Vértesy az özvegyet a levéltárba vezette. Itt az eredeti osztálylevelet,

mely szerint a puszta-laki birtok 1730-ban a két család között felosztatott, s minden azóta a birtokról készült irományokat fölolvasta, hosszasan megmagyarázta a térképet és sok deák törvénynyel és decisióval bebizonyította azt, hogy a Latkóczyak és Péteryek birtokának tökéletesen egyenlőnek kell lenni, holott a Péteryek, mit ő Isten s világ előtt bebizonyíthat, jelenleg hét holddal és egy fractával kevesebbet birnak, nem is említve azt, hogy a Latkóczyak a nádlás alkalmával, melyet a közös tavon gyakoroltak, sokkal kijebb terjeszkedtek, mint jog szerint tehették volna; hogy saját határukon csárdát állítottak föl, s a Péteryek rátáján több utat használnak, melynek a térképen legkisebb nyomát sem találni, mi mind együtt véve azon sérelmekkel, melyekkel az oklevelek bővebb megvizsgálása után talán nyomára lehetne jönni, a nemes Pétery családnak oly károsodásával jár, hogy azt többé eltürni nem lehet.

Midőn Péteryné megtudta, hogy mindössze csak hét hold forog kérdésben, melynek egy része futó homok, egészen megnyugtatva érzé magát s azzal vigasztalta Vértesyt, hogy a károsítás valószinűleg nem is szándékosan történt, s hogy ő adandó alkalommal szólni fog Latkóczynéval, mire Vértesy ez egyszer megnyugodott és csak arra kérte asszonyát, hogy a dolgot mentül előbb rendbe hozza.

De Péteryné, mint békeszerető asszony, részint restelte, részint nem tartotta érdemesnek szólni. Hisz ő tulajdonképen azt sem tudja, miként kezdje a beszélgetést és Latkóczyné talán még rossz néven vehetné, pedig ő azért mégis legjobb barátnője és az egész hét hold nem ér annyit, hogy miatta háboruságot kezdjen.

Mindezen okok más embert talán megnyugtathattak volna, de hol jog és törvény forgott kérdésben, Vértesy

nem tekintett semmire: s a gondolat, hogy a Pétery birtok azon idő alatt, melyben ő a családnak ügyeit vezette, kisebbé vált, hogy a vad körtefa, mely a földabrosz és osztálylevél szerint a két birtok közötti egyik határpontot képezte, most a Latkóczyak rátáján belül áll, nem hagyta őt nyugodni. Addig zaklatta asszonyát, oly komolyan inté azon kötelességére, hogy ő mint özvegy a család jogain csorbát ejteni ne engedjen, annyira ijesztette elnézésének lehető következéseivel, mert ugyanazon joggal, melylyel a Latkóczyak hét holdat szántottak a magok rátájához, 17, vagy 107-et vagy 1777-et tulajdoníthattak volna el és ha az ember nem mozog, nem tudja soha, mi hamar válhatik valami usussá, mig végre fölhatalmazá, hogy a Latkóczyak ügyvédével s ha szükséges, magával Latkóczynéval szóljon s az egész ügyben saját belátása és lelkiismerete szerint járjon el.

Vértesynek csak ez kellett. A gondolat, hogy a Pétery családnak letiport jogait ismét helyreállíthatja, fölébreszté fiatalabb éveinek egész tevékenységét, s midőn a levéltárból egyenesen Érczi Antal házához indult, fejében a *Hármaskönyv* rég nem használt elvei, a törvényeknek egész serege s minden idevágó curiális decisio, mint csata előtt a fegyveres seregek, talpra keltek, hogy a Latkóczyak ügyvédét, ha csak moczczanni merne, visszaverjék, porba döntsék, megsemmisítsék. A fogadás, melyet Vértesy ezen érdemes collégájánál talált, olyan vala, minőre ez hasonló esetben Vértesynél számolhatott volna. A Latkóczyak régi ususra hivatkoztak, említék, hogy tulajdonkép ők a károsultak, mert az első osztály alkalmával nekik rosszabb föld jutott, s hogy ad rectificationem procedálhatnának. Mire Vértesy ünnepélyesen kijelenté, hogy teéns Péteryné asszonyság és ő maga is ellenségei minden pernek, de hogy azért

jogaikat védeni fogják, s hogy mi a jogtalanúl használt útakat illeti, azokat még ma fölárkoltatják. Érczi még hangosabban válaszolá, hogy ők meg be fogják huzatni.

Mind Vértesy, mind Érczi még aznap teljesíték igéretöket s midőn az előbbi még az nap estve Latkóczynéhoz ment, hogy az árok behuzása ellen panaszt tegyen, ez neki azt válaszolá, hogy ügyvéde csak kötelességét teljesíté s hogy ő nem is foghatja meg, miként juthat valakinek oly bolondság eszébe, hogy az útat, melyen rétjére jár, elzárja.

Latkóczyné sértve érzé magát leginkább az által, hogy Péteryné, ha már panaszra volt oka, azt nem személyesen, hanem ügyvéd által akarta végezni, de minden hevessége mellett a gondolat, vagy azokkal, kikkel egész életén át oly barátságban élt, perbe keveredjék, fájt neki s azért még aznap estve átment a szomszédba, hogy Péterynével személyesen szóljon. Talán Latkóczyné hangosabban szólt, mint a szükség kivánta, mi által ismét Péteryné érezte magát sértve, vagy talán félt vitatkozásba ereszkedni, de egyedüli válasza az volt, hogy ő mint asszony törvényes dolgokban nem járatos, de hogy fiának jogaiból semmit nem vétethet el. Mire Latkóczyné csak azt felelé, hogy szegény leányát ő sem hagyja el, bármily szomorú dolog is, hogy ily kicsiségen perre kerülnének. Péteryné pedig csaknem elijedve a gondolattól, bizonyossá tevé szomszédját, hogy ennyire semmi esetre sem mennek a dolgok, s hogy ők mind a mellett a régiek fognak maradni.

S midőn az asszonyok elváltak, bizonyosan ez volt szándéka mindkettőnek; de hiába. Vértesy meg akarta mutatni, hogy mikor az útat fölárkoltatta, ő nem volt bolond. Érczi nem akart engedni semmiben. Árkok ásattak és huzattak be; szekerek zálogoltattak, tilalom-

törések és behajtások történtek. A közbirtokosoknak egy része a Péteryeket, másik a Latkóczyakat pártolá s ha a szomszédok találkoztak, a beszélgetés akarat ellen e tárgyra fordúlt s élesebbé vált; míg végre a szomszédok mindig ritkábban s utoljára épen nem találkoztak többé s még mielőtt a nádlás ideje bekövetkezett, melyre az ügyvédek különösen készűltek, mert Vértesy ez alkalommal akarta a jogos állapotot helyreállítani és Érczi az usust bebizonyítani, a két egykor oly baráti ház között valóságos ellenségeskedés uralkodott.

Vértesy működésének ez eredményét látva, maga is elszomorodott. Nem saját esztelensége, hanem az emberek rosszasága miatt. Hisz ő csak szoros kötelességét teljesíti, s miként gondolta, hogy Latkóczyné, ha tőle oly valamit követelnek vissza, mi jogszerűleg másé, ennyire neheztelni fog. De a koczka el volt vetve; s ha Vértesy most egész befolyását arra fordítaná is, hogy békét szerezzen, nem állt hatalmában. Az asszonyok annyira el voltak keseredve egymásra, annyira meg voltak győződve ügyöknek igazságáról, hogy többé semmi áron nem engedtek volna; az atyafiságos barátság helyett atyafiságos gyűlölet támadt köztük, s Péteryné, ki előbb a pernek említésénél is már megijedt, most alig várta megkezdését, hisz akkor legalább ki fog sülni, az a Latkóczyné milyen asszony.

Mind a két háznak egész életmódja megváltozott. Péteryné, ki előbb boszankodott, ha Mátyás máshová, mint Latkóczyékhoz ment, most maga fogott hozzá a szomszédok látogatásához, s főkép oly helyekre, hol a háznál leány volt, fiát is elvitte magával; mikor pedig a farsang eljött, csaknem kényszeríté őt, hogy a szomszédban, ha majd hirét hallják, boszankodjanak. Latkóczyné pedig megnyitotta házát az egész környéknek, mert hisz szegény árva leányának ismerkedni kell, s

Péteryné a sok vendéget látván, talán megpukkad mérgében.

Házasságról természetesen szó sem volt többé; Latkóczyné előre örült a pillanatnak, mikor leányát másnak adhatja, és a szép birtok, mely után Péteryné annyira áhitozott, más kezekre jut, míg ez utóbbi csaknem minden nap megdicsérte fiának okosságát, hogy nem szeretett Kláriba. A legcsudálatosabb a dologban az volt, hogy a fiatalok, kik, midőn anyáik a házasságot annyira kivánták, a legnagyobb közönyösséget mutatták egymás iránt, most sokkal többször gondoltak egymásra, mint előbb.

Mátyás, ki csak huszonkét éves lévén, mint kiskorú, anyjának eljárását nem akadályozhatá, rosszalta, sőt szégyenlette az egészet, s nyiltan kimondá nézetét. Teljességgel nem fért fejébe, hogy azon barázda, melyet Latkóczyék béresei pár öllel beljebb szántottak, közte s Klári között áthághatatlan akadály lehetne, s nem csak nem kerülte, sőt keresé az alkalmat, melylyel neki barátságát bebizonyíthatá. Klári pedig, valahányszor anyja a Péteryek ellen kikelt, fölszólalt Mátyás mellett, ki az egészről nem tehet semmit, és utoljára is a legbecsületesebb fiatal ember az egész környékben.

Csak mióta oly ritkán találkoztak, mióta Mátyásnak néha fél napokig leskelődni kelle, hogy Klárival valamely harmadik házban összejöhessen, mióta Klári néha egy óráig állt a közös ösvény mellett, mely a kerteket elválasztá, míg véletlenül Mátyással találkozott, azóta érezék, mennyire összeszoktak gyermekségök óta s mennyire jól esik nekik, ha egymással beszélgethetnek. Mátyás soha nem tudta eddig, hogy Klári oly szép leány; s az utóbbinak úgy látszott, mintha Mátyáson egy idő óta nagy változás történt volna. Hiába, arra, hogy jó tulajdonainkat észrevegyék, semmi nem szük-

ségesebb egy bizonyos távolságnál, a baj csak az, hogy ezen optikai törvény nem terjed ki a rossz tulajdonságainkra is, s hogy ezekre nézve a szemnek élessége a közelséggel nő. Így történt, hogy míg azok, kik távolabb állanak, az arcznak angyali szépségét bámulják, a legközelebbiek a vörös bibircsó miatt sóhajtoznak, melyet az orron észrevesznek.

De hagyjuk az elmélkedéseket. Ott, hol két fiatal egymásba szerelmes kezd lenni, sőt néha házasságról is gondolkozik, a reflexió nincs helyén. Úgy is Mátyás és Klári nem sokat gondoltak az okokkal. Érezék, hogy naponként inkább szeretik egymást s azóta mindketten sokkal boldogabbak.

Nagy baj e világon, melyet, a ki életében szerelmes volt, sőt az is, a ki nem volt szerelmes, de kinek a jövedelmei szerint szerelmesnek kellett volna lenni, nagy kellemetlenségére tapasztalt, hogy az emberek és főkép az emberi nemnek azon extractusa, melynek első példányát mint oldalbordát vonták ki ősapánk kebléből, szerelem dolgában nemcsak a valót veszi észre, de a valónál mindig még többet is, s így nem csudálhatni, hogy mind Latkóczyné, mind Péteryné a változást, mely gyermekeiken történt, hamar észrevették. Az utóbbi csak bámult fiának következetlenségén, s az egész dolgot még akkor sem értette, mikor Vértesy neki megmagyarázta, hogy a kölcsönös szeretet a gyermekekre bizonyosan az apáktól származott és talán nem támadott volna soha, ha mindketten leányok volnának. De Latkóczyné dúlt-fúlt. Elébb a gonosz Péteryné el akarta perelni jószágát, s mert ezen úton czélt nem érhetett, most el akarja csábíttatni leányát, hogy így jusson a birtokhoz. Ő, Latkóczyné, világosan belátja az egész trafikát, de majd megválik, oly könnyen járnak-e keresztül eszén, mint Péteryné asszonyom hiszi.

Latkóczyné először ahhoz az eszközhöz nyúlt, melylyel Éva óta asszonyokkal legkevesebbre mehetni, azaz eltiltá leányának, hogy Mátyással szóba álljon. Vesse szemét bárkire, szóljon bárkivel, menjen bárkihez, csak Pétery Mátyáshoz ne, ez volt a szigorú parancsolat, de hogy célját még biztosabban elérje, egyszersmind arról is gondoskodott, hogy Mátyásnak helyét más töltse be. Érczi Antal ügyvédnek elmélete szerint, kinek nézetei egy idő óta mindenben követtettek, a szerelem, valamint a scorpio sebeit csak azzal lehet gyógyítani, mi a sebet okozta, s azért a sebek olyanoknál, kik magoknak az egyedűl czélszerű orvosságot meg nem szerezhetik, veszedelmesekké válhatnak; kire, mint Klári kisasszonyra csaknem ötezer hold pusztai birtok néz, annál nincs mit félni. Nevezzék akárminek, ha ő maga tíz kérőt nem hoz a házhoz, kik közűl mindenik Pétery Mátyásnál többet fog érni.

És Érczi Antal úr csakugyan elhozta kérőit; mások közbenjárása nélkül jöttek, mert szép vagyonú leány körűl a kérők ép oly kevéssé szoktak hiányozni, mint fizetéses hivatal körében és az meglehet, hogy mindezen kérők Pétery Mátyásnál sokkal többet értek, csakhogy Klári máskép gondolkozott. Mióta Mátyást ismerni tanúlta, — mit kétségen kívül anyjának köszönhetett, ki őt tilalma által az egész férfi nemtől mintegy külön választá — ő nem szerethetett mást, s furcsa dolog, mentűl inkább lármázott anyja, annál hangosabban dobogott szive Mátyás mellett. A szerelemben sok van a puskapor tulajdonságaiból, mely, hol szabad tért talál, egyszerű lobot vet, s hatalmassá csak akadályok által válik.

Talán Latkóczyné nem ismerte a szerelem e természetét, vagy azt hitte, hogy valamint a puskaporral, úgy a szerelemmel arra czélozhatunk, a merre legjobbnak

tetszik, annyi azonban bizonyos, hogy ő Klárinak egész magaviseletében csak megátalkodott makacsságot látott, melynek engedni nem lehet, nehogy Péteryné végre mégis czélt érjen. Azonkívül Latkóczyné, mint sok asszony, ha azon koron, melyben maga szerelmes lehetne, egyszer túlhaladt, leánya számára annyira beleszeretett Ormos Gyulába, hogy csaknem anyai kötelességének tartá, ha Klárit, miután ő saját szerencséjének belátására elég észszel nem bir, arra kényszeríti.

Latkóczyné el volt határozva, hogy leányát csak Ormos Gyulának s másnak nem adja. Ormos Gyula azon ildomos emberekhez tartozott, kik megelégszenek, ha a vár helyett legalább parancsnokát nyerhetik meg és kevesebb dicsőséggel, de ép oly biztosan birtokához juthatnak. És így Klári, ki természetesen valamennyi kérői között épen Ormos Gyulát utálta leginkább, nagy aggodalmakkal nézett a jövőnek elébe. De bármennyit törte fejét, sem neki, sem Mátyásnak, kivel majd a sövény mellett, majd a közbirtokosok valamelyikének házánál összejött, nem jutott semmi eszébe, mi által bajukon segíthetnének.

Mióta a két ház összeveszett, Puszta-lakon nem fogyott el a mulatság. Mentül inkább visszavonúltak a családok előbb a többi közbirtokosoktól, annál inkább foglalatoskodtak ezek most bajaikkal s hónapokig mind e kúpos és emeletes kastélyokban csak erről folyt a beszéd. Egy rész inkább Latkóczynét, a másik Péterynét vádolta, de a nélkül, hogy azért összevesztek volna. Az emberek ily alkalommal mindig rendkívül engedékenyek egymás iránt, s csupa udvariasságból, ha épen úgy kivántatik, egy helyett kettőt szidnak. Mátyást és Klárit mindenki sajnálta, csakhogy mindez a dolgon ép oly kevéssé segíthetett, mint az, hogy az öreg Vértesy, ámbár most is teljesen meggyőződve, hogy a hét holdat, mely a

Péteryektől elszántatott, minden birósságnál visszanyeri, midőn látta, hogy az egész Latkóczy birtok idegen kezekre juthat, kezde gondolkozni. Érczi Antal csaknem gúnynyal útasitá vissza ajánlatát, hisz nemsokára lesz Latkóczyék házában is férfi, ki a család jogait védelmezni tudja.

Igy álltak a dolgok, midőn Mátyás egyszer estve a kertben szokott helyén Klárára várt. Egy sűrűség volt ez mindjárt a sövény mellett, mely ugyan a múlt télen kiigazíttatott, de melyen a fiatal Pétery az erős karók és új fonás ellenére, mihelyt kedvesét közelíteni hallá, oly könnyen mászott keresztül, mintha sima úton járna. Közel e sűrűséghez a Latkóczyak kertjében egy út vezetett volt, mely csaknem a sövényig jött, s melyen, ha elsötétedett, Klári jönni szokott. Május vége vala, a sűrű lomb között csalogányok énekeltek s a borús égen csak itt-ott látszottak egyes csillagok. Vannak pillanatok, hol még a falusi nemes ember is, habár soha franczia regényt nem olvasott is s a vidéken a legjobb agarásznak tartatik, ideges állapotba jöhet; Mátyás is, mikor egy negyed a másik után elmúlt és Klári még mindég nem jelent meg, végre nem tudta, mit csináljon.

Könyvekben a szerető ily alkalommal hallgatja a csalogányok énekét és az úti szellő suttogását, nézi a csillagokat, beszívja a langy nyári levegőt, mely őt illattengerként környezi és gyönyörködik, midőn kedvesét mindezekhez egyenként hasonlítgatja; a gyakorlati életben az ember ily körülmények között könnyen elveszti türelmét s én még azért sem állhatnék jót, Mátyás nem káromolta-e egy kissé azon akadályokat, melyek miatt Klári szavát nem tarthatja, midőn lépteket hallott.

Az öröm, melyet szivében gerjesztett, azonban nem tartott sokáig.

A könnyű lépések, melyekkel kedvese máskor közelíteni szokott, majd gyorsan haladva, majd megállva a legkisebb nesznél, hogy azután inkább siessen, e rendetlen lépések helyett, melyből szinte kihallani a szívnek küzdését, mely nem tudja, tovább haladjon-e és mégis érzi, hogy mennie kell, Mátyás egy pár sétálónak nyugodt, kényelmes lépéseit vette ki, és hogy soká bizonytalanságban ne maradjon, Latkóczyné és Érczi úr szavát ismeré meg. Mátyás a sövény mögé vonúlt, melynek magasságát ez egyszer áldá, s míg a szomszéd kertben sétálók nem távol tőle egy padon helyet foglaltak, legnagyobb kényelemmel végig hallgatá beszélgetésöket.

Hogy Latkóczyné prókátorával a perről szólt s a közben róla és anyjáról nem igen kedvezőleg nyilatkozott, ezen Mátyás nem indúlt meg, de annál inkább azon, midőn hallá, hogy Klárit már a jövő héten elviszi vagy a parádi vagy a füredi fürdőbe, mert ennyi boszúság által megromolt egészsége fürdőt kiván, s innen elmegy vele Pestre, Bécsbe, akárhova, és nem is jön többé vissza, míg Ormos Gyula nem vette el. Mire Érczi Antal válaszolá, hogy ez csakugyan bölcs gondolat, mert máskép végre is csak az fogna történni, mit megakadályozni akartak s mitől Latkóczynét csak különös gondviselés mentette meg eddig is.

Latkóczyné nem bámulhatott inkább, mint Mátyás, midőn hallá, hogy különös gondviselésre vala szükség Latkóczyné hatalmának föntartására.

— De gondolja meg nagyság a helyzetet — szólt az ügyvéd halkabban. — Klári kisasszony szerelmes. Nagyság nem foghatja meg: miért? én sem; de a szerelem oly dolog mint a jog; készítenek törvényt akármennyit, ismerjük a gyakorlatot még oly jól és mégis oly esetek fordulnak elő mindig, melyekre sem a törvény, sem a

gyakorlat nem illik; s így vagyunk mi is; Klári kisasszony minden valószinűség ellenére mégis csak Mátyásba szerelmes és az úrfi, úgy látszik, épen mióta nagyságod és Péteryné asszony minden házassági gondolatokat fejükből kivertek, azt saját fejébe vette. A magyar törvény az anyai tekintély föntartásáról igen rosszúl gondoskodott. Ha a kisasszony Pétery Mátyással megszökik és valami pap előtt megesküszik, a házasság érvényes, akár mit mondjunk ellene. A kérdés csak az, vajon a szökés lehetséges-e és én csakugyan azt hiszem, hogy a két curia fekvését tekintve nem csak lehetséges, de nagyon könnyű is. És én csakugyan alig foghatom meg, hogy ez a fiatal embereknek még nem jutott eszökbe. Ha például Mátyás kisasszonyunkat nagynénjéhez, Latkóczy Margithoz vezeti . . .

Latkóczyné e névnél hevesen szavába vágott. — Nagyságod neheztel rá s igaza is van — szólt Érczi nyugodtan, — mit elegyedik oly dolgokba, melyek őt nem illetik, s mit boszantja nagyságodat leveleivel, melyekben a gyűlölt összeköttetést ajánlgatja. De Klári kisasszony őt rendkívül tiszteli. Gyermeksége óta arra tanították, mert Margittól szép örökség vár rá és nem is soká fogná ellenezni, ha neki Mátyás azt ajánlaná, hogy őt nénjéhez viszi. S legyen csak egyszer házánál és a házasság annyi, mint bizonyos. Nem is léphetünk föl ellene, úgyis az egész világ romlottságában a fiatal párt pártolja.

Latkóczyné és érdemes ügyvédje még hosszabb ideig szóltak a tárgyról, míg végre fölkeltek és a házhoz visszasétáltak.

Mátyás nem tudta, mit csináljon örömében. Annyi haszontalan tépelődés, gondolat és aggodalom után, most végre egy remény, egy biztos kilátás nyílt előtte, s az útat, mely őt biztosan czélhoz vezeti, legnagyobb

ellensége mutatta neki s vajon lehetett-e még kételkedni Klára szerelmében?

Egyetlen kívánsága az vala, hogy kedvesével még ez este beszélhessen, de úgy látszott, mintha ennek ez egyszer nem kelle teljesülésbe menni. Azt a helyet, hol máskor Klári jött, ma anyja használta sétálásra, s tulajdonkép minden valószinűség szerint Klári ez este többé nem jöhet. Nagy szerencse, mert ha ez nem lenne, sok szép és nagyszerű dolog nem történnék a világon, hogy egyesek minden valószinűség ellenére hisznek és remélnek. Ezek közé tartozott ez egyszer Mátyás is. Még ma este akart szólni Klárival, érzé, hogy még ma este kell szólnia, hogy fog szólni vele s dobogó szívvel várt a bokrok alatt.

Végre nem tűrhetvén nyugtalanságát, tovább áthajolt a sövényen, maga sem tudta, mit akar, csakhogy ezzel is közelebb juthatott Klárihoz, s legalább a falakat látni, melyek között ő él. A ház sötéten állt, csak az ebédlő ablakai voltak kivilágítva, s midőn halk lépésekkel közelített, világosan látta Latkóczynét és ügyvédjét, kik, mint látszott, jóízüen vacsoráltak. Klári úgy ült, hogy kívülről nem vala látható.

Helyzete nem tartozott a kellemesek közé. Ha valaki kedvesével szólni akar és azt vacsoránál találja, az étvágy, a melylyel Érczi uram a sültet és káposztát emészti, s a kényelem, melylyel a török mogyorókat föltördelte, mikkel a vacsora végződött, más embernek a türelmét is kifárasztotta volna; de Mátyás mind amellett nem mozdúlt helyéből, s miután a vacsora végével a társaság elvált s az egyes ablakokban gyertyák jelentek meg; addig várt, míg végre előérzete teljesült és Klári csakugyan a kertbe jött.

Azért jött el, mert, mint mondá, meg volt győződve, hogy Mátyás már régen haza ment, vagy neki is azt

súgta belső érzete, hogy kedvesét még itt fogja találni, azt maga Mátyás sem tudta meg, még később sem. Vannak dolgok, melyeket asszonyok még kedveseiknek sem vallanak meg soha, s csak az ismeri a szerelem egész boldogságát, ki ezeket nem kutatja. Bizonyos csak annyi, hogy Klári, midőn Mátyást meglátta, nemcsak vissza nem szaladt a házba, sőt attól távozott.

Sokáig beszéltek egymással. Mátyás elmondá a hallottakat, kérését, reményeit. Klára megijedt, azt mondta, hogy soha sem egyezhetik bele, kétkedett, ingadozott s végre mégis megigérte, hogy ha anyja őt csakugyan kényszeríteni akarná, inkább minthogy Ormosé legyen, még erre is képes lehetne. Egyszóval a hosszú tanácskozásnak csak az volt eredménye, hogy egy új tanácskozmány ideje tűzetett ki, de azon különbséggel, hogy a tanácskozók még inkább szerették egymást mikor elváltak, mint mikor tanácskozni kezdtek.

Másnap Latkóczyné Klárának tudtára adta, hogy pár nap mulva fürdőbe mennek s ez alkalommal annyit beszélt Pétery ellen s mindarról, mit ő azon esetben, ha Klári Ormost ezentúl is visszautasítja, tenni fog, hogy a szegény leány, mikor este kedvesével a kertben összejött, már csaknem egészen el volt határozva.

Harmadnap a beszélgetés Latkóczyné és leánya között megújult s ha lehet, még kellemetlenebb módon folyt.

A negyedik reggel Latkóczyné leánya szobájában csak egy levelet talált, melyben Klári megirá, hogy ő anyját, mint legnagyobb jótevőjét, véghetetlenül szereti, de hogy a méltatlankodásokat, melyeket rajta elkövetnek, többé nem tűrhetvén, Margit nénjéhez ment és ott is fog maradni mindaddig, míg anyja azon rossz embert, ki mindennek okozója, a házból nem küldi el. A mi pedig Ormos Gyulával való házasságát illeti, ő ugyan

haláláig mindenben csak édes anyjának akar engedelmeskedni, de ez egyben nem teheti, mert szivét és szavát Mátyás bírja, kinek társaságában ment el most a háztól és kinél más soha nem lesz férje e világon.

Latkóczyné első pillanatban nem tudta, mit csináljon haragjában, de miután később meggondolta, hogy a dolgot nem változtathatja meg s hogy a történt botrányt csakugyan máskép, mintha Mátyás Klárit elveszi, helyre hozni nem lehet, főkép, hogy Péteryné sem tudott semmit az egészről és nálánál még inkább boszankodik, megnyugodott és midőn Margit néni Puszta-lakra jött, nehézség nélkül adta beleegyezesét a házassághoz, mely a két család között támadt pernek örökre véget vetett.

Péteryné kissé tovább neheztelt, de annyira szerette fiát, hogy boldogságát látva, ő is alig várhatá már a menyegző napját. Kevés hónap mulva Mátyás- és Klárából a legboldogabb pár lett, melyet Puszta-lak valaha látott; és a két ház a rövid villongások után még szorosabb barátságban élt, mint előbb. Még Vértesy és Érczi is kibékültek egymással. Az előbbi ugyan halála napjáig meg volt győződve arról, hogy a nemes Pétery család birtokából több mint hét hold elszántatott, az utóbbi pedig halála napjáig hitte, hogy a károsításon, melyet a Latkóczyak az első osztály alkalmával szenvedtek, ad rectificationem divisionális per által kellene segíteni, de bármily hevesen folyt is a vita, ők úgy összeszoktak, mint a Latkóczy és Pétery családok levéltárai, melyek, mióta a házasság megtörtént, egy szekrényben tartattak.

Hisz úgyis a pernek e két család között örökre vége van, s mi legszebb, az eredményt csak a két család ügyvédeinek köszönhetik; mert ha Vértesy a két özvegyet

össze nem veszíti, gyermekeik talán sohasem szeretnek egymásba, és ha Érczi Mátyást nem hozza arra a jó gondolatra, hogy Klárit Margit nénihez szöktesse s anyja a kisasszonyt fürdőbe és Pestre viheti, ki tudja, mi történt volna. A legcsudálatosabb az, hogy e házasságban, melyet prókátor hozott össze, soha perlekedés többé nem fordúlt elő.

MAGYAR ÉLET.

TÖREDÉK.

Azon időben, mikor a magyar háznak még nem voltak kapui s ha váratlan vendégek jöttek, a szakács- és gazdasszonyon kívül senki nem boszankodott; mikor névnapokon, lakodalom vagy vadászat alkalmával néha négyen is elháltunk egy szobában s az is, kinek csak pamlagon vagy a földön jutott ágy, talán keményebb, mint kivánta, talán oly puha, hogy a dunnák és vánkosok között alig találta fel önmagát, szinte oly megelégedetten pihent, mintha az első angol kárpitos készítette volna nyughelyét; mikor a külföld kényelmét legalább a Tisza mentében kevesen utánozták s a confort — engedelmet az idegen szóért, melynek magyarosítására a magyar tudós társaság még eddigelé felhíva nem érzé magát, s a magyar írók még kevésbbé — s a confort, mondom, nem ruganyos székekben s abban, hogy mindenkinek tág helye legyen, hanem abban kerestetett, hogy jól férjünk meg egymás mellett; mikor úri házakban az ebéd ideje egy, a vacsoráé nyolcz óra volt s lefeküdtünk jóval éjfél előtt, mert apáinktól hallottuk, hogy csak az éjfél előtti álom erősít; mikor kevesebb ujságokat járattunk s elég házat ismertem, hol Káldi bibliáján, a *Corpus jurison* s *Himfy szerelmein* kívül

legfeljebb még egy *Rontó Pált* vagy *Murányi Venust* találtunk, s a magyar nem könyvekkel magányosan, hanem katonanép módjára lóháton s csapatonként harczolt az élet nagy ellensége, a unalom ellen; mikor az alkotmányban kevés, de az életben sok egyenlőség létezett, mert a szegényebb kevesebb szükségeket ismerve, nem szorult senkinek kegyeire, s a vagyon előtt nem hódolt meg, a gazdag népszerűséget kívánt s a népszerűség — ritka kitünő egyedeket kivéve, kik azt szájokkal keresték — Magyarországban csak a szív által vala megszerezhető, s ritkábban jutott azoknak, kiket az egész vármegye okosoknak, mint annak, kit jó, becsületes embernek mondott; mikor a Tisza szabályozásáról még szó nem vala, de e nép, mint rétjeink, melyekről az ár május vége felé minden évben önkényt visszavonúlt, egyenességében oly reményzölden állt, hogy ránézve senki görbébb országban nem kívánhatta magát, — — nem régi, de, fájdalom, elmúlt időkben, sokszor fordúltam meg Daliásyék házában.

Talán ismeretlen e név olvasóim előtt, de a házat bizonyosan ismerik, s ha ezt és gazdáit nem látták is soha, mégis ismerős körben fogják érezni magokat, ha rólok szólok; hiszen embereknél, mint a fánál, az eredetiség többnyire csak eltörpült egyedek tulajdona. Az egészséges csak, mely jó földben nőtt s szabadon terjeszté ágait, első tekintetre csak korában és helyzetében különbözik egymástól, erős s egyenes mindenik s megpihenhetünk árnyéka alatt — s ilyenek voltak Daliásyék.

Pest s Kolozsvár, Kassa s Debreczen, a Hegyalja s Érmellék között fekszik a ház; legalább sokan, kik e helyek egyikéről a másikra utaznak, erre veszik útjokat. A megyét s járást megnevezni fölösleges, elég ha azt mondom, hogy Daliásyék lakása nem messze volt a

Tiszától, áldott rónaságunk azon legszebb részén, melyet távolról kék hegyek kerítenek. — Magán a házon nem vala semmi különös. Középső, legrégibb része a XVII. század első felében épült, s mint majdnem minden akkor készült úri lakások, kis négyszögű szeglettornyokkal vala ellátva. Később a század vége felé, a jelen birtokosoknak apja a budai vár és gödöllői kastély mintája szerint, melyek akkor a jóízlés ideáljainak tartattak, a ház közepén franczia ízlésű kúpot készíttetett, s a főépületet szárnyakkal toldá meg, melyeknek tetői ismét kúpokban végződtek. — Az egész egy nagy négyszög volt, melynek hátulsó oldala hiányzott, s mely sem a művészet, sem a szabályosság követeléseinek meg nem felelt, de a rend- s kényelemnek színét annyira magán viselte, hogy körében mindenki otthonosnak érezte magát.

S minő a ház, olyan vala kertje is. A széles gesztenye fasor, mely a több mint száz holdas kertet közepében ketté vágta, s a kereszt-fasorok, melyek ezzel egyenes szögekben összejöttek s az egész kertet egyforma négyszögekre osztották, szintén nem feleltek meg az újabb ízlésnek, de volt-e kellemesebb sétahely, mint e lombos fák árnyéka alatt, melyeknek csúcsai a nagy rónaságon mérföldekre meglátszottak, s melyeknek árnyékában Daliásy Dávid szilárdságát helyeseltük, ki a tanácsot, hogy az egyenes fasorokat kivágva, kertjének angol formát adjon, mindig visszautasítá. — Építsen s ültessen minden ivadék, de ne rontsa azt, mit apái tettek, — így szólt többször ily alkalommal. — Mondják, hogy egyenes fasoraim nem eléggé természetesek, meglehet másnak, de én sokkal természetesebbnek, szebbnek találom, ha a fák, melyeket nagyapám ültetett, addig legalább, míg e birtok családunk kezében marad, azon helyen nőnek föl, melyen ő akarta, mintha e kertben

tekervényes útakat csináltatok. Megengedem, haladnunk kell a korral, de nem hiszem, hogy messzire jussunk, ha minden ivadék lerontva azt, a mit talál, egészen új pályára lép. — Ezek valának Dávid úrnak nézetei, nemcsak a kertre, de minden egyébre nézve is. Ő conservativ volt a szó legszorosabb értelmében, mert a régihez nem annyira meggyőződései, mint érzelmeivel ragaszkodott; mert elveit nemcsak köztanácskozásoknál, hanem az élet minden viszonyaiban követé s a régi állapotok föntartásában nemcsak személyes jogot, hanem szoros kötelességet látott, azért volt oly következetes nézeteiben. Sokan makacsságnak nevezték ezt s gyűlés alatt nehezteltek e conservatismusra, melyet semmi nem bír kimozdítani helyéből, de gyűlés után mindenki kibékült vele; s főkép, ki őt házában látta, bevallá, hogy csakugyan kár volna, ha akár Dávid úr háza, akár ő maga megváltoznának; a gazdának férfias alakjához épen úgy illett régi szabású köntöse, mint a tágas házhoz a régi jó szokás, s az embernek már akkor is jól esett, ha az össze-vissza zavart világban, melyben már huszonöt esztendő óta élünk, valami tisztán magyart, ismét valami olyant látott, mi eredetiségét megtartá, s ez úgynevezett átmeneti korszakban régi helyén maradt.

Daliásy Anna, a tábornok felesége, ki, miután férje meghalt, e házban korlátlanul uralkodott s annak mostani gazdáit istenfélelemben s a haza szeretetében fölnevelte, reá nyomta saját egyéniségének bélyegét, mely azóta is fentartá magát.

Ha a nagyasszony tíz esztendővel halála után visszajönne, szint' azon rendben találna mindent, mint ő hagyta el. A kertben fölállított pihenők, a szobák butorzata s a cselédség nem változott, csak vénült azóta, s ugyanezt mondhatni a gazdákról is. Daliásy Dávid és János szintén oly egyetértésben éltek, mint mikor még

boldogult édes anyjok ismerőseinek azt szokta mondani, mily rendkívüli szerencsének tartja, hogy a két fiú úgy szereti egymást, mert ha összevesznének, ő, Daliásyné Anna, csakugyan nem tudná, melyikkel tartson, annyira jó gyermek mind a kettő.

Ámbár Dávid úr az ötvenet régen meghaladta és János úrfi igen közel jár hozzá, egyikök sem házasodott. Míg anyjok élt, talán az ő kedvéért, mert ily tűzről pattant gazdasszony elég egy a háznál. Később János a házasodást Dávidra, mint az öregebbre, ez épen fiatalsága miatt Jánosra akarta hagyni; míg utoljára mindketten nőtelenek maradtak és közös egyetértéssel egy távol rokonnak gyermekét örökösüknek fogadva, a család fentartását reá bizták. De e példás egyetértés ellenére alig találhatni testvéreket, kik a Daliásyaknál inkább különböznének egymástól. Dávid úr, ki a megyei gyűléseken kívül egész életét a pusztán tölté, mi külsejét illeti, a magyar falusi nemes ember ideáljának vala mondható. Kissé ősziltek a fürtök, s a magas alak lassanként elveszté karcsúságát, de egész termete annyi erőt, napbarnított arcza annyi egészséget s a vidám mosolygás, mely arczát mint átfutó napsugár néha földeríté, annyi jóságot mutatott, hogy a benyomás, melyet Dávid úr mindenkire tett, talán most kellemesebb vala, mint fiatalabb korában. A nyugodalom, mely egész magaviseletét jellemzé, a lassúság, melylyel szólt s mely fiatalabb korában erőltetettnek látszott, most illett egészen személyéhez. Dávid a szó teljes értelmében testben-lélekben derék ember volt, azon általános jóakarat s megelégedés kifejezésével, melyet honunkban talán csak oly emberek arczán látunk, kik életöknek nagy részét szabad ég alatt, gazdaságban és vadászaton töltötték.

Azon látogatásom alkalmával, melyről szólok, a kert

élvezetéhez nem vala alkalmunk. A fülemilék helyett, melyek tavaszkor Daliásyék kertjében, mint mérföldekre az egyetlen árnyékos helyen, összegyűltek, varjúseregek tanyáztak s a hosszú fasorok sötéten terjeszték ki lombtalan ágaikat. Deczember kezdete vala, s agarászatra gyűltünk össze, de a ködös idő s néha kissé csípős szél ellenére, mely a kórókat a mezőn kergeté, soha vígabb társaság nem nyargalt nyúl után. Épen mert naponként fagytól féltünk, mely örömeinknek véget vetend, ha reggel fölkelve ismét puha földet találtunk, váratlan örömként élveztünk minden vadászatot, s ez nevelé jókedvünket. A vadászat után mily ebédek, vagy inkább mily étvágy, minőről csak vadásznak lehet fogalma; s ebéd után mennyi tréfa s jóizű beszélgetés, melynek tartalmát még regényíró sem tartaná érdemesnek kinyomatásra, ámbár az életnek e hű festői a tartalom nélküli beszélgetéseket, melyek a társas élet nagy részét teszik, bámulatos hívséggel adják néha vissza; beszélgetések, melyekből nem tanúltunk semmit, de melyek között mindenki elfelejté kellemetlenségeit, s később az eseménydús tarokk-asztal, a vacsora s az álom, minőt csak erős testi fáradság után találunk. Jól tette, ki a kéjkeresést kéjvadászatnak nevezte, a kéjhez csak vadászva jutunk. Fáradni a nélkül, hogy azok ellen, kik velünk egy czél felé törnek, elkeseredjünk, csak erőnk- és ügyességünknek köszönni minden sikert, megküzdeni akadályokkal s érezni, mint erősbödünk erőnk használata által, pihenni, ha elfáradtunk, de csak hogy új erőfeszítéshez készüljünk, nincs nagyobb öröm a világon, s vadászokon kívül kevesen ismerik ezt.

Egy délután — a vadászat aznap tovább tartott, mint máskor s csak gyertyagyújtáskor ültünk az ebédhez — együtt ültünk a nagy teremben. Az egész társaság rendkívül jó kedvben vala. Hat nyulat fogtunk, az agarak

nagy része fölülmúlta önmagát, s a jó bakator, melylyel házi urunk tartott, mely egy vén táblabiró állítása szerint oly hatást teve reá, mintha azon meleg napsugárokat inná, melyek a szőlőt egykor érlelték, mindez együttvéve rózsaszínben tűntette föl előttünk a világot; s a szél, mely a teremnek észak felé fekvő nagy ablakait időről időre megrázta s a hír, melyet a huszár a kávéval együtt hozott, hogy keményen fagyni kezd, csak azon hatást tevé reánk, hogy a kandalló nagy tüze körül még otthonosabban éreztük magunkat. De öt óránál többet töltöttünk lóháton, s fáradt embernek, főkép ebéd után, nem esik semmi jobban, mint ha gondolatjainak szabad pályát engedhet, vagy helyesebben kifejezve, ha azon álom és éberség közötti állapotot élvezheti, s még beszélni sem kénytelen. Bár a társaság nagy vala, hosszabb ideig tökéletes csend uralkodott, melyet csak a tűznek pattogása s a mindig inkább növekedő szél zaja szakított félbe. Egy rész pipája füstjén álmélkodott; mások a szoba mennyezetére függeszték szemeiket, melyen kék egen, könnyű fehér fellegek közt egy nagy fekete sas vala látható, körmei között tartva a nagy kargyertyát; többeknek figyelmét kizárólag a kandallóban vígan pattogó tűz vonta magára; néhányan közülünk pedig annyira elmélyedtek gondolataikba, hogy még szemöket is behunyták; csak a megyének volt főadószedője nyugtalankodott székén.

E szegény ember talán az egyetlen vala, a ki társaságunkban rosszúl érezte magát. Négy mérföldre jött csak azért, mert hallá, hogy magát ez alkalommal jól kibeszélheti, s miután megérkezett, félnégyig kelle várnia, míg valaki hazajött, kivel szólhasson. Ebéd fölött, hol a beszélgetés csak a vadászatról folyt, nem jutott szóhoz, s ebéd után nem talált hallgatókra.

Elmondott mindent, mi egyeseknek érdekes vagy

kellemetlen lehetett, még a lovakról s agarakról is kezde beszélni, mind hasztalan, egy-két rövid válasz után a beszéd félbe szakadt, míg kétségbe esve társalgói tehetségén, azzal vigasztalá magát, hogy pipájával beszélt s fönszóval gondolkozott inasáról, ki kostökébe rossz dohányt töltött, s épen azon pipáját felejtette el, melyet legjobban szeret. Végre elunta ezt is és elhallgatott, időről-időre óráját nézve, s füléhez tartva azt, valószinűleg nem annyira azért, hogy magát járásáról meggyőzze, mint inkább, hogy ketyegésén gyönyörködjék.

De mindennek megvannak a maga határai, főképen a resignatiónak, s a perceptor, miután fölkelt s pipáját letéve szivarra gyújtott, a kandalló mellé állt; egy ideig megküzdve szivarjával, azt haragosan a tűzbe dobta, s határozottan kijelenté, hogy az is bolond volt, ki a szivart először kigondolta, mert mindenik vagy nem szelel, vagy oly sebesen ég, hogy nem is érdemes rágyújtani, s miután az ablakon kinézve, ámbár oly sötét vala, hogy egy lépésre sem láthatott, azon véleményét kiáltá ki, hogy a vadászatnak ez idénre vége van már, mert erősen megfagyott, s minde kisérletek sikertelenek maradtak, azon elhatározással jött vissza helyére, hogy bármibe kerüljön, ő a hallgatásnak véget vet.

Egy ideig majd rám, majd másik szomszédjára fordítá szemeit, végre az utóbbihoz fordúlt, egy fiatal főbíróhoz, ki reggel lováról leesett, s kivel ebéd fölött addig tréfáltunk ez esetről, míg végre észre vevők, hogy neheztelni kezd — s a legrészvevőbb hangon kérdé őt, vajon csakugyan nem ütötte-e meg magát, mert vannak esetek, hol a fájdalom ily alkalommal csak később érezhető.

A főbíró boszúsan néze reá s mondá, hogy nincs semmi baja.

— Hála Istennek — szólt ez — mert hallám, roppant esés volt és . . .

— Tízszer mondtam az ebédnél — szólt ez, midőn haragosan fölkelt s a kandallóhoz ment, — én nem estem le lovamról. Elkapott s egy disznótúrásban fölbukott velem; a kik látták, megmondhatják, s ha tréfálni akartok, úgy hiszem, elég ideig tartott a tréfa ebéd alatt.

— Ments Isten, hogy tréfáljak — mondá ismét az előbbi engesztelőleg. — Akár fölbukott a teins úr, akár csak úgy esett le lováról, mint a többi uraktól hallottam, — én részemről azt hiszem, hogy ki a földdel oly sebesen érintkezésbe jön, maga soha sem ítélheti meg, hogy mi történt vele, de akár fölbukott, akár leesett, a dolog egyaránt veszélyes és barátai . . .

A főbíró, ki, ha hiúságát megsértették, úgy sem tartozott a türelmes emberek közé, s talán semmiért sem neheztelt inkább, mint ha valaki gyenge lovasnak tartotta — hiszen természetes, mindenki ott félti hírét leginkább, hol az leginkább veszélyben forog, — főképen miután észrevéve, hogy a társaság egy része mosolyog, hangosabban kezde beszélni; s ámbár a házi úr engesztelőleg közbeszólalt, úgy látszott, új s nem épen kellemetes vitának megyünk elébe.

— Én részemről nem akarom senkinek elrontani mulatságát — mondá a főbíró keserűebben; — de ha valaki azt mondja, hogy lova fölbukott és mások azt nem hiszik, nem tudom, miben különböznék ez attól, ha állításaink más tények iránt kétségbe vétetnek; ezt pedig minden becsületes ember sértésnek tartja.

— Hogy' beszélhetsz így, öcsém, — szólt itt közbe egy vén táblabíró, ki, mert hófehér fürtjei ellenére erdélyi lován minden agarászaton velünk volt, köztünk fiatalabbak között nagy népszerűséggel bírt. — Nem

ismered Gondory barátunkat, fejemet merném tenni rá, hogy minden sértési szándék távol vala tőle.

— Ezt kissé nehéz föltenni — mondá a szolgabíró nyugalomra erőltetve magát.

— Csalatkozol öcsém — szólt az öreg, — nemcsak beszélgetés között, de ha írunk is, mindég nagy része van a véletlennek. Baj ez talán, mert egyes szónak sokszor nagyobb következése van jövőnkre, mint a kötelezvénynek, melyet senki a nélkül, hogy párszor elolvasná, aláírni nem szokott, de miután ez úgy van, s miután minden társasági örömről le kellene mondanunk, ha ez máskép lenne, ha minden szót, mely megfontolás nélkül mondatott, latra teszünk. Sőt én még oly esetet is tudok, hol valaki egy más valakinek kellemetlen tárgyat csak azért hozott szóba, mert nagyon is erősen föltette magában, hogy azt említeni nem fogja.

— Mondja el urambátyám, mondja el — hangzott a terem minden oldaláról. Egy rész csak azt kívánta, hogy a beszélgetés más irányt vegyen, mások a történetet akarták hallani, mert az öreg táblabíró kimeríthetlen vala anekdotáiban s a legmulatságosabb elbeszélőnek tartatott, a legtöbben csak Gondoryt akarák boszantani, ki, ha az öreg úr valamely történethez fogott, hosszabb ideig hallgatásra volt ítélve, mert tudni kell, hogy a perceptor minden jó tiszteletre méltó tulajdonai mellett, melyekkel mint tisztviselő bírt, nemcsak köztünk, hanem egyáltalában kevés népszerűséget szerzett magának s mint sokan mondák, a nagy ládához vala hasonló, melyben a megye pénzét húsz évig őrzé, mely teljesen megfelelt czéljának, mert az őrzés alatt tartott összegből egy fillér nem hibázott, de csak útban áll a szobában; oly ember, kiről egész éven át csak egyszer, a cassa-visitatio napján tudta meg a közönség, hogy jó tulajdonai is vannak.

— Talán el is mondtam már egyszer — szólt a táblabíró, ki, ámbár igen szívesen beszélt, mégis minden ily alkalommal kissé kérette magát — s az egyszerű történet azokat, kik a személyeket, kikről szól, nem ismerik, valószinűleg nem is fogja érdekelni.

— Hát írd le személyeidet — szólt a házi úr biztatva,

— Épen nem értek hozzá — mondá az előbbi — s történetem főszemélye olyan, kit híven ecsetelni nem is lehet.

— Annál érdekesebb — szólt Jenő; — regényekben annyi élhetetlen ember leirását találtam, hogy végre is az a gondolat támad bennem, hogy legéletrevalóbbak azok, kiket leírni nem lehet. Az, a kinek esete eszembe jutott, bizonyosan nem tartozott ezek közé, valamint egyáltalában az egész kis történet, mely emlékeim között egyszerre fölmerült, a jelen helyzettel semmi hasonlósággal nem bír.

— A történetet mondja el urambátyám, a történetet — hangzott újra minden oldalról, s az öreg táblabíró a falhoz támasztva hosszúszárú tajtpipáját, ekként kezdé elbeszélését:

A NEVELŐ.

Szüleim házánál volt egy nevelő. A dolog, mint már ebből láthatjátok, nem a legújabbak közé tartozik, ámbár mégis későbbi, mint némelyek talán gondolják, mert az illető nevelő nem az én, hanem legalább tíz évvel fiatalabb öcsém nevelésével bizatott meg, s épen akkor jött házunkba, midőn én a tanuláson, mint Izrael népe a Vörös-tengeren, a nélkül, hogy csak ruhái megnedvesedtek volna, már átalmentem s most a túlsó parton áldám Istenemet szerencsés megmentésemért. E nyilatkozattal szegény Istenben boldogult Czinkotay

Ezechiel hamvainak tartoztam, nehogy itt, hol őt oly kevesen ismerték személyesen, még az a csekély előmenetel is, melyet a tudományokban tettem, neki tulajdoníttassék, mint annyi más hiba, miben épen olyan ártatlan vala, mint nevelésemben, mert ha ismertem embert, kinek hibái nem voltak, bizonyosan ő volt az.

Van a németeknek egy regéje, mely szerint valaki — nem tudom hamarjában, hogy' hívták — a saját árnyékát az ördögnek adta el. Elein örült, hogy oly egészen haszontalan dologtól jó áron megszabadúlhatott, de később tapasztalta, mennyire nélkülözhetetlen az, hogy árnyékoldalunk legyen, ha az emberek között élni akarunk. Hibák nélkül nem boldogulunk a világon, s néha — legalább világi előmenetelünk szempontjából nézve a dolgokat, — jobb, ha tíz rossz tulajdonságot hányhatnak szemünkre, mint ha valamely erényt rendkívüli mértékben bírunk. Valamint házi bútoraink középszerű nagyságú emberek számára készíttetnek s ki ennél nagyobb, szintoly kényelmetlenül érzi magát alacsony ülésen, mint az, ki székén csak lábhegyeivel éri a földet, így van az az életben is. A többségek uralkodása mint politikai tan új lehet, az életben rég nem követnek mást s kinek önerejével kell szereznie állását, azt alig érheti nagyobb csapás, mint ha oly tulajdonokkal bír, melyeknek megítélésére a mérték hiányzik. Ez volt szegény Czinkotaynak szerencsétlensége is. Czinkotay a debreczeni főiskola minta-deákjának tartatott s joggal. Soha szorgalmasabb, szelídebb fiatal ember a collegium épületében nem lakott talán. Tanítói az iskola egykori díszét látták benne, s tanulótársai, a kik akkor — mint valószinűleg most is — az egyes diákok fölötti véleményekben a tanári collegiumtól többnyire különböztek, legalább teljesen méltányolták érdemeit. Hogy köztök — mert Czinkotayval együtt valék Debreczenben — nem

ő vala a legnépszerűbb, természetes; nagy népszerűségek iskolában, mint az életben, részegség pillanataiban szereztetnek, s a tisztességes tógátus, ha quaterkáztunk, távol maradt, s nem vett részt kissé lármás mulatságainkban, sőt még tűz alkalmával is, hol a diákság a lángokat ledorongolva, Debreczen városát annyiszor megmenté a végromlástól, nem igen tüntette ki magát, egy esetet kivéve, hol velünk jött s ha a tűznek továbbterjedését nem akadályozta is meg — legalább mint pajtásaink mondák — haját s kabátját égeté meg a szomszéd ház helyett, de mindamellett valamennyien becsültük őt. Nem volt senki, ki kis diákjait jobban oktatta, vagy kivel examenre szívesebben készültünk volna, s ha nem vett is részt örömeinkben, legalább soha nem akadályoztatá azokat. Czinkotayból mindenesetre kitünő ember lesz. Ez volt az általános vélemény s alig tudok esetet egész iskolai pályám alatt, hol diáktársunknak azt, hogy szorgalmatos s az iskolai törvényeket soha meg nem szokta szegni, oly tökéletesen megbocsátottuk volna, mint neki.

Mikor atyám a tógátusok e remekét második fia nevelőjének szerezte meg, a tanárok egyenként gratulatiókat írtak anyámhoz, s mindenki irigylé apám helyzetét, ki befolyása által, melylyel a debreczeni tractusban birt, fiához ily nevelőt fogadhatott, — sőt még finom czélzások sem hiányoztak Debreczenben lakó nagynéném részéről, ki többször sajnálkozását jelenté ki, hogy apám tíz évvel előbb nem talált hasonló nevelőt, mi által idősebb fiának nevelése is sokkal inkább sikerült volna.

Czinkotay csaknem diadalivekkel fogadtatott házunkban; a cselédség, a falu, az egész környék feszült figyelemmel várá a magasztalt férfiut, ki, mint ügyvédünk irá, csak huszonnégy éves, de kétszer annyit tud,

mintha kétszer oly idős lenne, mit maga a számtartó rendszeresen kiszámítani nem tudott, s midőn a kocsi, mely a nagy vendéget s kicsiny ládáját elhozá, udvarunkba zörrent, talán csak öcsém szíve nem dobogott örömmel elébe. Ez, mint a beteg, kihez rokonai nagy hirű orvost hivattak, remegve néz föl a hatalmas férfiúra, kitől környezetének véleménye szerint megmentése függ, de kinek látásánál a nehéz műtét minden szörnyei jutnak eszébe, melyen keresztül kell mennie. De nem múlt egy hét s az egész háznak véleménye tökéletesen megváltozott, azaz öcsém s új nevelője között a legfesztelenebb viszony állott be, egész háznépünk előtt pedig a tudomány iránti tisztelet ismét sokkal alábbra szállt. Maga atyám, ki soha nem panaszkodott semmi ellen, nem vala egészen megelégedve, anyám szidta a debreczeni tanárokat, a cselédek sóhajtoztak, miután az úrfi, mióta új nevelője eljött, még pajkosabb lett, s tulajdonképen nem tanúlt semmit a világon: nem mintha Czinkotay kötelességét elhanyagolta, vagy azon dicséretet nem érdemelte volna meg, melyben Debreczenben részesűlt, a szerencsétlenség csak az vala, hogy egyes jó tulajdonok igen is nagy mértékben voltak meg benne.

A szerénységet ki ne számítaná az erények közé? Míg iskolába járunk, s évenként examenkor mindenkit megkérdeznek, mit tud, e szép tulajdon még annak is, kit Isten vele fölruházott, keveset árt. Az életben ez másképen van. A szerénység, — mint egy vén franczia emigráns, kit a forradalom Magyarországba vetett s ki évekig lakta házunkat, mondta — valóságos kincs, magas állású vagy gazdag embereknek legszebb ékessége, de sokkal drágább, mint hogy szegény ember vele élhessen. Képtelenség azt követelni az emberektől, hogy az életben, hol mindenkinek annyi dolga van,

magunk által titkolt jó tulajdonainkat fölkeressék. Kinek van elég ideje arra, hogy minden darab pénzt, mely kezein keresztülmegy, egyenként megpróbáljon, elfogadjuk (nach dem Gepräge) s így van az emberekkel is; ki önmagát kevesebbnek mutatja, mint a mit ér, az tulajdonítsa önmagának, ha többre nem becsülik. Czinkotay érzé e reflexiók igazságát, melyeket az öreg emigráns épen hozzá intézett; de mit használt, a szerénység vérében volt, szokásaiban, jellemében, valóságos betegsége szegény Ezechielnek, s mennél inkább tapasztalá annak rossz következéseit, mentől inkább meggyőződött, hogy önmagát nevetségessé s mások előtt kellemetlenné teszi, annál inkább nevekedett baja, mert minden ügyetlenség, melyet elkövetett, növelé önbizalmatlanságát s mentől inkább észrevevé, hogy nevetik, annál nevetségesebbé vált zavarában.

Czinkotaynak egész élete azon pillanattól, melyen házunk küszöbén átlépett, nem vala egyéb hosszú zavarnál. Ha öcsémet csintalanságaiért meg kelle dorgálnia, ő jött zavarba; a gondolat, hogy ha a terembe lép, minden szem feléje fog fordulni, már nyugtalanságba hozta őt, s inkább szobájában tölté az estét, mint hogy magát, ha családi körünkbe lép, meghajtsa; ha pedig ebéd után a teremben egyszer leült, ott maradt néha estéig, csakhogy magát anyám kérdésének: »Hová megy, Czinkotay uram?« ne tegye ki. Ha valamire szüksége vala, inkább tízszer ment maga, mint hogy egy cselédet megszólítson, s öreg gazdasszonyunk mindég azt állítá, hogy Czinkotay megrakott asztalnál, ha minden tállal külön nem kinálják meg, épen oly bizonyosan meghalna éhen, mint ha a házi asszony megkínálja, tízszer is ennék egy tálból. Azon emberek közé tartozott ő, kik valamint semmit nem indítványoznak, úgy semmit visszautasítani nem tudnak, nem

mintha meggyőződésök hiányzanék, de mert meggyőződésök kimondására hiányzik bátorságuk. A dolog maga talán nem oly ritka, mint látjuk, s franczia emigránsunk mindég azt állítá, hogy az egész forradalom, mely őt hazájából elűzé, más irányt vett volna, ha azok, kik a jó ügyet pártolák, nem lettek volna annyira embarrassirozva, azonban Czinkotay fölülmúlt mindent, mit e tekintetben láttam vagy hallottam.

Talán soha ember nem élt a világon, kitől minden sértési szándék annyira távol vala, mint Czinkotaytól. A szegény tógátus csupa nyájasság, csupa szolgálati készség vala mindenki iránt, nem tudott megtagadni semmit senkitől, s mint maga megvallá, csak azáltal szokott a pipázáshoz, mely ellen elébb ellenszenvet érzett, mert a szivességnek, melylyel majdnem minden házban pipával megkinálták, ellentállni nem tudván, miután pipáit homloka izzadságában szívta, s leirhatatlanúl rosszúl érzé magát, végre megszokta. S mégis igen sokan voltak a megyében, kik őt gonosz, satirikus embernek tarták, s általa — s pedig sok esetben teljes joggal — sértve érezék magokat. Mint tolongás között az, ki leginkább vigyáz, s ha valakit csak könyökével érintett, hajlongva bocsánatot kér, valószinűleg legtöbb embernek hág tyukszemére s legtöbb izgágába keveredik, ez vala az ő sorsa; az a gondolat, hogy valakit sérthetne, szüntelen zavarban tartá őt, s néha csak azért, mert épen a legkellemesebb beszédtárgyat akarta szőnyegre hozni, épen a legkellemetlenebb beszélgetésekre adott alkalmat. Így történt, hogy egy szomszéd megyének praevaricatiók végett hivatalából felfüggesztett főadószedőjével egyszer egy egész óráig a hivatalnokok becsületességét magasztalá; máskor a szomszéd falu plébánosának nem győzé dicsérni azt, ki épen akkor a kanonoki helyre, melyet ő várt,

kineveztetett, csak azért, mert az első esetben az adószedőnek meg akarta mutatni, hogy őt a becsületes tisztviselők közé számítja, a másikban katholikus lelkésznek nem gondolt kellemetesebb dolgot mondhatni, mint ha előtte a clerus valamely tagjáról magasztalva szól. Ha észrevevé, hogy rossz nyomon jár, a baj csak nagyobbá vált, mert ilyenkor addig fáradott, hogy hibáját jóvátegye, míg az orvosolhatatlanná vált; legrosszabb pedig az vala, ha előre figyelmeztették, hogy egy bizonyos emberrel valami bizonyos tárgyról ne szóljon, mert ilyenkor a gondolat, hogy valakit megsérthetne, szüntelen zavarban tartá, s oly ideges állapotba hozta őt, hogy utoljára mindég épen azon tárgyra fordúlt beszélgetése, melyet leginkább kerűlni akart.

Így történt, hogy azok is, kik Czinkotay érdemeit teljesen elismerék, magokat társaságában soha kellemesen nem érezték. Tudtuk, hogy ha megszólítjuk, zavarba jön, s ha nem szólunk hozzá, még inkább elzavarodik, mert azt hiszi, hogy neheztelünk reá, s így jelenléte csak zavarba hozza a többieket is. A cselédek a habozást s alázatosságot, melylyel mindent kérni szokott — ha csakugyan rávehette magát, hogy valamiért kérjen — félig gúnynak tekinték, félig annak bizonyos jelét látták benne, hogy a nevelő nagyon csalfa ember, s ennélfogva szintén nem szerették őt; úgy hogy szegény Czinkotay, ki helyzetét tisztán átlátá, a lehető legszerencsétlenebbnek érzé magát, s valószinűleg, mint atyám mondá, százszor fölmondta volna szolgálatát, ha valahányszor e tárgyról szólni akart, zavarba nem jön, s szándékának kinyilatkoztatását más alkalomra nem halasztja.

Senki nem várta ez elhatározást türelmetlenebbül, mint anyám, ki a házi nevelőnek nem szűnő zavarát látva, végre minden türelmét elveszté.

Anyám, kinek egész életében nem volt más gondolatja, mint hogy vendégekkel eltelt házában az utolsótól mindenki jól érezze magát, ki még cselédeinél is szivesebben látta, ha valamelyik közülök jó kedvében egy pohár borral többet iszik, mint ha rosszkedvű s ki magyar háziasszony lévén, azt, ha asztalánál valaki kedvét vagy étvágyát veszté, csaknem személyes sértésnek tekinté, Czinkotayban mintegy állandó szemrehányást látott, egy akadályt, mely őt háziasszonyi törekvéseinek elérésében gátolja, s annál kevésbbé szenvedhette őt, mert maga is belátta, hogy sem tudománya, sem jelleme ellen semmit nem mondhat.

— Ha ez az ember soká marad a háznál, megbetegszem — mondá sokszor atyámnak; — mindig úgy néz rám, mintha félne. Ha leül, szüntelenül fészkelődik, mintha föl akarna kelni, s ha fölkel, ott toporkál széke mellett, mintha ismét le akarna ülni. Az ember soha nem tudja, mit szóljon vele, annyi idő óta még azt sem vehettem ki belőle, mit szeret; úgy eszik, hogy senki nem mondhatja, jól esik-e neki.

Öcsém kivételével, ki mintha nevelője hibáját pótolni akarná, naponként fesztelenebbül kezdé viselni magát, az egész világ panaszkodott szegény Czinkotay ellen, s maga atyám csak alkalomra várt, melyen tőle jó módjával, azaz úgy szabadúlhassom, hogy neki kárára ne legyen.

Minthogy a debreczeni főiskolában épen akkor megürült tanszék nem vala, s lelkészi állomáshoz hivatást nem érze magában, hosszabb megfontolás után a megyei pályára esett a választás. Czinkotay mint egy a megyében lakó, nem gazdag, de kiterjedt nemes családnak tagja, helyén való e pályán s előmenetele annál biztosabbnak látszott, minthogy Czinkotay jelleme s képességénél fogva inkább a toll, mint a tett embere lévén,

mint jegyző akart belépni a közszolgálatba, az aljegyzőknek kinevezése pedig e megyében kizárólag a főispántól függött.

Mihelyt Czinkotay beleegyezett, atyám a főispán elébe terjeszté kérését és senki sem kétlé a kinevezést; azon befolyás mellett, melylyel családunk a megyében bírt, s a barátságos viszony révén, melyben a főispán szüleimmel állt, a kinevezés mindenki előtt egészen természetesnek látszott, csak Czinkotay maga nem foghatta meg, hogy ő, ki magát egy ily fontos hivatal viselésére oly egészen érdemetlennek s alkalmatlannak érzi, egyszerre ily polczra emelkedhetik. A szegény ember álmatlan éjeket töltött azzal a gondolattal, miként felelhessen meg nehéz hivatalának, melynek fontosságát, mióta a világ törvényhatóságokra osztatott föl, talán jegyző nem érezte annyira.

— Meglátjátok — mondá sokszor anyám, — e szerencsétlen ember átkozott szerénységével még mindent megront. Elég bolond, hogy még a conferentiában elmondja, mily egészen érdemetlennek és elégtelennek tartja magát e hivatalra, s csak próbálja ezt, szaván fogják s lesz akárhány, a ki elvállalja.

Ámbár a válasz, melyet apám a főispántól kapott, csaknem igéretet foglalt magában, s a megyében épen akkor talán Czinkotaynál senkinek nem voltak több irigyei, helyzete csakugyan nem volt irigylésre méltó. Hol kettő egymással szólt, ő meg volt győződve, hogy róla beszélnek; ha valaki csak ránézett, lesütötte szemét, mert eszébe jutott, nem azt nézi-e, hogy' fogja magát mint jegyző kivenni; már a megyének vagy valamely tisztviselőnek említésénél elpirult, ha pedig a főispán csak eszébe jutott, veríték tört ki homlokán. Oly izgatott állapotban volt, hogy egészségét féltettük s talán meg is betegedett volna, ha öcsémmel nem lett volna annyi

bosszúsága. Az úrfi mintha nevelőjének még hátralevő türelmét azon két hónap alatt, melyet az még nála tölt, egészen ki akarná meríteni, pajkosságban fölülmúlta önmagát s Czinkotay gondolatait sokszor erőszakosan más irányba vezette.

A rég várt nap, melyre a főispán, mint évek óta szokása vala, házunkhoz igérkezett, végre eljött, s a készületek, melyeket anyám a tisztelt vendég s a megyei küldöttség elfogadására tett, ha lehet, még nagyobbak valának, mint máskor.

Anyám tudniillik ez alkalommal iskolát végzett fiát, — azaz engemet akart bemutatni a főispánnak. Az udvarias főispán, mihelyt engem meglát, meg fog győződni rendkívüli képességemről s azzal fogja meglepni az egész családot, hogy engem tiszteletbeli aljegyzőnek nevez ki. Mindezt ő excellentiájának titkára rég megírta atyámnak, s talán épen ez vala egyik ok, melyért főkép anyám is Czinkotaynak kinevezését annyira óhajtá. Czélszerűnek látszott, hogy tiszteletbeliségemhez egy kis valóság is csatoltassék, s valaki legyen, ki szükség esetében kissé gyenge stylaris ügyességemet segítse. Anyám azonban előre meg akarta ünnepelni e meglepetést, s fölülmúlta önmagát. Három nappal a nagy vendég megérkezése előtt házunk telve volt kuktákkal és szakácsokkal. Oly ebéd készült, melynek étlapját is csak jó emlékező tehetségű ember tanúlhatta volna meg könyv nélkül, de melynek minden ételéből enni még a legnagyobb gyomor tehetségeit is felülmúlta. Az ispán, a kulcsárné, az irnok, mindenki tett, tisztogatott és parancsolt valamit. A kertész kétségbeesetten járt körűl, mert anyám, félve, hogy nem készül el, két nappal előre csináltatta virágfűzéreit s most midőn látá, hogy a virágok elhervadtak, újra akart mindent csináltatni, ámbár a kertben az első pusztítás után alig

maradtak csak bimbók is. Egyszóval házunk a sok rendezés miatt csaknem lakatlan vala, s természetes, hogy ez alatt Czinkotayról valamennyien csaknem megfeledkeztünk.

Végre minden el vala készülve. A nagy asztal terítve, a szobák elrendezve, a roppant ezüst kargyertyatartók, melyek a főispán szobájában díszlettek, kifényesítve, minden ágy behúzva, minden szék s asztal helyreigazítva; a cselédek csak lábhegyen jártak körül a szobákban, nehogy valamit rendjéből kihozzanak, s anyám, ki háziasszonyi megelégedéssel tekinte végig birodalmán, talán csak azt sajnálta, hogy nyár lévén, még nem fűttethet. Atyám a küldöttséggel, mely a főispán fogadására megjelent, s velem, ki hintón, ki lóháton, a nagy vendégnek eleibe ment, s anyám az előbbi napok fölgerjedése után unni kezdé magát.

Azalatt Czinkotay, mióta házunkhoz jött, talán soha nem érezte magát jobban, mint e napokban. Azon öntudat, hogy az általános zaj s örömzavar között vele senki nem gondol, megnyugtatására szolgált.

Néha, ha épen a főispán jutott eszébe, egy pillanatra erőt vett rajta gyengesége, fészkelődni kezdett székén, előre simítgatá szőke haját, s nyugtalanúl járt föl-alá szobájában; de e pillanatok csak rövidek voltak. Annyiszor átgondolta a félelmes helyzetet, annyira kiszámította mindazt, mit néki a főispán ez alkalommal mondhat, s mit ő minden egyes kérdésére felelni fog, hogy magát, bármi jőjjön, teljesen elkészültnek érzé; ha szerencsétlenségére ugyanazon délelőtt, mikor a főispánt várták, anyám el nem unja magát, s ekkor nem jut eszébe, hogy jó volna öcsém után nézni, s hogy talán nem árt, ha Czinkotaynak is néhány bátoritó szót mond.

Öcsém, mintha különösen azon törné fejét, hogy

nevelőjének legnagyobb tulajdona, a türelmesség kitüntetésére fényes alkalmat nyujtson, ez nap fölülmúlta önmagát. Az első fehér nadrággal addig hempergett a fűben, míg az félig zölddé vált, a másodikat téntával önté be, s miután még egy fára mászott s ez alkalommal ujdonat új kék bekecsét szakította össze, mely különösen ez alkalomra készíttetett, Czinkotay épen harmadszor végező növendékjének öltöztetését s a buzavirágszínű bekecs előtt állva, arról gondolkozott, a széttépett köntösnek rongyait mily módon lehetne ismét együvé forrasztani, vagy azt eszközölni, hogy öcsémnek régi barna bekecse úgy nézzen ki, mintha új és buzavirágszínű volna, hogy senki a történt bajt észre ne vegye, midőn anyám a szobába lépett. Mindez egy erősebb idegrendszerű embert is kihozhatott volna nyugalmából, s a borzadás, melyet anyám a kék bekecs szerencsétlen sorsa miatt érzett, a kétségbeesés, melyet szokott erélyes módján kifejezett, nem vala arra alkalmas, hogy a nyugalmat helyreállítsa.

— S most az Isten fiáért, mondja meg, Czinkotay, mit tegyünk? — kérdezte anyám, miután első haragja kissé lecsillapúlt. — Ebben az ócska köntösben csak nem állíthatom fiamat a főispán elébe. De miért nem vigyáztok?

Czinkotay, ki ha növendékjének hibái jöttek szóba, e pluralist rég megszokta, maga sem foghatta meg, miért nem vigyáztak hát jobban, de nem tudott tanácsot adni, s valahányszor anyám öcsém ruhatárának egyes darabjait elsorolva, azon okokat hozta föl, melyekért fia ezt vagy amazt nem öltheti föl, egészen osztozott véleményében.

Anyám mindenre gondolt, nem lenne-e legjobb, ha öcsémet, azon szín alatt, hogy a hideg lelte ki, ágyba fektetné, vagy nem kellene-e az új bekecs ezüst kapcsait

a régi barna bekecsre varrni, midőn e fontos, de nem épen nyugodalmas tanácskozást egy hajdú szakítá félbe, ki azon hírrel rohant a szobába, hogy a főispán és a küldöttség kocsija épen a szomszéd domb tetején tüntek föl.

— Mindjárt jövök — kiáltott anyám az elsietö hajdúnak. Öcsémre nézve elhatároztatott, hogy új bekecsét rongyosan húzza föl. Így meglátja ő excellentiája, hogy új köntöse van s megmondhatjuk minden embernek, hogy csak büntetésül kell a rongyos bekecsben maradnia. — Maga pedig, Czinkotay, szedje össze magát, ne féljen semmitől, a főispán a legjobb ember a világon; csak az Istenért, feleségéről ne szóljon, egyáltalában semmi házassági viszonyról. A szegény úr évek óta folytatja válóperét, s e részben annyira érzékeny, hogy valahányszor jó vagy rossz házasságról szólnak, mindenben czélzást lát.

E figyelmeztetés legjobb szándékból történt. Épen mert a mint elmondtam, már többször történt, hogy Czinkotay csupa jóakaratból épen oly dolgokat hozott szóba, melyek az illetőket legkellemetlenebbül érinték, azért tartotta anyám szükségesnek, hogy őt ez alkalommal hasonló tévedéstől megóvja; az, hogy e jól szánt intés szegény Czinkotayra ennyire hathat, anyámnak eszébe sem juthatott, s mégis magától Czinkotaytól tudom, kivel élte végeig barátságos viszonyban éltem, hogy soha annyira leverve, soha oly szerencsétlennek nem érezte magát, mint anyámnak e figyelmeztetése után.

Hogy a főispán el akart válni feleségétől, kétségen kívül szomorú dolog vala, de olyan, mi már több főispánon, alispánon, sőt olyanokon is megtörtént, kik még ispánok sem voltak; az is igaz, hogy a házassági viszonyok a beszélgetésnek bő tárgyát teszik, egyikét azoknak, melyekhez, mint a politikához, mindenki szól,

azoknak kivételével, kik a dolgot legjobban értik. De volt-e valaha Czinkotay szándékában, hogy a főispánnal e fontos kérdésről vitatkozásba ereszkedjék? Az, hogy ő, Czinkotay, a megyének csak leendő második aljegyzője, a főispánnal, kit most először lát, főképen tisztujítás előtt, hol őt hivatal-kérő s hivatalra ajánló urak környezik, jó vagy rossz házasságról fog beszélni, bizonyosan a legvalószinűtlenebb dolognak látszott, oly veszélynek, mely még magának Czinkotaynak sem jutott volna eszébe, addig legalább, míg anyám őt reá figyelmessé nem tevé; mert e pillanattól kezdve e gondolat annyira hatalmat vett lelkén, hogy őt minden egyébre képtelenné tevé.

Miután annyi ideig azon törte fejét, mit fog mondani a főispánnak, s minden lehető kérdésre elkészülve gondolta magát, most, mióta anyámmal szólt, csak az jutott neki eszébe, mit nem szabad a főispánnak mondania, s mentül tovább gondolkozott e tárgyról, annál inkább látá, mi könnyen történhetik, hogy oly valamit mond, mit a főispán czélzásnak vehetne, s mindinkább remegett a következésektől.

Valamint sokan előre nem látott körülmények lánczolata által vezettetnek oda, hogy végre megházasodjanak, s ha meggondoljuk, hányan teszik föl erősen, hogy nőtlenek maradnak, a házas párok nagy számát csak abból magyarázhatjuk meg magunknak, mert mint Károly bátyám mondta, minden út odavezet, úgy szegény Czinkotay nem kis rémülésére ugyanezt tapasztalta gondolatain.

Erőt akart venni magán, de hasztalan. Midőn azt, mit a főispánnak mondani akart, most még egyszer átgondolá, egy vagy más uton mindig csak e veszélyes térre kelle jutnia. Kezdje akárhol, tegyen akármit, utoljára is csak e tilos körben találta magát; s gonosz-

tevő nem hallhatja ítéletét nagyobb rémüléssel, mint ő azt, melylyel öcsém a szobába toppant, hogy a főispán megérkezett.

A zaj s rendetlenség, melyet e megérkezés okozott; az udvarban felállított jobbágyok, kik éljent, s a kocsisok, kik ha lovaik a lármára zavarba jöttek, más dolgokat kiabáltak; a főispán udvariassága, melylyel magát anyám előtt meghajtá, a roppant leereszkedés, melylyel még kulcsárnénkat is megismeré, Czinkotayra nem tett semmi hatást. Annyira el vala merülve gondolataiban, hogy még azt sem vevé észre, hogy öcsém a főispán helyett egész figyelmét komornyikjára pazarolja, kivel, valahányszor a főispán hozzánk jött, csaknem az egész napot tölteni szokta — s midőn anyám őt erre figyelmessé tevé, s kérdé, miért nem tartja maga mellett, csaknem azt felelte: hisz nem vagyok vele összeházasítva?

Czinkotaynak minden gondolatjai a házasság felé valának fordúlva, számára ez egy gondolaton kívül nem volt semmi a világon, mint kit az örvény megragadott, ellenállhatatlanúl egy pont felé érzi sodorva magát, úgy látja ő előre sorsát; alig kivánt egyebet, mint hogy az egészen már keresztül ment volna.

Egész reggel a főispánt mások foglalták el: a megyének tisztviselői s azok, kik csak azért jöttek, hogy a főispánnak elmondják, miként ők semmi esetre hivatalt nem vállalnának, ha ő excellentiája azonban teljességgel candidálná őket, véghetetlen köszönettel fogadnák e megtiszteltetést, de a választást nem fogadnák el. Egyesek, kik valakit ajánlottak, mások, kik valaki ellen panaszt tettek, vagy a főispánt figyelmessé tették, hogy egy bizonyos úri ember tanácsai előtt őrizkedjék, s vegyítve ezekkel a táblabírók hosszú sora, kiknek tulajdonképen semmi más dolguk nem vala, mint hogy

a főispánnak tisztelkedjenek, egy szóval, fontosabb ügyek és személyek annyira igénybe vevék a főispán figyelmét, hogy Czinkotay még nem is közelíthetett. Ebéd alatt anyám kinálgatásai, s a főjegyző czikornyás felköszöntései minden egyebet háttérbe szorítottak, s késő estve volt, mikor ő excellentiája végre a neki aljegyzőül ajánlott nevelőre gondolt, s vele szólni kivánt.

Anyám mások dolgában épen oly türelmetlen vala, mint azokban, melyek őt magát illették, s ha valakinek egyszer pártját fogta, annak békét nem hagyott többé, s így, csakhogy a kedvező pillanat ne mulasztassék el, nem tűrte, hogy Czinkotay csak egy pillanatra is távozzék. Neki a főispán közelében kelle maradni. Ha ő excellentiája a kertben sétált, ott kelle járnia, ha szobájában volt, a mellékszobában tartózkodott ő is, hogy az első fölszólításra megjelenhessék; képzelhetni azonban a hatást, melyet a szüntelen várakozás egy úgyis annyira ideges emberre szükségképen tett, s a lelki állapotot, melyben szegény barátom, midőn őt öcsém nagy zajjal a mellékszobából behítta, a főispán elébe lépett.

Nem ismerek kellemetlenebb érzést a világon, mint azt, hogy zavarba jöttünk. Minden gyengeségeink között ez az egyedüli, melyet mindenki másoknál előbb s inkább vesz észre önmagán, s mely által épen azért inkább lealázva érezi magát mások előtt, mintha más hibákat vethetne valaki szemére.

Mióta élek, embert nagyobb zavarban nem láttam, s a biztató tekinteteknek, melyekkel anyám őt zavarából ki akarta volna segíteni, csak annyi hatása volt, hogy a bajt még nagyobbá tevék. Czinkotay, valahányszor később a főispánnal való találkozás szóba kerűlt, őszintén megvallá, hogy félig magánkívül volt s csak arra emlékezik, hogy többször meghajtotta magát.

Főispánunk mindezt nem vevé észre. A mosolygás, melyre magát csak azért, mert zavarában nem tudta, mily képet csináljon, kényszeríté, Czinkotay arczának csaknem satirikus kifejezést ada, s anyám annyit beszélt védenczének tudományáról s egyéb kitűnő tulajdonairól, hogy az, mi jellemének fővonását tette, eszébe nem jutott.

Ő excellentiája rendkívül nyájasan viselte magát Czinkotay irányában, sőt egyes tudományos megjegyzésekből, melyeket beszélgetése közé vegyített, észre vala vehető, hogy ő maga is a lehetőleg legkedvezőbb benyomást akarja tenni Czinkotayra, ki azon arányban, a mint a beszélgetés tudományos irányt vett s végre egészen Cicero leveleire fordúlt, jobban kezdé érezni magát.

Atyám örűlt; anyám a megelégedést látva, melylyel a főispán Czinkotayra hallgatott, való gyönyörrel követé Czinkotaynak tudós észrevételeit, maga öcsém csaknem respectussal tekinté most nevelőjét. Szerencsétlenségre a főispán, talán mert classikus ismereteinek tőkéje föl vala emésztve, vagy mert anyámat untatni nem akarta, Cicerót rögtön elhagyva, Czinkotayra tért vissza, s igen nyájasan megjegyzé, hogy az, ki Cicero művével foglalatoskodott, a megyei protocollumokban nem sok élvezetet fog találni. A főispán innen a jegyzői hivatal fontosságához, a példás rendhez, melylyel ez ügyek a megyében vezettetnek, s a főjegyző érdemeire tért át, s az audientia kétségen kívül minden illetők megelégedésére végződött volna, ha a főispán félig tréfásan nem teszi azon megjegyzést: mi jó, hogy Czinkotay úr nem házas.

E megjegyzés az előbbi beszélgetéssel természetes összeköttetésben állt. A főjegyző tudniillik, kit főispánunk előbb annyira magasztalt, más jeles tulajdonai

között nagy számú családdal is birt s ennek következésében a második aljegyző lakásának is nagy részét elfoglalta, úgy hogy addig, míg a főjegyző annyira nélkülözhetetlen személynek tartatott, megyénkben a nőtelenség a második aljegyzői állomás szükséges föltételei közé tartozott. E megjegyzésnek, melyet ő excellentiája félig mosolyogva tett, e szerint csak az vala az értelme, hogy Czinkotay teljes biztossággal számíthat a kért hivatalra; de a hatás, melyet az Czinkotayra tett, leírhatatlan.

Ha valaki mellett tiszta égből villám csap le, nem ijedhetne meg inkább, mint ő e szavaknál. Mennyivel nyugodtabbnak érezé magát elébb, annál nagyobb zavarba jött, midőn magát ily váratlanúl épen a beszélgetés legveszélyesebb terén látá.

— Oh nem, kegyelmes uram — szólt erőltetett mosolylyal, homloka hajait előre simítgatva, — hála a mindenható Istennek, nem vagyok házas.

Anyám, midőn a zavart, melybe Czinkotay a beszélgetés e fordulatánál jött, észrevevé, egy intő tekintetet vetett reá, de csak növelte zavarát, mely a főispán azon észrevétele által, hogy Czinkotay úr a házasságnak, úgy látszik, nem nagy barátja, tetőpontjára hágott.

Szegény Czinkotay ijedtében minden részletet, melyeket anyámtól a főispán házassági visszonyairól hallott, elfelejtett, csak arra emlékezett tisztán, hogy a házasságról nem kellett volna szólnia, s midőn anyám feddő tekintetét észrevevé, meg vala győződve, hogy valami igen helytelent mondott. Hogy e hibát jóvá tegye, most az ellenkező vélemény mellett nyilatkozott. Elmondta, hogy a házasságnak nagyobb tisztelője, sőt bámulója nálánál nem lehet, hogy a házasság felséges, valóban isteni találmány, hogy ha házaspárt lát, neki Jozsue jut eszébe, midőn a napot s holdvilágot megállítá, mert

miként ez égi csillagzatok Gibeon fölött le nem alkonyodtak addig, míg a hosszú tusának, melyben egy fél végkép legyőzetett, vége nem lett, úgy válik a házasság által szerelmünk ragyogó napja állandóvá. Mint az embarras többnyire azon hatást gyakorolja, hogy a legelmésebb emberek nem határozhatják magokat szólásra, úgy más, ha egyszer szólni kezdett, csupa zavarodásból nem tud elhallgatni. Így volt az Czinkotayval is, ki valószinűleg csak azért, mert nem tudta, hogy' végezzen, egy egész praedicatiót tartott a házasság üdvéről, melyben szentírást s római classikusokat egyiránt idézett, s a növény-, állat- s ásványországot hasonlóságokul kiaknázta, de mely a hallgatóknak nem nagy épülésére szolgált.

A főispán, ki a küldöttség alkalmával, mely őt tavaly feleségével ki akarta békíteni, körűlbelül ugyanezeket hallá, példás türelemmel, de nem igen jó kedvvel vette ez intéseket, melyekre csak azt válaszolá, hogy a házasságnál is, mint minden földi dolgoknál, minden a körűlményektől függ.

— Csalódik excellentiád — mondá Czinkotay, ki tovább tanároskodott, s így ha egyszer valamely thesist föllállított, azzal egy könnyen nem hagyott föl, — a házasságnál minden nem a körűlményektől, hanem az emberektől függ, és pedig nem mint közönségesen fölveszik, a házasfelek egyikétől. Teljes meggyőződésem, hogy a hol csak rossz házasságot látunk, ott annak okát bizonyosan mind a két résznél kell keresnünk. Hol csak egy rész valóban teljesíti kötelességét, hol a kettő között csak egy valóban jó vagy kitünő egyediséget találunk, a dolog soha nem jön szakadásig.

Czinkotay kétségen kívül e tételt is még bővebben fejtegeti, ha anyám, ki az egész idő alatt hasztalan veté intő s fenyegető tekinteteit Czinkotayra, addig

nem köhög s köszörüli torkát, míg Czinkotay figyelmét magára nem vonja.

A szerencsétlen csak most vevé észre, mit tett. A főispán homloka komor redőkbe vonúlt, anyám boszúsan fészkelődött pamlagán, még atyám is rossz kedvűnek látszott. De mit tegyen? Bocsánatot nem lehet kérnie; hogy tehát előbbi hibáját jóvá tegye, zavarában nem talált jobb módot, mint hogy állításait módosítá, előadva, hogy ő mindezt nem értette oly általánosságban, s hogy csakugyan lehetnek s vannak esetek, hol a szakadásnak okát egyedűl egy félnél kell keresni, s a másikat csak sajnálhatjuk, annyival inkább, minthogy a következetlen világ előtt férfit semmi nem tehet nevetségesebbé, mint neje hűtelensége. S itt Czinkotay példaképen oly részletesen adta elé a főispán esetét, hogy a czélzás iránt kétség nem lehetett, s a főispán minden udvariassága mellett már veszteni kezdé türelmét, midőn szerencsére más vendégek jöttek a szobába s ezzel a beszélgetésnek vége szakadt.

Czinkotay leverve, félig magán kívül, mint ki valamely bűntettet követett el, botorkázott ki a szobából, s elzárkózva szobájában, míg a főispán házunknál maradt, nem mutatta magát.

— És mi történt később? — kérdé valaki a társaság közűl, ki egy elbeszélést várva, azt, mi hallott, kevesellé.

— Hogy szegény Czinkotay aljegyzővé nem neveztetett ki, az magától értetik — folytatá az előbbi. — A főispán okául annak, hogy igéretét visszavette, azt mondá ugyan atyámnak, hogy Czinkotay kétségen kívűl meg fog házasodni, s akkor a főjegyző nem férne el lakásában, azonban észre lehete venni neheztelését, s a megyében, hol szegény Ezechielnek úgy sem voltak barátai, a legszörnyűbb hírek keringtek a sértésekről, melyekkel e satirikus ember a főispánt illette.

Szerencsére kevéssel ez után ürült meg egy tanári állomás, s Czinkotay saját, s főkép anyám megelégedésére, elhagyta házunkat.

Természetes gyengesége néha tanár korában is bajba keverte őt. Beszélték róla, hogy csak azért házasodott meg, mert későbbi nejével, ki akkor már nem a legfiatalabb hölgyek közé tartozott, magára hagyatván, ez új s egészen váratlan helyzet által annyira zavarba jött, hogy miután egy ideig, hogy társát mulattassa, a gyermeknevelésről s a házasságról szólt, végre minden anyagból kifogyva, mindig növekedő zavarában elmondá, mi boldogok lennének a gyermekek, kik ily anyát, s a férj, ki ily nőt magáénak nevezhetne; mire a leendő tanárné szintén zavarodottan igennel felelt, s másnap az egész város Czinkotaynak gratulált, minek ez ismét csupa zavarból nem mondott ellent. Egyébiránt Czinkotay helyzetében, melyet haláláig elfoglalt, boldognak érezte magát.

EGY GAZDASSZONY LEVELEI.

(REGÉNY-TÖREDÉK.)

ELSŐ LEVÉL.

A magyar gazdasszonyok lapja túlélte első évét s ez, mint hallám, lapoknál s gyermekeknél legnehezebb. Mielőtt összekötném, rendbeszedtem, s még egyszer átnéztem számait; közöttük egy tűnt föl, nem mondom, hogy hiba, de hiány mindenesetre. A gazdasszonyok lapjába írt mindenki, nagynevű írók s asszonyok, grófok, bárók, olyanok, kik mint az időszaki sajtó munkásai, a közönséggel naponkint beszélgetnek, s olyanok, kik a gazdasszonyok lapjában léptek föl először, s csak a czél szentsége által birattak arra, hogy gondolataikat kinyomassák; csak egy neme az íróknak nem jelent meg a lapok hasábjain eddig: — gazdasszony.

Nem olyat értek, ki csak annak tartja magát, s kit udvariasságból néha úgy neveznek; ily értelemben, valamint a férfinem csupa politikusból s pedig nagyból, úgy az asszony nem csupa gazdasszonyból, s pedig jóból áll, s tulajdonképen nem is a szép, hanem a gazdaságos nemnek kellene azt nevezni; — de értek oly gazdasszonyt, ki ne legyen semmi más, kitől e czímet ellenségei nem tagadhatják meg, s kinek legjobb barátai sem adhatnak más titulust, minthogy ő bizony szegény gazdasszony itt vagy ott; szóval gazdasszony, minő én

vagyok, kit a cselédek ifjasszonynak neveznek, hogy az ő életében is legyen poesis. — Eszembe jutott, hogy a gazdasszonyok lapjának mégis ily dolgozótársra is szüksége lehetne, s nem pótolhatnám-e én e fogyatkozást?

Két dolog által keveredünk a legtöbb bajba: az első az, hogy mikor kell, semmi nem jut eszünkbe, a másik — s ez még veszedelmesebb, — ha mindent, a mi eszünkbe jut, azonnal megteszünk; s én őrizkedni szoktam ettől, s egy egész hétig gondolkoztam ezen ötletem fölött is, végre csak most határoztam el magamat. Elmondom okaimat. Hisz ha ön leveleimet kiadja, egy egész könyvet akarok írni lapjában, tapasztalásaimat, talán életem történetét, azon rövid regénynyel, mely még egy vén gazdasszony életében is előfordúl, s a bölcseséget, mit minden ember életéből kivonhatni; s ehhez előszó is kell, ünnepélyes nyilatkozat, mely a könyvhöz körülbelől úgy áll, mint az esküvő a házasélethez, melynél mindent fölteszünk magunkban, s mely, ha az igéretek nem teljesülnek, azért magában is szép.

Minden előszó, mint több könyvben láttam, mert télen sokat olvastam, két részből áll. Az elsőben az író elmondja, miért határozta el magát az írásra, a másodikban, mit akar írni, s miért tartotta különös kötelességének, hogy munkájához fogjon, ámbár nagy küzdelmébe került, míg vele született szerénységét legyőzve, csöndes magányából a közönség elébe lépett. E rendet követem.

Tehát mindenekelőtt: miért határoztam el magamat az írásra?

A grófi család Pestre utazott, s a nagy ház üresen áll. Tízszer végig mentem a szobákon. Leporoztam mindent, a gróf és a grófné képét háromszor is, — remek művek, mintha magukat látnám, a grófné csak hogy meg nem szólal, s a gróf, ámbár a nagyságos

asszonynyal áll szemben, mégis oly bátran néz ki keretéből, mintha az országgyűlésen tartana beszédet, de remek művek mindamellett, s háromszor poroztam le őket; mióta azonban az őszi esőzések beálltak s a család elutazott, még por sem jő a házba. Margit kisasszony zongorája hallgat, Klárikám reám bizta kis kanári madarát, s a szegény állatka, mely a kedves kisasszonynyal versenyt énekelt, sötét szobám falai közt szomorúságában csak néha csiripel. Mind elmentek — hála Istennek, a franczia gouvernante is — s nincs semmi dolgom. Nem tudom, szemeim gyöngűltek-e, de nekem úgy tetszik, hogy a köd az idén vastagabb, mint máskor, s nincs kedvem az olvasáshoz sem. A hirlapok most is járnak, de ha az Üstökös nem volna, s Tallérosy Zebulon, kinél kedvesebb s mulatságosabb úri embert nem ismerek, kinek teremtőjét az Isten áldja meg, talán nem is nyitnám föl a postacsomagot. Mai nap az ujságokban az ember nem is talál mást, mint csupa kérdéseket. Olasz kérdés, német kérdés, lengyel kérdés, keleti kérdés; nem tudom, mikor érjük meg a feleleteket, s azok mulatságosabbak lesznek-e; de annyit tudok, hogy e kérdéseket rég meguntam, s a lapok olvasásában nem találok élvezetet. — Kisértsük meg az írást. — Ha igaz, mit a tisztelendő úr a minap az ebéd fölött mondott, hogy minden iró szépnek találja saját művét, és ön kinyomatja leveleimet, egy czikket legalább találok hetenkint a lapokban, melyet örömmel végig olvasok, sőt talán kétszer is, — s íme az ok, mely írásra serkent; és senki sem tagadhatja, hogy az reám nézve nagy fontossággal bír. A hosszú esték, az üres ház, a csöndesség köröskörűl, ha ön csak egy hétig megpróbálná, természetesnek fogná találni határozatomat. — Nehezebb talán megmutatni, hogy írásom, mely nekem kellemetes

időtöltést igér, egyszersmind a közönségnek is hasznára lesz, hogy ez által hazafiúi kötelességet teljesítek, s irodalmunkat gazdagítom, s mégis — — föltéve mindig, hogy ön kiadja leveleimet, — húsvétig a világ azt is át fogja látni.

Könyvem — mert előre mondom, ha én egyszer hozzáfogok, könyv lesz belőle — könyvem tanulságos lesz. Írók, kik mindig szórakozáson törik fejöket, ezt talán nem fogják jónak találni, de gazdasszonyaink, kik néha egy kis helyesírási hibát is meg tudnak bocsátani, bizonyosan átlátják. Egész életem tapasztalásait fogom közleni velök; és minthogy életem első része oly házakban folyt le, melyek szűkebbek voltak, mint kivántuk, s az utolsó húsz évet olyanban töltöttem, mely sokkal tágabb, mint hogy azok, kik benn laknak, benne igazán jól éreznék magukat, én sok mindenfélét tapasztaltam, miből mások tanúlhatnak. — És könyvem mulatságos is lesz, mert ha történetemet elmondom — — s pedig hogy saját firkálásomat láthassam, mindenre képes vagyok — jótállok, azt nem fogja senki megunni. Nem mintha történetem rendkívüli s hallatlan lenne. — Nem vagyok kicserélt királyleány, s nem jártam soha az úgynevezett nagyvilágba. De Paprika Jancsit többször megnéztem, s talán ön is látta gyermekkorában legalább. És vajon látott-e valaha színdarabot, melyet a közönség oly változatlan jókedvvel nézne? A történet, melyet ott előadnak, igen egyszerű, tulajdonkép mindig ugyanaz; de egy megvan benne mindig, az, hogy . . . valakit megvernek, s minél több a verés a kis szinpadon, annál nagyobb a közönség jókedve, annál több a megelégedés. A közönség mulatsága a véres mennyiségétől függ, s tapsolása arányban áll a döngetéssel, melyet Paprika Jancsi oszt vagy kap. A közönségnek izlése különböző, de egyben, hígye el ön,

a legmüveltebb közönség is hasonló ahhoz, mely a kis fabódé előtt összegyül; soha nem mulat jobban, mint ha valakit jól megvernek — természetesen nem bottal, hanem, mint a költők mondják, a sors csapásaival; s e részben életem története a legmulatságosabbak közé tartozik, s bizonyosan ki fogja elégiteni olvasóit.

De talán eleget is irtam bevezetésnek, talán sokat is, s hogy e levélért minden haszon nélkül ne fizesse a postapénzt, egy receptet is küldök.

U. i. Ha e levelet a gazdasszonyi lapok jövő számában találom, folytatni fogom levelezésemet. Ha csak receptemet adja ki, a jövő postával ismét küldök néhányat, mert ha elmélkedéseimet nem tartaná is a gazdasszonyok figyelmére érdemesnek, receptjeim mindenesetre méltók, hogy az ön messze elterjedt lapjában közöltessenek. E részben grófomra hivatkozhatnám, sőt még német szakácsunkra is, ki a befőzötteket mindig az én utasításom szerint készíti, ámbár irigységében azt állítja, hogy Párisban tanúlta.

MÁSODIK LEVÉL.

Mi furcsa teremtés az ember, vagy legalább mi furcsa teremtések vagyunk mi asszonyok. Mikor utolsó levelemet elküldtem, azt hivém, semminek nem örülhetnék inkább, mintha ön azt kinyomatná. Az egész héten vártam a gazdasszonyok heti lapját, oly nyugtalanúl, mintha üdvöm függne tőle, s miután az végre kezembe jött, s azt, a mit irtam, nyomtatva láttam, megijedtem s eszembe jutott, mennyivel jobb lett volna, ha ön, közölve a fánkokra nézve küldött receptemet, a többit félreteszi, s igy fölment igéretem alól. — Igaz, hosszú megfontolás után adtam azt, egy egész hétig

gondolkoztam fölötte; de nem gondolkoznak-e mások is néha hónapokig, mielőtt igéretet tesznek, s nem bánják-e meg aztán szintúgy; s általánvéve nem épen az-e a legcsodálatosabb az életben, hogy kivánataink ha teljesülnek, sokszor több keserűséget okoznak, mint ha azokat sorsunk megtagadta volna? — Mennyit fáradunk sokszor, míg egy bizonyos czélhoz érünk. Homlokunk izzadságával mászunk a hegytetőre fölfelé, s alig álltunk ott, újra sietünk, hogy ismét s még több fáradsággal visszajuthassunk oda, honnan kiindulánk, s a mi legkülönösebb: a hegy, melyet oly kopárnak találtunk, ha tőlünk ismét távol fekszik, ép oly szépnek látszik, mint mielőtt rajta voltunk. Tapasztalásainkat, reményeink- vagy emlékeinket nem ronthatja meg, a mi volt s a mi lesz, mindig szép marad. S azért mondom, bizony furcsa teremtés az ember, s furcsa életünk a világon, melynek felét sokszor azzal töltjük el, hogy azt elrontsuk, a mit a másikban nagy fáradsággal kivittünk.

Hogy csak egy példát hozzak föl, mely legközelébb fekszik, itt vannak cochinchinai tyúkjaink, — nem tudom, mondtam-e már, hogy grófném szenvedélyes gazdasszony. A gróf is nagy gazda, annyi könyvet olvas, melynek czímlapján eke vagy hízott tehén van lenyomva, hogy szemét is megrontá, s én csak azt kivánom, hogy ne rontson el még mást is, mert fájdalom! többször tapasztaltam, hogy az ily uraságok vagyona a költést sokáig elbirja, de ha gazdálkodni kezdenek, nagy veszélyben forog. Elképzelheti ön, hogy az új találmányoknak nagy bőségében vagyunk. Van svájczerei, hol teheneink márvány-jászolból esznek, s a tejet porczellán-edényben tartjuk; van egy egész erdő szederfa, s tavaszkor selyembogár-mulatság; roppant zöldséges kert, melylyel három konyhát is el lehetne

látni, ha a kertész évenkint nem hozatna új magvakat Erfurtból s más külföldi városokból, melyek majd későn érkeznek, majd nem kelnek ki; de legfőbb büszkeségünk a tyúkászat, s ennek messze földön nincsen párja. — A ketreczek mind drótból fonvák s egészben chinai izlésűek. Valamivel nagyobb talán, de egészen úgy képzelem magamnak a chinai császár nyári palotáját. Most hat esztendeje készültek, mikor az uraság Angliából visszatért, s ugyanakkor jöttek a cochinchinai tyúkok.

A gróf egyszerre egy egész sereget hozatott: kakast, tyúkot, jérczét, tojást, hogy az új kakas-palota méltó lakókkal népesíttessék meg. Nem láttam soha szebb tyúkokat, mint a mieink előbb voltak. Hófehértől koromfeketéig minden szín: sima fejű, mint a fogoly, s bóbitos, mintha süvege volna, nagy s apró, mindenféle faj, s mindenikből a legszebb. Tudtam, hogy grófnémnak kedve telik benne, s a hol valami különös tyúkról hallottam, megvettem számukra. Öröm volt ránézni; — de ennek most mind pusztúlni kellett. Grófunk mondta, hogy most, midőn más művelt országban a tyúkok naponkint kétszer tojnak, nekünk sem szabad hátramaradnunk, s hogy valóságos szégyen egész Magyarországra nézve, hogy tyúkjaink most is úgy néznek ki, mint századok előtt, s nem tettünk semmit, hogy aprómarháink nagyok legyenek; s mihelyt az idegen gyarmat megszaporodott, a benszülötteknek tovább kellett állniok. — Sőt nemcsak udvarunkban, az egész vidéken is megtörtént ezen változás. Az inspector, a tisztek, a pap, a jegyző s később a falusi gazdák, ki hizelgésből a grófné iránt, ki, mert csakugyan hitte, hogy a cochinchinaiak a mieinknél többet érnek, mindenki csirkét vagy tojást kért; uraságom szokott nagylelkűségével bőven osztogatta a csodaállatokat, míg

a tyúkok dolgában egész vidékünk valóságos Chinává vált, s minden szeméten jövevények kapartak. — Csak a szegényebb parasztoknál s künn a tanyákon maradt néhány tyúk a régiekből, kik, mint tyúkjainknak szokása volt, minden alkalommal kiváncsian összegyűltek, kotyogva mondták el egymásnak, mi történt a szomszédban, együtt ettek és néha veszekedtek, de mindezt a legnagyobb barátságban; közöttük itt-ott egy elvénült magyar kakas, jobb időkben tanúlt méltósággal járva körűl tanyáján, s elkukorikolva régi dalát; csakhogy ez is szomorúbban hangzott, s hogy ha szomszédjaival találkozott, nem is veszekedett többé. Úgy látszott, szegények maguk is érzik pusztúlásukat, s csakugyan minden arra mutatott.

A cochinchinaiak hosszú lábaikkal büszkén jártak körűl, mintha az ország már az övék lenne, s korán reggel fölébresztették az embert idegen kukorikolásukkal; mert még szavuk sem olyan, minőhöz szokva voltunk, s mely a jó keresztyént szent Péterre és az Üdvözítőre emlékezteti; hanem rekedt, szakadozott, goromba hang, minőt nem lehet bosszúság nélkül hallani.

Így ment sok ideig. A grófné észrevette ugyan, hogy nagy költséggel hozott vendégeink nem igen szépek, azt is mondta többször, hogy majorságunk előbb jobban nézett ki, mint most, midőn egy egész huszárezred szállásolhatna a faluban, a nélkül, hogy kakasainkon meglátszanék, mert valamennyinek együttvéve nincs egy tolla, melyet forgóra használni lehetne; de mindamellett eleinte nem volt hossza-vége a dicséretnek. Nagyobbak, ízletesebbek, szaporábbak, többet tojnak, mit tudom én. Mindenesetre úgy néztek ki, mint a legműveltebb országok tyúkjai, és ha néha a régiekről szóltam, a grófné csak azt válaszolta, hogy ő is sajnálja,

de hiába, nekünk is haladnunk kell. Végre azonban kisült az igazság. Két esztendő alatt meggyőződtünk, miként a híres fajnak egész érdeme az, hogy ocsú és rostaalj helyett tiszta búzával tartják, hogy lába hosszabb s körmei nagyobbak, de húsa keményebb, úgy, hogy ha csirkekorukban nem kerülnek a tálra, haszonvehetetlenek, s hogy tojásunk is kevesebb volt, mint előbb, — igaz, valamivel nagyobb, de fakó színű, úgy, hogy annak, ki fehér tojásainkhoz szokott, nem is esik jóizűen. És ekkor mennyi fáradságba került, míg majorságunkat régi állapotába visszahozhattuk, s az egész ismét tisztességesen nézett ki. — Csak a drótból font tyúkpaloták maradtak meg, de benne magyar kakasaink uralkodnak, s az idegenekből csak néhány bramaputra maradt (ezeket ajánlom gazdasszonyaink figyelmébe, mert a cochinchinaiaknál csakugyan többet érnek) s egy új faj, melyet a grófné tavaly hozatott, s melynek érdeme az, hogy szintannyit eszik, mint a többi, de nem nagyobb a galambnál.

De hová tértem? — El akartam mondani önnek, hogy jobb lett volna, ha kivánatomat nem teljesíti s levelemet nem adja ki, mert megbántam igéretemet, s ime, majorságunk történetét beszéltem el. Baj! de ha ön leveleimet elfogadja, ehhez szoknia kell. — Ilyen volt egész életem is. Egy hosszú kerülés. Ki mondhatta volna előre, hogy ily kastélyban fogom végezni napjaimat?

Kinézek ablakomon; a kertet, mely előtte elterül, hó takarja. Ki az egészet most látja, nem sejdíti, mi szép volt nyári napokban, mi szép virágok tölték a hóból kimagasló ágyakat, hol most csak töredezett kórók látszanak, s a hattyúk s színes kacsák mi vígan uszkáltak körül tavunkon, melynek helyét most sima hómező mutatja, melyen fa s bokor nem áll. — Költő

talán elképzelhetné magának a fák lombját, a zöld mezőt, a virágcsoportokat; de vajon a kép, melyet alkotott, oly szép lenne-e, mint az, melyet én ismerek, ki soha költő nem voltam (mi gazdasszonyhoz nem is illik) és mégis oly elevenen látom mindezt magam előtt, mintha a szép napok nem múltak volna el, és a hólepel nem borítaná a virányokat; csakhogy messzebb látok és sok, mit akkor a lomb eltakart, most előttem áll. A templom, a paplak, a parasztházak, mindannyi emlék, mely fiatal napjaimra int; szerény és egyszerű s mégis szebb e kertnél egész pompájában.

Szóljunk hát a múltról. Beszéljünk a tavaszról e téli napokban. Önnek olvasói a vén gazdasszonytól tanácsokat várnak. Ha az emberek nagy része egyszerűen s igazán elmondaná történetét, mint én azt tenni fogom, az olvasó legalább egy tanácsot mindenikben fel fogna találhatni: azt, mit ne tegyen. — És minthogy a szépirodalmi tárczába tette levelemet (mit, megvallom, eleinte rösteltem, mert komoly gazdasszony létemre más helyre gondoltam magamat érdemesnek), a költészet sem fog hiányzani. Saját múltját szebb színben látja mindeniknünk, s hogy ezt úgy adja elé, nem kívántatik más, mint hogy sok gondolkodás nélkül azt írja le, a mit érez. Költő minden ember, s ha a fáradság, melyet sokan a költészetre fordítanak, nem sikerül, az ok épen fáradságunkban fekszik. Fa terem mindenütt s felnő magától; de ki erejét megfeszíti, hogy azt felhúzva, magasabbra nyújtsa, csak gyökereit tépi szét.

Hanem elég mára. Szomorúsággal látom, hogy akaratom ellen egy második előszót írtam. Legyen azonban türelemmel, jövő alkalommal megkezdjük a történetet.

HARMADIK LEVÉL.

Mondják: vannak emberek, kik a hazaszeretetet nem ismerik. Meglehet. — Vannak vakok s bénák is, s a természet sokaktól megtagadta a látszólag legszükségesebb érzékeket; miért ne hinném, hogy másokkal ép oly mostohán bánt, midőn őket azon érzéstől fosztotta meg, mely lelki erőnk s boldogságunk föltétele? Hogy a messze kört, melyet hazának nevezünk, felfogni s szeretni képesek legyünk, emelkednünk kell, s egyesektől a sors talán megtagadta e képességet. De oly ember, ki születése helyéhez ne ragaszkodnék, s azon vidékre, hol gyermekéveit töltötte, vágygyal nem emlékeznék vissza, talán nincs a világon; s minél tovább estünk a körtől, mely első örömeinknek s bánatunknak tanyája, annál inkább nő a vágy a múlt után. — Hallottam valakitől, hogy a visszhang annál több szótagot ismétel, minél inkább távozunk a sziklától, melyben hangunk megütődik. Ilyenek emlékeink: éveinkkel csak elevenebbekké válnak; én legalább magam azt tapasztaltam. Naponkint új, rég feledett részletek jutnak eszembe, s mióta nem birok olvasni pápaszem nélkül, emlékezetem is csak a közelébb fekvő tárgyakra nézve gyöngült, de távolabbakra erősebbé vált.

Több mint harmincz éve, mióta a falut, melyben felnőttem, elhagytam, s minden oly tisztán áll előttem, mintha tegnap jöttem volna el. Lefesthetném vagy leírhatnám legkisebb részletében, ha festeni vagy írni tudnék; — így csak magam előtt látom s felsohajtok.

De olvasóim nem is sokat vesztenek leírásom hiányával. Kintornya oly hely, hol, mint tapasztalásból tudom, az ember igen boldognak érezheti magát, de kevés leírásra méltó tárgyat talál.

A falu a Tisza közelében fekszik, még a nagy lapályon,

de a hegyek közelében. Mindjárt a falu mellett kezdődnek a dombok, melyek mindig magasabbra emelkedve, havasokban végződnek. — Minthogy rajta országút nem vezet keresztül, s a megye székhelye s minden város távol fekszik, e helység valószinűleg most is elég csöndes lehet. Negyvenöt évvel ezelőtt lakóinak nyugalmát semmi nem zavarta. Legfelebb minden három évben fordúlt meg egyszer valamely tisztviselő a határon, hogy a kevés nemesnek szavazatát, ki ott lakott, megszerezve, híveit parasztszekereken a vármegye házához fuvaroztassa; minek azonban, a mennyire én tudom, közönségünk semmi kárát nem vallotta. — A közbátorság, úgy látszik, magamagát tartotta fel és a nép elég jól érezte magát; ámbár senki sem vallotta hivatalos kötelességének, hogy javáról gondoskodjék. — Igaz, hogy akkor hátrább álltunk műveltségben. Ott, hol kő nem volt, az útat nem csinálták, s őszkor mindenki csak annyi sárt talált, a mennyi magától támadt; míg most útainkra annyi sárt hánynak föl, mennyi a mellettök készített két mély árokból kikerül, hogy az útas, ha elakad, magasabb szempontból nézhesse nyomorúságát; s a falu melletti táblák is hiányoztak, melyeken a helység, járás és megye nevét a külföldi fuvarosok számára két nyelven látjuk fölírva; de a mint mondám, megvoltunk mindamellett, sőt egyes helységek, mint például Kintornya, elég csinosan vették ki magukat, ámbár házaik még nem voltak számozva. — Egyenkint véve e házak nem sokat mutattak. Vert földből készülve, egy, legfölebb két ablakkal az utcza felé, alig képzelhetni szerényebb hajlékokat; de minthogy a mész, melyet a hegyekből hoztunk, kevésbe került, a módnak bőségében voltunk, s minden gazda régi szokásból házát évenkint húsvét előtt kifehéríté s tetejét megigazítá; így az egész mégis kellemes benyomást tett, főkép, mert minden ház

előtt az utcza felé néhány magasabb ákáczfa s hátulsó oldalán szilvások voltak ültetve, s így a kis fehér házak mintegy kertben álltak. — Mindez igen egyszerű volt, igen közönséges, igen kevéssé civilizált, — de igen kellemetes, s nekem úgy látszik, hogy akkor több megelégedett embert ismertem, mint most.

Szinte látom fiatal olvasóim mosolygását. Igaz, az én koromban mindenki dicséri a múltat, melynek megvolt legalább azon jó oldala, hogy harmincz-negyven évvel fiatalabbnak éreztük magunkat, s ha más is nehezen ismeri el a haladást, ha magán csak azt tapasztalja, hogy hátrább ment: ez gazdasszonynál még természetesebb, ki oly körben forog, hol talán nem is haladtunk, sőt a háziasságban, a családélet bensőségében talán hátrább állunk: — — de megengedve, hogy családom, nekem úgy látszik, hogy akkor csakugyan több megelégedett embert ismertem, mint most; — s miután nem Magyarország, hanem saját életem történetét írom, a fődolog nem az, minők voltak a dolgok valósággal, hanem milyeneknek látszottak nekem; e szempontból tekintve a dolgot, bátran állíthatom, hogy Kintornyánál szebb helyet nem is képzelhettem magamnak.

Ha előbb mondám, hogy falunkban semmi sem volt, mi különös leírást érdemelne, tévedtem. Helységünknek több nevezetessége volt. Mindenekelőtt öt vagy hat nemesi kuriát említhetek, melyekben valaha megannyi Kintornyai lakott, s melyek közül egyet a zsidó most pálinkaháznak alakított át, a másikban az öreg Demeter tartotta boltját, a többiek ledüledeztek. Ezeken kívül mindjárt a falu végén állt a nagy tölgy, melyre százötven esztendő előtt a törökök, mert a faluban adószedőjöket agyonütötték, a papot, a bírákat s nem tudom hány gazdát fölakasztottak; a legérdekesebb

azonban mindenesetre régi templomunk volt, s a kintornyai vár, melynek romjai azon kuria telkén állnak, hol nagynénémmel laktam.

A templomról nem sokat mondhatok. Tizenhét éves koromig nem voltam másban, s most úgy érzem, mintha ájtatosabban nem tudtam volna imádkozni és soha szívrehatóbb beszédeket nem hallottam volna, mint itt, őszhajú tiszteletesünktől; de megvallom, a templomot magát még akkor nem tartottam igen szépnek vagy nagyszerűnek. — De a tiszteletes, a doktor s János bátyánk, ki Pesten lakott s nagynénémet egyszer évenkint meglátogatta, százszor mondták, hogy ha tudósok e templomot ismernék, egész könyveket irnának róla, s még inkább elhiszem most, mióta látom, mi mindenről írnak könyveket az emberek. Kedves kis templomunk bizonyosan inkább megérdemli; mert ha tornya nincs is, két hársfa áll előtte, melynél szebbet életemben nem láttam. Annyit tudok, hogy a főhajó boltívén csodálatos kőfaragványok voltak, melyekben, főkép mint gyermek, sokszor gyönyörködtem; — hogy az ablakok keskenyek voltak s csúcsívben végződtek, s hogy az egyik falon, hol a meszelés lehullott, régi festmények látszottak, melyek fölött a tiszteletes s az eklézsia között nagy vitatkozás támadt. Amaz le akarta szedetni az egész meszelést, hogy a régi művészetnek ezen emléke teljes szépségében legyen látható, az egyházgondnokok pedig újra be akarták meszeltetni e darabot is, hogy templomunk régi tisztességes egyszerűségét visszanyerje. De hogy mikor épült a templom, s miért volt oly rendkívül érdekes, azt maig sem tudom.

Nagynéném mindig a márvány sírkövekre tett figyelmessé, melyek közől kettő a szószék mellett, egy a templom külső oldalán volt befalazva. E sírkövek családi czímerünket viselték. Közepén torony, fölötte holdvilág,

s a mezőn, melyben a torony állt, széles szalag, mely, a mint mondják, a Tiszát jelenté, mindez épen azon minta szerint kifaragva, mint azt nagynénémnek atyámtól örökölt pecsét-gyürűjén láttam, mi, mint néném, valahányszor a köveket mutatta, megjegyzé, nemcsak családunk régiségét, de annak egykori hatalmát is bizonyítá; mert miután az egész környékben vörös márvány nem található, ily sírkőre csak olyanok tehettek szert, kik azt jobbágyaik által messze földről hozathaták.

Sokkal több érdekkel birt előttem a várrom, mely saját telkünkön állt, s talán túlzás nélkül mondhatom, hogy azok, kik e várat egykor lakták, mind együttvéve sem töltöttek talán annyi boldog órát falai között, mint én. Gyermekjátékaim tanyája volt, legkedvesebb helyem, hol mint ifjú leány ábrándoztam. Még leczkémet is szivesen tanúltam, ha a falomladékon felmászva, könyvemmel az elhagyott szobák valamelyikébe vonúlhattam vissza, melyeknek mennyezetét a tiszta ég alkotá, míg a félig bedőlt kandallóból zöld bokor nyujtotta ki ágait. Sehol jobban, sehol oly otthonosnak nem éreztem magamat. Mintegy bűbájos körben jártam. Mit mesékben hallottam, mit nagynéném családunk egykori fényéről elregélt: az e falak között mind valószinűnek, sőt bizonyosnak látszott; alig szorúltam képzelőtehetségemre. Hisz' itt a vastag falak még álltak. A nagy ajtó fölött kőből faragva ott díszletta Kintornyaiak czímere, s hányszor mentem föl e széles lépcsőzeten az első emeletig, a roppant terembe.

Képzeletemnek csak a házfödelet kellett újból fölépíteni, a termeket kibútorozni, s a dicső palota készen állt, s ily kicsiségekkel egy fiatal leány képzelőtehetsége hamar elkészült.

A visegrádi romok, melyeket később láttam, reám

sokkal kisebb benyomást tettek, mint gyermekkoromban a mi várunk; de ebben is csalódtam. A mennyire visszaemlékezem, hosszában nem volt többje hat ablaknál, s így nem lehetett oly fölötte nagy. De a két torony az épület végén, melyek közül az egyik négyszögű lehetett, míg egész magasságban fennállt; a másik gömbölyű, mely a lépcsőt foglalta magában, félig bedőlt; a sötét falak, a mély árok, mely az épületet körülvevé, s mely tavaszkor most is félig vízzel telt meg: úgy hiszem, másokra is megtenné hatását, főkép itt, hol messze földön hasonló rom nem található, s e falakon kívül semmi nincs, mi a multról bizonyságot tenne. Reám, ki e romokat folyvást szemem előtt láttam, s ki első gyermekségemtől e vár történeti emlékei között növelkedtem föl: e hatás annál mélyebb vala; s mégis volt valaki, nálam sokkal józanabb, sokkal idősebb, ki e falakhoz még költőibb érzettel ragaszkodott — nagynéném.

NEGYEDIK LEVÉL.

Megigértem utolsó levelemben, hogy nénémet fogom bemutatni olvasóimnak. Könnyelmű igéret volt, s félek, legjobb szándokkal sem fogom teljesíthetni. — Maga a gondolat, hogy róla nyomtatásban szóljak, ki per-informatiókon kívül minden nyomtatást megvetett, már zavarba hoz. — Mintha látnám magas alakját magam előtt, reám szögezve feddő tekintetét, melynek életemben csak egyszer birtam ellentállni. — És ha ezen túlteszem is magamat, nagynéném más leírást kiván; gyakorlatlan tollam elégtelen e tárgyra. Többször megpróbáltam e napokban, de valahányszor az első lapot megírva végig olvasám, eldobtam. — Minden kisérlet csak feladatom kivihetlenségéről győzött meg.

Ha külső alakját írom le, magas, szikár termetét, éles vonásait, sötét szemeit s koromfekete haját, melyet halálaig megtartott, s ha a méltóságról szóltam, melylyel közönségesen föllépett: olvasóim miként értsék meg a határtalan jóságot, mely jellemének alapját képezé, az önmegtagadást, melylyel az oly hideg s önösnek látszó asszony egész életét másoknak áldozta fel; miként lehetne fogalmuk mindazon kedves, gyöngéd dolgokról, melyeket éles s mindig parancsoló hangon annyiszor mondott, s melyek épen oly jól estek; — s ha ismét ezekre emlékezve, tisztelt rokonomnak csak szeretetreméltó tulajdonságait mondom el, anyai szeretetét, melylyel hozzám, a hűséget, melylyel barátaihoz ragaszkodott, kinek lesz fogalma akaratáról s azon kíméletlenségről, melylyel saját nézeteit kimondá, saját czéljait követé, s mely miatt az öreg Kinternyai Mária az egész megyében inkább félt, mint szeretett személynek tartatott, olyannak, ki mindig perlekedik, s ki ellen perét senki meg nem nyerheti, mert a mit a vicispánnál ki nem vihet, azt kiviszi a királyi táblánál, vagy legfelsőbb helyen, nem nyugodva meg soha, nem fogadva el semmi elutasítást, nem ijedve vissza semmi nehézségtől, míg czélját el nem érte.

Mint öreg tiszteletesünk, ki nagynénémet negyven évig ismeré, többször mondá: ő valóságos rejtély volt még azok előtt is, kik legközelebbi körében éltek. Érzéseiben mélyebb, sőt gyöngédebb, mint bármely asszony, s akaratában szilárdabb bármely férfiúnál; — a legbiztosabb barát, a legengesztelhetlenebb ellenség, ki szeretni és gyűlölni egyiránt tudott, s kihez azok, kik őt szerették, bizonyos félelemmel, s kik őt gyűlölték, tisztelettel közelítettek mindig, mert egész valójában volt valami, mi által mindenki vonzódva, mégis bizonyos távolságban tartva érzé magát.

Vannak emberek, kiknek sikerült arczképét nem mutathatjuk föl, nemcsak saját meggyőződésünk szerint, — mert mellékesen megjegyzem, hogy főkép szép asszonyok, s oly férfiak, kik magukat kitünőknek tartják, sohasem elégszenek meg arczképeikkel, — hanem valóban nem. És mi az ecsetnek nem sikerül, azt szavakkal még kevésbbé érhetjük el. Legjobb, ha a feladatot nem is kisértem meg, s úgy szólok nénémről, mintha olvasóim már ismernék. Ha, midőn saját emlékeimet leírom, vele többször találkoznak: talán ép oly tiszta fogalmuk lesz egyéniségéről, mint azoknak, kik vele az életben találkoztak; s ámbár jellemét s egész személyiségét ép úgy mint én, leírni képesek nem lettek volna, azért igen jól tudták, ki és mi volt Kintornyai Mária.

A Kintornyai család, melytől származunk, megyénkben a legrégiebbek s leghatalmasabbak közé tartozott. — Ne gondolják olvasóim, hogy ezt csak hiúságból hozom fel. Hatvan éves gazdasszony túl van ily gyöngeségeken. Nincs okom, hogy magamat ifjabbnak, vagy családomat régibbnek mondjam. De épen családunk egykori fényes állása vala az, mi nagynéném egész életének irányát elhatározá, s így mindenekelőtt erről kell szólnom. — Családunk régi volt és hatalmas, de olyan, mely régen túlélte fénykorát, s mely régi dicsőségének az újabb időben legfölebb azon hasznát tapasztalta, hogy nemessége senki által kétségbe nem vonatott, és tagjai minden tisztujításnál kitünő szerepet víttek, legalább számuk által, mely nemzedékről nemzedékre azon arányban emelkedett, melyben az ősi vagyon fogyott. Csak a nagy vasas ládák maradtak meg, melyekben a család okmányai tartattak; de a jószágok, melyekről régi irományaink szóltak, rég más kezekbe mentek át, s a Kintornyaiak, mint váruknak falai, melyeket a labanczok háromszor siker nélkül ostromoltak, végre

lesülyedtek egykori magasságukból, nem egy nagy csapás által, hanem az idő hosszú viszontagságainak következtében.

A jószágoknak egy részét a Kintornyaiak mint Bocskay s Bethlen hívei vesztették el; a többit a sok lakodalom s vendégség annyira megkisebbíték, hogy a mi megmaradt, egy háznépnek becsületes eltartására talán elég lett volna, de ily számos családot nem óvhatott meg a szegénységtől, főkép miután a Kintornyaiak birtoka mindkét ágra szállt, s így annak fele a leányok által még más családok kezébe is jutott.

A Kintornyaiak már a múlt század második felében mind a nemességnek azon részéhez tartoztak, melyet korteseknek neveztünk, s e szinvonalon felül csak egy tartotta föl magát, az öreg Kintornyai Ferencz, nagynéném apja. — Dynasta ő sem volt. A várromon kívül, melynek közelében magának vályogból kuriáját építteté, — mert inkább sátorban élt volna, mint hogy az ősi lak romjaiból csak egy követ hordasson el, — összes birtoka körűlbelől négyszáz holdat tehetett; de az is elég volt, hogy úri ruhában járjon, s az egész család által dúsgazdag embernek s a Kintornyaiak természetes fejének tartassék, főkép miután megyei hivatalt viselt. — Szerényebbet, mint ősei, kik vicispányok voltak, de annál biztosabbat. — Az öreg Ferencz úr soha nem vihette többre az esküdtségnél; de élete végső napjáig vetélytárs nélkül tartotta meg hivatalát. Az esküdt, ki csak családja tagjait s a rokonokat számítva, 200 vokssal rendelkezett, oly egyéniség volt, kinek minden párt kedvét kereste, s ki, bármennyire emelkedett a viszály, csaknem mindig egyhangúlag választatott meg. — Mind ennek következése az vala, hogy Ferencz úr vagyonilag szerény állása mellett, nagy aristokrata volt, s valamint családjában minden kétségen kívül az első

helyet foglalá el, úgy családjának régiségére s egykori hatalmára büszkébb volt, mint bárki az országban. Idegenek előtt ritkán szólt e tárgyról, s belső érzéseit legfölebb a méltóság árulta el, melylyel magát viselé; de azon öntudatot, hogy ősei régen alispánok voltak, mikor mindezen embereknek nevét, kik a vármegyében most uralkodnak, még senki sem ismerte — hogy maga a főispán, habár gróf és excellentiás úr, mi családjának régiségét illeti, vele nem mérkőzhetik: ezen öntudatot az esküdt nem adta volna a legszebb pusztáért, ha oly kastélyt építhetne is rajta, mint szomszédja, a német árendás fia; s természetes, ha ezen érzéseket szabadon és sokszor fejezte ki családja körében, s egyetlen gyermekét ezekben nevelte föl.

Az ősi várnak romjai mellett, apjának társaságában, ki ha vele volt, szüntelen családjának egykori nagyságáról beszélt, csak rokonait látva maga körűl, kik apja előtt hajlongtak, s a tiszteletest, ki, miután a faluban csak parasztok s kortesek laktak, az egy úrféle birtokos iránt, ki az eklézsiában is befolyást gyakorolt, csaknem hasonló tisztelettel viseltetett: itt növelkedett nagynéném, s nem bámúlhatja senki, ha ezen viszonyok hatása a családi büszkeséget még inkább kifejté, mely, mint sokszor hallám, a Kintornyaiak ősi hibája vagy tulajdona vala, s mely csak még erősebbé vált, mióta minden egyéb, mit őseiktől örököltek, elveszett.

Soha királyné palotájában több büszkeséggel nem járt körűl, mint az öreg esküdtnek leánya kis telkén, melyet míg csak a szomszédokat ismeré, nagy uradalomnak képzelt, s melyben mindenesetre korlátlanúl uralkodott, miután anyja jókor elhalván, már tizennégy éves korában a kis háznak vezetése reá vala bizva.

Nagynéném sokszor beszélt ezen időről, s elmondta, mily boldognak érezte magát — — csupa csalódások

által; mert megelégedésének forrása: családjának hatalma, nevének fénye, az állás voltak, melyek őt mint Kintornyai Ferencz leányát megillették; de hisz' minden, mit maga körül látott s hallott, csak még inkább megerősíté őt csalódásaiban; — s hány embernek boldogsága, sokkal idősebb s tapasztaltabb embereké, nem épül hasonló alapokon? De épen azért e boldogság nem tarthat sokáig, s néném nem érte el tizenhatodik évét, midőn az ellentétet észrevevé, mely igényei s helyzete között létezett.

Mióta e családban élek, sokat hallottam a pénzaristokratia ellen. Egyik elmondja, hogy e vagy ama tőzsér oly lovakon jár, melyeknek nemzetségfája jobb, mint gazdájoké; más egy bankárt ismer, ki minden grófnak kölcsönt ad, csak hogy vele per tu legyen; a harmadik a gazdag báróné fölött elméskedik, ki termeinek bútorzására ezreket költött, s estélyeket és tánczvigalmakat ad, melyeken a háziasszonyon kívül az egész világ otthonosnak érzi magát; mindenki tud egy-egy adomát a felfuvalkodásról, melylyel e nevetséges emberek a jobb körökbe tolakodnak, mintha pénzök születésöket pótolná. — Nem éltem e körökben, s azért nem tudom, mennyiben helyesek ezen állítások. Kevés tapasztalásaim után nekem úgy látszik, hogy azon előítélet, mely az első szerzők ellen létezik, legfölebb a második nemzedékig tart, hogy később az arany nem veszt semmit fontosságából még a legjobb társaság szemében sem, bármely sötét bányából vagy iszapos folyóból került; de ha igaz is, hogy a pénz a születést nem pótolhatja: a születés épen úgy nem pótolhatja a pénzt, még a legjobb társaság körében sem, s ki gyalog jár s néha elviselt kabátban jelenik meg, fényesebb körökben bizonyosan nem mint hasonlójuk fog elfogadtatni, ha ezek csupa kamarásokból s

máltai vitézekből állanának, s ő maga száz okmánynyal bizonyíthatná be, hogy elődei mind aranyos pánczélban jártak s egész lovas seregeket vezettek a csatába. — Legalább nagynéném fiatalságában ez így volt, s nem hiszem, hogy a világ azóta e tekintetben sokat változott volna.

Az öreg Ferencz úr mindezt nem vette szivére. Négyszáz hold esküdtnek szép birtok. Az öreg úrnak nem voltak fiai, s neki úgy látszott, hogy Mariskája, kinél a megyében — mint mindenki tudja — nincs szebb leány, s kire nevét, a régi várat és az egész birtokot per és adósság nélkül hagyhatja, fényes szerencse bárkinek is; de nagynéném maga, mióta a vármegye székhelyén az új főispán installatióján megfordúlt, nem nyugodhatott meg a gondolatban, hogy apja s az egész Kintornyai család a mai világban oly alacsony helyzetet foglaljanak el, míg olyanok, kik valaha a nagy családnak követői voltak, most még apjával is leereszkedéssel szólnak.

— Föl se vedd, — mondá az öreg úr, ki mióta leánya felnőtt, kedvenczének jövőjére gondolva, mindenről megfeledkezett, még a Kintornyaiak múltjáról is, — föl se vedd. Ha férjhez mentél, te is kastélyban lakol, s négylovas hintón jársz körül. Ismerem e világot! Ily szép leányt s hozzá egy Kintornyait s birtokoddal, nem soká hagynak e pártában. Belőled is nagyságos asszony lesz s úgy fogsz élni, mint azok, kik ott a nagy házat lakták. Mi, fájdalom, nem építhetjük föl. — De nagynénémet mindez nem nyugtatta meg, s ő mindamellett nem látta át, mért ne építhetnék föl végre a Kintornyaiak is a nagy házat. Hisz' mindazon új családok nem szerezték-e birtokukat, mialatt az egykor hatalmas nemzetség mindig mélyebbre sülyedt, s mi nekik sikerült, miért ne sikerülhetne a Kintornyaiak-

nak is, ész, szorgalom, takarékosság által. Csak akarni kellene. S nagynéném akarni kezdett tizenhat éves korában. Nem oly hatalmasan, mint őt később akarni láttuk; mert kétségtelen, hogy semmi sem erősödik annyira gyakorlat által, mint épen akaratunk; de akarni lelkének egész erejével, hogy a vár ismét felépűljön s a Kintornyai család azon állást foglalja el, mely őt multjánál fogva megilleti.

Tizenhat éves korunkban legnagyobb föltételeink álmok, melyek nem fárasztanak el. Képzeletünkben életünk óriási feladatával foglalkozunk, s édesen pihenünk az alatt. Hisz' oly hosszú az élet, miért sietnénk? De nagynéném fényes ábrándjait már akkor is komolyabban vevé. Neki úgy látszott, hogy e jószágnak jövedelmeivel sokat lehetne tenni; s míg egyrészről azon iparkodott, hogy a bútorok jobb elhelyezése s a családi képek felakasztása által, melyek eddig a padláson hevertek, a szerény ház úriasabb kinézést nyerjen, egyszersmind a háztartásban a legnagyobb takarékosságot hozta be.

Nagynéném ebben felűlmúlta mindazokat, kiket életemben ismertem; — s kétlem, hogy e könyv olvasói közt egy legyen, ki a nagy mesterségben: kevésből sokat csinálni — mi minden gazdasszonykodásnak főtitkát képezi — vele mérkőzhetnék; s mégis sokszor hallám tőle, hogy a gond, melylyel végnapjáig a legkisebbet, minek még hasznát veheté, félre tette, s a legapróbb kiadásra is hosszú megfontolás után határozta el magát, neki pazarlásnak látszik, ha fiatal korára gondol vissza. — Akkor fiatal eszem találékonyabb volt — beszélé többször — mind a szerzésben, mind a megtakarításban. Mindennap új jövedelmi forrásokat fedeztem fel. Becseréltem gyümölcsöt búzával, elviselt ruhámat tojásokért, s a vajjal és tejföllel egész keres-

kedést űztem. Kinek a szomszédban valamire szüksége volt, csak hozzám jött, s ha édes apám néha dörmögött is, házunk tisztességesebben nézett ki, s én boldognak éreztem magamat, midőn nagy gonddal tőkémet számolgatám. Úgy látszott, mintha minden tojással, melyet eladok, a kintornyai várnak falai magasabbra épűlnének. — A takarékosság bennem valóságos szenvedélylyé vált.

Meddig tartott volna e szenvedély, nem tudom. Annyi bizonyos, hogy — mit számtalanszor észrevettem — a fösvénység nem tartozott nagynéném természetes tulajdonai közé. Lelke emeltebb, szive nagyobb vala, semhogy a pénzszomj azt eltölthetné, s ha mégis ez adott irányt életének, s Kintornyai Mária emléke a vidékben, hol élt, a legfukarabb teremtés gyanánt tartatott föl, ennek okát különös körülményekben kereshetjük, melyekről jövő levelemben fogok szólni.

U. i. Történetem igaz, de talán nem is szükséges mondanom, hogy a személyek s helyek neveit megváltoztatám, s tulajdonkép csak ebben áll költészetem, s ez is elég nehezemre esik, mert egész életemben az volt szokásom, hogy a dolgokat saját nevökön nevezzem meg. — Ön regénynek nevezte leveleimet, — hagyján, így legalább jogszerűnek találom eljárásomat, s ha íratom által nem csinálok is nevet magamnak: abban kereshetem vigasztalásomat, hogy mindazok, kik elbeszélésemben előfordúlnak, nevöket nekem köszönik.

ÖTÖDIK LEVÉL.

Azt irtam utolsó levelem végén, hogy a takarékosság, melyben nagynéném mindazokat felűlmúlta, kiket ismertem, nála nem természetes hajlamának, hanem különös körűlményeknek volt következése. S egy asszony

életének különös körülményei mindig szerelmének történetéből folynak. Így volt s így lesz az mindig, s ha főkép fiatal korunkban, midőn a nagynéni szigorú arczára nézünk, s bölcs oktatásait végig hallgatjuk, alig képzelhetjük magunknak, hogy a vonások kifejezése egykor nyájasabb lehetett, ez mégis úgy van, s eljő az idő, mikor a legfiatalabb, ki e följegyzéseimet olvassa s kétkedve nagynénjére néz, át fogja látni, hogy igazat mondok. — Mind e fák, melyek ablakom előtt száraznak látszanak, s csak a hó terhe alatt hajlanak meg, egykor virágoztak; s e gondolat szomorító, de vigasztaló is. — Életünk csupa töredék, egyes lapok, melyekre különböző dolgok jegyeztetnek föl; de végre is mindezt egy eszme vagy érzés köté egybe, s ez, mi jobb férfiaknál többnyire a dicsvágy, nálunk a szerelem. Szép, fényes kapocs, néha azonban elég kemény mindamellett. — De térjünk vissza nagynénémhez.

Minden takarékosság mellett, melyet a főesküdt fiatal leánya a háztartásba behozott, a kintornyai kuria azért igen szerény falusi lakás maradt, s a legtalálékonyabb ész sem eszközölheté azt, hogy az alacsony szobák úri termeknek látszassanak. Az ősök képeinek arany keretei, úgy, mint az egész kör, hol egykor mozogtak, rég nem fénylettek többé. Nagynéném érezte ezt, s néha elbúsult, de csak hogy új tevékenységre serkentve, még több hévvel folytassa gazdálkodását; s ő mindamellett szerencsésnek érezte magát. Hisz a gazdaság haladott, a szomszédban nem volt úriasabban tartott kuria, s azok között, kikkel Kintornyán találkozott, mégis apja volt az első, a főember. A megye székhelyén csak ritkán fordúlt meg, s itt szépsége miatt az esküdt leányát is hódolók vették körül, úgy hogy a különbséget, mely közte s a megye kisasszonyai közt létezett, észre sem vevé.

De mindez megváltozott, midőn a vicispán fia a

kintornyai járásban főbírónak választatott, s mint szomszéd, s nagynéném atyjának tiszttársa, a csöndes kuriában mindennapossá vált.

Régi dolgokról írok, olyanokról, melyek születésem előtt csaknem negyven évvel történtek, s így olvasóim nem várnak részleteket. Leírhatnám Várkövy István szépségét s egyéb tulajdonait, s leírásom valószinűleg ép oly hasonló lenne a valóhoz, mint másoké; de föltettem magamban, hogy e valóságos történetben szigorúan a tényekhez tartom magamat, s azért csak annyit mondok, hogy nagynéném ifjú szivének egész hevével szerette őt, híven s szenvedélyesen, mint jelleméhez illett, s hogy életében nem szeretett soha más férfiút. — Ez magában véve még nem bizonyít semmit. Meglehet, hogy ha nagynéném előbb mással találkozik, ki kevésbbé szép, eszes és bátor, ugyanazon érzéssel ragaszkodott volna ehhez is, hisz a tűznek nagysága nem a szikrától, hanem annak nagyságától függ, mi általa felgyujtatott; de azok után ítélve, miket tisztelt rokonomtól hallék, s a hír után, mely a megyében halála után fenmaradt, magam is azt hiszem, hogy Várkövy István kitünő és szolgabíró korában szeretetreméltóbb férfi lehetett, mint később, miután már vicispánná választatott, s hogy nagynéném hajlama izlés tekintetében is tökéletesen igazoltnak mondható.

Mindenesetre, ha a viszonyokat tekintjük, ezen hajlamában nem vala semmi meglepő. — Nagynéném eddig egészen elkülönözve élt. Atyján s néhány ismerősén kívül az öreg tiszteletes volt az egyedüli férfitársaság, melyet ismert, s ezen urak jó tulajdonaik mellett, s talán épen azokért, nem voltak igen mulatságosak. — Most, miután az alispán azon jószágot, melyet Kintornyán birt, fiának átadta, ez a kuriát, mely egykor szintén a Kintornyaiak valamely ágának tulajdona volt,

de hosszú ideig tiszti lakúl használtatott, helyreigazíttatván, itt telepedett le, s mint buzgó szolgabíróhoz illik, mindig esküdtjével együtt volt található, s pedig többször ennek házánál, mint a járásban. Bámulhatjuk-e, ha nagynéném, ki Várkövynél soha szeretetméltóbb fiatal embert nem látott, s ki atyjától is csak a fiatal főbírónak dicséretét hallá, végre mindinkább feléje vonzódva, szerelmében naponkint boldogabbnak érezte magát?

Várkövy az esküdt leánya iránt, kivel naponkint találkozott, s kinek hajlamát észrevevé, szintén nem maradhatott közönbös, s az öreg főesküdt, ki főbíráját már vejének tekinté, megelégedéssel tekintett a jövőbe, már csak azért is, mert a házasság által a kintornyai birtok, melynek tetemes része e Várkövyek kezében volt, ismét egyesül. — Mindez érthető és természetes; de ép oly természetes, vagy legalább ép oly érthető az is, hogy az alispán fiának választását helyben nem hagyá, s midőn ez házasságról beszélt s szülőinek megegyezését kérte, a reménydús ifjat jól megszidta s Bécsbe küldötte, hol számára a kanczelláriánál hivatalt szerzett.

Valamint nagynéném boldog szeretetének történetét nem írtam le, úgy megkimélem olvasóimat a fájdalmak leírásától is, melyeken a szeretők keresztül mentek. — Mindez körülbelől nyolczvan esztendő előtt történt, de úgy hiszem, úgy folyt le, mint midőn én fiatal voltam, s mint jelenleg történni szokott, s mint ezentúl nyolczvan esztendővel is történni fog. Szerencsétlenek voltak mindketten; mondák, hogy e kínokat nem bírják el, s végre elbírták mindketten, csak azon különbséggel, hogy Várkövy, talán hogy fájdalmának terhét, melyet nagyon is nehéznek talált, megoszsza, később megházasodott, s hogy nagynéném hajadon

maradt s azon gyűlöletben kereste vigasztalását, melylyel egykori kedvese s ennek egész családja iránt viseltetett. Csak az öreg főesküdt nem üdült fel bajából.

A gondolat, hogy van valaki a világon, ki Mariskáját menyének nem óhajtja, hogy van egy állás, melyre az ő leányát érdemetlennek tartják, azt, ki a legtisztább Kintornyai vérből származik, ki az ősi várat örökölni fogja s kinek elődei saját zászlaik alatt harczoltak, míg mások, kik reá most lenéznek, talán parasztok voltak: e gondolat megölte a becsületes öreget. Egy év múlva a megye legrégibb esküdtje helyett Kintornyán csak a vörös márvány kőtábla vala található, melyet nagynéném a templom ajtaja mellé befalaztatott s melyen a Kintornyaiak czímere alatt — egy szétterjesztett sasszárny s fölötte három csillag — az elhunytnak neve s egy pár vers vala olvasható: talán a mi a versmértéket illeti, nem tökéletes, de melyben a dicséret s fájdalom, melyről szól, az utolsó betűig mind igaz.

Nagynéném aggkorában is szeretettel emlékezett apjáról, s mindig mélyen meghatva beszélt haláláról; de e kínos emlékeken s a vörös táblán kívül, melyet a templom ajtaja mellé befalaztatott, még maradt valamije Kintornyai Máriának, mit tőle az idő el nem vehetett: azon elkeseredés, melyet tapasztalásai szivében hagytak.

Tulajdonkép csodálatos, hogy vannak emberek, kik azt, mit a bibliában Ádám és Évának kiűzetéséről a paradicsomból olvastak, el nem hiszik. Hisz' csaknem mindenikünk hasonló kínokon ment keresztül, s az érzés, melylyel az ember anyja boldogságának tanyájára visszagondol, körülbelül ugyanaz lehetett, melylyel minden leány, midőn a világgal komoly érintkezésbe jő, csöndes házi köréről emlékezik. Mindig fájdalmas érzés ez. Maga az, hogy oly körbe léptünk, mely nem egészen a mienk, hol a nagyobb rész közömbösen néz

reánk, s hol oly dolgok vannak, melyektől őrizkednünk kell, kínzó nyugtalansággal tölti el lelkünket. Azon pillanatban, melyben gyermekségünk csöndes hajnala után napunk első sugarai elterjednek, feltűnnek az első árnyékok is és szivünk elszorúl.

E fájdalmas érzést senki sem kerülheti ki egészen; s kit a világ legnyájasabban fogad, egyideig legalább idegennek érzi magát, s nehezen barátkozik meg a gondolattal, hogy olyanokkal él, kikkel nem kell, kikkel nem szabad barátkoznia. De szegény nénémet első pillanatban durva kezekkel ragadta meg az élet, szétépve boldogságát, minden reményét, minden érzését; mit szenvedhetett ő!

Nagy csapásokat, olyanokat, melyeknek hallására a világ eliszonyodik, melyek által ezerek előtt sajnálat, tisztelet tárgyaivá válunk, eltűrhetünk. A szerencsétlenség, mely oly nagy, hogy el nem viselhetjük, feltart bennünket; nagyságával emelkedünk mi is, és ritka, ki alatta leroskad. De azon bajok, melyekért nem sajnál senki, mert általánosak, melyeket nem panaszolhatunk el senkinek, mert százezren ugyanazokon mentek keresztül, melyekre gondolva arczunkat pirúlni érezzük: ezek fájnak.

Abban, mi nagynénémmel történt, tulajdonkép semmi rendkívüli nem volt. Hogy egy gazdag alispán nem engedé, hogy fia egy szegény esküdt leányát vegye el, azt az egész világ természetesnek fogja találni. Ő maga is előre láthatta volna, s megfoghatlan, hogy az öreg Kintornyai csak egy perczig is mást gondolhatott; de kisebb volt-e azért a kín, melyet nagynéném érzett, s a keserűség, mely szívét eltölté? — Szerette Várkövyt, s a gondolat, hogy tőle el kell válnia, mindig fájdalmas lett volna. Ha jegyese meghal, sőt ha őt könynyelműségből elhagyja, sírt volna, — de most, midőn

eszébe jutott, hogy az akadály, mely boldogságának útjában áll, szegénységében, alacsony állásában fekszik, melyben mások, mert gazdagabbak, reá lenéznek, s hogy az egész világ ezt természetesnek találja, s a jobbak is nem sajnálnak mást, mint a balgatagságot, melylyel saját állásáról megfeledkezett: nem kellett-e gyűlölnie nemcsak azt, ki őt ily szerencsétlenné tevé, de az egész világot, mely érzéketlen egykedvűséggel nézi keserveit?...

Nagynéném főjellemvonása a büszkeség vala, s épen ebben érzé halálig sértve magát. Más ily viszonyok alatt elkeseredve visszavonúl az élettől s lemond; őt a szenvedés csak küzdeni tanítá. — Nem voltam tizennyolcz esztendős, mikor az embereknek s a pénznek becsét ismerni tanúltam — ezt mondá többször; — e két ismerethez mások is egyszerre jutnak. Láttam, hogy családunk koldús, s hogy míg a Kintornyaiak azok lesznek, mindenki lábbal taposhatja, föltettem magamban, hogy nyomorúságos helyzetünknek véget vetek. Magam nem veszem hasznát, de legalább a nevet, melyet viselek, ezentúl senki se mondja ki megvetéssel. — S e gondolatnak volt szentelve élete.

Mindjárt apja halála után egy távoli rokonát fogadta házához, kit gondnokának választott, s kit tulajdonkép ispánjának használt. Egyedűli törekvése az vala, hogy vagyonát szaporítsa. Minden fáradság, minden nélkülözés könnyűnek látszott, ha e czélhoz vezethetett, s nem múlt tíz év, midőn Kintornyai Mária a határban fekvő ősi birtoknak egy részét visszaváltva, már a vagyonosabb hajadonok közé számíttatott.

A kérők nem hiányoztak, sok úri ember, ki a boldogúlt esküdttel félvállról beszélt, most nagy tisztelettel koczogott háza ajtaján, de a büszke hajadon kérlelhetlen maradt.

Magánosan akart élni, hogy egészen czéljának élhessen, s férj helyett a Kintornyaiak közül egy fiút választott magának, kit arra neveltetett, hogy segéde legyen.

Ne gondolja senki, hogy a választásnál szivét követte. Szegény Márton bácsiban — kit jól ismertem — nem volt semmi szeretetreméltó. A kis vézna ember kissé púpos hátával s kancsal szemével gyermekkorában sem lehetett oly személyiség, kihez vonzódva érezzük magunkat. De a Kintornyaiak között ő volt az egyetlen gyermek, kit apja iskoláztatott; a fiú a pataki collegiumban, mint a tiszteletes mondá, nagy tehetségnek adta jelét s nagynéném felfogadta tizenhét éves korában, hogy belőle segédet nevelhessen. A három vasláda, melyben a család okmányai tartattak, mint édes apjától s később az ügyvédtől hallá, kivel tanácskozott, kincseket foglalnak magukban. De ember kell, a ki azokkal élni tud. — A Kintornyaiaknak ügyvédre vala szüksége, s ez az, mire Mártont választá; s ámbár takarékossága naponta növekedett, e fogadott gyermekének nevelésére nem kimélt semmi költséget, míg végre czélját elérte. Kintornyai Márton már fiatal korában a legkitünőbb ügyvédek egyike lőn, eltelve az eszmével, melyre neveltetett, ugyanazon lelkesedéssel dolgozva a feladaton, melyet nagynéném életének kitűzött: hogy a Kintornyai család régi fénye helyreállíttassék.

Egyéb rokonaiért nagynéném nem tett semmit. Segítette inségökben, mint más szegényeket, többre nem számolhattak. Ő a családnak élt s nem törődött az egyesekkel. — Majd vagyonos lesz valaki halálom után, egy Kintornyai mindenesetre; de melyik? az attól függ, hogy melyik arra való, hogy nevünket becsülettel képviselje.

Hogy nagynénémnek nem sok barátja volt, hogy az egész család egyre panaszkodott ellene, s a környék

a legcsodálatosabb adomákat beszélte fukarságáról, igen természetes. Ő jól tudta, de nem bánta mindezt. — Ki az élet minden örömeit egy czélnak áldozza fel, annak azon tudat, hogy czéljához közeledik, helyrepótol minden egyebet, s kevés ember van a világon, ki ezen elégtételt oly mértékben élvezte, mint ő.

Évről évre növekedett birtoka, s évről évre nagyobb arányban. — Mily eszközök által, nem tartozik ide. Vagyonának alapját a takarékosság vetette meg, s ő nem mulasztott el semmit, hogy azt növelje. Árendált, zálogba s örök áron vett, pénzt kölcsönzött, marhával kereskedett, pálinkát égetett, s ezalatt Kintornyai Márton egyre kezdé s folytatta a jószágkiváltási pereket, tractált, egyezségeket kötött s nagynéném minden dolgaira felügyelt mint ügyvéd, sok pénzt szerezve magának, melyet hasonlólag jószágok vételére vagy kiváltására fordított. Úgy látszott, hogy a sors, mely őt más örömöktől megfosztotta, ebben kárpótlást akart nyújtani s minden vállalata sikerült. Maga mondá többször, hogy e részben rendkívüli szerencséje volt. — Minden, a mihez fogott, sikerült, s így történt, hogy mire ötvenedik évét elérte, több vagyont gyűjtött, mint mivel két század óta bármily Kintornyai birt, s hogy gazdagságáról a vidékben mesés dolgokat beszéltek. — Nagynéném ezalatt a régi kuriában maradt, a régi képekkel s bútorokkal. Magánosan, csak a tiszteletest, a megyei orvost, ügyvédet s a tiszteket fogadva házában, kik által számos jószágait kezeltette. Kizárólag vagyona növelésének élt, s e szenvedélye a siker által csak még erősebbé vált.

Voltak pillanatok, midőn az a gondolat villant meg eszében, hogy végre azt, mit annyi fáradsággal szerzett, maga is élvezhetné, fölépítve az őslakot s házat tartva, minő a Kintornyaiakhoz illik. — Egy félóráig elmerengett ábrándjain, s átnézett a romokra, melyek udvarában

álltak; de ekkor ismét tervei jutottak eszébe, a jószág, melyet vételre ajánlottak, a per, melyet a Kintornyaiak egy századig folytattak s melyben most végitéletet vár; ha ez kedvezőleg dől el, pénzre lesz szüksége, mivel az uradalmat, melyet ősei birtak, kiváltsa, — s nagynéném fényes ábrándjait elűzte magától. — Még nem jött el az ideje — így szólt magában. A kintornyai várat más épitse föl, ki elég gazdag lesz, hogy azt tisztességesen fentartsa. S az öreg hajadon ismét leveleibe vagy számadásaiba mélyedett, melyekben életének feladását s egyedüli örömét találta.

Ilyen vala nagynéném, midőn négy éves koromban házához fogadott.

HATODIK LEVÉL.

Épen leültem, hogy utolsó levelemben félbenszakasztott történetemet folytassam, mikor a postát hozták, s vele hírlapokon kívül egy levelet kedves Klárikámtól, s mióta ezt elolvastam, nem tudok másra gondolni. — Leírom ön számára, — nem arra való, hogy kinyomassa, — de legalább megmutatom, hogy nem tunyaságból halasztottam történetem folytatását továbbra, s ön megismerkedik a kedves teremtéssel.

— Kedves Mari néni!

Húsz esztendő óta vagyok a házban, s az egész család így nevez. A grófné is, ha rólam szól. De Klárikámnál ez nem puszta megszokás, nála szívből jó. S tudom, ha rokona volnék, nem szerethetne inkább.

— Kedves Mari néni!

Ha haragszik rám, azt nem veszem rossz néven. Oly régen vagyunk itt, s én mindössze csak kétszer írtam, s akkor is oly röviden, hogy pirúlva küldöm el leveleimet,

mert igéreteimre emlékeztetnek, hogy sokszor s hosszasan fogok írni. Föl is tettem magamban, de nem volt időm. — Reménylem, ma szerencsésebb leszek. Anyám s Margit látogatásokat tesznek, s míg visszajönnek, sokat írhatok, legalább annyit, hogy ön tudni fogja, hol töltjük napjainkat, mióta a városba jöttünk. — Ne gondolja, hogy a gazdasággal van sok dolgom. Ezt itt a szakács és komornyik vezeti, de azért mégsem marad időm az írásra. Reggel mesterek jönnek. Délben reggelizünk. Azután látogatásokat teszünk s fogadunk. Erre szinház s szinház után estély, úgy hogy alig marad idő az öltözködésre, s ez nem oly könnyű dolog, főkép ha a franczia fodrász néha elkésik, mit még rossz néven sem vehetünk, miután az egész várost szolgálja. — Mindez könnyűnek látszik, s talán az lehet, de néha mégis nehezemre esik, s vannak órák, mikor azt hiszem, hogy otthon jobban érezném magamat, még akkor is, ha gouvernanteunk — ki most elment — ismét visszajönne s hosszú leczkéit kellene hallgatnom. — Ott legalább ablakunk előtt áll a nagy almafa, s fölnézve könyveimről, a virágos ágakat látnám, s néha a fülmilék éneke hangzanék a leczke közé. De ne gondolja azért, hogy rosszúl érzem magamat, sőt igen jól mulatunk és mindent sokkal szebbnek találtam, mint gondolám. Csak a sok öltözködés ne volna s a látogatások, miknél rosszabb találmány nem lehet a világon. — Mert az egész világ egy órában teszi látogatásait, s így sokszor történik, hogy órákig kocsizunk körűl, s alig találunk három embert odahaza. Mialatt mi náluk jártunk, ők nálunk hagytak látogatójegyeket, úgy hogy az egész sétakocsizássá válik, mely az utczákban nem jó s igen hideg mulatság. — De az emberek igen kedvesek. Eleinte furcsának látszik, hogy tulajdonkép mind egyformán szeretik az embert, de később azt is megszokjuk, s az

érdek, melyet mindannyian mutatnak, jól esik, habár nem foghatjuk is meg okát. — S van itt több igen kedves asszony s leány és egy pár valóban érdekes férfi is. — A többek között bizonyos Kintornyai Kálmánnal ismerkedtem meg. — Mikor bemutatták s nevét hallottam, mindjárt a sok monda jutott eszembe, melyet ön nekem a kintornyai várromról beszélt, s főkép a kisértet, mely, ha a családot veszély fenyegeti, a nagy tornyon mutatja magát; pedig Kintornyai úr külsejében nincs semmi, mi kisértetre emlékeztetne. Magas, férfias alak, fekete hajzat- s szakállal, s mi legfőbb, jókedvű s mulatságos. Most jött vissza külföldről, s igen érdekesen szól utazásáról. Azt mondják, nagy vagyona van. Az emberek beszélik, hogy a régi család, melytől származott, egészen elszegényedett, s hogy egy vén nagynénje s nagybátyja mindent visszaszereztek — még többet, s ezt mind apjára hagyták; de annyi bizonyos, hogy igen érdekesen beszélget s talán legjobban tánczol, s ez a farsangban fődolog, mert megvallom, az estélyeken mégis akkor mulatok legjobban, ha tánczolunk. — A beszélgetés szintén kedves dolog, főkép ha néhány barátnémmal együtt vagyok; de nagyobb társaságban a beszélgetés végre is mindig valaki ellen fordúl. Az öreg Saskövy gróf minap ugyan azt mondta, hogy minden ember vigasztalhatja magát azzal, hogy ő is a társaságok mulattatásához járul, legalább akkor, ha jelen nincs, s a többiek vele töltik idejüket; de nekem ez nem tetszik, főkép, mert épen oly jóizűen nevetek, mint a többiek, s ha magamban érzem, hogy az nem jó s föl kellene lépnem védelmére, nem merek szólani s többnyire nem is jut eszembe semmi. — Legjobb a táncz, akkor mindenik úgyis mulat s nem keres időtöltést mások hibáiban, s ha másnap az estére visszagondolunk, csak a kedves zene hangzik füleinkbe, melynél oly vígak

voltunk. — — — De szeretném, ha Mari néni itt lehetne, hogy csak egyszer látna felöltözve. — Talán nem is ismerne rám s nem találna szépnek. A fodrász csodálatosan szétfésüli hajunkat. Fölfodorítja ég felé s minden oldalról szélylyel fésüli, az egész boglyasan s úgy néz ki, mintha kétszer oly nagy fejem volna, mint közönségesen; a ruha is hosszabb, mint kellene, uszálylyal járunk, s a tánczosok, bármint vigyázzanak, főkép a csárdásban, mindig rálépnek; de mind így öltözködnek, s egészben véve szép is az, csak meg kell szokni, főkép szépek a virágok; rájok nézve fogadni lehetne, hogy most hozták a kertből, pedig mind Párisból jő. Elhozom magammal s akkor maga ítélhet. Tegnap rózsákkal volt ruhám földiszítve, ma gyöngyvirágokat veszünk s az Margitnak még jobban áll. Tegnap reggelig tánczoltam, de épen nem vagyok elfáradva, s alig várom az estét; csak a fodrász ne késsék el, mert az első négyesre Kintornyai kért fel, kivel tegnap a cotillont tánczoltam. De épen most hallom a kocsit. Anyám haza jött s be kell fejezni levelemet, elég hosszú, de nem sok okos dolog lesz benne. Gondoljon sokszor rám. — Jól mulatok, de azért mégis jó lesz, ha szép kertünkben ismét együtt járunk körül. Klárija.

Most, miután a levelet ön számára leírtam, alig értem, miért gerjesztett föl elébb annyira, s mégis, ha a kedves gyermekre gondolok, szívem elszorúl. E kör nem neki való. — Mintha a mesterséges virágok közé — melyekről levelében szól — egy friss rózsát vegyítenének, mely csak abban különbözik a többitől, hogy hervadni fog, ilyennek látszik nekem. Annyi hittel lép az életbe — mennyi csalódás vár reá, — s mit nem adnék, hogy őt ezektől megoltalmazzam, hogy a kedves gyermeket boldognak lássam!

Több mint húsz éve, hogy a házba jöttem. A grófnénak egy nagynénje kért föl, hogy a gazdaságnak vezetését magamra vállaljam, s a grófné fiatalsága, jelleme, mely könnyen ragaszkodik s az elhatározást szivesen másra bízza, részben talán az is, mert kis vagyonom által bizonyos függetlenséggel birtam, úgy hozták magukkal, hogy e másképp büszke család alárendeltségemet soha nem érezteté. — Mint barátnéval, úgy bántak velem, s az levék. Annyira magánosan álltam a világban, hogy szivemnek jól esett, ha valakihez ragaszkodhatik, s ez idegen háznép családommá vált. Megosztám örömeit-bánatát, s a világon nincs hely, hol magamat e körön kívül otthonosnak érezném. A grófné fiatalabb korában sokat betegeskedett. Több évig fürdőben tölté a nyarat, s néha, szintén egészsége miatt, a városba ment s akkor gyermekeit nálam hagyta. Határtalan bizalma vala hozzám, s később is, mikor a franciák jöttek a házhoz, a gyermekek többet voltak velem, mint a nagyműveltségű idegenekkel, ki valamennyi egy nyelven beszélt s meglehet igen szépen, de más-más szeszélylyel kínozta a házat, s hála Istennek, mind oly rövid ideig maradt, hogy a gyermekek nem ragaszkodtak hozzájuk. — Főkép Klári simult hozzám. Az első pillanattól, nem tudom miért, szivem inkább vonzott feléje. — Szeretem, mintha leányom volna, mert ha reá gondolok, szivemet aggodalom tölti, aggodalom s reménység, mint az anyáét, ki, midőn a pillanat eszébe jut, melyben leányától el kell válnia, szivét szorúlni érzi, s mégis alig várhatja azt; mert a percz, mely neki oly keserves, leánya életének fénypontja lesz. Többször eszembe jutott már életemben, hogy az örömkönyeket bizonyosan valamely anya találta fel, midőn leányát kiházasítá. Kínos boldogságát csak ily könyek fejezhetik ki.

De hol tévelygek! Klárika levele mily gondolatokhoz vezetett, s miért ez aggodalom most? Vagy nem feltünő-e, hogy a férfiak között, kikkel találkozott, csak Kintornyai Kálmánt említi? Igaz, eleget beszéltem neki Kintornyairól, s nem csoda, hogy e név feltünt neki; de nem említi-e kétszer levelében s mindig dicsérve, míg a többiekről nem is szól; s ha mégis érdekkel viseltetnék iránta? Kintornyai gazdag — állása fényes — ha csakugyan oly kitünő ember — — — ha elérhetném — — —

Nevessen ki ön vagy sajnáljon, de mióta e lehetőség eszembe jutott, nem tudok másra gondolni — — — s azután mondja még valaki, hogy a vén gazdasszonyban nincs poesis! Kiben nincs, ki szeretni tud?

De össze-vissza beszélek, jó, ha nem is írok tovább. — jövő hétig talán nyugodtabb leszek, s akkor majd folytatom történetemet. Önnek szokni kell ily félbeszakításokhoz. — Rendes író előre elkészíti tervét s ahhoz tartja magát; én csak szivemet követem, s az talán ép oly baj az irodalomban, mint az életben; de talán a kritikusok engedékenyebbek lesznek egy vén gazdasszony iránt.

Mondja nekik, ha nem bántanak, a jövő gazdasszonyi kiállításra czukorban főzött meggyet és fűszeres diót küldök föl, különösen az ő számukra, s abból meg fognak győződni, hogy ha történetemet rosszúl adtam is elé s gondolataimat nem jól fejeztem is ki, legalább nincs oly savanyú s éretlen gyümölcs, melyet izletesen elkészíteni ne tudnék.

HETEDIK LEVÉL.

Eddig alig szóltam magamról. E hiba írónál ritkán fordúl elő, de azért mégis hiba marad. Mert mikép értse az olvasó éltem történetét, ha sem családi viszonyaimat, sem azon körűlményeket nem ismeri, melyek között az életbe léptem; hisz' ez határoz egész jövőnk fölött. — Az emberek nagy részének sorsa már akkor dől el, mikor születnek; a pont, hova a legnagyobb fáradság után juthatunk el, attól függ, honnan indúltunk ki, s azt senki sem választja magának.

De hagyjuk az okoskodást. — Szülőim szerény helyzetéről szólva, nincs szükség hosszú bevezetésre. — Atyám Vámhegyesen — mintegy két mérföldnyire Kintornyától — jegyző vala. Anyám született Kintornyai leány. — Szegények mindketten, de boldogok, mert — mint nagynéném mondá — szerették egymást, és szegény embernek nem sok kell, hogy megéljen.

Anyámra alig emlékszem. Alig töltöttem be negyedik évemet, mikor meghalt, s az egyedüli benyomás, mely megmaradt, a szomorú percz volt, midőn őt koporsójában kivitték s midőn a szomszédoktól hallám, hogy árva vagyok. — Nagynéném már akkor magához akart fogadni. Anyám keresztleánya volt, kit félig ő nevelt, s minden rokonai közt leginkább kedvelt; de apám azt mondá, hogy nem válhat meg tőlem, s egy vén rokont véve magához, magánál tartott.

Így múlt el ismét két év esemény nélkül. Atyám a helység dolgát végzé, a vén rokon a háziakat; én néha a szomszéd gyermekekkel játszottam, de többnyire magam voltam. Mindenkitől örökké csak azt hallám, hogy szegény árva vagyok, s ez elszomorított; legboldogabb óráim még azok voltak, ha apámnál lehettem. — Komoly, magas férfiú volt; nem játszott velem, nem

mondott meséket, de nekem jól esett, ha asztala mellett ült, s én a kemencze-padról írni láttam, vagy néha mellé álva, kezének mozdulatait követhetém, a mint sort sor után bevégzett, s én bámulva nézém a sötét betűket, törve fejem, mit jelenthetnek, — míg végre munkáját elhagyta s csöndesen megsímogatva hajamat, nevemen szólított. Szegény apám hangja s arczának egész kifejezése oly szomorú volt, s én mégis boldognak érzém magamat e pillanatban; hisz' ilyenkor tudtam, hogy bármit mondjanak a szomszédok, én nem vagyok árva.

De e boldogságom nem tartott sokáig. Egy őszi reggelen — úgy emlékszem, mintha tegnap történt volna — a vén rokon felköltött s mondá, menjek be apámhoz, mert éjjel vért hányt s rosszúl van. — Ágyában találtam, még halványabban, mint máskor. Csöndesen nevemen szólított, s midőn ágyához ültem, fejemre tette kezét mint közönségesen; de keze nehéz volt s észrevevém, hogy nehezen lélekzik. — Eljött a tiszteletes, a birák s később az orvos úr. Egy vagy kettő ágyánál maradt, a többiek a mellékszobába vonúltak, s ha atyám ágyát elhagyva, szintén oda menék, halk beszédeikből csak azt érthettem, hogy nagyon rosszúl van. Szivemet iszonyú aggodalom töltötte el. Kimentem a kertbe s imádkoztam, oly buzgón s ájtatosan, hogy úgy látszott, a jó Isten nem is tagadhatja meg kérésemet, s ha azután ágyához visszamentem, úgy tetszett, mintha jobban lenne. Kedves szeme mindig ugyanannyi szeretettel függött rajtam s abban nem volt változás.

Egész nap mellette voltam s csak mert szelid hangon ő parancsolá, feküdtem le éjszakára. Midőn harmadik reggel ismét ágyához jöttem, halva találtam.

Ismét eljött a koporsó, a szomszédok és a pap.

Hajamba fonták a fekete szalagot, talán ugyanazt, melyet anyám temetésén viseltem; rám adták a fekete kendőt, s a gyászkíséret kiment anyám sírjához s annak oldalára temette atyámat is. Csak most érzém, hogy igazán árva vagyok.

Mikor temetés után visszajöttem s láttam az asztalt, melyen most is atyám irásai feküdtek s a széket, melyen ülni szokott, s mindent úgy, mint máskor, csakhogy ő nem volt ott, s midőn eszembe jutott, hogy széles e világon ezentúl nincsen senki, ki kezét fejemre téve megsimogasson s kedves leányának nevezzen: leültem szokott helyemre a kemencze mellé és sírtam keservesen.

A nőrokon is sírt, jajgatva járt fel s alá a házban, s a szomszédok beszédes részvéttel támogatták bánatát; de e részvétben nem volt semmi, mi fájdalmam keserűségét enyhítheté. Hisz' ők nem apámat siratták s csak arról szóltak, mi történik velünk, sőt a vén rokon keserű panaszokra fakadt apám ellen.

A kamara üres, nincs annyi lisztünk és zsiradék, melyből csak új esztendeig kijöhetnénk, s ha a temetést ki kell fizetni, nem marad öt forint a házban, pedig neki mint jegyzőnek szép jövedelme lehetett volna; mások vagyont szereznek, de ő nem gondolt semmire s csak mindig írt, akár fizették akár nem, s így koldúsok vagyunk.

Nem értettem beszédeiket s mélyen sérté érzésemet, hogy apámról így szólnak; de a mit hallottam, mondhatatlan aggodalommal töltötte szivemet, s a gondolat, hogy koldusok vagyunk, mit az öreg rokon s a szomszédok mindegyre ismételtek, háttérbe szorítá még apám iránti fájdalmamat is. A koldus-gyermekek jutottak eszembe, kik húsvétkor a szomszédból helységünkbe jöttek s házunk előtt énekeltek; így láttam magamat

rongyos ruhában, egy darab kenyérért rimánkodva, s csak azon törtem fejemet, ugyan kihez megyek én koldúlni, miután apám meghalt, ki a szegénynek mindig adott valamit.

Végre az öreg rokon a szomszédasszonyokkal a konyhába ment, hogy valamit főzzön. Ajtón át most is hallám hangos beszédüket; de magam maradtam s szabadon átengedhetém magamat fájdalmamnak. — Apám asztalához mentem, leültem egy üres székre s kezemmel szemeimet eltakarva sírtam keservesen.

Egyszerre valaki fejemre tette kezét, épen mint apám szokta, ha megsimogatott, s halkan nevemen szólított.

Ijedten néztem fel, s előttem egy idegen asszony állt: nagynéném!

Sohasem felejtem a benyomást, melyet megjelenése tett reám. Nem ismertem őt. Anyám halála óta nem volt házunknál s rég elfelejtettem vonásait. De arczának kifejezése, a hang, melyen szólt, egyszerre megnyerte egész bizodalmamat.

— Szegény gyermek! — mondá nagynéném s hangja remegett.

Oly véghetlenül jól esett részvéte. Megfogtam kezét, ajkaimhoz szorítám és zokogtam. Ő mellém ült, szelíd szavakkal vigasztalva, s én elmondám neki egész szerencsétlenségemet. Hogy árva vagyok, sem apám sem anyám, s hogy az öreg rokon is mondta, hogy nem viselheti gondomat, mert ő is szegény s én koldus vagyok.

— Ne félj kis leány — mondá ő, — légy jó és becsületes. Az öreg Kintornyai néni elvisz magával s ő fogja viselni gondodat. Halálos ágyán megigértem szegény anyádnak s be fogom váltani szavamat. — S ezzel nagynéném vén rokonomhoz fordúlt, ki őt a szobába követé s tisztességes távolságban az ajtó mellett megállt.

— Rakja össze a kis leánynak ruháját s egyéb holmiját, ő velem jön Kintornyára.

— Csókold meg a nemzetes kisasszony kezét, — mondá a rokon, — ki rólad, szegény árváról gondoskodik és gondoskodni fog bizonyosan másokról is, kik most szintén nem tudják hová fordúljanak.

— Gondoskodjék mindenki magáról a mint tud, s ne támaszkodjék senkinek jóakaratára, mig két ép keze van, melylyel mindennapi kenyerét megkeresheti — mondá nagynéném komolyan. — A kis leányt magamhoz fogadom, ő vérem. Édes anyja keresztleányom volt, s megigértem neki, hogy gyermekének gondját viselem. Máshoz nincs közöm.

A vén rokon csak sóhajtott s arról morgott valamit, hogy más szegény emberek is vannak a világon, s hogy kinek az Isten sokat adott, annak nemcsak véréről kellene gondoskodnia. De nagynéném azon kérdéssel szakítá félbe sopánkodásait, vajon apám hagyatékának összeírása megtörtént-e már?

— Micsoda összeírás? — kérdé a rokon bámulva.

— Hát annak összeírása, mi a szegény boldogult notárius után maradt.

— Hiszen nem maradt semmi — sóhajtott a rokon. — Még annyi lisztünk és zsiradékunk sincs . . .

— Semmi? — kérdé nagynéném türelmetlenül — és e bútor, a ruha, mely ott az asztalon halomban fekszik; a falóra ott s az ezüst óra itt az asztalon, és ez semmi?

— Igen — jegyzé meg rokonunk alázatosan, — de nem maradt semmi pénz. Kiraktam az almárjomot s a ládát, hol írásait tartogatta és végre is csak itt az asztalfiókban találtam pár forintost, mely arra sem elég, hogy a temetést . . . .

— És ki bízta meg az asszonyt, hogy más ember

almáriomában pénzt keressen? — mondá nagynéném szigorú arczkifejezéssel.

— Mikor a notárius élt, — válaszolt rokonunk pityeregve, — Isten nyugtassa, s pénz kellett, ő maga mondta, hogy csak vegyem ki fiókjából. És most ....

— A boldogúlt notárius is jobban tette volna, ha pénzes ládájának kulcsát nem bízza másra, — szakítá félbe néném a szólót előbbi szigorú hangján. — Azért kár sírni — tevé hozzá nyájasabban; — én nem mondom, hogy a notárius pénzéből valamit elvett, nem is hiszem, hogy tette. De idegen pénzhez ne nyúljon senki; még akkor is bajba keveri, ha kölcsön adják. Ez sem a maga hibája, hanem a bíróé. Az ő kötelessége lett volna mindent lepecsételni és összeírni. — Menjen a falu bírájához s hívja el és mondja a tiszteletes úrnak is, kéretem, fáradjon ide.

Vén rokonunk sietve ment el s én nénémmel ismét magamra maradtam. Ő atyámnak az asztalon szétheányt ruháit rakosgatta rendbe, én a kemenczénél álltam s félve néztem reá. — Az éles parancsoló hang, melylyel csak imént beszélt, s arczának szigorú kifejezése megijesztett. Egy világért sem mertem volna szólni hozzá. Végre észrevett s félbeszakítva foglalatosságát, a kemencze-padra ült s velem beszélgetni kezdett. Első pillanatban alig mertem válaszolni; de arczának kifejezése ismét oly szeliddé változott, oly kedvesen szólt apámról, annyi érdekkel kérdezgetett, mit tanúltam, figyelemmel végig hallgatva az apróságokat, miket neki életemről beszéltem, hogy rövid idő múlva egész bizodalmam visszatért. — Az érzés, mely szívemet iránta eltölté, az első találkozásnál ugyanaz vala, melylyel iránta élete végnapjáig viseltettem. Határtalan bizodalom s mégis a félelemnek egy neme, melyet soha sem győzhettem le egészen.

— Rakja össze a kis leánynak ruháját s egyéb holmiját, ő velem jön Kintornyára.

— Csókold meg a nemzetes kisasszony kezét, — mondá a rokon, — ki rólad, szegény árváról gondoskodik és gondoskodni fog bizonyosan másokról is, kik most szintén nem tudják hová fordúljanak.

— Gondoskodjék mindenki magáról a mint tud, s ne támaszkodjék senkinek jóakaratára, mig két ép keze van, melylyel mindennapi kenyerét megkeresheti — mondá nagynéném komolyan. — A kis leányt magamhoz fogadom, ő vérem. Édes anyja keresztleányom volt, s megigértem neki, hogy gyermekének gondját viselem. Máshoz nincs közöm.

A vén rokon csak sóhajtott s arról morgott valamit, hogy más szegény emberek is vannak a világon, s hogy kinek az Isten sokat adott, annak nemcsak véréről kellene gondoskodnia. De nagynéném azon kérdéssel szakítá félbe sopánkodásait, vajon apám hagyatékának összeírása megtörtént-e már?

— Micsoda összeírás? — kérdé a rokon bámulva.

— Hát annak összeírása, mi a szegény boldogult notárius után maradt.

— Hiszen nem maradt semmi — sóhajtott a rokon. — Még annyi lisztünk és zsiradékunk sincs . . .

— Semmi? — kérdé nagynéném türelmetlenül — és e bútor, a ruha, mely ott az asztalon halomban fekszik; a falóra ott s az ezüst óra itt az asztalon, és ez semmi?

— Igen — jegyzé meg rokonunk alázatosan, — de nem maradt semmi pénz. Kiraktam az almárjomot s a ládát, hol írásait tartogatta és végre is csak itt az asztalfiókban találtam pár forintost, mely arra sem elég, hogy a temetést . . . .

— És ki bízta meg az asszonyt, hogy más ember

almáriomában pénzt keressen? — mondá nagynéném szigorú arczkifejezéssel.

— Mikor a notárius élt, — válaszolt rokonunk pityeregve, — Isten nyugtassa, s pénz kellett, ő maga mondta, hogy csak vegyem ki fiókjából. És most ....

— A boldogúlt notárius is jobban tette volna, ha pénzes ládájának kulcsát nem bízza másra, — szakitá félbe néném a szólót előbbi szigorú hangján. — Azért kár sírni — tevé hozzá nyájasabban; — én nem mondom, hogy a notárius pénzéből valamit elvett, nem is hiszem, hogy tette. De idegen pénzhez ne nyúljon senki; még akkor is bajba keveri, ha kölcsön adják. Ez sem a maga hibája, hanem a bíróé. Az ő kötelessége lett volna mindent lepecsételni és összeírni. — Menjen a falu bírájához s hívja el és mondja a tiszteletes úrnak is, kéretem, fáradjon ide.

Vén rokonunk sietve ment el s én nénémmel ismét magamra maradtam. Ő atyámnak az asztalon szétható ruháit rakosgatta rendbe, én a kemenczénél álltam s félve néztem reá. — Az éles parancsoló hang, melylyel csak imént beszélt, s arczának szigorú kifejezése megijesztett. Egy világért sem mertem volna szólni hozzá. Végre észrevett s félbeszakítva foglalatosságát, a kemencze-padra ült s velem beszélgetni kezdett. Első pillanatban alig mertem válaszolni; de arczának kifejezése ismét oly szeliddé változott, oly kedvesen szólt apámról, annyi érdekkel kérdezgetett, mit tanúltam, figyelemmel végig hallgatva az apróságokat, miket neki életemről beszéltem, hogy rövid idő múlva egész bizodalmam visszatért. — Az érzés, mely szívemet iránta eltölté, az első találkozásnál ugyanaz vala, melylyel iránta élete végnapjáig viseltettem. Határtalan bizodalom s mégis a félelemnek egy neme, melyet soha sem győzhettem le egészen.

— Rakja össze a kis leánynak ruháját s egyéb holmiját, ő velem jön Kintornyára.

— Csókold meg a nemzetes kisasszony kezét, — mondá a rokon, — ki rólad, szegény árváról gondoskodik és gondoskodni fog bizonyosan másokról is, kik most szintén nem tudják hová fordúljanak.

— Gondoskodjék mindenki magáról a mint tud, s ne támaszkodjék senkinek jóakaratára, mig két ép keze van, melylyel mindennapi kenyerét megkeresheti — mondá nagynéném komolyan. — A kis leányt magamhoz fogadom, ő vérem. Édes anyja keresztleányom volt, s megigértem neki, hogy gyermekének gondját viselem. Máshoz nincs közöm.

A vén rokon csak sóhajtott s arról morgott valamit, hogy más szegény emberek is vannak a világon, s hogy kinek az Isten sokat adott, annak nemcsak véréről kellene gondoskodnia. De nagynéném azon kérdéssel szakítá félbe sopánkodásait, vajon apám hagyatékának összeírása megtörtént-e már?

— Micsoda összeírás? — kérdé a rokon bámulva.

— Hát annak összeírása, mi a szegény boldogult notárius után maradt.

— Hiszen nem maradt semmi — sóhajtott a rokon. — Még annyi lisztünk és zsiradékunk sincs . . .

— Semmi? — kérdé nagynéném türelmetlenül — és e bútor, a ruha, mely ott az asztalon halomban fekszik; a falóra ott s az ezüst óra itt az asztalon, és ez semmi?

— Igen — jegyzé meg rokonunk alázatosan, — de nem maradt semmi pénz. Kiraktam az almárjomot s a ládát, hol írásait tartogatta és végre is csak itt az asztalfiókban találtam pár forintost, mely arra sem elég, hogy a temetést . . . .

— És ki bízta meg az asszonyt, hogy más ember

almáriomában pénzt keressen? — mondá nagynéném szigorú arczkifejezéssel.

— Mikor a notárius élt, — válaszolt rokonunk pityeregve, — Isten nyugtassa, s pénz kellett, ő maga mondta, hogy csak vegyem ki fiókjából. És most ....

— A boldogúlt notárius is jobban tette volna, ha pénzes ládájának kulcsát nem bízza másra, — szakítá félbe néném a szólót előbbi szigorú hangján. — Azért kár sírni — tevé hozzá nyájasabban; — én nem mondom, hogy a notárius pénzéből valamit elvett, nem is hiszem, hogy tette. De idegen pénzhez ne nyúljon senki; még akkor is bajba keveri, ha kölcsön adják. Ez sem a maga hibája, hanem a bíróé. Az ő kötelessége lett volna mindent lepecsételni és összeírni. — Menjen a falu bírájához s hívja el és mondja a tiszteletes úrnak is, kéretem, fáradjon ide.

Vén rokonunk sietve ment el s én nénémmel ismét magamra maradtam. Ő atyámnak az asztalon szétheányt ruháit rakosgatta rendbe, én a kemenczénél álltam s félve néztem reá. — Az éles parancsoló hang, melylyel csak imént beszélt, s arczának szigorú kifejezése megijesztett. Egy világért sem mertem volna szólni hozzá. Végre észrevett s félbeszakítva foglalatosságát, a kemencze-padra ült s velem beszélgetni kezdett. Első pillanatban alig mertem válaszolni; de arczának kifejezése ismét oly szeliddé változott, oly kedvesen szólt apámról, annyi érdekkel kérdezgetett, mit tanúltam, figyelemmel végig hallgatva az apróságokat, miket neki életemről beszéltem, hogy rövid idő múlva egész bizodalmam visszatért. — Az érzés, mely szívemet iránta eltölté, az első találkozásnál ugyanaz vala, melylyel iránta élete végnapjáig viseltettem. Határtalan bizodalom s mégis a félelemnek egy neme, melyet soha sem győzhettem le egészen.

— Rakja össze a kis leánynak ruháját s egyéb holmiját, ő velem jön Kintornyára.

— Csókold meg a nemzetes kisasszony kezét, — mondá a rokon, — ki rólad, szegény árváról gondoskodik és gondoskodni fog bizonyosan másokról is, kik most szintén nem tudják hová fordúljanak.

— Gondoskodjék mindenki magáról a mint tud, s ne támaszkodjék senkinek jóakaratára, mig két ép keze van, melylyel mindennapi kenyerét megkeresheti — mondá nagynéném komolyan. — A kis leányt magamhoz fogadom, ő vérem. Édes anyja keresztleányom volt, s megigértem neki, hogy gyermekének gondját viselem. Máshoz nincs közöm.

A vén rokon csak sóhajtott s arról morgott valamit, hogy más szegény emberek is vannak a világon, s hogy kinek az Isten sokat adott, annak nemcsak véréről kellene gondoskodnia. De nagynéném azon kérdéssel szakítá félbe sopánkodásait, vajon apám hagyatékának összeírása megtörtént-e már?

— Micsoda összeírás? — kérdé a rokon bámulva.

— Hát annak összeírása, mi a szegény boldogult notárius után maradt.

— Hiszen nem maradt semmi — sóhajtott a rokon. — Még annyi lisztünk és zsiradékunk sincs . . .

— Semmi? — kérdé nagynéném türelmetlenül — és e bútor, a ruha, mely ott az asztalon halomban fekszik; a falóra ott s az ezüst óra itt az asztalon, és ez semmi?

— Igen — jegyzé meg rokonunk alázatosan, — de nem maradt semmi pénz. Kiraktam az almárjomot s a ládát, hol írásait tartogatta és végre is csak itt az asztalfiókban találtam pár forintost, mely arra sem elég, hogy a temetést . . . .

— És ki bízta meg az asszonyt, hogy más ember

almáriomában pénzt keressen? — mondá nagynéném szigorú arczkifejezéssel.

— Mikor a notárius élt, — válaszolt rokonunk pityeregve, — Isten nyugtassa, s pénz kellett, ő maga mondta, hogy csak vegyem ki fiókjából. És most ....

— A boldogúlt notárius is jobban tette volna, ha pénzes ládájának kulcsát nem bízza másra, — szakítá félbe néném a szólót előbbi szigorú hangján. — Azért kár sírni — tevé hozzá nyájasabban; — én nem mondom, hogy a notárius pénzéből valamit elvett, nem is hiszem, hogy tette. De idegen pénzhez ne nyúljon senki; még akkor is bajba keveri, ha kölcsön adják. Ez sem a maga hibája, hanem a bíróé. Az ő kötelessége lett volna mindent lepecsételni és összeírni. — Menjen a falu bírájához s hívja el és mondja a tiszteletes úrnak is, kéretem, fáradjon ide.

Vén rokonunk sietve ment el s én nénémmel ismét magamra maradtam. Ő atyámnak az asztalon szétható ruháit rakosgatta rendbe, én a kemenczénél álltam s félve néztem reá. — Az éles parancsoló hang, melylyel csak imént beszélt, s arczának szigorú kifejezése megijesztett. Egy világért sem mertem volna szólni hozzá. Végre észrevett s félbeszakítva foglalatosságát, a kemencze-padra ült s velem beszélgetni kezdett. Első pillanatban alig mertem válaszolni; de arczának kifejezése ismét oly szeliddé változott, oly kedvesen szólt apámról, annyi érdekkel kérdezgetett, mit tanúltam, figyelemmel végig hallgatva az apróságokat, miket neki életemről beszéltem, hogy rövid idő múlva egész bizodalmam visszatért. — Az érzés, mely szívemet iránta eltölté, az első találkozásnál ugyanaz vala, melylyel iránta élete végnapjáig viseltettem. Határtalan bizodalom s mégis a félelemnek egy neme, melyet soha sem győzhettem le egészen.

Azalatt jöttek a bírák, s a tiszteletes és nagynéném mindent a szekrénybe rakott, bezárt s lepecséltetett. — A legnagyobb pontossággal összeiratott mindent, s miután azt elvégzé s a kulcsokat magához vette, a ház gondját vén rokonomra bízva azon igérettel, hogy holnap visszajő, velem együtt szekérre ült s Kintornyára hajtatott.

NYOLCZADIK LEVÉL.

Már alkonyodni kezdett, midőn néném szekerén apai házamat elhagyám. Hideg őszi nap volt s fáztam a bunda alatt, melyet nagynéném számomra magával hozott. Gyermek-szivemet szomorúság tölté el. — Mellettem ült pártfogóm, s ámbár csak pár óra óta ismerém, bizodalommal simultam hozzá; de nem volt-e minden egyéb szomorú: a felleges ég, a lombtalan fák, a falu sötét szalmafödelei, az egész vidék, melyet az ősz díszétől megfosztott; s nem volt-e szomorú a gondolat is, hogy elvisznek, s a házat, melyben kedves apám lakott, talán sohasem látom többé? — Midőn szekerünk az utcza végén az országútra fordúlt, még egyszer visszanéztem. Házunkon nem vala semmi különös; három kis ablaka az utczára nyílt s előtte nagy ákáczfa; de nekem mégis nehezemre esett, hogy többé nem lakhatom ott; s mikor a falun kívül a temető mellett elhajtottunk, hol apám friss hantja állt, úgy látszott, mintha a fák, melyeket az őszi szél megingatott, sötét ágaikkal búcsut intenének, vagy mintha hívnának, hogy ne menjek el. — Ha bátorságom lett volna, megkértem volna nagynénémet, hogy vigyen vissza; de nem volt bátorságom, s így csak sírtam.

Nagynéném nem zavart fájdalmamban. Párszor kér-

dezett, nem fázom-e, s midőn mondám, hogy nem, s bundámat, ha félrecsúszott, megigazgatá, tovább beszélgetett kocsisával a lovakról, a gazdaságról, mint szokása vala, mert — mint sokszor mondá — ha a gazda tudni akarja, mi történik házában, csak beszélgetnie kell. Cselédektől azt, mit tőlök parancsolva kérdezünk, nem tudjuk meg soha, de ha beszélni hagyjuk őket, maguktól elmondanak mindent, mit tudni akarunk, sőt néha még többet is.

Azalatt szekerünk haladt, gyorsabban s tovább, mint én, kit eddig legfelebb a szőlőig vittek, valaha életemben szekeren mentem. A helység eltünt, keresztül mentünk a dombokon, melyek eddigi láthatáromat alkoták, egy hidon, melyet sohasem láttam, egy erdőn, mely a szomszéd határon állt s ismét egy helységhez értünk. Nem a mi falunk volt, s a házak más sorban álltak, de úgy néztek ki, mint szomszéd házaink, a templom is hasonmása volt a mienknek, s midőn a faluból kijöttünk, ott volt a temető is, mint nálunk, csakhogy friss hányású sír nem volt benne. — Az egész olyan volt, mintha falunkat összehányták s máskép állították volna föl, mint én a várossal tenni szoktam, melyet apám szép piros skatulyában az utolsó vásárról számomra hozott.

Nem voltam félmérföldre házunktól, de körülöttem csak oly tárgyak álltak, melyeket még nem láttam, egy új világ s a kiváncsiság háttérbe szorította fájdalmamat. Kérdezősködni kezdék. Előbb tartózkodással s félve; de midőn észrevevém, hogy nagynéném szívesen felel, mindig bátrabban, sőt talán először életemben élveztem a boldogságot, melyet hallgatag apám mellett nem ismertem, hogy magamat felnőtt személylyel kedvem szerint kibeszélhettem, s még mielőtt Kintornyára jöttem, vigasztalva valék s mindazon szeretettel függtem

nagynénémen, melyre gyermekszivem képes vala. — Hisz' az a gyermeknek főkiváltsága, hogy oly hamar tud felejteni s ragaszkodni; e kornak egész boldogsága tulajdonkép csak abban fekszik, hogy kizárólag a pillanatban él s az emlékeknek s gondoknak terhét nem hordja magával, melyek későbbi éveinkben elkeserítik legszebb örömeinket s elviselhetetlenné teszik a bánatot.

Már sötét volt, mikor Kintornyára értünk. Nagynéném rövid vacsora után egy régi pamlagon, mely hálószobájában állt, számomra ágyat készített, s alig végeztem imádságomat, midőn kifáradva a sok sírás és a nem szokott utazás után, elaludtam.

Mikor reggel fölébredtem, nagynéném már nem volt a háznál. Szürkülettel szekerére ült s egy szomszéd jószágára hajtatott; én pedig a vén Örzsére voltam bízva, ki miután hamar felöltöztetett s egy pohár friss tejet s egy darab kenyeret állított elömbe, munkájához sietett.

Szabad ura maradtam időmnek s arra használtam fel, hogy gyermeki kiváncsisággal a szobákat s minden darab bútort, mely bennök állt, s minden képet, mely a falakon függött, figyelemmel megnézzek. És mindez elég szerény volt. A házban s bútorzatában nem volt semmi, mi rendkívüli kényelemre vagy fényűzésre emlékeztetett, s ha a nagy, vályogból készült oszlopot kiveszem, mely a bejárást védő tetőt tartá, s mely e vidéken minden nemesi kuriánál feltalálható s úgyszólván a magyar építészet curialis stylusához tartozik: meglátszott az egész épületen, hogy gazdái a legszükségesebbre szorítkoztak. — De nekem mindez dicsőnek, nagyszerűnek látszott, nemcsak azért, mert a gyermeknek, ki mindent rövid gyermeklépéseivel mér és képzelőtehetségével ítél meg, más mértéke van, de mert mindez

azon körnél, melyben eddig éltem, sokkal szebb és úriasabb vala; s miután sokszor hallottam, hogy Kintornyai nagynéném roppant gazdag asszony, kinél messze földön senkinek több pénze nincsen: mindent azon meggyőződéssel néztem meg, hogy végre tudom, nagyon gazdag ember háza hogy' néz ki. Most is emlékszem a bámulásra, melylyel a szobánkban álló három nagy festett ládát akkor és még sokáig néztem, csak azon törve fejemet, huszasok vagy csupa bankó van-e bennök; mert hogy nagynéném csak vászonneműit tartsa ott, az nekem mindaddig hihetetlennek látszottt, míg arról végre saját szememmel meg nem győződtem. Es ha a ház maga semmi által nem mutatta is gazdájának vagyonosságát, az udvar, melyre, mihelyt a szobákban mindent kedvem szerint megnéztem, kimenék, olyan vala, mely nem gyermeket is meglepett volna. Nemcsak a magas várrom, mely szememet először magára vonta s melyről nem képzelhetém, mit jelenthet, hanem az istállók is, a csűrök, a nagy magtár. Nagynéném akkor, mikor házához jöttem, egy kis részjószágon kívül, melyet az alispán birt, csaknem az egész kintornyai határt megszerezte, s nagy gazdagságának megfelelő kőépületeket állított, olyanokat, minők ahhoz illenek, ki majdan a romokat fölépíti; úgy hogy az udvar a szerény házzal s kis zöldséges kertjével kiáltó ellentétben állt, s az utóbbi olyan volt, mintha e nagy gazdaság ispánjának lakása lenne. Hisz' végre tulajdonkép úgy is vala: szegény nagynéném soha sem tekinté magát másnak, mint nem ismert utóda gazdájának, kinek számára gyűjt, épít, dolgozik, s ki majd mindezt birni fogja.

Miután mindent megnéztem, megszámolva a négyökrös béres szekereket, melyek szénával megrakva az udvarra jöttek, s a teheneket, bámulva mindent, a

konyhába ültem s a vén Örzsivel kezdtem megbarátkozni.

Itt körűlbelől minden úgy vala, mint atyámnál. Az öreg asszony maga főzött kis tűznél, cserép-bögrékben, mint nálunk vén rokonom; a különbség csak abban állt, hogy Örzsi sokkal kedvesebb volt vén rokonomnál, kitől mindig féltem, s a helyett, hogy mint az, egyre szidna, velem bizalmas beszédbe ereszkedett. Benne is volt valami, mi tartózkodásra intett; mikor a béres asszony, kit fáért küldött, csak hosszú idő után jött vissza, oly hangon szólt, melytől megijedtem; de irányomban jószivűnek mutatkozott, s mikor hallotta, hogy kötni tudok s próbára kihozva megkezdett harisnyáját, látta a szorgalmat, melylyel munkámat folytatám, jó leánykának nevezett, s én oly bizalmasan szóltam hozzá, mintha évekig ismertük volna egymást. Benne is volt valami, mi nagynénémre emlékeztetett, csakhogy szigorúsága nem volt oly méltóságos, s nyájasságában nem volt annyi melegség. Látszott rajta, hogy a vén cseléd asszonya után formálta jellemét, de mi ebben természetes vala, benne csak a megszokás eredményének látszott, s midőn nagynéném délfelé visszajött, nagy örömmel fogadtam. Érzém, hogy ehhez közelébb állok.

KILENCZEDIK LEVÉL.

Ha az, ki emlékeit írja, csak szivét követi, bizonyosan többet beszél el gyermeksége éveiből, mint egész életéről. Nincs oly gazdag élet, melynek nem az legszebb része; — emlékeink között csak gyermekségünk emlékei azok, melyekre keserűség nélkül tekinthetünk vissza. — De valamint az életben nem mindig jó, ha csak szivünket követjük, úgy valószinűleg leirásnál sem,

s félek, ha csak tizedrészét mondom el annak, mire visszagondolni nekem mulatságos, olvasóim félredobják emlékeimet, még mielőtt azoknak érdekesb részéhez értem. Ha író lennék, kiválasztanám a sok között azt, a mi az olvasókat érdekli; de miután az nem vagyok s e mesterségnek főtitkát — mely abban áll, hogy tudjuk, mit nem kell elmondanunk — nem ismerem, legbiztosabb, ha életem ezen szakán röviden átsietek s csak azt mondom, hogy boldog valék, mint minden gyermek, ki egészséges, ki szeretve érzi magát, s azokra, kiktől élete függ, határtalan tisztelettel s bizalommal tekint föl.

Életünk ezen szaka sem múlik el minden baj nélkül, s bármit mondjunk a gyermekkor boldogságáról, bizonyos, hogy e boldog életnek elég keserű órái vannak. Mindenekelőtt a tanulás. Meglehet, hogy miután emberelődeink azért üzettek ki a paradicsomból, mert a tudás fájához nyúltak, most ösztönszerű ellenszenvünk van e fának gyümölcsei ellen; de annyi bizonyos, hogy száz gyermek között alig van egy, ki azt nem érezné. Én nem tartozom e kivételek közé, s a kevés, a mit tanultam, nekem sok könybe került. A szigorú rend is nehezemre esett néha, s meg nem foghattam, oly okos asszony, mint nagynéném, hogy törődhetik azzal, hogy a fiókba vagy az almáriomba tettem-e el munkámat; de végre neki törődtem. Nagynéném irányomban is vaskövetkezetességgel járt el. Tudtam, hogy a mit egyszer kimondott, az megmásíthatatlan, s végre ez főkelléke szerencsénknek, legalább a nő életében. Férfiaknál talán másképp lehet. Nekik — legalább azoknak, kik valóban férfiak — küzdelem kell, nagy tevékenység, az öntudat, hogy a mit birnak, azt maguknak köszönik, hogy a helyet, melyet elfoglalnak, maguk választották, egyszóval szabadság; — nekünk korlátok

s egy biztos határokkal körűlfogott kör kellenek, melyből kilépni ne lehessen. — Változékonynak nevezik nemünket, de ha azzal azt akarják mondani, hogy csak a változás boldogít, nincs igazságtalanabb vád; sőt száz asszony között nincs talán egy, ki ha megszokott viszonyaiból kilép, jól érezné magát; s ez oka, hogy azon körökben, hol az asszonyoknak élete szórakozásból áll, sokkal kevesebb megelégedett nőt találunk, mint oly viszonyok között, melyekben a nő a családi élet terheinek nagyobb részét viseli; s hogy oly asszonyok, kiknek férje túlszigorú, többnyire szerencsésebbeknek érzik magukat azoknál, kik mindenben akaratukat követhetik. A nő végre beleéli magát minden viszonyba, megszokik minden helyzetet, s a látszólag legnehezebb körűlmények között egyes kis örömöket alkot magának. Mindent, a mit szükségesnek tartunk, minek változhatatlanságáról meg vagyunk győződve, eltűrünk; csak egyet nem birunk el: a bizonytalanságot; s én meg vagyok győződve, hogy mindazon nehézségek között, melyekkel az életben találkozunk, asszonynak legnehezebb, hogy valamire elhatározza magát.

De látom, ismét elmélkedni kezdek. — Korom hibája. A mese után jő a hosszú, unalmas tanulság, s ha életünk történetén átmentünk, szivesen levonjuk a szabályokat, melyeket jó lett volna követnünk. Életének bizonyos szakában minden ember philosophussá válik; hát még egy vén gazdasszony, kinek úri házban arra annyira szüksége van. De térjünk vissza elbeszélésemhez.

Ha szerencsénknek főkelléke az, hogy megszokott viszonyainkból ne ragadtassunk ki, s ha az idő soha sem múlik gyorsabban s kellemesebben, mint midőn az, a mit mulatságnak nevezünk, mindennapi életünk rendét nem zavarja: csakugyan kevés szerencsésebb

teremtés van a világon, mint akkor én valék, — s tulajdonkép csak ezt akartam megmagyarázni okoskodásaimmal.

Felnőttem s tizenhat éves koromig nem történt semmi, mit följegyezni érdemes volna. Legfelebb ha néha egy új könyv jött kezembe, mely új gondolatokra hozott s ábrándjaim irányát megváltoztatá. Ezek voltak éltem eseményei. Nagynéném idősebb lett s az öreg Örzsi, a tiszteletes s én magam — ki majdnem oly magasra nőttem, mint nagynéném — idősebbek lettünk valamennyien; de egy nap úgy folyt le, mint a másik, s nem vettünk észre semmi változást.

Nagynéném szüntelen tevékenységben élt. Reggeli öt órától, midőn fölkelt, este kilenczig nem láttam őt soha pihenni vasárnapokon kívül, midőn templomba ment s nagy bibliájában olvasott, vagy néha a *Jelenkor*-ból vagy valami új könyvből olvastatott magának. Gazdaságaiban járt körül, leveleket írt, számadásait végzé, vevőkkel értekezett, s néha félnapokig tanácskozott ügyvédével, s mégis e nagyszerűbb foglalatosságok között sem hanyagolta el háztartását, s ámbár azt már tizennégy éves koromban reám bizta, itt is mindent szemmel tartott s nem volt kicsiség, melyet észre nem vett. — Néha hetekre távozott Pestre vagy Bécsbe, hol számos perei s egyéb dolgai jelenlétét megkívánták; de a legkisebb hiba vagy rendetlenség, mely távolléte alatt történt, azonnal magára vonta figyelmét, s biztosak lehettünk, hogy a feddés el nem marad.

Irányomban magaviselete mindig ugyanaz maradt. Nyiltan mutatá szeretetét, s még kis leány voltam, midőn a legnagyobb bizodalommal szólt velem minden viszonyairól; de nyájassága mindig bizonyos szigorúsággal párosult, s innen volt, hogy bármennyire ragaszkodtam is hozzá, szeretetem, mint midőn őt először

láttam, mindig egy kis félelemmel járt, — annyival inkább, mivel tapasztaltam, hogy mindazok, kikkel házunkban találkozám, körülbelül hasonló viszonyban állnak hozzá. Az öreg tiszteletes, kire nagynéném oktatásomat bízta s ki ezért házunkban mindennapos vala, s a megyei főorvos, ki — mint a világ beszélé — harmincz évvel azelőtt iránta oly szeretetre lobbant föl, minő sem előbb, sem utóbb megyei főorvosnál még nem tapasztaltatott, s ki most is egyes apró szolgálatokkal bizonyítá be hódolatát, nagynéném rendes ügyvéde s a megye tisztviselői, kik házunkban néha megfordúltak, mind hasonló módon viselték magukat irányában; látszott mindenből, hogy nem egészen fesztelenül érzik magukat jelenlétében. S nagynéném maga e hódolatot mintha észre sem venné. Annyira el vala ismerve felsőbbsége, hogy a könnyűség, melylyel akaratának mindenki engedett, másoknak s neki magának természetesnek látszott. Csak egy ember fordúlt meg házánál, ki e részben is kivételt képezett.

Megírtam az előbbi levelek egyikében, hogy nagynéném egyik távoli rokonának fiát neveltette, hogy a család jogügyeinek vezetésében segéde legyen. Mint mindenben, úgy ebben is, a szerencse kedvezett terveinek, s ha Kintornyai Márton nem lett volna is az ország legkitünőbb ügyvéde, mint azt sokan állíták, bizonyos, hogy soha ügyvéd egész tudományát s minden tehetségeit nem szentelte oly kizárólag egy ügynek, mint ő a Kintornyai család jogai s érdekei előmozdításának.

Semmi sem ragályosabb, mint eszméink. Ki hosszabb ideig oly körben él, hol mindenki bizonyos tárgyért lelkesül, még ha ő maga körénél magasabban állna is, végre engedni fog a közös iránynak s észrevétlenül nagy részt vesz abban, vagy legalább saját ellenkező

meggyőződésében megtántorodik; s én — a mennyiben asszony erről itélhet — azt hiszem, hogy a többségnek hatalma inkább azon befolyáson alapszik, melyet meggyőződéseinkre gyakorol, mint anyagi erején. Mennyivel nagyobb az eszmének hatása akkor, midőn az, mint Márton bátyám esetében, olyantól jő, kire föltekintünk, midőn az saját érdekeinknek s hiuságainknak kedves és kedélyünkkel s egész észjárásunkkal összhangzásban áll. És én csakugyan azt hiszem, hogy ha a Kintornyai család vagyonának helyreállítása senkinek előbb nem jutott volna eszébe, ezen gondolatnak Márton lett volna föltalálója. — Maga a természet arra alkotta őt, hogy acquisitor legyen.

Szegény ember! így tehát nem nagyon szeretetreméltó lehetett — gondolja egy része olvasóimnak — míg a többiek azt jegyzik meg, hogy e szerint nagyon elütött a családtól. De csalódnak. Márton bácsi a maga nemében szeretetreméltó ember is volt, s mi a másik körülményt illeti, azok után, miket a család multjáról tudok, — s elégszer hallottam az egyes nemzedékek történetét, s az okokat, melyek miatt egyik a másik után jószágait zálogba adta, — nagynénémnek igaza vala, hogy számos rokonai között egyet sem ismert, ki a családnak minden tulajdonait inkább magában egyesítené, mint a kis pesti ügyvéd. — Ez állt még külsejéről is, s arcza hasonmása volt a kuruczháború alatt híres szépapámnak, kinek képe előtt mint gyermek mindig félve mentem át; csakhogy Márton bátyám arcza, kis nyírott bajuszán kívül, szépen borotválva, vonásai finomabbak voltak, s sötét szemének villogó tekintete a pápaszem alatt, melyet mindig viselt, nem tűnt föl annyira.

Bátyám — úgy hiszem már mondtam — kissé púpos hátú volt (nekem, mint gyermeknek ugyan úgy látszott,

hogy nagyon az), s a mennyire visszaemlékszem, most is úgy vagyok meggyőződve, hogy a természet szegénynyel e tekintetben igen mostohán bánt, de minthogy semmiért sem haragudott meg inkább, mint ha valaki által erre figyelmeztettetett, maradjunk saját magyarázatánál s mondjuk, ő kissé púpos volt. S mint külsejében, olyan vala jelleme és lelki tulajdonaira nézve; hasonmása elődeinek, tetőtől talpig Kintornyai, csak finomabb vonásokkal s meggörbült termettel, mint gyönge, hajlongó századunkhoz illik.

A Kintornyaiak elköltötték vagyonukat s nagybátyám nem gondolt másra, mint hogy azt visszaszerezze; ő épen olyan serény vala az ősi javak visszaváltásában, mint azok az elzálogosításban.

Sok családban tapasztalunk ily versengést, s a vagyon, melyet az apa szerzett, néha ép oly rövid idő alatt s hasonló találékonysággal költetik el; de az ellentét sokszor csak az eredményben s nem az indokokban fekszik, melyek azokat előidézték, s a fiút, ki vagyonát a játékban elveszté, vagy ki azt oktalan fényűzésével elpazarolta, ugyanazon pénzszomj, ugyanazon hatalom vagy kitüntetési vágy vezérlé, mely apját pazarlóvá tette; csakhogy hajlamaik kielégítését különböző útakon keresék, s ezek megválasztásában az egyik tévedett. Így történt most s én magam is hiszem, hogy Márton bácsi, ki gyermekségétől haláláig könyvei s írásai közt ülvé, nem ismert más élvezetet azon öntudatnál, hogy senki sincs, ki vele az ügyvédi pályán megmérkőzhetnék s hogy szerzett vagyonából, ha akarná, oly fényesen élhetne, mint bárki azok közül, kiknek ügyeit vivé: körülbelől ugyanazon érzéseken ment keresztül, mint azok, kik a kintornyai várban egykor lakomáztak, s szépapánk, ki Mária Terézia alatt, hogy ezredessé legyen, az ezrednek felét saját vagyonából állította ki.

Annyi bizonyos, hogy elődei soha a harczmezőn több erélyt, a várak védelmében több szivósságot nem mutattak, mint ő, ki bármeddig folyt a per s bármily reménytelennek látszott, rozzant törvény-bástyái mögött mindig talált még egy helyet, melyről védelmét folytathatá. — Egész élete egy hosszú, szakadatlan küzdelem vala, melyben nem tágított soha, s melynek reá nézve legkellemetlenebb pillanatai bizonyosan azok valának, midőn vele az egész társaság egyetértett, s ő józanúl nem állíthatott föl oly tételt, mely fölött valakivel vitatkozhatott volna.

Márton bácsi nagynéném irányában is hű maradt jelleméhez, s ő volt az egyetlen, ki szavának nemcsak nem engedett, sőt kereste az alkalmat, hogy ellentmondhasson, mi azonban semmikép sem zavarta viszonyukat. Sőt talán épen ez vala egyik főoka kölcsönös tiszteletüknek.

A bácsi évenkint a húsvéti ünnepeket nálunk tölté, s a nap, melyen rozzant hintaján forspont-lovakkal megérkezett, örömünnep volt az egész házra nézve. Többnyire, már midőn kocsijából kiszállt, kezdődött a vita, ha más tárgy nem találtatott, az idő fölött, melyet ő szépnek vagy rossznak mondott s melynek nagynéném okvetlenül az ellenkezőjét állítá, a mennyiben az idő a tavaszi vetésnek ártott, vagy arra kedvezőnek mutatkozott, s így folyt az tovább, néha oly hévvel s hangosan, hogy ki a kiáltó hangot hallá, melylyel a természet mindkettőjöket megáldotta, azt hitte volna, hogy összevesztek; de mindez csak nevelé barátságukat. Részint mert a vitatkozás mindkettőjöknek természetéhez tartozott s nekik ugyanazon élvezetet nyujtá, melyet mások fárasztó testi mozgalomban találnak; részint mert a hosszú vita, melynél mindketten elragadtatva szenvedélyességök által, sokszor éles szemrehányásokat

tettek egymásnak, végre mindig bocsánatkéréssel végződött; s így a sok kibékülés sokszor ugyanoly új vitához vezetett, — mert a hibát mindenik magának akarta tulajdonítani; de ez barátságukat mindig szorosabbra fűzte.

Csak egy dolog volt, mely fölött nagynéném sohasem vitatkozott: ha peres ügyek jöttek szóba. Márton bácsinak nézetei mindig ellentmondás nélkül fogadtattak el, s így miután ő maga a gazdaságra nézve, vagy pénzkérdéseknél hasonló engedékenységet nem mutatott, a két vagy három hét alatt, melyet évenkint házunkban töltött, tulajdonkép az ő állása volt túlnyomó. — A tisztelet, melylyel a férfiúra néztem, ki még nagynénémnek is ellentmondani merészelt s kinek ez tanácsát elfogadta, leírhatatlan. — A kis emberke fekete kabátjában, kopasz fejével s fényes pápaszemével, úgy állt előttem, mint egy felsőbb lény, kin minden rendkívülinek, minden megfoghatatlannak látszott, még az is, hogy nagynéném őt öcscsének nevezte, s a mint sokszor hallám, mint gyermeket fogadta nevelésre, ámbár nagynénémnél tíz évvel idősebbnek látszott.

De többször fogunk találkozni vele s így mára eleget szóltam; csak azt említem még, hogy e nagybátyám, bár aránylag keveset voltam vele, kifejlődésemre szintén nagy hatást gyakorolt. — Ő volt az egyetlen ember, ki a városból hozzánk jött, kitől az ottani életről valamit hallék s így előadásaiból állítám össze a képet, melyet magamnak fiatal képzetemmel a világról festettem.

Hosszúra nyúlt levelem, de épen azért, mert röviden meg akartam említeni mindent, mi jellemem kifejlődésére elhatározó befolyást gyakorolt, s mi által azzá lettem, mi tizenhétéves koromban voltam. Bizonyos tekintetben másoknál érettebb s tapasztaltabb valék, mert nagynéném s bátyám társaságában oly dolgok

ismeretéhez jutottam, mikről fiatal leányoknak fogalmuk sincs; de másban valóságos gyermek. Mindenről, mi az úgynevezett practikus élethez tartozik, a gazdálkodásról, peres ügyekről, pénzviszonyokról, elsajátítám nagynéném nézeteit, s a mennyiben ezek által érintkeztünk, úgy itéltem az emberekről, mintha egy félszázad szomorú tapasztalásain mentem volna keresztül; minden egyébben ábrándozó valék, ki ismereteit néhány könyvből meríti s az életet csak költői oldalról ismeri. Előkészítve, hogy ha valamely üzletet kezdek, vagy pénzkölcsönzésre vetem magamat, a legfurfangosabb kupecz se csalhasson meg, s mégis hogy csalódjam mindenben s mindenütt, hol nem csak pénzünket veszíthetjük . . . .

Szegény nagynéném javamat akarta, vehetem-e rossz néven, hogy ő is, mint csaknem minden nevelő, saját multját követte nevelésemnél, s így oly veszélyektől oltalmazott s oly nézetekhez szoktatott, melyeknek ő szükségét tapasztalta, de melyeknek én, kinek élete más viszonyok közt folyt le, hasznát nem vehettem.

TIZEDIK LEVÉL.

Végre történetemhez értem, azaz a rövid időszakhoz, melyben életem egyszerű regénye lefolyt, s a hosszú előzmények után hozzáfoghatnék elbeszélésemhez, csak azt tudnám: hol kezdjem? — Miután leveleimet úgyis regénynek nevezte, legjobb, ha pompás czímemhez tartom magamat s úgy indulok meg, mint regényekben szokás.

Május volt — az évszám nem tartozik a dologhoz, — elég ha mondom, hogy tizenhetedik évemet töltöttem be. Telünk rendkívül sokáig tartott, s még már-

czinsban is szánon jártunk; de annál szebb vala tavaszunk, és én soha a mezőt zöldebben, soha a fákon több virágot nem láttam; mintha a kikelet meg akart volna jutalmazni a hosszú zord napokért, melyeken keresztül mentünk. — Nagynénémmel — ki gazdasági kirándulásainál sokszor magával vitt — egy közel jószágáról tértünk vissza, s most a szobában ültünk dolgozó asztalunknál a nyitott ablak mellett, melyen át az orgonafák illata terjedt el szobánkban. Kertünk, melyre az ablak nyílt, virágozva állt, a fák legszebb tavaszi köntösükben s a nap sötétkék fellegtelen égről fényt és meleget árasztott mindenre, mely alatt a szellőben ingó falevél csillogott s ezer lepke és bogár szállt körül örömittasan. — Azon napoknak vala egyike, melyeken — legalább ifjúkorunkban — szivünket öröm vagy inkább azon meghatás szállja meg, mely az örömnél még édesebb, melyeken nem ismert, de biztos szerencséről ábrándozunk.

Künn a bokrok között a fülmilék énekeltek, oly szépen, hogy még nagynéném is félretette munkáját s a dalra hallgatott, míg én a borostyánnal fedett várromra nézve, arról gondolkozám: e falak nem szebbek-e így, mint egykor voltak, s nem lesz-e kár, ha ősi lakunkat fölépítve, a reményzöld folyondárokat letépjük, melyek most repedéseit eltakarják? — Kár, ha egyáltalában bármi is változik jelen helyzetünkön, mely oly nyugodt, oly boldogító.

— Fölséges idő! — így szakítá félbe nagynéném ábrándjaimat, midőn szokott serénységgel ismét munkához fogott, — ma talán még Márton öcsém is elismerné, hogy nálunk Kintornyán jobb élni, mint poros városában. Csak attól félek, hogy az idő nagyon is szép, s ha a héten esőt nem kapunk, a tavaszi vetések megsínlik.

Mondám, hogy soha szebb tavaszi vetéseket nem láttam s hogy a szárazságtól nem félek.

— Elhiszem — válaszolt ő, — korodban én is úgy gondolkoztam. — Csak a nap ragyogjon, a rózsabokor viráljon ki s a fülmile énekeljen: a vetések majd felnőnek valamiképen, s a szép tavaszt mért keserítsük a nyár s ősz gondjaival. De a ki sok tavaszt és sok őszt látott s tapasztalta, hogy a legszebb kikelet után néha legüresebben álltak csűrei, s ki nemcsak rózsaszálat ültetett, hanem vetett búzát, árpát s tengerit, az máskép gondolkozik. Azaz gondolkozik — ti csak éreztek, ez korotoknak legszebb jussa. Ha koromig élsz, te is át fogod látni később, hogy szép időnek csak azt kell neveznünk, melyben sok terem. — Az ég madarai talán máskép gondolkoznak, s máskép gondolkozhatik az, kinek semmije sincs, vagy ki nagy úrnak született, s még akkor is utoljára tönkre jut, mint a Várkövyek.

Egyszerű észrevételem nagynénémet a szép időtől gazdaságához vezette vissza, s valószinűleg ezen irányban folyt volna beszélgetésünk tovább, ha gondolatainak fonalát azon kérdéssel nem szakítom félbe, vajon Várkövyék ügyei csakugyan olyan rosszúl állnak-e?

— Azoknak örökre végök van, — azaz legalább addig, míg a családból nem találkozik valaki, ki a vagyont visszaszerzi; de most tönkre jutottak. Jószágaiknak nagy részét, mint tudod, én vettem meg, — Várkőt, mint hallom, egy bécsi nagykereskedő. Ez nekem nem kellett, földje kövecses és a nagy kastély s kert csak teher, — ez nem nekünk való. — De a mint hallom, az új földesurat a napokban várják s akkor a büszke családnak nem marad más, mint a 247 hold, három féltelek s tíz zsellér itt Kintornyán, s a roppant ház ott a dombon, hol előbb az ispán lakott, s most, mint hallom, az úrfi fog letelepedni. Azt sem tudom, miért

nem adja el azt is; kétszer annyit igértem neki, mint a mit ér, csakhogy a határt provizáljam — mert asszonyágon ez is Kintornyai juss, — de teljességgel nem akar reá állni. Mondja, hogy anyjának öröksége s hogy ő szereti, mert anyja e házat kedvelte. Makacsság az egész — s fogadni merek, pár év múlva olcsóbban kapom meg.

— S hátha ő is gazdálkodni akar — mondám én — s helyre akarja állítani családja vagyonát?

— Az nem oly könnyű dolog, mint talán hiszi, s nem is neki való. — Nem láttam soha, de azt beszélik felőle, jeles ember, féltudós, s nem így szerzik a hat ökröt. — Mikor apját még gazdagabbnak gondolták, az egész világ magasztalta. Akkor akár vicispán lehetett volna. Próbálja meg most és majd meglátja. Azonban neki mégis legjobb lenne, ha valami hivatalt keresne s portióját nekem adná el. Így még talán legjobban boldogúlna, hisz' gazdag s nagy befolyású atyafisága van, — de úgy hiszem, ebben is fogyatkozást fog tapasztalni. A vagyonnal mindig fogy a rokonság is.

— Szegény fiatal ember! — sóhajték föl.

— Igaz, szegény fiatal ember; magam is sajnálom, mert csak apjának gondatlansága által jött e bajba; de meg vagyok győződve, ha apja nem tékozolta volna el vagyonát, ő tenné. Ezek a Várkövyek mind olyanok voltak. Mindenik többet akart mutatni, mint a mivel birt. Mindeniknek gróf vagy báró kisasszony kellett feleségül, míg a fényes rokonság mellett a szép nemesi birtok elfogyott s az ősi lak egy bécsi kereskedő kezébe kerűlt, mi még több, mintha elpusztult volna. Mert a német nem fogja engedni, hogy romokba dőljön, mint kintornyai várunk, de azért is jótállok, hogy a Várkövyek kezébe sem kerűl vissza. Annyi investitió lesz a jószágon, hogy ember legyen, ki megfizesse.

Beszélgetésünket a vén orvos szakítá félbe, ki meglepetésünkre — a nélkül, hogy szekerét hallottuk volna — a szobába lépett.

— Doktor úr hogyan jött ide, gyalog? — kérdé nagynéném bámulva, míg az orvos letevé kalapját, kezet nyujtott.

— Andorral jöttem — mondá leülve, — Várkövy Andorral. — Várkövön az új földesúr megérkezett, az átadás megtörtént s így Andor holnap ide költözködik. Átjött, hogy még egyes rendeléseket tegyen s én vele jöttem. — Beszélgetésem nem nagyon mulatságos, de végre mégis derültebb, mint gondolatai, s este ismét vele megyek vissza Várkőre, hol az új vevővel még néhány kisebb dologról végeznie kell. Szegény Andor, képzelhetem, mi nehezére eshetik. — Csak mint orvos jártam a házhoz s mégis, ha eszembe jut, hogy az ismert arczok helyett most idegeneket fogok látni, szivem elszorúl, — hát még ő!

— S ha az ember meggondolja, hogy mindez csak könnyelműségnek következése, a példátlan gőgnek . . .

— Hagyjuk ezt, — szakítá félbe az orvos nagynénémet oly hangon, mely a szelid öregnél, főkép nagynénám irányában, épen oly szokatlan vala, mint a keserűség, melylyel nagynénám a Várkövyekről szólt; — akár könnyelműség, akár gőg, valami oka minden bajnak van, s ez többnyire valamely hiba; de annyi bizonyos, hogy Andor ártatlan, s a világon nincs ember, kinek több szerencsét kivánnék s ki azt inkább érdemelné.

— S hogy' vette föl? — kérdé nagynénám.

— Nyugodtan, férfiasan, — válaszolt az orvos, — hetykélkedés nélkül, mint oly ember, ki a csapásnak súlyát érzi s elismeri, hogy az fáj, de nem panaszkodik. Az utolsó időben sokat voltam a háznál. Apja

betegsége csaknem egy évig tartott s néha napokat töltöttem ott. A szegény öreg Várkövy sok szenvedésen ment keresztül, s azok, miket betegsége okozott, még a legtűrhetőbbek voltak. De látni családjának romlását, minden terveinek meghiusulását, s azon érzettel látni mindezt, hogy ennek csak ő oka, — sírjához közeledni a gondolattal, hogy nemcsak neki, de gyermekének is jobb lenne, ha előbb halt volna meg: ez a legerősebb szivet is megtörheti, — s mégis midőn fiát láttam mellette, nem sajnálhattam meg. S ha, midőn ügyei már legrosszabbúl álltak, fiának biztatásaira újra reményleni kezdett s szemeit véghetetlen szeretet s boldogság kifejezésével fiára emelte s mondá, hogy minden ismét jó lesz, mert az mindent ismét helyre fog hozni: értém e bizodalmat s azt mondám magamban, az öreg Várkövy mégis boldog ember mindamellett; kinek ily fia van, az nem szánandó. Hígye el édes kisasszony, nem láttam soha fiatal embert, kit annyira szeretek, becsülök.

A melegség, melylyel doktorunk szólt, annál több hatást tett reám, minél szokatlanabb vala az a máskép kimért, hidegnek látszó férfiúnál, s szivemben vágy támadt azon ifjú ismeretsége után, ki még doktorunkat is ily lelkesedésre ragadhatá. Nagynénémre, úgy látszott, a beszélgetés egészen máskép hatott, s én nem láttam őt soha oly keserűnek.

— Megválik később — mondá; — sok ember fiatalkorában vagyonának elvesztését épen oly könnyen veszi, mint később azt, ha kedves barátaitól fosztatik meg; talán azért, mert fiatalkorunkban a vagyonnak becsét nem ismerjük eléggé, s mert később az emberek becsét nagyon is jól ismerjük. Ki a világon bizonyos helyet foglalt el s arról lesülyed: mint utolsó kincset, még büszkeségét viszi magával, s egy ideig ebben találja vigasztalását. De később az élet apró bajai jönnek s

mindazon tapasztalások, melyekben mindenki csak akkor hisz, ha rajtuk maga ment keresztül, — ha meggyőződik, hogy mióta erszénye megüresedett, nagy üresség támadt körülötte is, s hogy egész életén át optikus csalódásban élt, mert kiket előbb oly közel látott, most mind elérhetlen távolságban állnak tőle: akkor úgy hiszem, Várkövy Andor úr is máskép beszél, vagy legalább máskép gondolkozik. Eszes embernek hirdetik, mondják tudós, író, s én megengedem, hogy most hasznát veheti philosophiájának, — de hígye el nekem doktor úr, a philosophia jó nehéz pillanatokban, talán néhány hétre vagy hónapra: de az egész életre nem érjük be vele, főkép oly ember nem, ki kényelemhez s fényűzéshez szokott.

Valami különösen éles és sértő vala nagynéném szavaiban, ámbár tudtam, hogy mindig ellentmondani természetéhez tartozik, s hogy dicséretben épen úgy nem egyezik meg, mint hogy annak, kit előtte ócsároltak, mindig pártját fogá; észrevevém, hogy ellentmondása most azon ellenszenvből jő, melyet a Várkövyek irányában rajta többször tapasztaltam. Úgy látszik, doktorunk is így fogta föl, s csak azt jegyzé meg, hogy bármily hibái lehettek az öreg Várkövynek s bármit vétett egyesek ellen, ő bűnhődött s fia azért nem kevésbbé tiszteletreméltó fiatal ember, s hogy azt nagynéném, ha majd vele mint szomszédjával megismerkedik, maga is át fogja látni.

A jámbor doktornak megjegyzése, melyet némi zavarodottsággal elmondott, nem csillapítá le nagynénémet, sőt csak nevelé fölgerjedését. — Mi közöm nekem az öreg Várkövyhez s az egész nagyságos családhoz? Tőlem nem vett kölcsön semmit — nem is adtam volna, — de nem is kért, ámbár alig van valaki a megyében, kihez nem fordult. — — Természetesen az ily úr, kit

nagyságolnak, nem akarja megalázni magát az ily egyszerű nemes asszony előtt, kinek apja mindössze is csak esküdt volt; s én bizony nem bánom, ha soha életemben sem látom fiát. Miattam ellakhatik házában, s ha már eladni nem akarta, meggazdagodhatik portióján; jótállok érte, nem sokat fogunk alkalmatlankodni egymásnak . . .

Nem foghattam meg nagynéném felgerjedésének okát s bámulva néztem reá. — De azért, ha mint szomszéd meg akar látogatni — folytatá szelidebb hangon, — elhozhatja. Ha tanulni akar, s minthogy szegény legénynyé lett, szüksége lesz reá, tőlünk tanulhat is. A kintornyai föld nem oly termékeny, mint hírlelik; ha egy ideig gazdálkodott, maga is át fogja látni, hogy nem tehet jobbat, mint ha eladja s én megfizetem.

Nagynéném egész modora megváltozott, s mint máskor, ha hevében valaki ellen igazságtalanságra ragadtatta magát, úgy most is bizonyos jóindulattal szólt a Várkövyekről. — — Többfélét kérdezett vagyoni állapotukról, s vajon a fiatal Várkövy hasonlít-e apjához?

— Soha sem láttam nagyobb hasonlatosságot — válaszolt a doktor; — mintha apját látnám fiatal korában. Csak a szeme kék, ezt anyjától öröklötte.

— Szegény Várkövyné — mondá nagynéném sóhajtva — jámbor, becsületes asszony volt. Nem olyan, mint első felesége, a méltóságos grófné, ki büszkeségében azt sem tudta, hová lépjen. Férje egész szerencsétlenségének ő volt oka, ő — s Várkövy gyalázatos gyöngesége.

— Szegény Várkövy s pedig oly jó ember volt! A legszeretőbb szív . . .

— Hogy' mondhatja ezt? — szakítá félbe nagynéném a szólót; — a ki nem tud akarni, az nem tud szeretni sem. — De hisz' ő megbűnhődött — tevé hozzá sze-

lidebb hangon — s ha fia házamhoz akar jönni, hozza el, én mindamellett jó szomszédja leszek.

A doktor fölkelt s búcsut véve, elment. Mi hallgatva folytattuk munkánkat.

TIZENEGYEDIK LEVÉL.

Fiatal korunk legirigylésreméltóbb tulajdona azon meleg részvét, azon önzetlen lelkesedés, melylyel másoknak nemesen elviselt szenvedései szivünket eltöltik. Később, mit magunk szenvedtünk s másokon tapasztalánk, eltompítja érzékenységünket s kétkedővé tesz. Annyiszor csalódtunk tiszteletünkben, hogy végre az ellenkező tévedésbe esünk, a legnemesebb tettnél is oly valamit keresve, mi annak érdemét kisebbíti; semmit sem látunk többé, mi a középszerűség mértékét túlhaladná; de az ifjú nem ismer ily kétkedést; tartózkodás nélkül átengedi magát érzéseinek és soha sem boldogabb, mint midőn valaki előtt tisztelettel meghajolhat. Legalább én fiatalkoromban ilyen valék, s miután egész életemen át igen mindennapi teremtésnek tartattam, valószinűleg ezen tulajdonságom is az ifjúságnak általános tulajdona, s talán egyike azoknak, melyeknek e kor legszebb örömeit köszönhetjük.

Az, mit öreg doktorunk a Várkövyekről, főkép Andorról beszélt, mélyen hatott reám. Elgondolám a kínokat, melyeken az öreg úr, kinek büszkeségéről annyit halottam, keresztül ment, midőn fényes házának feltarthatlan romlását látá, s fiának szeretetét, melylyel beteg apját ápolá. Beleképzelém magam állásukba, s a részletekig kifestettem magamnak helyzetöket, mintha velök éltem volna, megfontolva, bizonyos körülmények között mit tennék én. Érzém magamban, hogy nincs

oly áldozat, melyre képes nem volnék, s szinte sajnáltam, hogy nem mutathatom meg, hisz' oly boldogító érzés lehet közel állni ahhoz, kit a sors keze üldöz, — oly közel, hogy előtte minden egyebet eltakarhatunk, s míg e világ ellene fordúl, csak biztató szavunkat hallja, s nem lát egyebet, mint szemünk meleg tekintetét, mely szeretve függ rajta. — Mi boldog lennék, ha életemben valaha egy szeretett lénynek így mindene lehetnék. — De ő, a szegény ifjú, ki oly fényes körben nevelkedett, kire oly szép jövő várt, s ki most egyszerre mindentől megfosztatott! Mi vár reá?

Nagynéném minden törekvése oly egészen csak szerzésre vala irányozva, annyit hallottam a birtoknak becséről s azon lealázó helyzetről, melybe az jő, ki elszegényedik, hogy a szerencsétlenség, mely Várkövyéket érte, nekem még nagyobbnak látszott. — Miért nem lehetek jótékony tündér, ki e szegény fiatal embernek egyszerre egész vagyonát visszaadhatja, vagy miért nem vagyok oly gazdag, mint nagynéném, hogy titkon kifizetve minden adósságukat, s visszaadva a pénzt, melyet az idegen Várkőért letett, egyszerre tudtára adhatnám Várkövynek, hogy minden rendben van, hogy nincsenek többé adósságai s ősei lakában töltheti napjait, mint eddig. — Miként örülne ő s a vén cselédek, kik őt felnőni látták, s az egész falu. Sírnának mind örömükben és sírnék én is — természetesen titokban, — mert soha nevemet nem tudná meg. Csak mint idegen jönnék házához, hogy a boldogságot, melynek alkotója én valék, láthassam. S vajon miként nézhet ki — s el fog-e jönni házunkhoz? — Nagynéném megengedte, hogy jöjjön. De úgy látszik, közte s a Várkövyek között valami történt, mit nem tudok. — Nagynéném föl van ingerelve az egész család ellen; hátha ő is így gondolkozik s nem jő? S mégis annyira

szeretném őt látni. — Ki tudja, talán jól érezné magát körünkben — — talán földeríthetném — de miként?

Csaknem álmatlanúl töltöttem az éjszakát. Nem tudtam, miért, de nem gondoltam másra, s minél többet gondolkoztam, annál nagyobb nyugtalanság tölté szivemet. — Mintha érezném, hogy életemnek egy forduló pontjához értem. — Alig világosodott, midőn csöndesen felöltözködtem s kimenék.

A friss hajnali levegő megnyugtatóan hatott idegeimre. Egy ideig kertünkben jártam fel s alá, s leülve a nagy juhar alatt, mely a várrom közelében állt, hallgatám a fülmilék énekét; de később, mintha itt sem fértem volna meg, kimentem a mezőre. Nekem tágabb kör, messzebb kilátás kellett.

Vasárnap vala s ámbár a nap közeledett, a falu még hallgatva állt. Csak a madarak csevegtek az ágakon, éjjeli tanyájukról, s bokorról bokorra szállva, a mint mellettök elmenék. — A falu másik végén a pásztor kürtje szólalt meg.

Vannak életünkben órák, melyeknek emlékei, midőn már látszólag sokkal fontosabb dolgokról rég megfeledkeztünk, elevenek maradnak, talán épen azért, mert ezen órák alatt külső helyzetünkben még semmi sem változott, míg lelkünk nem is sejdítve, nagy átalakuláson megy keresztül, s ilyenek voltak ezek.

A legszebb májusi hajnal vala. A nap, midőn a kék hegysor fölött emelkedett, a tiszta égen nem talált egy felleget, mely sugarait visszavethetné s eláradó fénye millió harmatcseppben tündöklött, mintha jótékony tündérek gyémántokkal hintették volna el a mezőt.

Czél nélkül jártam körül; előbb szőlőnk felé irányoztam lépteimet, később a nagy rétre, mely a falu mögött terült el s melynek végén egy dombon Várkövyék háza állt. Virágokat szedve mentem tovább s a legszebbeket

illatozó bokorba kötöttem össze. Nekem úgy látszott, soha szebb virágokat nem találtam és soha jobban nem választottam meg bokrétám színeit; egészen igénybe véve foglalatosságom által, haladtam tovább, míg egyszerre véletlenül a dombnál találtam magamat, melyen Várkövyék háza állt. — — S talán nem is oly véletlenül, de mintha valami arra vonzana, talán kíváncsiság, hogy a változásokat lássam, melyek, mint hallottam, a ház körül történtek, — talán más, de valami, minek ellentállni nem bírtam.

Az alacsony, de meredek domb lejtőjén különösen szép virágokat vettem észre, s ezeket szedegetve mentem fölfelé, mind magasabb- s magasabbra, míg végre fenn valék, csak néhány lépésnyire a háztól.

Megijedtem s mégis volt valami, mi visszatartott, hogy el ne szaladjak. — Nagynénémmel, ki e birtokot megvenni akarta, többször voltam e házban, s tudtam, hogy a cselédek a másik oldalon laknak s Várkövy még nem vala itt. Miért ne nézzek körül?

A kilátás a dombról igen bájoló vala. — Falunk, melynek alacsony házai a virágzó ákáczok között alig látszottak ki, templomunk vékony tornya és magas várromunk, mely mint egy nagyobb kor maradványa, óriásként magaslott ki alacsonyabb körözetéből: nekem úgy látszott, hogy mindezt soha ily szépen nem láttam még; hogy Várkövy szebb lakhelyet nem is találhatott volna. — S mégis nem fogja-e szerencsétlennek érezni magát?

A ház, melyet most nagy érdekkel megnéztem, csinos vala. Az újonnan kifehérített fal, melyet az ablakok között szőlők takartak, a lakhatóság színét adá neki s én itt boldognak érezhettem volna magamat. De ő, ki eddig nagy kastélyban lakott, ki fényhez s kényelemhez szokott? Még ha anyja élne vagy egy szerető

nővér laknék vele, kivel a mult időkről szólhat, ki gondját viselné, — de így egészen elhagyatva, magánosan, midőn vigasztalásra szüksége van és senki nincs, ki neki részvétet mutat. Szivemet kimondhatlan sajnálkozás tölté el.

„Mily szomorú lehet — gondolám magamban, — midőn otthon megérkezünk és senki nem vár reánk, s házunk küszöbét átlépve, nem találunk semmit, mi arra mutatna, hogy szeretve várnak s jöttünk valakinek örömet okoz... Hátha e virágbokrétát állítanám ablakába? — Megijedtem e gondolattól — s mégis, miért ne tegyem? — Az egyik ablaknak fél zsaluja nyitva állt. Ha ide tenném? — — De mit fog gondolni? — Hogy a cselédek vagy jobbágyok egyike tette oda, vagy talán hogy doktorunk rendezte számára e meglepetést; de a rokonszenvnek e jele jól fog esni szivének s otthonosabbnak fogja magát érezni új lakában. És ha mégis megtudná, hogy a virágokat én tettem oda? — De kitől tudná meg? — A házban minden hallgatott, körüskörül nem volt senki, a ki láthatna. Az ablakhoz közeledtem, egy perczig határozatlanúl álltam ott, végre odatettem virágaimat. Szivem dobogott, mintha a legnagyobb merényletet követtem volna el; de képzelhetni rémületemet, midőn épen akkor a mellékablaknak zsaluja megnyílt.

Félig magamon kívül rohantam el, s csak miután a domb aljához értem, álltam meg. Hisz' talán csalódás vala, s visszanéztem, hogy magamnak meggyőződést szerezhessek. De a mellékablak zsaluja, mely előbb zárva volt, csakugyan nyitva állt s rajta vén doktorunk nézett ki.

TIZENKETTEDIK LEVÉL.

Keserűen csalódtunk mindketten. Ön, midőn leveleimet kiadás végett fölvevé, hogy olvasóinak érdekes olvasmányt szerezzen, s én, midőn gondolám, hogy emlékeim leírása jól esik szivemnek. — Édes visszaemlékezni, s ha magunk vagyunk, nincs vigasztalóbb, mint ha távol járó kedveseinkre gondolunk, de csak míg tudjuk, hogy azok egykor ismét visszatérnek, vagy legalább visszatérhetnek, míg emlékeink közé remények vegyűlnek; de ha emlékeinkkel sírok fölött járunk, földeríthet-e az? s nem hasonló-e annak helyzete, ki koromban ifjú érzéseire gondol vissza?

A hosszú tél elmúlt s a nap melegen süt be ablakomon; de ha kinézek, e táj soha szomorúbb benyomást nem tett rám. Mit használ, hogy a földnek hótakarója leolvadt, ha alatta csak a múlt év virágainak kórói tünnek fel, s mit ér, hogy a fák ágai a zuzmara alatt többé nem görnyednek, ha rajtok duzzadó bimbókat, friss lombot nem találok? s ilyenek az aggkor emlékei. Leemelhetjük a lepelt, mely a multat takarja, de alatta csak egykori örömeink romjait találjuk; az ismert körben járva, csak azt érezzük, hogy annak, mi egyszer elvirúlt, szinét s illatát senki többé vissza nem adhatja.

De hagyjuk ezt, nehogy pityergős modorba essünk, mely valamennyi között a legrosszabb, s folytassuk történetemet.

Kintornyai tiszteletesünk mondta többször, hogy az emberek több lelkiismereti furdalást szenvednek kis hibáikért, mint nagy bűneik miatt, és ez rajtam beteljesedett. Magában az érzés, mely arra birt, hogy virágbokrétámat Várkövy ablakára tegyem, nemes vala. Nem láttam őt soha; meg voltam győződve, hogy azt, ki adta neki a virágot, megtudni soha nem fogja, s tettemnek

egyedüli indoka azon rokonérzet vala, melyet szerencsétlensége iránt érezék; de arról meg vagyok győződve, hogy a legnagyobb gonosztevő, kit tetten értek, soha így el nem rémült, hogy soha ember úgy nem borzadt más ember előtt, mint én, midőn visszanézve, vén doktorunk jámbor arczát ismertem meg; pedig úgy látszott, mintha barátságosan integetne.

A visszatekintés rám épen az ellenkező hatást tevé, mint Lóth feleségére, azaz szaladtam, mint az eszeveszett, tüskön bokron át, míg a falu első kerítéséhez értem, s dobogó szivvel megállva, arról kezdtem gondolkozni, mit tegyek? Mit mondjak mentségemre, ha a doktor az egészet elbeszéli nagynénémnek? Vagy megkérjem-e őt, hogy ne szóljon semmit? De miképen s hogy' fogok szeme közé nézni, ha jő, vagy hová bújjak, hogy őt s főkép Várkövyt kikerüljem, kinek a doktor mindent bizonyosan elbeszél? Első gondolatom az volt, hogy megszököm; de a megszökéshez is előbb haza kellene menni, s mit mondjak nagynénémnek?

Akkori időben még a városban sem hordtak a mostanihoz hasonló ruhákat, melyekben úrhölgyeink úgy néznek ki, mintha mindenik egy más, sokkal nagyobb barátnéjának köntösét öltötte volna föl, vagy mintha mindenik csupa szerénységből arra akarná emlékeztetni az emberiséget, mennyivel kisebb ő, mint helyzetéhez illik. Akkor még mindenikünk oly ruhát viselt, minőt teste nagyságához szabtak, s főkép az én toilettem elég egyszerű volt. De mindamellett egy kaszálatlan réten szaladva át, ruhám a harmattól térdig vizes lett, mintha csak a patakban jártam volna, s ha félannyi helyet nem fogtam is el, mint jelenleg minden falusi kisasszony, ruhám több bokorban megakadt s három helyen el volt szakadva! — És mit mondjak nagynénémnek? . . . .

Nem határoztam el a kérdést, de haza kellett men-

nem; tehát mentem, mintha minden perca, melylyel később érek haza, fölszámíthatlan nyereség volna.

A sors az egyszer megmentett a hazugságtól. Midőn dobogó szívvel a szobába léptem, nagynéném nem vala ott. A kertben ült a nagy juhar alatt, elmerülve gondolataiba, s időm volt átöltözködni, sőt midőn hozzá kimenék, nem is kérdezte, hol voltam. Egy pár zsoltárt olvasott fenszóval, mint más vasárnapokon szokása volt; azután föl s alá járt kertjében, majd itt, majd amott egyes hibákat véve észre a mívelésben, melyekért a kertészt holnap meg fogja szidni, de ma nem, mert hisz' vasárnap van, s e napot az Úr magának tartotta föl, hogy azt a szegény embereknek ajándékozza; — mert végre is csak nekik van vasárnapjok, s ez nagy Istenáldás, mely sokat pótol, mit a világon nélkülözniök kell. — A szegény ember félreteszi ásóját, kapáját s megpihen a hat nap fáradsága után. A nyugalom, melyet minden héten egyszer élvez, előérzete annak, mely reá egykor vár. A gazdagnak, a tudósnak, a magasabban állónak nincs vasárnapja. Nem fárad testileg soha, de nagyravágyása s gondjai nem is hagyják őt pihenni, s még nagy kérdés, ki boldogabb, az-e, kinek hat napig testileg fáradnia kell, vagy az, kinek az egész héten ninesen egy napja sem, melyen megpihenhet.

Nagynéném ez nap szokatlanúl lágy hangulatban vala, s észre lehetett venni, hogy a viszony, melyben új szomszédunkhoz állani fogunk, őt is nagyon elfoglalja. Többször szólt a Várkövyekről. — Ki hitte volna, hogy ennyire jutnak. Mennyi fény, minő büszkeség, s most a család örököse egy ispán-házban lakik, mely semmivel sem jobb, mint bármelyik tisztemnek lakása. De azért is barátságosan fogadjuk. Ha semmit nem örökölt apjától, miért örökölje csak ellenségeit. — S ezután nagynéném más dolgokról szólt: gazdaságáról,

peréről, de mindig ismét visszatért szomszédunkra; majd arról szólott, miként kellene rendezni gazdaságát, hogy a kis birtok jövedelmezőbb legyen, majd arról, mennyivel jobb volna, ha azt eladná s hivatalt keresne; és valahányszor e tárgyra tért, érzém, hogy pirulok, s szivemet mindig új nyugtalanság töltötte el.

Mindig inkább közeledett az óra, melyben templomba szoktunk menni, s mikor harangoztak, dobogó szívvel követtem nagynénémet. — Szerencsére, mikor beléptünk, még nem voltak ott. Már az ének megkezdődött, mikor a doktorral a templomba lépett, s én, mikor ezt észrevevém, a világért sem néztem volna felé. — Szerettem tiszteletesünket s ő jeles szónoknak tartatott az eklézsiában; de ha valaki reám néz, bámulta volna feszült figyelmemet. Szemeim ajkain függöttek, csakhogy valahogy Várkövyével vagy a doktoréval ne találkozzanak, kik velünk szemközt ültek, s habár mindig kínzó gondolataim által elfoglalva, egy szót sem értek e beszédből: meg vagyok győződve, hogy magamviselete ellen e napon az egész gyülekezetben senkinek sem lehetett kifogása. — De utoljára mindennek vége lesz, még a leghosszabb prédikációnak is, s ki kelle menni templomunkból; alig értünk a szabadba, midőn a doktor utánunk jött s Várkövyt nagynénémnek s nekem bemutatta.

A nap fényesen ragyogott határunk fölött, s nem lehetett panasza senkinek a világosság ellen; de mégis őszintén mondhatom, hogy e pillanatban nem is láttam őt. Oly zavarban valék, hogy alig értettem szavát, s áldám Istenemet, midőn megindúltunk s Várkövy nagynénémmel beszélgetésbe ereszkedve, én doktorunk oldalán hátrább maradhattam.

A öreg úr szokása szerint beszédes vala s ma rendkívül jókedvű. — De tréfái s a mulatságos adomák,

melyekkel beszélgetését fűszerezé, ma vesztegetve valának; alig hallgattam reá, míg, már házunkhoz közel, lépteit mérsékelve, velem hátrább maradt s mondá, hogy ma már látott. Jól tudtam ezt, s mégis, midőn tőle hallám, leírhatatlan zavarba jövék.

Ő észrevevé. — Láttam önt — mondá nyájasan, — de nem látta senki egyéb; tőlem nem fogja megtudni sem ő, sem más a világon. S ön jól cselekedett. Ha látta volna a szegény fiatal ember örömét, midőn a virágokat észrevevé, s én becsületszavamat adám, hogy nem tétettem ablakába, s hogy mennyit kérdezett, vajon honnan jöhetnek, s ki lehet az, ki őt új lakásában a rokonszenv ezen jelével fogadja: ön nem sajnálná, a mit tett. — Mindig legjobb, ha szivünket követjük.

— Ha tudtam volna, hogy itt vannak, nem tettem volna, és kérem....

— Becsületszavamat adom, hogy Várkövy tőlem soha semmit sem hall meg. Hadd törje fejét e titok fölött. Egyet mindenesetre tud: hogy közel hozzá egy barátságos lény lakik, ki iránta rokonszenvvel viseltetik s ez maga elég, hogy vele új helyzetét megkedveltesse.

Megnyugtatva érzém magamat. A doktor szavai után egészen más színben láttam az egészet s zavar nélkül léptem Várkövy elé.

Rövid ideig maradt nálunk, s azon igérettel, hogy ha nagynéném megengedi, nem sokára ismét eljő, s mint új gazda, tanácsáért fog folyamodni, a doktorral együtt elment.

TIZENHARMADIK LEVÉL.

Ha két asszony, kit nagy szerencsétlenség nem ért és ki egymásra nem neheztel, hallgatva ül egymás mellett: legyünk meggyőződve, hogy e kettőnek szükséges beszédük van egymással, vagy hogy valami tárgyról különösen szeretnének szólani. — Közönséges viszonyok között mi asszonyok mindig találunk tárgyat, melyről beszélhetünk; de ilyenkor épen az, hogy tárgyunk kínálkozik, teszi a nehézséget, s én mindig azt tapasztaltam, hogy ilyenkor a beszélgetést kezdeni még nehezebb, mint elhagyni.

Így voltunk e napon mi ketten, s nem emlékszem, hogy mióta nagynénémmel laktam, egy nap ily hosszúnak látszott volna, mint az, melyen Várkövy először házunkhoz jött.

Nagynéném szigorúan megtartotta a vasárnapot. — Még akkor is — mondá sokszor, — ha nem vagyunk oly hangulatban, hogy vallásos gondolatokkal foglalkozzunk, jó, hogy legalább egy napra fölhagyjunk szokott foglalatosságainkkal. A nyugalom, melyre magunkat ez nap kényszerítjük s mely néha terhünkre válik, mindenesetre azt eszközli, hogy a munka, mely ellen szombaton panaszkodtunk, hétfőn jól esik. — Nagynéném vasárnapon nem járt körül gazdaságában, nem számolt, még leveleket sem írt, s nem tűrte, hogy én vagy a cselédek csak varrjunk is. De máskor a délelőtt hamar elmúlt. Néhány fejezetet olvastatott magának a bibliából, kimentünk a kertbe vagy szőlőnkbe, s érdekes beszélgetései között repültek az órák. Ma szótlanúl ültünk egymás mellett s így jártunk a kertben fel s alá; ha nagynéném egy vagy más tárgyról beszélgetni kezdett, a beszélgetés hamar félbeszakadt. Szórakozottnak látszott, mint őt még eddig soha sem láttam, elfoglalva gondolatai által;

s ámbár a fölgerjedés után, melyen keresztülmentem, magam is hasonló hangulatban valék, nagynéném magaviselete nekem is feltűnt, s annak okát nem magyarázhatám meg magamnak.

Délután, mint vasárnapon mindig, a tiszteletes jött hozzánk, valamivel később a doktor, s én ismét a kertbe menék ki, s körüljárva a virágágyak között, átengedém magamat ábrándjaimnak. Véghetlenül jól esett, hogy magánosan leheték. — Újra átgondoltam a napnak eseményeit, újra elmondtam minden szót, melyet Várkövyről hallottam, s bármi közömbös volt ez, nekem véghetlenül jól esett a visszaemlékezés.

Midőn a szobába visszamentem, itt is Várkövyről folyt a beszélgetés. A szerencsétlenségről, mely a családot érte, Várkövy szülőiről s magáról új szomszédunkról, kire nézve — mi ritkán történt — a doktor s tiszteletes megegyeztek itéletökben, s kit mindketten egyiránt magasztaltak. Nagynéném érzései is egészen megváltoztak. Szavaiban most nem volt semmi keserűség, s még az öreg Várkövyről is a legnagyobb részvéttel szólt, csak azt jegyezve meg, hogy nem értheti, hogy oly ember, kinek annyi vagyona van, miként hozhatja családját gondatlansága által ily bajba.

— S nem is gondatlanság által jött az öreg Várkövy e bajba — mondá az orvos, — sőt nem ismertem embert, ki vagyonának növelésére több gondot fordított, mint ő az utolsó tíz év alatt. Jószágot vásárlott, bérlett, vagy újításokat hozott be gazdaságába, egyszóval éjjel-nappal fáradott, hogy a csorbát, melyet vagyonában észrevett, helyrehozza, s épen ez volt a főbaj. Kit a szerencse elhagyott, az nézzen utána s várjon, nem tér-e vissza. De a ki azt erővel akarja feltartani s vele küzdeni kezd, csak sebet várhat.

— Nagy tévedés, hogy mindenben csak a szerencsét

okozzuk — jegyzé meg nagynéném. — Igaz, nem gyarapodhatunk, ha az nem kedvez, de azért nem jutunk tönkre sem. Ily baj, mint a Várkövyeké, mindenkit csak saját hibájából érhet, csak akkor, ha nem számol.

— Ismét ellent kell mondanom — vága szavába a doktor. — Az öreg Várkövy számolt, többet mint mások, és ha számadásait átnézzük, bizonyosan egy hibát sem találunk az arithmetika szabályai ellen; csakhogy az, mi az embert soha nem hagyja el, a remény velünk marad akkor is, ha számolunk, s így megtörténik, hogy a várt bevételt nagyobbra, a kiadást kisebbre teszszük — talán csak valamivel, de mindegy, míg végre az egész egy nagy deficitté nő, melynek fedezésénél ismét ugyanezen hibába esünk; mert minden ember optimista, ha optimismusra szüksége van, hogy kétségbe ne essék. — — Mi orvosok legtöbbször tapasztaljuk ezt. A legjózanabb ember, ki baját ismeri, ki talán maga orvos, és százszor tapasztalta, hogy hasonló esetben segíteni nem lehet, épen midőn sírjához közeledik, egyszerre reményleni kezd. Nincs semmi oka. Csakhogy midőn körültekint s gyermekeit látja, kiktől örökre meg kell válnia, a gondolat oly szörnyű, hogy lehetetlennek látszik. S ilyen az ember mindenben. Gyöngesége, mely legtöbb szenvedéseinek oka, néha jótéteménynyé válik, s ha az öreg Várkövyre visszagondolok, nekem most minden, a mit tett, természetesnek látszik. Igaz, hogy családjára nézve jobb lett volna, ha, midőn vagyonát fogyni látta, a helyzetet elfogadva, speculatióra nem veti magát. Annak is, ki vízbe esik — a mint úszóktól hallám — legjobb, a mit tehetne, az lenne, ha mereven a vízre fekszik; de bámúlhatjuk-e, ha az, ki magát merülni érzi, kézzel-lábbal dolgozik.

A tiszteletes osztozék e nézetekben, nagynéném czá-

folgatta, s még egy ideig folyt a beszélgetés, midőn az öreg Erzsi a szobába rohant s kiáltá, hogy tűz van.

Felugrottunk; a tiszteletes a helyszinére sietett, s nagynéném kiment, hogy a vízipuskát s egyéb oltószereket, melyeket saját épületei számára tartott, segítségül küldje; csak doktorunk s én maradtunk tétlenül. Kimenve a többiek után, láttuk a vastag füstoszlopot, mely közel a templomhoz emelkedett, s a magasban elterjedve, mint sötét felhő függött falunk fölött, s féltünk mindketten, talán csak, mert semmi más dolgunk nem volt.

Egyébiránt oly emberre, kinek idegzete gyönge, mint doktorunké, a zavar, melyet magunk körül láttunk, nem maradhatott hatás nélkül. Még a férfi-cselédek egy része is a legnagyobb ijedséggel szaladgált körül, s ha annak, mit a szomszédasszonyok Erzsinek a tűz nagyságáról beszéltek, csak fele lett volna is igaz, az egész falu elpusztult volna. — Csak nagynéném tartá meg nyugalmát, s engem bámulattal töltött a határozottság, melylyel parancsolatait osztogatá, s e zavar között mindent rendezni tudott, úgy hogy tíz percz múlva már cselédeivel s az oltószerekkel elsiethetett.

Mikor a többieket követve, mi is a tűzhöz értünk, már a ház egész födele s a mellette álló istálló lángban valának. A házat megmenteni lehetetlen volt, az oltószerek csak a melléképületek oltalmazására használtattak, s a háznép és szomszédok minden fáradságuk mellett még a bútornak s ágyneműeknek is csak egy részét menthették meg. A konyha beégett s most a gazda s családja néma kétségbeesésben, tétlenül nézé vagyonának pusztulását.

A nagy zavar után most aránylag csend következett be, melyet csak az égő ház körül összecsoportosúlt tömeg beszélgetése, a tűz pattogása s a tompa zaj

szakított meg, melyet a belső gerendák időről-időre okoztak. Nagynéném a tűz közelében állt s az oltást igazgatá; én a doktorral távolabbról néztem az egészet, mi reám véghetlenül szomorú benyomást tett, épen mert soha szebb tavaszi napot nem láttam: a nap ragyogó sugárai, s az egész természet tavaszi pompájában, mintegy ellentétben álltak a szomorú jelenettel, melynek tanúi valánk. — Egyszerre a tömeg között nagy mozgás és lárma támadt, melyből csak egy asszony sikoltását vehettem ki. — A doktorral közelebb siettünk s oly jelenetnek levénk tanúi, melyről megfeledkezni soha sem fogok.

A házban egy szegény özvegy lakott, távoli rokona gazdájának, kit az férje halála után néhány hónap előtt fogadott magához, s ki napszámból élt. Az asszony ma délután a szőlőbe ment, s miután onnan lélekszakadva visszaszaladt, most gyermekét kereste. — — A ház kamarájában hagyta csecsemőjét. A gazda legbecsesebb holmijának egy részét sem menthette meg, s azt, hogy a gyermek a kamrában maradt, nem tudta senki, s így senki sem gondolt megmentésére.

— Bocsássatok — kiáltá az asszony, eltaszítva azokat, kik őt visszatartóztatták.

— Jó asszony! — mondá nagynéném — nem eresztünk be. Hasztalan, nem mentheted meg többé s gondold meg, még két gyermeked van.

— Hát megégek vele. Ereszszetek. Én nem hagyom ott.

A gazda s még pár férfi erőszakkal visszatarták őt.

— Talán mégis meg lehetne menteni a gyermeket — mondá a tiszteletes. — A gerendák a kamara fölött még nem szakadtak le.

— De a konyha ég és azon kell keresztűlmenni — mondá a másik. — Férfi sem birná, hát még a szegény asszony. Meggyúl ruhája, mielőtt még a kamrához jut.

E pillanatban jött Várkövy a tűzhöz.

— Vizet ide! — kiáltott — a mennyi csak van. — Öntsetek le!

— Talán a téns úr csak nem megy az égő házba? — kiáltá doktorunk elrémülve.

— Talán megmenthetem a szegény gyermeket — mondá amaz, — csak öntsenek annyi vizet a konyhaajtón be, a mennyit csak birnak.

— Ez valóságos őrültség! — kiáltott amaz, Várkövyt visszatartva.

De ez nem hallgatott reá. — Ide a vedret! — S ezzel kirántva kezét, a házba rohant.

Pár másodperczig vala benn, — de ez egy örökkévalóságnak látszott, s annyi év után is borzadva gondolok vissza, főkép miután ép ez alatt, míg ő a házban volt, két égő gerenda szakadt le.

— Ez elveszett — kiálta a doktor; de a jövő pillanatban Várkövy állt előttünk, karjában tartva a gyermeket.

Nem írom le e jelenetet s az érzéseket, melyeken keresztül mentem. — A szerencsétlen anya feljajdúlva örömében, lábaihoz borúlt, s az első pillanatban az öröm, mely minden jelenlevőt eltöltött, háttérbe szorított minden egyebet. Maga a gazda, kinek háza égett, megfeledkezett saját bajáról s csak később vettük észre, hogy Várkövy sebesülve van. A leszakadó gerendák egyike balkarját érte s ez el vala törve.

Nagynéném kérte Várkövyt, hogy jöjjön házunkhoz. Saját lakása sokkal távolabb vala, — s ott még talán jegök sincs — mondá nagynéném. — Legalább mára nem eresztjük el szomszéd urat.

S miután Várkövy rövid szabadkozás után az ajánlatot elfogadta, visszamentünk.

Nagynéném azon szobát nyitván ki vendége szá-

mára, melyben közönségesen Márton bátyám lakott, míg minden szükséges rendeléseket megtőn, őt az orvossal hagyta.

Mintegy félóra mulva doktorunk szobánkba jött s jelenté, hogy a törés jó helyen van, s fájdalmas, de nem veszélyes.

TIZENNEGYEDIK LEVÉL.

Ha vén gazdasszony fekete főkötőben, redős arczczal szerelemről szól, s a leírhatatlan aggodalmakról s boldogságról beszél, melylyel egy szó, egy tekintet szivét eltölté s mindazon apróságokra emlékezik, melyeket elfelejteni nem tudunk, s melyek néha több befolyást gyakorolnak egész jövőnkre, mint életünk legnagyobb eseményei, — van-e ennél nevetségesebb? — S mégis, ha vén gazdasszonyaink szólni akarnának, vagy — mert az akarat talán nem hiányzik — ha lenne valaki, ki ha szólnak, reájok hallgat: nem mondana-e el mindenik egy ily történetet, mely a szívhez szól, s melyet a legifjabb is örömmel hallgatna, mert az, mit az öreg beszél, arra emlékezteti, mit tegnap ő maga érzett. Mint régi naptárak, úgy hasonlítanak különböző nők emlékei egymáshoz. Egyben a nagy ünnepek előbb, másban később fordúlnak elő, de egészen sehol sem hiányzanak s mindenikben csak egyszer találhatók; s ha átlapozzuk, kitűnik, hogy tulajdonképen minden olyan, mintha mostanra írták volna, csak az évszám avúlt el, mely a czímlapon áll. — De mindamellett érzem helyzetem nevetséges oldalát s ezért a lehetőségig rövid leszek.

Várkövy csak két napot töltött házunkban, — s azon idő alatt is nagynéném s az orvos több időt töltöttek vele, mint én, s ha társaságában valék, senkivel

sem szólt kevesebbet; — de ha éveket töltünk is együtt, nem tehetett volna szivemre mélyebb benyomást. Nem adtam számot magamnak érzéseimről, s ha valaki kérdez, szeretem-e őt, nem felelhettem volna; csak azt érzém, hogy életemet adnám, ha őt boldoggá tehetném.

Külsőleg semmi sem változott körömben, de egész életem új irányt vett; mintha e két nap köztem s multam között válaszfalat alkotna, mely minden egyebet eltakar szemeim előtt. — A szoba, a kert, még egyszerű foglalatosságaim s nagynéném beszélgetései is reá emlékeztettek; hisz' itt dolgoztam ugyanazon munkán akkor is, mikor ő még itt volt, s midőn nagynéném gazdaságáról beszélt, ez is az ő nyilatkozatára emlékeztetett. — Minden, a mit láttam s hallottam, egy-egy vonatkozás vala reá, s minden szava, minden mozdulata nekem nevezetesnek látszott.

Ha a körülményekre gondolok, melyek között megismerkedtünk, a benyomás, melyet Várkövy reám első pillanattól tett, most is természetesnek látszik, s csak azt nem foghatom meg, hogy nagynéném azt észre nem vevé, s ámbár számomra más terveket forralt, mégis mindent tett, a mi érzésemet nevelheté.

Senki sem szólt többet róla, mint ő. Ha a doktor meglátogatott, — mi most, míg Várkövy egészen ki nem épült, csaknem naponkint történt, — órákig elbeszélgetett új szomszédjáról, s midőn az még felkötött karral végre maga jött s az iránta mutatott részvétet megköszöné, az öreg asszony oly szivélyesen hivá őt házához, hogy Várkövy ennyi szivességet nem utasíthatott vissza.

— Meglátja, jó szomszédok leszünk — mondá nagynéném, — nem oly nehéz velem kijönni, mint némelyek hirdetik; én nem bántom senkinek határát és hasznomat

veheti. Nem értek sokfélét, de tudom, hogy' kell gazdálkodni s hogy' kell pörlekedni, s ez országban ez a fődolog. Várkövy úr birtoka az előbbihez képest nem nagy, de én még kevesebbel kezdtem gazdaságomat, s hála Istennek megvagyunk; s a mit egy magános asszony kivihet, az férfinak százszor könnyebb. — Csak akarni kell — ez a fődolog, — akarni erősen és sokáig, és ön akarni tud, azt láttam. A ki, hogy nemes érzésének eleget tegyen, a tűzbe megy, az arra termett, hogy sorsával megküzdjön, mely bármily ellenségesnek mutatkozik, mindig változékony, s a kellő kitartás mellett mindig legyőzhető.

Egyedül nagynéném practikus tanácsainak, melyekkel az új gazdát ellátta, köszönhettük-e, hogy csaknem naponkint házunkhoz jött, nem tudom; de ő eljött s nagynéném naponkint több érdeket mutatott dolgais több ragaszkodást személye iránt.

— Furcsa dolog — mondá többször, — nincs semmi okom, hogy Várkövyt szeressem, Andor minden mozdulatában apjára emlékeztet, s mégis úgy megszoktam, mintha házamban nevelkedett volna fel; pedig sok hibája van. Sohasem lesz gazda belőle. Ebben is egész apja. Csak az nem lopja, a ki nem akarja, — pedig ő szegény legény, neki vigyáznia kell. Nem is segíthet semmi rajta, mint ha jószágát bérbe adja; — magam is kiveszem s többet fizetek érte, mint ő gazdaságából valaha bevehet. — Ő sokat tud, s ha hivatalba lép, rokonainak pártfogására is számolhat; abban, a mi semmi pénzbe sem kerűl, segiteni fogják; de teljességgel nincs kedve a hivataloskodáshoz, s ha itt marad, meg kell őt házasítanunk minél előbb. Gazdálkodni gazdasszony nélkül valóságos képtelenség.

Ha nagynéném inkább figyelt volna reám, a zavar, melybe néha jöttem, ha ilyeneket beszélt, elárulta

volna érzéseimet. De ő, ki mindenben oly éleslátású vala, ez egyet nem látta soha, s ha olvasóim ezt természetellenesnek tartják: hígyék el, nincs közülök senki, kinek nem lenne hasonló vaksága.

Öreg doktorunk többször mondá nagynénémnek, ha szemei ellen panaszkodott, hogy nincs szem, mely mindent egyiránt lát, s ez áll nemcsak szemünkről, de belátásunkról is. A legokosabb embereknél tapasztaljuk, hogy néha oly dolgokról, melyek őket közelebbről érdeklik s melyeket mindenki észrevesz, legkisebb fogalmuk sincs, s ha ezen bámulunk, legyünk meggyőződve, hogy mások ép ezért csodálkoznak fölöttünk. Végre is csak azt látjuk, mire szemeinket fordítjuk, s vannak dolgok, melyekre nem fordítjuk szemeinket, s így járt nagynéném is.

Ő régen gondoskodott jövőmről.

A mint olvasóim tudják, nagynéném életczélja az volt, hogy a Kintornyai családot régi fényébe visszaállítsa, s ugyanez vala czélja Márton bátyámnak is, kit ő magának segédül nevelt, s ki mint ügyvéd, hasonló erélylyel, ugyanazon feladáson dolgozott. Sok tanácskozás s több kisérlet után Márton a család számos tagjai közt végre feltalálta azt, kit a család felemelésére alkalmasnak tartott, s Kintornyai Gábor, egyik igen távoli rokonunknak fia, ki, mint én, gyermekkorában árván maradt, választatott arra, hogy a nagy vagyonnak egyedüli örököse legyen, melyet nagynéném s Márton bátyám annyi fáradsággal szereztek. — — Gábor Pesten minden gonddal úriasan neveltetett, s teljesen megfelelt a várakozásnak. Szép fiatal ember volt, a legjobb társaságban jól fogadva, kitünő jurista, mint Márton bácsi állítá, és valóságos gavallér, mint nagynéném mondta, ki mágnás pajtásai között legfelebb azáltal tűnik ki, hogy szebben üli meg lovát s úriasabban néz

ki a többieknél. — Sem Márton, sem nagynéném nem kímélték pénzöket, hogy a család képviselője, már mint ifjú, fényesen jelenhessék meg, s otthonossá váljék azon körben, melyben őt látni kivánták. Nagynéném el volt határozva, hogy egész vagyonát neki hagyja, s a szeretet, melylyel iránt am viseltetett, bizonyosan nem ingathatta volna meg feltételét; de vajon nem egyeztetheti-e meg szeretetét feltételével, s nem intézheti-e el a dolgokat úgy, hogy a vagyon a Kintornyaié legyen s mégis általam élveztessék?

Erre nem vala más szükséges, mint hogy Gábor nőül vegyen, s ő életében nehezebb dolgokat vitt ki. — Nézete szerint itt nem volt semmi akadály. — Gábor körülbelől négy évvel volt nálam idősebb, csinos fiatal ember, s én nagynéném meggyőződése szerint a legszebb s legkedvesebb leány a föld kerekségén. Neki lehetetlennek látszék, hogy ne szeressük egymást, s ámbár Márton bácsi eleinte jobban szerette volna, ha öcscse valamely mágnás, vagy legalább valamely főispán leányát veszi el, végre ő is megegyezett.

Nagynénémnek az egész terv oly természetesnek, oly szükségesnek látszott, hogy sikerülésén egy perczig sem kétkedett. Én magam nem ismertem e tervet, mert ámbár az öreg Erzsi többször szólt Gábor úrfiról s mindig mondá, hogy belőlünk pár lesz, ezt csak tréfának vettem; főképen mióta Várkövyvel megismerkedtem, nem is gondoltam rokonomra, kivel, mikor Gábor bácsi egy év előtt Kintornyán volt, jól mulattam, de ki reám mélyebb benyomást nem tett. S így történt, hogy nagynéném, kinek eszébe nem jutott, hogy legforróbb kivánata azért hiusúlhatna meg, mert másba szeretek, mint kit ő számomra választott, Várkövyt mindinkább körünkbe vonó, s hogy én tartózkodás nélkül átengedém magamat azon érzésnek, mely annyira boldogított.

TIZENÖTÖDIK LEVÉL.

Ha kérdeznének: életemben mikor éreztem magamat legboldogabbnak, azon időszakot nevezném meg, melyről utolsó levelemben szóltam. — — Napjaimnak nem voltak eseményei, egyik a másikhoz hasonlított: egyiránt derűlt, egyiránt boldogító. Semmi nem zavarta lelkem nyugalmát, nem aggódtam s reményeltem; az édes jelennek engedve át lelkemet, életem nyájas álomhoz vala hasonló, mely épen azért boldogít, mert hatását sem a múlt, sem jövőnk nem zavarja, mitől ébren soha sem szabadúlhatunk meg egészen.

Mondják, hogy csak az első szerelem boldogít, s ez igaz; hisz' igazán, szivünk egész erejével csak egyszer szerethetünk életünkben; de ezen első szerelem tiszta boldogságát is csak kezdetén élvezzük. — Szerelmünk később nagyobbá válhatik, az érzés szenvedelemmé nőhet, s mint a láng elterjedve, egész valónkat ragadhatja meg. De valamint a láng első fellobbanásánál a legszebb, mikor hatalma még semmit sem emésztett meg, úgy szerelmünk is. Egész nagyságában élveztem ezt, s gondtalanúl engedém át lelkemet boldogságának.

Egy régi ismerősöm mondá többször, hogy az első emberpárnak könnyű volt boldognak lennie, mert nem voltak szomszédjai, s midőn jól érezték magukat, biztosak voltak, hogy senki sem jő közbe, ki szerencséjöket zavarja; mert minden baj a világon onnan ered, hogy valahányszor jól érezzük magunkat, mindig valaki közbejő. Az idegen hang a disharmóniát nem szünteti meg, de elég, hogy a legszebb harmoniát megzavarja, s a boldogságnak mestersége abban áll, hogy midőn a sors kedvez, minden idegen befolyást eltávolítva, magunk tudjunk maradni. Talán nem minden viszonyok között helyes e felfogás, de nálam beteljesedett,

s Márton bátyámnak megérkezése hamar véget vetett csöndes boldogságomnak.

A legkisebb háznak is megvan a maga nagy embere, kinek tanácsai parancsokként fogadtatnak el, kinek tréfáira mindenki nevet, kinek elbeszéléseit a szolgálótól a háziasszonyig mindig egyenlő érdekkel hallgatják, kinek már megjelenése is mindent mozgásba hoz. Ily ember vala házunkban Márton bácsi; midőn levele Pestről megérkezett, melyben írta, hogy ámbár a húsvéti ünnepeket már Kintornyán tölté, a szomszéd megyében dolgai lévén, most is egy pár napra hozzánk jő: nagy öröm uralkodott házunkban. — A doktor s tiszteletes alig várták érdekes beszélgetéseit; nagynéném örült, hogy több fontos dolgairól vele szóval értekezhet; az öreg Erzsi a dicséretekre gondolt, melyekkel főzését mindig kiemelé; s én örültem a többiekkel, hisz' úgyis oly lelki hangulatban voltam, melyben mindennek örülünk; s midőn a nap végre eljött, melyen megérkezését vártuk, nagy készületek tétettek a házban s konyhában. — Nagynéném a szobát maga készíté el, melynek ablakára én kertünk legszebb rózsáiból egy nagy bokrétát állíték, s a konyhában Erzsi szokatlan gonddal készíté azon ételeket, melyek a kedves ténsúrnak, mikor utolszor itt volt, leginkább izlettek s melyekről mondá, hogy egész Pest városában nincsen senki, ki Erzsit a főzésben felülmúlná; s ámbár Márton bácsi, szokása szerint, legalább két órával előbb jött, mint levelében igérte: rég készen vártuk, s már a tiszteletes úr is félóráig járt föl s alá kertünkben, mikor kocsijának zörgését távolról meghallottuk. Jóval később — mert e régisége által érdekes hintónak, melyet egyik cliensének halála után, mint végakaratának végrehajtója, örökségben kapott, mások között azon tulajdona is vala, hogy közelítése legalább ezer lépésre

meghallatszott — a tiszteletreméltó hintó megérkezett udvarunkba.

A mennyire visszaemlékszem, Márton bátyámon a legkisebb változást sem vevém észre. A hintó, az öreg Palkó a bakon, roppant kipedert bajuszával, s Márton bácsinak ruhája, minden épen olyan maradt, mint mindig találtam. Fiatal phantasiám elevenségével sem képzelhettem volna, hogy e kocsi új, nagybátyám és Palkó fiatal korukban hogy' nézhettek ki, de ép oly bizonyos, hogy sem a hintó, sem azok, kik benne ültek, nem is avúltak el; mi megszoktuk, de olvasóimnak az egész úti készület rendkívülinek látszott volna, főkép a fiatalabbaknak, kiknek a vasútak ezen korában maholnap sem a forspontról, sem azokról, kik azon jártak, nem lesz többé fogalmuk.

Azt mondjuk közönségesen, hogy a világ mindig hasonló marad. Az emberek járnak-kelnek, dolgoznak, élnek, pörlekednek, de ha a módot tekintjük, melyen mindezt teszik, mily változás mutatkozik, s nem természetes-e, ha egyik kor a másikat nem érti meg, s ha, midőn fiatalságunkról szólunk, azt az új nemzedéknek nem magyarázhatjuk meg? Valamint a kigőzmozdonyaink rohanó sebességéhez szokott, a kedélyes lassúságot, melylyel fiatal korunkban utaztunk, el nem képzelheti magának: úgy annak, ki úriasan öltözött fiatal ügyvédeinket látja, a magyar prókátorról, mint mi azt ismertük, fogalma sem lehet többé, s erre lenne szükség, hogy olvasóim maguknak nagybátyámról helyes képet alkothassanak. Mint oly férfiú, ki nem tudom hány családnak viszonyait náloknál jobban, sőt ki azokat egyedül ismeré, az önbizalomnak, melylyel e szerény külsejű férfi a legbüszkébbekkel szemközt föllépett, nem voltak határai; parancsolatokként osztogatá tanácsait. — — És csak a ki tudta, hány pert nyert

életében, s hogy nem vesztett egy nagyobbat sem, legalább végképen el, az értheté a szívósságot, melylyel minden véleményéhez ragaszkodott, nem makacsságból, de mert annyira beleélte magát hivatásába, hogy végre mindent, a mit védelmezett, valónak tartott, s véleményének megváltoztatását az örök igazságon elkövetett árulásnak tekinté.

Ily pillanatokban modora kellemetlenné vált. Vékony hangja élessé, metszővé lett, mint szavai; szemei villogtak s arcza haragos kifejezést vett föl; de egyébként nem volt szeretetreméltóbb ember, s talán nem ismertem senkit, ki annyit beszélve, mégis soha fárasztóvá nem vált.

Mint doktorunknak egyszer mondá, mivel az egész világ egyre s mindenről perlekedik, prókátornak mindenhez kell érteni, s ő értett mindenhez s mindenről szólt, de mindig érdekesen, mint oly ember, ki sokat tanúlt az életből; s az ilyenek mindig ép oly mulatságosak, mint azok, kik ismereteiket könyvekből merítik, unalmasak szoktak lenni.

Ily ember előtt, ki csaknem minden sikert, melyet életében aratott, emberismeretének köszönhete, a viszony, mely köztem s Várkövy között támadni kezdett, titokban nem maradhatott, s nem végeztük el ebédünket, melynél az nap a tiszteletesen kívül a doktor s Várkövy is résztvett, mikor az öreg úr már mindent tudott, mit mi magunk még alig sejdíténk. — Én mintegy ösztönszerűleg éreztem ezt, s midőn ebéd között tekintetével, melyet nagy pápaszemei alatt reám függesztett, többször találkoztam, elpirúlva sütöttem le szemeimet.

Egyébiránt ő közlékeny vala, mint máskor. — A férfiak politikai vitatkozásba ereszkedtek, melyben nagynéném is élénk részt vőn, s este volt, mikor vendégeink távoztak.

Márton a kapuig kisérte Várkövyt, s mint szokása volt, nagy hajlongásokkal vett búcsut tőle, s úgy látszott, a legjobb barátságban válnak el. — Midőn visszajött, egy perczre megállt mellettem. — Úgy látszik, tanult fiatal ember — mondá kissé gúnyosan.

Mondám, hogy erről nem itélhetek.

— Az nem is szükséges — viszonzá ő, — akár tanúlt, akár nem; de úgy látszik, mindenesetre nagyon mulatságos, nemde? — s a kis ember ismét reám szögezé szürke szemeit, s mosolyogva a házba ment.

TIZENHATODIK LEVÉL.

Rég nem írtam. Ennek, mint a világon mindennek, sok oka van. Az első, mert mióta a grófné egész családjával Pestről visszajött, sokkal több dolgom van. — A második a hideg esős idő, mely, a tiszttartó állítása szerint, a búzákat még helyrehozhatja, de reám egészen ellenkezőleg hat. Úgyis a tavasz zavarba hozza természetünket: a vén katona újra fájlalja sebhelyeit, s a vén gazdasszony megérzi a károkat, melyeket annyi szakács és komorna, kikkel dolga volt, májának okozott, s mint a fákon, úgy ha vénülünk, testünkön épen tavaszkor veszszük észre, hogy száradni kezd. — Végre, s ez főoka, grófnémtól, — ki mint ön képzelheti, a »Gazdasszonyi egyletnek« egyik kitünő tagja, — hallottam, hogy az ön lapjának kevés előfizetője van, sőt, hogy azt csak az egylet lelkes pártfogónéja s a társaságnak nehány hasonló buzgóságú tagja tartja föl, mely, ha ezentúl több támogatásra nem talál, nem biztosíthatja jövőjét.

Megvallom, ha magától grófnémtól nem hallottam volna, nem hihetném. — Nekem úgy látszott, hogy a

gazdasszonyi egyesület csakugyan országos akar lenni; ha feladata az, hogy azon nemes törekvéseknek, melyekre e hon leányai egyesültek, központúl szolgáljon, ezen egyesület egy külön lap nélkül, országos minőségben legalább, nem állhat fenn, s én annál kevésbbé kételkedtem ennek támogatásán, miután a nagyszerű eredmények, melyeket az egylet a közjótékonyság mezején előmutathat, a tagoknak buzgóságát csak nevelheték, miután a nevelés és az üdvös működésnek minden más körében az eredmény szinte csak az egyes törekvések egyesítésétől várható, s miután főkép azon üdvös indítványból, mely e lapok hasábjain fiókegyesületek felállítása iránt tétetett s közhelybenhagyással találkozott, azon szándékot olvasám ki, hogy egyesületünk csakugyan országossá váland, mely fiókegyesületei által az ország minden vidékein kiterjed, mely minden egyes megyében egy központot alakít, honnan jótéteményei kisugárzanak, s mindezen pontokat egy nagy egészszé köti össze. Igy lévén meggyőződve, egyesületünk számos tagja között egy sincsen, ki annak feladatát tisztábban fogná fel s érte nálamnál inkább lelkesülne. Az egyesülési szellem csodákat visz véghez századunkban s bámulattal látjuk a roppant műveket, melyeket azok alkottak, kiket csak a haszon s a nyereségnek reménye vezetett együvé; vajon hát e szellemnek csak akkor nem volna hatalma, midőn azt a legnemesebb érzelmek vezérlik, s az eszköz, melylyel a fukarság s pénzszomj oly sikerrel él, elveszté hatását, midőn azt a nemes szivek legszebb czéljaik kivitelére akarják használni? S azért bíztam — mint talán senki — egyesületünk eredményeiben, s azért bíztam e lapban, melynek fennállása — legalább a mennyire én a dolgot értem — egyesületünk országos hatásának feltétele, s azért szerződtem munkatársának, szorgalmasan — talán egyes olvasók nézete

szerint nagyon is szorgalmasan — küldve hetenkint leveleimet.

Nem nagy érdem, meglehet, — de bizonyosan nagy fáradság nekem, melytől kétségtelenül felmentem magamat, ha olvasókra nem számolhatok. Mert ha a régiségek, melyeket múltamnak lomjaiból összeszedek, mások előtt nem nagy becscsel birnak is: próbálja más, mily élvezet múltjában kotorászni; fogadom, ő is úgy jár, mint a tudós, ki valamely levéltárban régi okmányokat kutat, s egyszerre csak azt veszi észre, hogy az elsárgult lapok halvány betűi fölött szemei könyekbe lábadtak.

Írni, olvasók nélkül, ahhoz nincs semmi kedvem. Asszony lévén, ezen úton még akadémikus sem lehetne belőlem, és fiatal gazdasszonyainknak csak rossz példát adnék, midőn épen azt fecsérlem el, miben a takarékosság legszükségesebb — időmet. — — Csaknem el voltam határozva, hogy egészen felhagyok levelezésemmel s életem emlékei befejezetlenül maradnak, mint sok mű, melyet nálamnál derekabb emberek kezdettek; — de a grófné, midőn a gazdasszonyok lapját átnézte, főkép múlt héten, háromszor is kérdé: vajon miért nincs bennök a gazdasszony levele? Kedves Klárim nagyon kiváncsi, mi történt a Kintornyaiakkal, s én, mint ön látja, ismét íróasztalomnál ülök. Ilyenek föltételeink. Fiatal korunkban száz nagy feladást tűzünk ki magunknak, vén napjainkban százszor elhatározzuk, hogy ezt vagy amazt nem teszszük többé, s a fiatal s az öreg egyiránt nem követi határozatát.

De menjünk tovább. Megírtam utolsó levelemben, hogy Márton bácsi meglátogatott, s Várkövyvel találkozva, hajlamomat észrevevé.

Márton bácsi sokat tartott emberismeretére, s meg volt győződve, hogy annak nagy hasznát veszi; de

ezen esetben, úgy hiszem, éles belátása által nem igen mozdítá elő terveit. — Egy szép keleti mondát ismerek. Nem tudom, kitől hallottam, vagy hol olvastam, de elmondom, mert Márton bácsi beszédeinek következéseit megmagyarázza.

Miután Isten az első emberpárt a paradicsomból kiűzeté, a szerencsétlenek az angyal lángoló kardja előtt futva, végre egy nagy mezőre értek. — Itt telepedtek le, a fáradságos útnak, mely reájok s utódaikra várt, első pihenő helyén, s midőn elhagyottságukat látták, — mert a mint tudva van, a paradicsom állataiból, melyekkel egyetértésben éltek, csak a kutya követé őket, — midőn előbbi boldogságuk helyére visszanéztek, melynek csak virágzó kerítése látszott: szívöket mondhatlan fájdalom tölté el; sírtak keservesen, míg végre ebben is kifáradva, szemeikre álom ereszkedett. Isten maga megsajnálta szegényeket és az angyalok könyörögve borúltak le trónusa előtt, hogy vegye vissza a szigorú itéletet s könyörűljön azokon, kiket képmására teremtett. Végre az Úr könyörült, s magához intve egyik angyalát, egy marok tiszta búzát adott neki, mondva, hogy vigye el Ádámnak s tegye mellé, hogy ha fölébred, készen találja azt, mi őt a nyomortól megőrzi.

Az angyal híven teljesité a parancsot, s Ádám megálmodá, hogy Isten könyörült rajta; de a gonosz szintén látta az egészet, s mikor az angyal eltávozott, még mielőtt az alvók fölébredtek, oda sietett s messze körül fölásta a földet körmeivel s magonkint elszórta a búzát s letaposta lábaival, hogy nyoma sem látszott; mikor az ember fölébredt s körülnézett, hogy szép álmának teljesülését keresse, csak azt vevé észre, hogy a hol este zöld füvet látott, most csupa kopár föld maradt. — Ádám újra elszomorodott s nagy bajjal

kereste mindennapi élelmét, gyökereken s vad gyümölcsön tengődve. De bármi nyomorúlt volt élete, azért nem távozott e helyről s itt épité kunyhóját, mert az angyal, ki naponkint megjelent álmában, őt maradásra inté, s mert, ha már kiűzetett a paradicsomból, innen legalább kerítését láthatá, s ez is jól esett neki.

Így múltak hetek s hónapok. A gonosz, hogy Ádámot gyötörje s még inkább, hogy a magot, melyet Isten az égből küldött a szegény embernek, végkép megrontsa, őszkor rossz időt hozott a vidékre. Naponkint esett; de mindamellett az ördög, nagy boszúságára, tapasztalá, hogy a hely, melyen az égből küldött magot elásta, annál szebben zöldel, s azért mihelyest tél lett, hóval takarta be az egész környéket. — Rossz napok voltak ezek Ádámra; még a csermely is befagyott s fáradsággal kellett feltörni a jeget, hogy csak vizet kaphasson; napestig dolgozott néha, s a fagyos földben alig talált annyi gyökeret, melylyel magának s szerencsétlen párjának éhségét lecsillapíthatá.

Szegények, csaknem kétségbeestek, s az ördög, mióta a világ áll, talán soha sem gyönyörködött inkább, mint ezen időben, midőn az egész emberi nemet, mely akkor élt, egyszerre ily nyomorúságban láthatta, s végképeni elpusztulását szemlélheté; de végre szerencsére eljött a tavasz s vele jobb napok.

Nehéz volt Ádám élete most is; homloka izzadságával kelle keresnie mindennapi kenyerét, de ha kereste, legalább megtalálhatá: a fák s bokrok meghozták gyümölcseiket, s ő és Éva esténkint kunyhójuk előtt leülve, átnéztek a paradicsom virágzó kerítése felé, egykori boldogságukról szóltak s egy szebb jövő reményével vigasztalák magukat, midőn hosszú szenvedés után az átok súlyától megszabadúlva, ők, vagy talán gyermekeik, ismét boldogok lesznek. Hiszen az Isten

azon perczben, melyben az embertől boldogságát elvevé, az emlékezést s reménységet adá neki, hogy el ne csüggedjen életében. S ezenkívül nekik még egy örömük vala. Kunyhójuk körűl csodálatos zöld borítá a mezőt. A magok, melyeket a gonosz elszórt, földdel takart s letiprott, kikeltek, s az eső, melyet azért hozott, hogy elrohadjanak, s a hó, mely alá temette, csak segíté növésüket. A vetés, melyet ő maga hintett el, frissebben nőtt minden zápor után, míg messze körben dús kalászoktól hullámzott a tér, s minden mag százszorosan hozta meg termését, — Ádám boldogságára s véghetetlen boszúságára az ördögnek, ki midőn az embert megrontani s a gondviselés szándokait meghiúsítani akarta, nagy fáradsággal saját czéljai ellen dolgozott.

E monda talán nem illik ide, de szép, és minthogy gazdasági dolgokról szól, már azért sem törlöm ki, mert Márton bácsi, ki egyébiránt a legjobb ember volt, ép úgy járt, mint e mondában az ördög. Elég bajt, fergeteget idézett elő eddig csöndes egünkön, de minden, mit Várkövy ellen szólt, s mit nagynéném, tanácsait követve, később tett, csak növelé ébredő hajlamomat.

Erről azonban jövőre. A posta indúl, föl kell adni levelemet, máskép ismét kiszorulok a gazdasszonyok lapjából. Bizony nehéz az én feladatom; félek, olvasóim még nehezebbnek fogják azt találni, s nagy ügyességre lesz szükségök, hogy történetem fonalát el ne veszítsék. — Egész helyett csak töredékeket kapnak; de nem ilyen-e minden emberi élet, még azé is, ki saját múltjára visszanéz?

TIZENHETEDIK LEVÉL.

Engem semmi nem szomorít inkább, mintha eszembe jut, mennyi szükséges arra, hogy magunkat boldogoknak érezhessük, s mi kevés kell, hogy egész boldogságunkat elrontsa, — és pedig még fiatal korunkban is, midőn a múltnak emlékei örömünket még nem zavarják s tapasztalásaink nem rontják meg bizodalmunkat.

S közbevetőleg legyen mondva, a tapasztalásnak alig veszszük más hasznát; legalább nem tapasztaltam sem magamon, sem másokon. — Minap olvastam valahol, hogy a népek nem tanúlnak semmit a történetből, s a regényeknek korunkban több hatása van, mint a legjobb históriának. — Egyesekre nézve kétségtelen, hogy az, mit tapasztaltak, kevesebb befolyást gyakorol cselekedeteikre, mint ábrándjaik, s talán nincs fiatal leány, ki midőn magának jövőjét festi, azt nem inkább a szép tündérmesékből, melyeket gyermekkorában hallott, mint az élet tapasztalásaiból venné, melyeket idősebb barátai vele később közlenek. — S ez legszebb kiváltsága a fiatal kornak s talán nemünknek is, mely — ne vegyék rossz néven férfi olvasóim — megengedem, sokkal rosszabb verseket csinál, de sokkal költőibb, s ezért képes oly tiszta boldogságra, minőről fogalma sincs férfiúnak, ki bármennyire emelkedjék, egyik lábával mindig a földön marad. De ez az oka, hogy e boldogság megrontására még kevesebb kell.

Az ifjú, ha a jövőről ábrándozik, dicsőséget s a föld kincseit látja maga előtt, — mert habár egy új prédikátort idéznék is elő a nő-írók ellen, becsületes gazdasszony létemre az igazságot nem hallgathatom el. — Nincs férfi, ki még legköltőibb pillanatában is magáról egészen megfeledkeznék, s kinek, ha már áldozatra készül is, a koszorúk nem jutnának eszébe, melyekkel az áldozat

fölékesíttetik; s épen azért a férfiú erősebben is ragaszkodik ábrándjaihoz. Sokat kell tapasztalnia, s néha évekig küzd, míg czéljait elérhetleneknek ismeri. — S a leánynak boldogsága álom, tiszta s önzéstelen; hogy örökre eltűnjék, nem szükséges más, mint hogy szemeit fölnyitva, egyszer körültekintsen, s néha egy szó elég, hogy őt felébreszsze.

Szegény Márton bácsi, nem tudta meg soha életében, mily boldogságtól fosztott meg, s azon éles replicák, melyekre oly hiú volt, bizonyosan senkinek sem fájtak úgy, mint a jóizűeknek képzelt tréfák, melyekkel, mióta szivem titkát sejdíté, üldözni meg nem szűnt.

Ezekben sem volt semmi gonoszság. Nem mutatott ellenszenvet Várkövy ellen, sőt bármennyire eltértek politikai nézeteik, elismeré nagy tehetségét. Talán nem is tartá az egész dolgot komolynak, vagy, mert legalább Várkövy részéről komoly szándékot föl nem tett, épen javamat kereste. Sőt talán nem is bánta volna, ha másba szeretve, Kintornyainak, kit ő nevelt, fényesebb összeköttetésű nőt kereshet. Hisz' nagynéném öröksége ezen esetben is biztosítva vala; mit érdeklé őt sorsom? De annyi bizonyos, hogy bármik voltak is szándékai, eljárása által csak sértve érzém magamat.

Várkövy jelenlétében többnyire politikáról szólt, mely akkor, az 1830-diki országgyűlés közeledvén, a férfiak figyelmét csaknem kizárólag magára voná; s ilyenkor csak ha tekintetünk találkozott, jöttem zavarba. Néha a nélkül is; mert míg Várkövyre hallgatva, ki országos dolgokról ifjú lelkesedéssel szólt, szavai elragadtak: mintha nagybátyám szúró tekintetét érezném, mely rajtam függ, s látnám keskeny ajkainak gúnyos mosolygását. — De alig ment el szomszédunk s alig maradtunk magunkra, vagy csak a doktor s tiszteletes társaságában, midőn tréfáihoz fogott. — Csak néhány napot töltött

ez ízben házunknál, de csaknem meggyűlöltem őt, s midőn végre hallám, hogy holnap Pestre indúl, úgy fogadtam a hírt, mintha vele mindentől megszabadúlnék, mi életemet az utolsó napokban elkeseríté. — —

Csalódtam.

Utolsó este nagynéném jókorabb küldött el. Nagy asztala tele vala írásokkal s számadásokkal, s még sok dolga volt nagybátyámmal, s én örültem, hogy szabadúlhatok. — Úgyis hajnalban — mikorra útra készűlt — még egyszer kelle találkoznom vele s előre féltem a búcsutól. — Egy ideig a kertben s várromunknál jártam körűl. De az öreg Örzse, ki a gyönyörű nyári estét élvezve, a konyha előtt ült, meglátva, hozzám szegődött, s hogy beszélgetésétől szabadúljak, mondám, hogy álmos vagyok, s szobámba vonúltam.

Oly hangulatban valék, midőn még azoknak társasága is tűrhetlenné válik, kiket szeretünk. Csaknem boldognak érezém magamat, hogy egyedűl lehettem.

Az ablakhoz ültem, melynek félig nyílt zsaluin át a hold sugárai beragyogtak szobámba, s átengedém magamat gondolatimnak.

Csak hetek múltak, mióta Várkövyvel találkoztam, de azóta mennyire megváltozott minden: helyzetem, jövőm, minden, mit magam körűl láttam, s én magam. Képzelhettem volna-e csak hetek előtt, hogy ily boldog lehetek, s ily szerencsétlen, minőnek magamat most érezém? Tulajdonképen ok nélkül, mert hisz' nem történt semmi, mivel bánatomat igazolhatnám, — de fiatal korunkban nem ilyenek-e legtöbb s legnagyobb fájdalmaink?

Gondolatimból lépések ébresztettek föl. — Nagynéném Mártonnal elvégezve munkáját, vele a kert középső útján járt föl s alá. A holdvilágnál tisztán kivehetém alakjokat, s nagynéném mozdulataiból látám, hogy

beszélgetésök élénk lehetett. — Egy idő után a padra ültek, mely épen ablakom előtt állt. A félig zárt zsalu eltakart, s ha eszökbe jutottam volna is, nem láthattak, s egész tartózkodás nélkül szóltak egymással, ámbár beszélgetésök épen rólam folyt. — Érzém, hogy nem kellene hallgatóznom, s hogy vissza kellene vonúlnom az ablaktól. Pirúltam magam előtt — — — de ott maradtam. Helyzetemben mily leány nem tette volna ugyanezt?

— S én újra is azt mondom, hogy kis húgunk szerelmes — folytatá a beszélgetést Márton, — fülig szerelmes, mi kétségenkívül azért vált szójárássá, mert az ily szerelemmel annak, mi a fülön felűl van, az agynak, a józan észnek semmi része nincs.

— Én pedig azt mondom, hogy nem szerelmes, — válaszolt nagynéném, kinek emeltebb hangjából fölgerjedése vala észrevehető, — s nem veszed rossz néven, ha mondom, hogy nagy jurista létedre — minőnek tisztellek — te az ily dolgokat nem érted.

— S ki érti — vágott szavába a másik, — néném-asszony-e vagy más? Tudja, miért virágzik bizonyos virág csak bizonyos időben, és sem előbb, sem később? vagy miért tikkasztóbb a levegő ma, mint tegnap volt? Látjuk, érezzük, de okát senki sem mondhatja meg, s ilyen a szerelem; bizonyos szükséges átmenet fejlődésünk történetében, egy nap, életünk évszakai között; — a mi hugocskánkat illeti, itt még azt sem mondhatjuk. Az eset azon ritkák közé tartozik, melyeken még bámulnunk sem lehet, mert én legalább igen természetesnek tartom, hogy Várkövybe szeretett. — Ménkő kedves ember, s nekem úgy látszik, csinos is.

— Csinos! kedves! s ki mondta, hogy nem az? — szólt ismét nagynéném nyugodtabban. — Azt is megengedem, hogy Mariska szivesen társalkodik vele. Magam

is örülök, valahányszor találkozunk, de azért szerelmes vagyok-e belé? S ugyanazon bizonyossággal állítom, hogy a leánynak sem jut semmi eszébe.

— Még azt is megengedem — válaszolt a másik, — miután Pesten s a világ más városaiban akárhány leány található, ki egész esztendőn át a szerelemről gondolkozik s egész regényeket játszik el, s életében soha sem volt szerelmes, miért ne lehetne faluhelyeken egy-egy ártatlan hajadon, kit a legtisztább s feláldozóbb szerelem mintájául állíthatnánk föl, s ki soha a szerelemnek még nevét sem mondta ki. — A háztető lángban állhat, s azok, kik az első emeleten laknak, nem is gyanítják; de abból nem következik, hogy a láng csak képzeletem szüleménye, s hogy a szegény tudatlanoknak nem forog veszélyben mindenök.

— De ez esetben azért mégis csalódtál — mondá nagynénám, — s nem tudom, mit vétett e szegény leány, hogy reá ilyeneket akarsz fogni.

— Nekem nem vétett semmit, s nem fogok semmit senkire. Nem szokásom — válaszolt Márton élesebben, — s ha úgy tetszik, abbanhagyhatjuk az egészet, úgy is csak két okból hoztam szőnyegre.

— Sőt nem hagyjuk abba — ellenzé nagynénám; — nekem nem szokásom, hogy a vitatkozás elől kitérjek. S mik okaid?

— Az első — válaszolt amaz, — mert tudom, hogy tisztelt nénémasszonynak legforróbb óhajtása, hogy Mariskából és Kintornyaiból pár legyen. Én, mint igen jól tudja, nem igen helyeslém e tervet. Nem szeretem a házasságokat közel rokonok között; de minthogy oly esetekben, hol fontosabb birtokviszonyok forognak fenn, nem ragaszkodom e nézetemhez, s minthogy igen természetesnek találom, hogy miután vagyonát a Kintornyai családnak szerezte, s nem is adhatja másnak,

egyszersmind azt is kivánja, hogy e leány, kit fölnevelt és szeret, annak élvezetében részt vegyen: én, a mint mondom, természetesnek találom, hogy Mariskát közös örökösünknek szánta.

— És az is lesz — mondá nagynéném, — azért jótállok.

— Nem merném oly biztossággal állítani — jegyzé meg Márton, — de megengedem.

— Megengeded? — S nem hiszed, ha én mondom?

— Ha úgy kivánja, még hiszem is — folytatá Márton nyugodtan, mint mindig, valahányszor érzé, hogy okai megczáfolhatlanok; — Mariska jó leány, s ha nénémasszony határozott akaratát látja, talán még csak kényszerítésre sem lesz szükség. — De az én fiam — mert miért ne nevezzem így? — más legény. Szeret, az igaz, tűzbe menne értem, még meg is házasodik, ha úgy kivánom; de hogy oly leányt vegyen el, ki mást szeret, azt már nem teszi. Akkor inkább fölszedné sátorfáját s ott hagyna mátkával s örökséggel együtt. Ismerem a fiút. Jó feje van, de fejes is ám; tetőtől talpig Kintornyai, s épen azt szeretem benne.

— Úgy látszik, házadban mások parancsolnak — mondá nagynéném gúnyosan.

— Nem tapasztaltam eddig — válaszolt Márton; — én ez esetben tökéletesen egyetértek Gáborral. — Nem azért neveltem őt, hogy szerencsétlenné tegyem.

— Szerencsétlenné? — Képtelenség! — vágott szavába nagynéném.

— Már pedig az úgy van, tisztelt nénémasszony — folytatá bátyám. — Nem saját tapasztalásból szólok, mert hála Istennek, nem volt soha alkalmam a házi boldogsággal megismerkedni; de elég nagy családban fordultam meg s ott láttam az ily házasságok következéseit. Még vagyoni tekintetben is veszélyesek, s akár

hány esetet mondhatok, hol egész családok a legnagyobb birtok mellett elpusztúltak, csak mert egy házaspár nem tudott megegyezni egymással; s ha Gábor oly leányt, kiről tudja, hogy mást szeret, elvenni nem akarna, csak azt mondhatnám neki, hogy jól teszi, bármennyire sajnálnám is, ha az által édes nénémasszonynak, kit annyira tisztelek s szeretek, egyik legforróbb óhajtása meghiusúl. S ez az első ok, melyért kérem, fordítsa minden figyelmét arra, hogy e dolog tovább ne fejlődjék.

— És a második? — kérdé nagynéném, kinek fölgerjedését szavának hangjából észrevevém.

— Második okom a szegény leány — válaszolt Márton; — meg vagyok győződve, már most is szereti Várkövyt s ezen érzés napról napra erősebb lesz. Mi legyen ebből? Várkövy talán nem is veszi észre, vagy ha észreveszi, nem tulajdonít több fontosságot a dolognak, mint más esetekben. Ő nem púpos hátú, s bizonyosan többször vette észre, hogy személye egy vagy más nőt érdekel. Neki a részvét, melyet az ártatlan falusi leánynál talált, jól esik, miért utasítsa azt el magától? De engedjük meg, hogy Várkövy Mariskát szeretné, ugyan elveheti-e? — Mert végre is az egész kérdésnek practikus oldala csak abban fekszik. — Mint többször mondám, igazi rokonszenvet érzek e fiatal ember iránt. Kedvem szerint kissé liberális; — de hol a szabadelvűség, mint fiatal embereknél, nem annyira elveken, hanem érzelmeken alapúl, s inkább a szív dolga, ott az idővel megjavúl. — De vajon Várkövy azon helyzetben van-e, hogy Mariskát elvehesse? — Ismert névvel s szép összeköttetésekkel lép a világba, s ez valami, mert kész helyet talál; de hogy ezt elfoglalja, vagyonra van szüksége, vagy legalább erős támogatásra, s ily házasság neki csak akadály lehetne. A szerelem szép dolog. Fűszere

életünknek; de nem pótolhatja az anyagiabb eledelt, melyre szükségünk van. — Tegyük fel azonban azt is, hogy Várkövy minderről megfeledkezik, mindezen túlteszi magát, — mi lesz törekvése? Keveset voltunk együtt, de annyit ebből is láttam, hogy nagy ambitiója van. Ő nem azon emberek közé tartozik, kik szűk körben, egy nő szeretete által, boldogítva érezhetik magukat. Ő hatáskör, név, hatalom, dicsőség után vágyódik, s épen ezt szeretem benne. Szeretetreméltónak látszik, s megengedem, igen boldogíthatja nejét, de csak ha életének egyéb vágyai is teljesültek, vagy ha legalább értök küzd, s azon pályán maradhat, melyre őt lelkületének szükségei vezették; de ha ezt nem teheti, s ennek következtében szerencsétlennek érezi magát! — Ha jól ismerem az embereket, Várkövy, bármily szeretetreméltónak látszassék, azok közé tartozik, kik ily viszonyok között nagyon kellemetlenek tudnának lenni nejök iránt. — — Hát még ha meghiusult reményeiknek oka épen házasságukban fekszik; ha maga a nő, ki hozzá szeretve ragaszkodik, végre kénytelen bevallani magának, hogy minden szeretetével férjét csak boldogtalanná tevé. — Hogy őt magasabb aspiratióiban csak akadályozta, hogy ragaszkodása neki csak teher, mely miatt a fényes pályán, melyre vágyott, czélt nem érhet. S hígye el nénémasszony, ha Várkövy Mariskát elvenné is, csak ez lenne következése, és a leánynak elég esze van, hogy ezt igen rövid idő alatt átlássa, s elég szive, hogy ezáltal végtelenül szerencsétlennek érezze magát.

Hogy nagynéném Mártont félbeszakítás nélkül szólni hagyá, mutatta a hatást, melyet szavai reá tettek; még inkább észrevehető vala az a hangból, melylyel kérdé: hát mit tegyen?

— Erről fogalmam sincs — válaszolt amaz. — Törvényes dologban tudom, mit tegyek, hogy valamit elérjek

s főkép megakadályozzak, de szerelmi viszonyokhoz nem sokat értek; azonban mindennek megvan oka és módja.

A beszélgetők ezalatt fölkeltek, s ismét föl s alá kezdtek járni, s így nem követhetém tovább beszélgetésüket. — A hatást, melyet az, mit hallottam, reám tett, olvasóim elképzelhetik.

Reggelig ott maradtam az ablak mellett — s átgondoltam minden szót. Sírtam keservesen. — De el voltam határozva, hogy bármi történjék velem, s ha Várkövyért semmit sem tehetek is, legalább nem leszek akadály a fényes pályán, mely reá vár.

TIZENNYOLCZADIK LEVÉL.

A mennyire én tudom, a beszéd ritkán térít meg valakit. A legszebb prédikácziónak és politikai beszédeknek sikere többnyire abban áll, hogy egyeseket megindít, a közönséget a szónok jelességéről győzi meg, s a magasztos beszéd után mindenki előbbi meggyőződésével tér vissza lakába, vagy helyesebben mondva, hogy épen úgy meggyőződés nélkül megy el, mint a gyülekezetben megjelent; ugyanezt tapasztaljuk a magánéletben is. — A sok jó tanácsnak, melyet barátaink s rokonainktól nyertünk s nekik osztogatunk, — mert e részben bőkezűek még a rokonok is — eredménye a tanácsadó részéről az öntudat, hogy kötelességét teljesíti, annak részéről, kinek a tanácsot adák, egy kis unalom vagy boszúság, s csaknem soha az, hogy tanácsunkat kövessék. — — De ha beszédeinkkel nem térítjük meg az embereket, annál többször történik, hogy őket beszédeink által eltérítjük útjokról, s pedig épen ellenkező irányba, mint óhajtottuk.

Hosszú s elég mulatságos könyvet írhatnék, ha csak azon eseteket szedném össze, melyekre magam emlékszem. Hány emberben nem támadt egy bizonyos gondolat, s hányszor nem vált az, mi első pillanatban csak véletlen ötlet volt, való, szilárd határozattá, csak azért, mert jó barátai féltek, hogy bizonyos dolog eszébe juthat, vagy mert feladásul tűzték ki maguknak, hogy bizonyos eszme ellen küzdjenek, melynek az illető első pillanatban maga sem tulajdonított semmi fontosságot. — Igen természetesnek tartom, ha — mint mondják — az oppositiónak főhibája, hogy nem szerény. Nincs is oka reá, mert hisz' a legtöbb s legnagyobb dolgok az ellenzés által történnek, — ha nem is a politikában, legalább az életben; igaz, máskép, sőt ellenkező irányban, mint akartuk; de a nagy eredmény azért megvan, s mi büszkék lehetünk reá.

Ily szempontból Márton bátyám utolsó beszélgetése nagynénémmel csodákat mívelt. — E nélkül azon viszonynak, melyben Várkövyhez álltam, talán nem lettek volna állandóbb következései.

A tapasztalások, melyeket családja bukásánál tett, elkeserítek őt rokonai s ismerősei, sőt az élet iránt, s ezért határozá el magát, hogy visszavonúlva mindentől, kis birtokán fogja tölteni életét. De nagybátyámnak igazsága vala, hogy ezen határozat nem lehete végleges. Ifjabb vala, érzé tehetségeit és sokkal több ambitióval birt, semhogy a küzdelmekről ily jókor lemondjon; s ha semmi közbe nem jő, valószinűleg néhány hónap vagy legfeljebb egy év után lemondva föltételéről, jószágát bérbe adva, azon pályára lépett volna, hová őt barátai hívták és saját lelkülete vezette. — Ismeretségünkből nem maradt volna semmi egyéb, mint nála egy kellemes, nálam egy fájdalmas emlék, — mert hisz' már előbb is szerettem őt — s nagynénémmel

egy beszélgetési tárgygyal több, azon időről, midőn még szomszédságunkban lakott. — Szegény Márton elrontott mindent.

Nagynénám meg vala győződve, hogy senki az embereket nálánál jobban nem ismeri — hisz' ki nem hiszi ezt magáról? — és bizonyos értelemben igazsága volt. De mint mások, úgy ő is az embereket csak bizonyos tekintetben ismeré, s ha, midőn jószágvétel vagy peres viszonyai forogtak kérdésben, az emberek legtitkosabb gondolatait helyesen sejdíté: a legközönségesebb viszonyokat s azon emberek jellemét, kikkel élt, sokszor egészen hibásan fogta föl. S ehhez járult jelleme, mely, még ha a helyes irányt belátta volna is, őt annak követésére képtelenné tevé. — Nagynénám mindent, mit életében kivitt, a szilárdságnak köszönt, melylyel nézeteihez ragaszkodott, az erélynek, melylyel saját szándokait követé. — Senki sem volt kevésbbé alkalmas arra, hogy czélja után ne az egyenes úton törjön, vagy egy távolabb fekvő érdek kedveért másoknak nézetei s érzelmei iránt kimélettel viseltessék. Azt tette, a mit akart, s tette nyíltan, csaknem erőszakosan, s így járt el Várkövy s én irányomban.

Alig ment el nagybátyám, midőn e tárgyról velem szólt, s ámbár egy szóval sem mondtam ellent, sőt biztossá tevém, hogy én is meg vagyok győződve, miként szomszédunk semmi más szándokból nem keresi föl házunkat, mint mivel társaságunkban jól érzi magát, s miként én is elhiszem, hogy Várkövyt nagyobb szerencsétlenség nem is érhetné, mint ha megházasodnék, s az útat, melyen sokra mehet, önmaga zárná el maga előtt; mégis nagynénám beszélgetésünk alatt mindig szenvedélyesebbé vált, s végre azon nyilatkozattal fejezte be azt, hogy bármi történnék, ő soha ily házasságra beleegyezését adni nem fogná.

Sértve érzém magamat a mód által, melylyel nagynéném velem szólt, s még inkább, midőn valamivel később az ablakból látva, hogy Várkövy hozzánk jő, szobámba küldött, s mondá, hogy míg itt lesz, ne jőjjek ki.

Miért ne lássam őt, miért ne szóljak vele? hisz' én lemondtam nemcsak szerelmemről, vagy szeretetemről, hanem a reményről is. — De vajon így kell-e elválnunk egymástól? Tett-e ő valamit, miért a viszonyt, melyben egymáshoz álltunk, egyszerre meg kellene szakítanunk? Nem maradhatunk-e legalább barátok, távolból, de érdekkel követve egymást a messze eltérő pályákon, melyekre végzetünk állított, mint olyanok, kiknek nincsenek közös reményeik, de kiket egy közös kedves emlék köt egymáshoz?

És Várkövy mit gondolhat magában? Nagynéném, ki előbb a legnagyobb barátsággal viseltetett irányában, ki vele minden dolgairól a legnagyobb érdekkel tanácskozott, most egyszerre a legnagyobb hidegségre kényszeríté magát. Első napokban valószinűleg szeszélynek tulajdonítá nagynéném magaviseletét, s véletlennek azt, hogy mihelyt a szobába lépett, engem valami dolog ürügye alatt kiküldött. Várkövy még eljött, de később nem ámíthatva magát, látogatásai mind ritkábbá váltak, s végre egy egész hét múlt a nélkül, hogy házunkban láttam volna.

Először életemben nehezteltem nagynénémre. Igazságtalannak találtam magaviseletét, s ő valószinűleg a szótalanságban, melylyel mellette ülve, sokszor órákig folytatám munkámat, csak makacsságnak jelét látta, s lassankint elidegenedtünk egymástól.

Nagyon szerencsétlennek éreztem magamat ezen idő alatt, s a mennyire akkori érzeményeimre visszaemlékezem, nem annyira az által, a mi történt, mint

nagynéném bánásmódja által. — — El voltam határozva az áldozatra. — Mióta azon meggyőződésre jutottam, hogy elválásunk jobb Várkövyre nézve, semmi sem ingathatta meg feltételemet, — de magam akartam hozni az áldozatot, szabad akaratomból; s midőn nagynéném akadályozá, hogy vele találkozzam, mélyen sértve érezém magamat legszebb érzelmeimben. Mintha azon egytől fosztattam volna meg, miben vigasztalásomat kereshetém: az öntudattól, hogy legszebb reményeimről magam mondok le, s lemondok annak javáért, kit szeretek. — Minél inkább észrevevém, hogy nagynéném nem akarja, hogy Várkövyvel szóljak, annál inkább vágyódtam ily találkozás után. Úgy tetszett, mintha éltem boldogsága ettől függne, s mindazon bánat, mely ifjú szivemet terhelé, el fogna enyészni, ha vele csak egyszer, csak néhány pillanatig szólhatok.

Ez egyben a sors kedvezett. Nagynéném, ki az utolsó időben, ha valahova ment, mindig magával vitt, miután Várkövy egy hétnél tovább nem vala házunknál, s mint maga mondá, meg volt győződve, hogy többé nem jő, egy délután, mig maga kocsin egyik pusztájára ment, otthon hagyott; s alig ment el, midőn egy negyedóra múlva a kertbe, hol munkámmal ültem, Várkövy lépett.

Nem írom le meglepetésemet, a fölgerjedést, melybe látása hozott. Érezém, hogy tisztába kell jönnünk egymással s szivem dobogott.

Látszólag föl vala gerjedve ő is. — Hallgatva nyújtá kezét s mellém ült. Halványabbnak látszott, mint máskor, s arczának kifejezése komoly, csaknem szigorú vala.

Néhány perczig hallgatva ültünk egymás mellett, míg ő azon egyszerű kérdéssel kezdé meg a beszélgetést: mi által adott arra okot, hogy nagynéném

magaviselete, mely egykor oly barátságos vala, egyszerre megváltozott?

Hogy e kérdésre válaszolni helyzetemben nehéz volt, azt olvasóim elfogják ismerni. Nem is válaszoltam azonnal, de nem tudom, mit rebegtem, mire ő szintén nem tudom mit viszonzott, s igy egy ideig szót váltva egymással, végre kimondtam az igazságot.

— Sejdítém — válaszolt ő keserűen; — nagynénje, a nagy aquisitor, növendékének bizonyosan nem egy megbukott család örökösét választja férjül. Ő sokkal jobban számít, s ha van panaszra jogom, legfeljebb a modor ellen lehet, a melylyel szándokait velem tudatja. De ön egyetért-e nénjével? ön is igy gondolkozik-e?

— Ön nagyon igazságtalan nagynéném iránt — válaszoltam; — ő tiszteli önt, s ez esetben a vagyon kérdése nincs befolyással határozatára.

— Ön is helyesli tehát e határozatát?

— Helyeslem — viszonzám, összeszedve minden erőmet, — és ha ezt önnek ily nyíltan kimondom, oka az, mert meg vagyok győződve, hogy mit nagynéném tesz, önnek érdekében fekszik.

— Az én érdekemben? — kérdé keserűen.

— Igen, ön érdekében — folytatám, s szivemnek mély érzése legyőzte elfogultságomat. — Ön nem arra született, hogy életét ismeretlenül e kis faluban töltse el. Ez jó nekünk, de önre szebb pálya vár.

— Minden pálya elvezet köréből, s ez önnek szépnek látszik? — szólt ő keserűen mosolyogva.

— Ön maga sem hiszi a mit mondott, — viszonzám, — bizonyosan többször elmondta magának, mit most tőlem hallott. Legjobb barátja, öreg orvosunk is igy vélekedik. — Nagybátyám ugyanezen nézetét fejezte ki. — S ekkor elmondtam mindent, mit nagybátyám fényes kilátásairól beszélt. Szóltam a dicsőségről, mely

reá bizonyosan vár, szóltam a hazáról, melynek szüksége van minden jelesebb fiának szolgálatára, azon meggyőződéssel, azon melegséggel, melylyel tizenhéteves korunkban ily tárgyakról gondolkozunk, s ha egy szeretett lénynek jövője forog kérdésben, szólni is tudunk.

Ő hallgatott. Arczának kifejezésén meghatottsága látszott.

— Köszönöm az érdeket, melylyel jövőm iránt viseltetik, s mélyen meg vagyok hatva jósága által, de hígye el, túlbecsüli tehetségeimet. Volt idő, midőn jövőmet én is így láttam magam előtt; ez idő nem régen múlt. De mi akkor biztosnak látszott, ma lehetetlen, s miért folytassak oly küzdelmet, melynél a győzelem lehetetlen?

— És miért? — kérdém én. — Ön több nehézséget fog találni pályáján, mint ha családját nem éri szerencsétlenség. Nagy vagyon nagy előnyöket adhat, de azt is — mint én hiszem — csak azoknak, kik a mindennapiság körében maradnak. — Ki magasabbra vágyódik, az csak önereje által emelkedhetik föl.

— Önnek igaza van; de hogy a rögös pályán haladhassunk, egyre szükségünk van: bizodalomra; bizodalomra magunkhoz, s az emberekhez. — Ne gondolja azt, hogy családom bukása, hogy szegénységem birt arra, hogy nagyravágyó föltételeimről lemondjak. Míg a veszteségben, mit szenvedtünk, csak vagyonunk vesztét látám, nyugodtan, majdnem közönbösen viseltem azt s csak atyámat sajnáltam. — A gondolat, hogy állásom ezentúl magamtól függ, hogy a helyet, melyet a világon elfoglalok, csak magamnak fogom köszönhetni, inkább tettre serkentett s lelkesíte. — De ha ön mindazon aljasságnak csak tizedrészét tudná, melyet tapasztaltam, mindazon nyomorúságot, az emberek

nyomorúságát, melyet ily pillanatban egyszerre ismerni tanúlunk: átlátná, hogy oly pálya után nem vágyódhatom többé, mely arra kényszerít, hogy az emberekkel érintkezésben maradjak. — Mentűl magánosabb a hely, minél távolabb van az emberek zajától, annál jobb az nekem. — Barátaim e határozatban, hogy itt fogok élni, áldozatot láttak; de az nem áldozat. Ha valahol, csak ily viszonyok közt találhatok megelégedést.

Megjegyzém, hogy csalódik, hogy helyzetével csak azért elégszik meg, mert új, s hogy később bizonyosan többre fog vágyódni.

— Többre, igen — szakított félbe megindulással. — Én többre vágyódtam volna, többre vágyódom most is. Önnek igaza van. Szerény házam, a szűk kis kör, melyben életem folyt, csak azért elégített ki, mert benne magánosan nem éreztem magamat; mert önnel találkoztam; mert reméltem, hogy találék végre egy szivet, mely megértett. — Igen, egész megelégedésemnek, boldogságomnak oka ön, ön maga, és vajon elűzhet-e magától egy meleg szó, azon vigasztalás nélkül: hogy ha már válnunk kell, legalább nem ön akarja ezt? Hogy nem ön kivánja távozásomat, hogy nem fog elfelejteni, hogy egykor talán ....

Várkövy beszéd között megfogta kezemet, s én azt nem vontam vissza, s nem tudom, ennyi kérdésre mit feleltem volna, — — ha épen akkor nagynéném nem állott volna előttünk.

A XIX. SZÁZAD BÁRÓI.

REGÉNY-TÖREDÉK.

I.

Jaj be szép ez a Pest, Istenem be szép. Így kezdődik népdalunk, és nekem úgy látszik, hogy annyi külföldi s magyar író között, senki helyesebben nem szólt még fővárosunkról. Mert bizony szép ez a Pest — főkép ha Budát is hozzá veszszük s a Duna innenső partján csak az épületekre, a túlsón csak a vidékre fordítjuk figyelmünket; de vannak az évnek szakai, hol e város szépségeit nem bámúlhatjuk a nélkül, hogy akaratlanúl egy jajkiáltás ne csúsznék ki ajkainkon. Ha a nap forró sugarai a falaktól visszavetve kettőztetett hévvel sütnek le a hosszú házsorok közé, s a szerencsétlen, kit unalom vagy foglalatosságai házából kihajtottak, árnyék és szellő után sóvárog és más árnyékot nem talál, mint azt, melyet a borbélymúhelyek előtt kifüggesztett réztányérok vetnek, és nem talál szellőt, mely enyhítés helyett fullasztó porfelleget nem hozna magával; ha az oleanderek s citisusok daczára, melyek az ártatlan gyalogost minden kávéház előtt a járdáról a rossz kövezetre leszorítják, daczára a fürjek pitypalakolásának, mely egyes ablakokról lehangzik, a tél zordon napjai után vágyódunk, s a város egyes részeiben a bokáig érő homok között az Egyiptomot Palesztinától elválasztó

pusztán képzeljük magunkat, s pedig ép azon pillanatban, mikor Mózes az Úr választott népét Kanaánba vezette, s akkor ki ne fohászkodnék ahhoz, kinek gondviselése nélkül Pest utczái bizonyosan öntözetlenül maradnának.

Szép Pest, nyárban is szép, de kellemetlen — két tulajdon, mely fájdalom, nem csak Pestnél egyesül — s én szinte sajnálom olvasóimat, kiket junius egyik legforróbb délutánján e fővárosba kell vezetnem, s pedig nem is a régi városba, hol egyes boltok előtt nem csak a kövezet, de néha az átmenők is leöntetnek, hanem azon új piacztól az Újépületig vonuló utczák egyikébe, melyekben 1840 előtt — s történetünk kezdete ily régi időkre megy vissza — a jövő kövezet itt-ott csak mint távol remény, legjobb esetben mint az utczát elzáró kőhalom tűnt fel előttünk.

Ámbár a vásár, lóverseny és marhakiállítás akkor, mint mindig, sok idegent hozott Pestre, a város ezen része kihaltnak látszott. Egy nagy szekéren, mely az utcza egyik végén bőrökkel rakodott, s néhány gyalogoson kívül az utczában mély csend uralkodik, s csak a kávéház előtt, mely a keresztutczák egyikének szegletén áll, lehet némi életet észrevenni, a mennyiben itt legalább néhány, félig szunnyadozó pipás úri embert, s néhány épen oly álmos ujságolvasót találunk. Itt is azonban igen csendesen foly a mulatság, s ha a kávéházzal átellenben álló ház udvarán báró Saskövynek lovásza nem vezetné körül lovait, a beszélgetés tárgyhiány miatt talán rég egészen elhallgatott volna.

— Furcsa gyönyörűség — szólt egy a kávéház előtt ülők közül, midőn a lovász délczeg paripáival a kapuban megállt s átnézett, — az egész reggelt a futtatásnál tölték s alig jöttek haza, ismét nyergeltetnek. Ilyen a mostani ifjúság; nincs nyugta.

— Equis canibusque — mondá a kávéháznak egy másik látogatója, ki évek óta délutánjait itt szokta tölteni, s hosszu csibukjával szinte a kávés inventariumához vala számítható. — A fiatalság mindig ilyen volt, ezt senkinek rossz néven venni nem lehet. Minden kornak meg van külön élvezete, s minden egyes embernek is, s egyik nem érti a másiknak örömeit. Fogadom, ha Saskövy szobájából átnéz, nem foghatná meg, mi élvezetet találhatok én pipámban, s kegyed abban, hogy órákat tölt, várva a gyertyagyújtást, melylyel a tarokhoz foghat; s azért mi szint úgy mulatunk, mint ő.

— Csak sokáig mulathasson így — szólt egy megbukott kereskedő, ki a szólókkal szemközti padon ülve, az ujságot, melyben egy félóra óta a csődjelentéseket olvasá, félretevé. — Csak sokáig mulathasson így. De ismerem a család viszonyait; a passivum roppant; az új törvények, a rögtönzött eljárás, egy szóval vigyázzanak rá, de én a legborzasztóbb katastrophát látom előre.

Egyik szép tulajdona az embereknek, hogy minden baj, mely valakit ért vagy legalább fenyeget, másoknak a beszélgetés igen kedves tárgyaul szolgál. — Távol legyen tőlem, hogy e tulajdont kárörömből magyarázzam; sokaknál épen a sajnálkozás, melylyel mások baját vagy gyengeségét említhetik, teszi az élvezetet, de a tulajdon általános, s ámbár Erdey, alias Forster úr oly embernek ismertetett, ki, mint a sárgaságban szenvedők, mióta maga megbukott, csak bukásokat látott maga körül, az asztal körül ülők összedugták fejeiket, s nagy érdekkel hallgaták a veszélyeket s nehézségeket, melyek a kávéház legnagyobb financierjének meggyőződése szerint a Saskövy vagyont fenyegeték.

E beszélgetést, melyben a csibukos táblabírón kívül valamennyien nagy érdekkel részt vettek — mert hisz ismert tulajdona az embereknek, hogy valamint semmi-

ről nem vitatkoznak hosszasabban, mint oly tárgyakról, melyek mellett egyetlen valóságos okot nem hozhatnak fel, úgy semmiről nem beszélnek több érdekkel, mint arról, mihez a beszélők közül egyiknek sincs semmi köze — a pinczérek egyike szakítá félbe, ki nagy álmosan a kávéház küszöbén állva, a beszélgető vendégek parancsait várta, s valószínüleg igen elunta volna magát, ha a legyek nem kényszerítik, hogy abroszával, melyet kezében tartott, ellenök nem szünő védelmi harczot vívjon. — Itt jön Csabay úr — szólt a pinczér, s e hírre valamennyien arra fordíták fejeiket, merre a pinczér abroszával mutatott, s most egy csinosan felöltözött férfi közelgett a kávéház felé. — E hírre még két pinczér termett a kávéház küszöbén, sőt maga a kávés kijött, s megbillenté kék aranynyal himzett bársony sipkáját, míg a vendégek, Ergery úr nagy boszúságára, a Saskövy család pénzviszonyai helyett most egészen a közelgőre fordíták figyelmöket.

Csabay úr — nem regényes ugyan, hogy olvasóimat a kávéház felé közelgő úri ember neve iránt legalább néhány fejezeten keresztül függőben nem tartom, de a pinczér elmondta a nagy titkot, — nevezzük tehát Csabay urat mindjárt első fellépésénél azon néven, melyet másoknál inkább sajátjának mondhatott, miután hosszú megfontolás után azt ő önmaga adta magának.

Csabay, mintha nem is gyanítaná a sensatiót, melyet jötte gerjeszt, könnyű, mint ő maga mondani szokta: leger modorában közelget, oly lépésekkel, minőkkel az ember nem járni, de kaszálni szokott, a kávéházhoz, s mert olvasóim között olyanok is lehetnek, kik őt nem ismerik, szükség, hogy őt röviden bemutassam.

Gondoljanak magoknak tehát olvasóim egy középtermetű, a legutolsó divat szerint felöltözött férfiút, kissé jobb húsban, mint hogy szíj és mellény az ifjú

turnürt egészen helyre hozhatnák, kissé feketébb fogakkal, mint a természetben látni szoktuk, s közelebbről tekintve, nem egészen redők nélkül, de bizonyos távolságból valósággal szép gavallért, mint 1820-ban, és fess gyereket, mint 1835-ben mondták. — Csabaynak koráról a legkülönbözőbb hírek keringettek; voltak, kik őt ötvenen túlinak mondták, de bizonyos, hogy kinézése, főkép egy bizonyos távolságról és gyertyavilágitásnál, e rosszakaratú hireket meghazudtolá, s hogy a benyomás, melyet mindenkire tett, kellemetes vala. — Arcza nem vala olyan, melyet közönségesen érdekesnek neveznek. Gondolkozás nem szántotta fel mély redőkben homlokát, mint sokaknál, hol e szántást minden gyermek észreveheti, ámbár arról, mi e szántásban termett, senki mit sem hallott a világon; keserű mosoly nem játszott ajkai körül, s ártatlan barna szemében még ellensége sem találhatta volna fel a szenvedelem lángjait, de annyi elevenség, jókedv, s megelégedés volt kifejezve képén, hogy az emberek többsége feléje vonzódva érezé magát, azaz természetesen a nem regényesek, mert ezek, mint tudva van, csak a már lakhatatlanná vált házakba, s oly emberek után vágyódnak, kikkel megférni nem lehet. Ki egy lapot, melyen csupa kellemetes dolgok állnak, vastag, olvashatatlan betükkel irott foliánsoknál kedvesebbnek talál, s a patakon, melynek tiszta vizén medrének minden köve átlátszik, inkább gyönyörködik, mint ha a setét tónak partjára ülne, melynek fenekére talán azért, mert mély, de talán csak azért is, mert zavaros, nem láthat — s én megvallom, azok közé tartozom, — az ezerek között Csabayt fogja kikeresni — ha nem is barátjának, legalább társának. — Bár mit mondjanak az emberek koráról, annyi bizonyos, hogy az évek, melyek felette elvonúltak, számára divatokon egyebet nem vittek s nem hoztak magokkal, s hogy öltözetén

kívül Csabayn az utolsó tíz év óta nem vala észrevehető semmi változás. Ez utolsóra nézve nem vala senki, ki koránál lelkiismeretesebben tovább haladt volna. Csabay mindég a legutolsó divat szerint vala öltözve, s most is a verseny alatt trainingben, frakk helyett fejér kalappal s ostorral pálcza helyett, egy szóval oly öltözetben jelent meg, mely a sportsmanre emlékeztetett.

De mi az a Csabay tulajdonképen, hogy a nagy érdek, melyet jötte a kávéház előtt gerjeszt, motiválva legyen — ezt kérdik olvasóim. — Szomorú helyzet, melyet mai időben mi regényírók a helyőrséggel osztunk; nem elég, hogy a személyek leirása kivántatik tőlünk, kiket a világba bocsátunk, de ha elmondtuk, hogy termete középszerű, haja fekete, szája közönséges és orra proporcionált, még a charactert, a szót német értelmében véve, kérdik tőlünk!

E munkában — melyet, mint olvasóim később látni fogják, csak szerénységből nem neveztem hősköltemények, — a characterek bőségével fogok szolgálni; lesznek bárók s grófok, udvari s más tanácsnokok, sőt milionariusok, de fájdalom, Csabay világi helyzetét ily rövid szavakkal leírni nem lehet.

Mi mindenek előtt vagyonbeli állását illeti — azon reménységgel kecsegtetve magamat, hogy ezen könyv anyák s hajadonok által is olvastatni fog — kötelességem szerint még a bemutatás előtt egy pár megnyugtató szót kellett volna mondani e fontos kérdés iránt. Jól tudom én, hogy még regényben is nem növeli semmi a hősnek érdekességét annyira, mint ha tudtunkra adatik, hogy jövedelmeiből nem csak feleségét, de szükség esetében még egy pár szeretőt is kitarthat; de Csabay először nem hőse regényemnek, másodszor vagyonbeli állása a legregényesebb titokba burkolt mindenki, sőt úgy hiszem, maga Csabay előtt is. Ki a jövő iránt aggódik, azt hajdan

az ég madarainak, s a mező liliomainak példájára emlékezteték, melyek nem szőnek s nem fonnak, s mégis szebben öltözvék, mint Salamon maga egész dicsőségében; mai napon nem szükséges oly távolra keresni a vigasztalást; nincs város, hol egyeseket nem találnánk, kik ép oly keveset aggódnak, mint az ég madarai, kik szintén nem szőnek s nem fonnak, s kik, ha nem is oly dicsően, mint Salamon, legalább az utolsó divat szerint öltözve járnak körül. Ezek közé tartozott Csabay is.

Ő maga sokat beszélt egy nagynénjéről, kit a világon kívüle senki nem látott, s ki nem tudni hol halt meg s nem tudom mennyi ezer forintot hagyott neki; egy másik rokona is sokat említtetett, ki valaha Amerikába vándorolt s ha majd — mint minden embereknek szokása — meghal, neki kétségen kívül legalább egy pár millió dollárt fog hagyni; néhányan azt hivék, hogy a börzén speculál, mások, hogy tisztán adósságokra él; de Csabay élt, s pedig jól; annyit fizetett adósságaiból, hogy hitelét fentartsa s végre ki kívánhat többet, miután Csabay papirosai még mindig jobban álltak, mint akár Görög-, akár Spanyolországé.

Mi Csabay czímeit illeti, csak annyit mondhatok, hogy őt tekintetes úrnak nevezték, mint akkori időben mindenkit, s pedig helyesen, miután annak, kinek Isten szemet adott, szükségkép tekintete is van, egyébiránt úgy hiszem, az 52 megye között nem vala egy, mely őt táblabíráinak sorába számíthatta. — Csabaynak népszerűsége nem czímek s hivatalok, hanem épen minden czím s hivatal hiányára vala alapítva. Miután Csabay sem orvos nem volt, kivel találkozva sokan betegségekre gondolnak, hogy tőlök futtában ingyen tanácsot kérjenek, sem procator, ki valamely peres dologról szólhat, sem tisztviselő, ki előtt tartózkodni kell, sőt még juratus sem, ki ártatlan kinézése ellenére mégis

egy idézést hordhatott volna zsebében, én nem látom által, mért kerülte volna valaki Csabay társaságát. Ő nem vala semmi, s ép azért nem is állt útjában senkinek a világon, s ez, mint tapasztalásból tudom, legbiztosabb neme a népszerűségnek.

Már a pinczérek egyike porozta a széket, melyen Csabay ülni szokott, a másik töltött török pipáját hozta ki, s még a csibukos úr is megmozdult s félretolta székét, hogy a jövevénynek tágabb helyet hagyjon. Csabay azonban, mintha mindezt nem is venné észre, előbb még Saskövy lovaihoz ment, melyek épen a kapu alatt mutatkoztak.

— Dicső állat ez a Miss Carolina — szólt Csabay úr fenhangon, hogy minden szava a kávéház előtt meghallatszott; — kár, hogy urad nem futtatja.

— Van nekünk futó lovunk elég — válaszolt a lovász, egy magyarból félig angolra fordított alföldi suhancz, kit divatos bérruhája, csizmája, s minden iparkodásai mellett is, melyekkel az idomár járását utánozá, közelebbről tekintve ép oly kevéssé tarthatott valaki angolnak, mint a debreczeni bicskát sheffieldi készítménynek nem tartanák, akármennyi angol etiquettet ragasztanának reá. — Azután James úr is azt mondá, nem arra való, kár volna az idomitásért. — Gently boys — szólt most a lovakhoz fordulva, melyeknek egyike a legyek ellen lábát felemelte, — Gently.

— Én azért mégis futtatnám. Nincs jobb vér az országban. Hercules és . . .

— Diana Vernon után nevelték, a pedigreeben háromszor jön elé; de James úr ezt jobban tudja. Ez nem futhat Opheliánkkal, még evvel a Black boyval sem mehetne; Isten verje meg a fekete teremtését — damned beast — minap megpróbáltuk — azaz — tevé hozzá halkabban, mert eszébe jutott, hogy ilyetén

próbatételek az idomár által tiltva voltak — meg akartuk próbálni, Jancsi a Black boyon ment, én az Evelinán, de nem mentünk két mérföldet, és Evelina brocken down lett. Pedig nem is mentünk oly erős pacet, mint versenynél kellene. James úr azt legjobban érti. Ránéz a lóra — mint én a James úrra, s mondja: Itt is a capital hors he will beat them; s a ló fut, mint a sárkány. Oh ez a James úr angyali ember, csak oly goromba ne volna néha. — De a nagyságos úr mondja, hogy az Angliában így szokás.

— Fel se vedd; egy pár esztendő múlva belőled is idomár válik; most is már egész angol vagy, szinte restell az ember Pistának nevezni.

— James úr Stephensnek hí — szólt a lovász sóhajtva, — s a nagyságos úrnak is megmondta, hogy jobban illenék, ha úgy neveznének. De a nagyságos úr nem akarja. Hiába, magyar világban élünk — Gently boys, Gently.

— Jó estét Stephens; lovaid megunták az állást, vezesd őket körül. Hiába, jó vérnek nincs nyugta. A vér, a vér, nincs oly dolog a világon, mint a vér. — S ezen reflexiókkal Csabay végre a kávéházhoz ment, mig Pista, urának szeszélyéről, ki őt teljességgel Stefensnek nevezni nem akarta, álmélkodva, lovait ismét az udvarban körül vezeté.

— Szerencsés jó estvét kivánok — szólt Csabay, midőn a kávéházhoz ért s a társaság köszöntését udvariasan viszonzá. — Ferencz, adja ide a török pipámat, s maga Antal, hozzon egy porczió Kapuczinust. — Borzasztó hőség. — Arábiában sem lehet nagyobb, s por sem lehet több. Mikor ma a futtatásról hazajöttem, még ebédelni sem tudtam, parole d'honneur, egészen jól voltam lakva a porral, de bizony nem jó koszt. — Ki volt a mai futtatásnál? Egyet sem láttam az urak közül. — Micsoda!

csakugyan nem volt senki ott? — mondá Csabay, kávéját csaknem szenvedélylyel kavarva. — Ma, mikor a hölgyek billikomáért futottak, s Vértesy, Saskövy és lord Groot magok lovagoltak. Már kezdjen az ember hazafiui vállalatot, nyujtson a pestieknek fess élvezetet, oly időtöltést, melynél még Angliában sem találni szebbet. Nem kell senkinek, feléje sem megy senki, csak úgy néz az egészre, mintha semmi köze sem lenne hozzá.

Csabay, ki ezen nézeteit oly lelkesedéssel mondá el, mintha közgyülésen a haza legfőbb érdekeiről szónokolna, s oly hangosan, mintha keveselve a hallgatóságot, ha nem is az egész világ által, legalább az új piaczig akarna hallatni, mély sajnálkozást kifejező tekintetet vetett maga körül, s a bámúlva hallgató marqueurök egyikét vizért, másikát tűzért küldötte.

Mióta Csabay jött, az álmosság, mely a kávéház körül előbb uralkodott, eltűnt; maga a kávésné kidugta csinos főkötőjét az ajtón, s néhány vidéki ember, ki épen az utczán átment, hallva Csabay hangos beszédét, azon meggyőződésben, hogy itt nagyon jól mulathatnak, leült és fagylaltot adatott magának. — Csabay valóban lelke vala a társaságnak, soha nem mondhatá senki jogosabban, hogy jelenléte nélkülözhetetlen, de nem is érté senki a mesterséget, mely által nélkülözhetetlenekké válunk, nálánál jobban, ez pedig — mint olvasóim közül néhányan talán tapasztalták, nem abban fekszik, hogy a társaságért fáradjunk, hanem abban, hogy mindenkinek tehetségeit a lehetőségig igénybe vegyük. Ki soha senkit nyugodni nem hágy, kinek mindig valami kell, annak távozása mindig hiányt hágy maga után, s mert semmi veszteséget nem tűrünk nehezebben, mint azt, ha foglalatosságunkat vesztettük, azért oly embereknek hatalma, kik min-

denkit használni tudnak, erősebb lábokon áll azokénál, kik mindenkinek hasznossá kivánják tenni magokat. — A hová Csabay lépett, ott henyélni nem lehetett. Ő tíz pinczérnek foglalatosságot adott, tíz asztalt tudott mulattatni előadásaival. De valamint minden körnek meg van nagy embere, úgy minden nagy embernek meg van ellensége. Mentül általánosabb a taps, melylyel valakinek hőstettei említtetnek, mentül nagyobb a hatás, melyet valakinek szónoklata gyakorol, annál bizonyosabban találkoznak olyanok, kik nem foghatják meg, mért említtetnek épen ezen hadvezér tettei mások felett, vagy mért hat épen ennek beszéde leginkább. Nincs emberi társaság oly csekély s parányi, melyben az irígység be nem fészkelné magát; való kovásza az emberi társaságnak ez, melyet bár magában véve kellemetlennek, mégis csaknem nélkülözhetlennek kell tartanunk, mert mint a kenyér dagadása a kovásznak, úgy a haladás, az összes emberiségnek lassú emelkedése nagy részben az irígységnek köszönhető.

Csabaynak, a Pelikán-kávéház nagy emberének ellensége az öreg játékos volt, Ergery úr, ki elébb Saskövy nyergelt lovain s az ifjúság nyugtalanságán botránkozott meg, s most, midőn Csabay a lóverseny mellett szót emelt, elég csípős hangon kijelenté, hogy ő az egész futtatást haszontalanságnak tartja.

— Természetes — szólt vagy inkább kiáltott Csabay, kinek úgyis erős hangja minden discussiónál még hangosabbá vált. — Természetes, Herr von Ergery a lóversenyt haszontalanságnak tartja. Először, mert nem tarok, másodszor, mert nem is ferbli, s nem is zwick. De ez csak azt bizonyítja, hogy Herr von Ergery az y daczára, melyet nevéhez ragasztott, csak Herr Erger maradt, s mert a fontosságot, melylyel a lótenyésztés egy Isten által lóra teremtett nemzetnél bir, nem értheti.

— Csabay úr úgy beszél, mintha nem tudom hány ménese volna — szólt az alábbi még élesebben.

— Én nekem nincs ménesem, a mi felfogásom szerint nagy kár, de vajon hát azért a lótenyésztés engem ne érdekeljen? De van-e Herr von Ergerynek földje? Nekem nincs egy talpalatnyi, de a gondolat, hogy magyarország a világ legtermékenyebb részei közé tartozik, nekem jól esik; nincs egy házam a város határán, nem is lesz egy könnyen, s mégis maga a házi úr nem örülhet inkább, mint én, ha a lassan emelkedő falak végre tető alá jönnek, s eszembe jut, mennyivel szebb lesz a város, melyben én lakom, mennél jobb lesz a világítás s a járdák, s mily szép boltok s kávéházak fognak támadni az új épületekben. A világ legfukarabb embere nem építheti házát úgy, hogy belőle közvetve nekem is hasznom s kényelmem ne legyen; ha a legmagasabb fallal keríti be kertjét, a fák árnyékot vetnek a falon túl is, s azért én azt, ki annak, mi azon körben, melyben ő maga él, támad, szebbűl, erősbödik, nem örűl, balgatagnak tartom.

Csabay diadalmas tekintetet vetve maga körűl szürcsölte kávéját; a kávés és pinczérek csaknem sajnálkozva néztek le Ergeryre, mintha mondanák: Már hogy' is ereszkedhetik ily ember Csabayval vitatkozásba. — Az utóbbi azonban még épen nem tartá magát legyőzöttnek, s csak azt jegyzé meg, hogy ő senkinek ízléséről vitatkozni nem akar, hogy még a verseny hasznait sem kívánja kétségbe vonni, hogy azonban mind a mellett nem lát okot, mért menjen a futtatáshoz, ha az őt nem mulatja. — Szeretném tudni, — szólt hevesen, — mi, kik sem magunk nem futtatunk, sem lókupeczek, idomárok, lovászok nem vagyunk, mit keresnénk a versenytéren, s ki veheti rossz néven ha inkább a városban maradva, saját dolgaink után járunk, mint hogy kint

font számra nyeljük a port, s órákig izzadjunk oly mulatságért, mely mindössze egy pár perczre terjed.

— Ha Ergery úr ezt tudni szeretné, szívesen megmondom — szólt ismét az előbbi. — Nem vagyok lókupecz, sem idomár, sem lovász, Ergery úr sem az, de ha tőlem kérdi, mint mik jelenhetünk meg a versenynél, feleletem az, hogy mi mint közönség jelenünk meg, s hogy a közönségnek, mely látszólag tettleges részt nem vesz itt, szintúgy kötelességei vannak, mint minden más nyilvános dolognál. — Forster úr bámulva néz rám, Ergery úr mosolyog, de a dolog azért mégis úgy van, mint mondám. — A közönségnek, azaz nekünk, kiket a nyárspolgárság azért, mert dolgozni nem lát, naplopóknak tart, szintén megvannak kötelességeink, megvan szép, s mondhatnám nagyszerű feladatunk. — Volt-e Ergery úr a szinházban? — szólt ünnepélyes előadását félbe szakítva s a megszólítotthoz fordúlva.

— Tegnap is voltam, s valószínüleg elmegyek ma is.

— És ön, Forster úr?

— Én is ott voltam — válaszolt amaz; — remek előadás, csak félek, a szinház financiális forrásai nem lesznek a költségre elégségesek.

— És ugyan mit csináltak önök a szinházban?

— Hát a mit mások csinálnak — mondá Ergery rosszkedvüen; — néztünk.

— És én tapsoltam is — tevé hozzá Forster.

— Én pedig önöknek azt mondom, hogy nem csak nézték, nem csak tapsoltak, de hogy egyszersmind egy nagy polgári kötelességet teljesítettek — mondá Csabay, kinek hangja lelkesedésével mindig emelkedett. — Szinházunk fontos nemzeti vállalat. De vajon mi tartja fel a szinházat? — Első tekintetre úgy látszik, az egész csak a szinészektől függ. Ők szólnak, ők küzdenek, ők ölik s ölelik egymást, mi közönség csak nézünk,

csak tapsolunk; de azért a szinház csak általunk tartatik fel, általunk nyeri irányát, mert ha mi nem nézünk, a szinészek csak egymásnak gyönyörűségére bizonyosan nem játszanának, s ők nem játszanának így, ha mi más helyeknél tapsolnánk. Ilyen komédia az egész élet — kissé komolyabb, mert kiket itt megölnek, azok nem támadnak fel, s kik megházasodtak, azok megsínlik halálokig, — de szintén komédia. — A szinpadon kevesen működnek, mindig egyeseknek szavát halljuk, egyesek tetteit bámuljuk, tőlünk, a közönségtől, csak azt kivánják, hogy fizessünk s nézzünk, legfeljebb tapsoljunk vagy pisszegjünk; s utoljára mégis mind e hires szinészek csak miattunk lármáznak, miattunk izzadnak annyit, s tapsolásunktól függ, mily szavak mondassanak ki legtöbb lelkesedéssel. — Végre is minden a világon csak a közönségtől függ. — Nem nagy emberei, hanem a közönség az, mitől minden nemzet dicsősége függ. Nagy embernek a világ még soha sem volt hiányában. — Csak hely legyen, s mint az erdőben egyes fák, úgy a nép között egyes emberek mindig nagyra nőnek, a kérdés csak az, engednek-e nekik helyet, s ez is csak a közönségtől függ.

A csibukos táblabíró csak roppant füstgolyókkal fejezé ki bámulatát Csabay iránt; a kávés félrecsapva bársony sipkáját, azon öntudattal néze maga körűl, mely a mindent kormányzó közönség egyik tagjához illett; s egy falusi nemes ember, ki a mellék asztalnál fiával fagylaltot evett, alig tartóztathatá magát vissza, hogy éljent ne kiáltson, míg Csabay diadalmasan körültekintve, Antalt egy fagylaltért küldé.

Nincs könnyebb dolog a világon, mint valakit arról győzni meg, hogy nélkülözhetetlen. Biztosabb, ki az emberek hiúságára, mint ki érdekeikre számít, mert sok ember nem látja be érdekeit, s azért ellenzi azt,

mi hasznára válnék, de hiúsága megvan mindenikünknek, s bármennyit írjunk s szóljunk is a hízelgés ellen, kevés ember van e földön, ki ezen oly ocsmánynak kikiáltott bűnt, hacsak csupa emberszeretetből is, nem gyakorolná néha, még kevesebb, kire a hízelgés egészen hatás nélkül maradna. — Csabaynak ékesszólása, melyben a nem-dolgozó közönség nagyszerű feladatát bebizonyítá, természetesen meggyőztek mindenkit. Ergery úr több ildomossággal birt, mint hogy ellenét ezen a téren megtámadná, s azért helybenhagyva nézeteit, csak azt jegyzé meg, hogy épen ezen tekintetnél fogva épen Csabaynak nem kellene a versenyhez menni. — Ha én nem megyek ki — tevé hozzá gúnynyal, — azért teszem, mert az egész dolognak semmi fontosságot nem tulajdonítok, s a versenyek megszünését a nemzetre nézve ép oly közönyösnek tartom, mint színházunkat fontosnak; de ön, ki fényes nemességünk fenmaradását oly fontosnak tartja, — ön mint aristokrata —

Ki azért szenved üldözéseket, mert aristokratának vagy demagógnak, communistának vagy absolutistának, ultramontánnak vagy voltairianusnak neveztetett, az avval vigasztalhatja magát, hogy minden ily elnevezéseknek becse idővel változik. Valamint a hegyi szamár, melyhez Salamon kedvesét hasonlítá, s az ökör-szem, mely Junónak tulajdoníttatott, napjainkban nem felette hízelgő kifejezésnek tartatik, úgy minden pártnévnek megvan kora, melyben magasztalónak, s olyan, melyben gyalázatosnak tartatik, sőt egy korban talán csak néhány mérfölddel kell észak vagy nyugat felé mennünk, hogy az, mi egy helyen vétkül tulajdoníttatott, a másikon dicséretünkre szolgáljon. — Ki tehát azon politikailag felizgatott korszakokban igen hasznos mesterséghez nem ért, mely szerint némelyek mindig a népszerű oldalon állnak, az legjobban teszi, ha a

czímet, melyet neki adnak, nyugodtan elfogadja, azon meggyőződéssel, hogy e pártszervezet ép azok által, kik azt most legélesebb gúnynyal említik, fog legbátrabban igénybe vétetni. — Ez volt Csabay politikája is.

— Ön aristokratának nevez — szólt s a mosolygásból, mely ajkain játszott, látni való, hogy ezen elnevezést, bármi népszerűtlen legyen az, épen nem fogadja kedvetlenül; — igaz, én aristokrata vagyok. Minap mondta valaki a gyűlésen, hogy az egész aristokratia csak haszontalan sujtás a nemzet köntösén, de én a magyar nemzetet sujtásos nemzetnek tartom, s jobban szeretem a nemzet köntösét így, mint ha rongyokban járna, főkép miután a sujtásban elég aranyat is látok. Igen, én aristokrata vagyok, s magyar nemes embernél nem csuda.

Csabay, ki a kellemetlen vitatkozást, melybe minap Ergery úrral keveredett, ujonnan megkezdeni nem akarta, csak megvetéssel viszonozta a gúnymosolyt, melylyel ez nemességének említését követé.

— De vajon aristokratikus érzéseimnek mi összeköttetése van a futtatással?

— Az összeköttetés igen természetes. A verseny költséges, igen költséges mulatság; s főnemességünk úgyis elég rosszúl áll. Bizony Saskövy is okosabbat tehetne, mint hogy nem tudom hány futólovat idomíttat; épen most beszélte el nekünk Forster úr financiális állását.

— És az rossz, úgy-e bár? — szakítá félbe a szólót Csabay, olympi nevetéssel. — Szegény Saskövyek ma-holnap tönkre jutnak; ennél jobbat rég nem hallottam.

— Tönkre jutásról nincs szó — mondá Forster úr, kit Csabay nevetése csaknem zavarba hozott, — ezt

nem is mondtam, de hogy az öreg Saskövynek financiális állása — —

— Rossz, szörnyű rossz, kétségbeejtő — vágott szavába ismét Csabay; — az öreg úr kegyetlenül költ, most harmadéve egy uradalmat vett, tavaly pusztát, az idén házat, csak úgy szórja a pénzt; bizony félteni kezdem Géza jövőjét.

— Abból, hogy valaki acquirál, semmi sem következik — szólt Ergery — s Forster úr mondta — —

— Tudjuk — monda ismét az előbbi, — Forster úr szörnyű erős a financiális kérdésekben, egész gyengeséggé vált nála. De megnyugtatásukra mondom, a Saskövyék ép oly kevéssé buknak meg, mint én magam, s pedig azért nem, mert nekem nincs is paripám, annak pedig, melyen ők lovagolnak, nagyon is erősek lábai. Az öreg báró roppant aquisitor, birtoka terjed, mint a tiszai áradás, Géza egyetlen fiú, s azonkívül még bátyja vagyona is reá marad, elég nagy, hogy belőle akárki úriasan elélhessen.

— Hát csakugyan nagybátyja is reá fogja hagyni vagyonát? — szólt egy a mellette ülők közül, kinek szeméből látszott, mi szivesen válnék hasonló bátyának unokaöcscsévé.

— A dolog nem szenved kétséget — szólt Csabay; — nincs más fiatal Saskövy a világon.

— Csakugyan furcsa, hogy kegyed ezt oly bizonyossággal mondja — ellenzé ismét Ergery. — Báró Gézának nagybátyja nem oly öreg, hogy többé megházasodnia nem lehetne.

— És még sem fog megházasodni; emlékezzenek reá, hogy én mondám ezt — szólt elhatározottan az előbbi. — Vagy azt gondolja valaki, hogy báró Saskövy Endre, ki a lipcsei ütközet után sebei miatt a Terézia-kereszttel visszajött, s kin, ámbár ötvenedik évét rég elhaladta,

még mindig meglátszik, hogy akkorában a hadsereg egyik legszebb századosa lehetett, csak azért nem házasodott meg ily sokáig, hogy a lakodalmat akkorra halasszza, mikor majd az egész világ kinevetné? Azt csak oly ember gondolhatja, ki báró Saskövy Endrét nem ismeri. Azonkívül vannak más okok, bizonyos régi történetek, melyeket kevesen tudnak, s melyek minden házasságot lehetetlenné tesznek.

Csabay mindezt bizonyos méltósággal mondá, minden mozdulatából kitűnt a sajnálkozás, melylyel a felsőbb körökben járatos azokra tekint, kik sem a Saskövy, sem más nagy családok titkait nem ismerik; s ámbár sokak által oly úri embernek tartatott, kik mindenről másoknál sokkal többet tudnak, s mint született művészek, semmit bizonyos szebbitések nélkül elé nem adhatnak: utolsó szavai nem kis kiváncsiságot gerjesztettek. Forster közelebb tolta székét, a csibukos táblabíró csupa érdekből elfelejté újon töltött pipáját meggyújtani, s maga Ergery kérdő tekintetet vetett a szólóra, ki azalatt felsőbbségének érzetében levéve kalapját, előbb sötét fürteit igazitá, fenhangon felsóhajtott, hátraveté magát székén, s végre nagy leereszkedéssel szivarját a kávés égő szivarján meggyújtá.

— A tensúr a báró Saskövyeket közelebbről ismeri, — szólt az előbbi.

— Büszkeséggel mondhatom, igen közelről, s mondhatom, nem ismertem soha tiszteletreméltóbb családot nagyjaink között, pedig eleget társalkodtam másokkal is. A Saskövyekkel, mondhatom, gyermekségem óta állok összeköttetésben; a viszony — a kölcsönös bizodalom — még Istenben boldogult apám idejében kezdődött.

— És kegyed tehát azt hiszi, hogy az öreg báró — báró Endrét értem — nem fog többé megházasodni?

— Bizonyosan nem — szólt Csabay. — Báró Endre nem

oly ember, ki, ha magában valamit feltett, szándékát oly hamar megváltoztatja.

— De hát mért tette fel magában a báró, hogy nem házasodik meg? — folytatá a kávés vallatását, míg a többiek vonásain félreérthetetlen kérdőjelek álltak, s maga a csibukos táblabíró idegesen fujta füstgolyóit.

— Nincs veszedelmesebb helyzet, mint ha egy egész társaság hallgat s figyelmét egyre fordítja; ilyenkor az, kit ekként megtisztelnek, legjobb esetben valami ostobaságot és sokszor oly dolgokat mond el, mikről szólni nem akart. Főkép olyanok, kik szónoki tehetséggel birnak, forognak ezen veszélyben, s miután az, miben legerősebbek vagyunk, többnyire gyengeségünk is, Csabay nem állhatott ellent a csábnak.

— Sziklaház szomszédságában — így kezdé Csabay előadását, melyet az egész társaság a legélénkebb figyelemmel követett — Szöllős fekszik.

A csibukos táblabíró, ezen állítás igazságának bizonyságául, helybenhagyást intett fejével.

— Sziklaházán, mint tudva van, a Saskövyek laknak. Szöllős, mi szintén ismert dolog, akkor még a gróf Szöllősyek birtokában volt.

— Mégis borzasztó, ha az ember meggondolja, hogy a nagy család ennyire juthatott — sóhajta Forster; — mindég mondtam, rossz vége lesz, de senki nem akarta hinni. Egyszerre hallom — —

— Mindez nem tartozik a dologhoz — szakítá félbe Csabay a szólót, ki már a Szöllősy család megbukása okainak előadásához készült; — elég az ahhoz, hogy báró Saskövyek és gróf Szöllősyek szomszédok voltak, s hogy Szöllősön akkor még gróf Andoron kívül, ki vagyonát később elköltötte, s a mint beszélik, az adósok börtönében végzé életét, akkor — ennek körülbelül harmincz esztendeje — egy kisasszony is volt.

— Ugyan szép volt-e? — kérdé a kávés.

— Mondom, harmincz év előtti időkről beszélek, s magam nem emlékszem már, de többektől hallottam, hogy szebb leány az egész környéken nem vala található.

Csabay elbeszélése épen a legjobb kerékvágásba jött, hallgatói élénk figyelemmel függtek szaván, s miután előadását — mit mindenkinek ajánlok — tagadhatatlan igazságokkal kezdé, azzal t. i., hogy Szöllős és Szikla-ház egymás szomszédságában fekszik, s ott a Szöllősyek, itt a Saskövyek laktak, valószínüleg végig mondhatta volna történetét, s annak nem kételkedtek volna egy szaván; azonban épen akkor ült fel Saskövy Géza az átelleni ház kapuja alatt s e látvány annyira magára vonta Csabay figyelmét, hogy elbeszélését rögtön félbeszakasztá.

— Csak nézzék önök e lovakat. Mily vér, mily nemesség! Hogy' tüszköl, kapál, mintha még azt sem várhatná el, hogy ura a leveleket a postaszolgától átvegye. S most megindúl. Mily sugár gyerek. Isten engem, nincs szebb legény széles Magyarországban.

Ki Csabayt nem ismeré, azt a lelkesedés és lárma, melylyel ezeket mondá, meglepték volna; a Pelikán vendégei és Saskövy megszokták e kitöréseket; s az utóbbi csak nyájasan meghajtva fejét válaszolt a szenvedélyes — Jó estét Nagyságod!-ra, mit ez, midőn a kávéház mellett ellovagolt, utána kiáltott.

— Nézzék csak önök — szólt, miután Géza ellovagolt — hogy' ül lován, költő nem gondolhatná, leány nem álmodhatná jobban. — Szinte jól esik az embernek a gondolat, hogy vele egy vármegyéből való.

— De épen báró Saskövy Endréről szóltunk — mondá a kávés. — A tensúr elmondta, hogy . . .

— Hagyjuk ezt máskorra — mondá Csabay, óráját nézve; — a szinházba megyek, uj darabot adnak s ott nem hiányozhatom.

— Óh még van idő — esdekle Förster, — később magam is el akarok menni. A Szőllősy család . . .

— Mondom, erről máskor szólhatunk, most mennem kell. Isten önökkel! — S evvel Csabay hosszu lépéseivel a szinház felé vevé utját; örülve az érdeknek, melyet hallgatóiban gerjesztett, de még inkább annak, hogy elbeszélése Géza által félbeszakasztatott s így ő egy titokkal gazdagabb maradt, mi minden embernek érdekességét növeli s a Saskövyek családi viszonyai nem közöltettek olyanokkal, kik arra érdemetlenek valának. Végre is komisz nép az egész kompánia. De mit tegyen az ember. — Saját két kezeimmel nem sokra mennék a tapsolásban, tulajdon füleimmel tizedrészét sem hallanám annak, mi a városban történik s csak mert nézeteimet ily emberek hordják körül, gyakorol az oly nagy befolyást a közvéleményre. Hiába, minden suly teherrel jár, sulyos nem lehet senki teher nélkül s hála Istennek, nem vagyunk minden befolyás nélkül. — Csabay e gondolatok között a szinházhoz ért s a taps, melylyel e darab s a most először fellépett szinésznő fogadtatott, csak a kritika előtt látszott megfoghatatlannak; mások tudták, hogy a szerző Csábaynak személyes barátja, a szinésznő pedig neki egy személyes barátja által különösen ajánltatott.

II.

Géza azalatt groomjától követve a hajóhíd felé folytatá utját. Az utczák ismét népesedni kezdének, csak a Dunasoron, hová a nap alkonyához közelgve is még mindig forró sugarakat lövel, nem látni elevenebb mozgást. Géza épen erre vevé utját. Pista, ki mióta violával csikos fehér mellényben, fekete ujjakkal és sap-

kával a pályán megjelent, első kötelességének s élete legfőbb élvezetének tartá, ha minden jelenlevő figyelmét magára vonja, Blackboyt, ki eleinte csendesen járt, addig fékezé s csendesité, míg az neki dühösödve csaknem a Dunaparton felállított fazekak közé dobta volna, de hasztalan; a lovasok csaknem észrevétlenül folytaták utjokat s még a hidon is, mely akkor a pestbudaiaknak egyik legkedvesebb sétálóhelye vala, Géza csak Irmásy Laczival találkozott, ki őt ugyan oly hangosan kérdezte: hová megy, hogy talán a két parton is hallhatták, de a felelettel, hogy csak sétálni, ugy megelégedett, mintha az, hogy a ki az egész napot lovon töltötte s bálba készül, délután még sétálni lovagol, a világ legtermészetesebb dolga lenne. Mihelyt Géza a várba vezető dombon átment, megszorítá lovát s vágtatva látjuk őt a Zugligetbe vezető uton tovább haladni, míg Pista urát ügetve követi s oly angolosan emelkedik kengyelében, hogy mint ő hiszi, talán Angliában is bámulnák, vagy mint egy pár huszár, kikkel a várkápolna közelében találkozott, állítá, jó huszonötöt érdemlene lovaglásáért.

Van-e tisztább élvezet a világon, mint ha fiatal korunkban nem terhelve gondok, nem kisértve nyughatatlan vágyak által, jó lovon érezzük magunkat? A testi jólét, melyet egy nyargaló lónak erős, de kellemes mozgásánál érezünk, a tárgyak változása, melyek mellett elsietünk, a friss levegő, melytől hajfürteink lobognak s arczunk pirosabb lesz, öntudata azon hatalomnak, melyet a nemes állat felett gyakorlunk, azon érzés, hogy haladunk, anélkül, hogy fáradnánk, maga azon gondolat, mely fiatal korunkban nem közönyös, hogy lóháton jól veszszük ki magunkat, oly gyönyörrel tölti szivünket, melyet csak lovas ember ismer, de melyet leirni nem lehet. S van-e helyzet alkalmatosabb arra, hogy gondolatainknak vagy

helyesebben mondva ábrándjainknak, mikké e korban minden gondolataink válnak, szabad tért engedjünk? Az egyforma mozgás (jól galoppirozó lónál csaknem ringatásnak mondhatjuk), a mérték szerinti kopogás, mely mint egy nem hallott zenének tactusa, mint ritmusa egy még el nem mondott költeménynek hangzik fülünkbe, akaratlanul magával ragad s minden gondolatainkat költőibbé teszi s haladunk, félig álom, félig ébredés között, felejtve a helyet, honnan kiindultunk s a czélt, mely felé megyünk, csak a jelen pillanat gondnélküli élvezetének engedve lelkünket.

Géza épen legszebb korában volt. Életünk tavasza is, mint a valóságos tavasz, csak későbbi szakaiban válik kellemessé.

Márcziusnak megvannak virágocskái, s iskolaéveink alatt lapdázunk s verekszünk eleget, de mint az ibolya, úgy örömeink ezen korunkban félig vígasztalásnak, a nevelők áprilisi kedve, s a tudományok ködös atmospherája ellen félig ígéreteknek tekinthetők; a való élvezet csak akkor kezdődik, ha nevelőinktől vagy szüleinktől szabadon bocsátva, új lánczokat még nem raktunk karjainkra, s megszűnve tanulni az iskolában, azon tanuláshoz, melyet az élet ad, még nem fogtunk hozzá. Egynél hosszabb ezen időszak, másnál rövidebb; sokaknak életében nem is fordúl elő, mert vannak emberek, kik mint vének születnek. Mint vének, mondom, mert kik férfiak lesznek, azok bizonyosan fiatalok is voltak. De annyi bizonyos, hogy csak e korszakban gyanítjuk, mennyi öröm fér meg az emberi szívben. — — Életünk később becsesebbnek látszhatik a közvélemény szerint, mely mindent haszna után ítél. A gyümölcs a virágnál mindig többet ér; de ha a fa szólhatna, talán máskép vélekednék. Hisz a virág, mely egykor minden ágait eltakarta, nem terhelte őt,

s mind e gyümölcs neki egy elmúlt virágzásnak terhes emlékénél nem lehet egyéb.

Géza — szomorú kénytelenségből mondom, mert érzem, hogy hősömet ezen őszinte vallomásom által érdekességének legnagyobb részétől megfosztom — ifjú vala; ifjú, a szó legszorosabb értelmében. Ifjú, nem csak éveiben, de szívében s kedélyében is. Sem megvetést általánosan az emberi s különösen az asszonyi nem iránt, sem keserű tapasztalásokat, sem világfájdalmat nála ne keressen senki. Csaknem huszonnégy éves, s még életuntságról nincsen szó; sőt külsejében sincs semmi, mi egy költői kedély legmérsékeltebb kívánatainak megfelelne. Homlokán hibáznak a redők, orczáin a sárgás halványság, mely által Géza érdekessé válnék, akár orvosok előtt, kik mindebben egy szenvedő májnak, akár a regényeket olvasó szép közönség előtt, mely ezekben egy szenvedő léleknek világos jeleit látná, — léleknek, mely, mint a máj, azért szenved, mert felette nagy, s mely azért felette nagy, mert, mint a lúdmáj a zsidó házakban, úgy a sors — e nagy uzsorás — által addig szúrkáltatott, míg megnőtt. Még ajkai körül is, keserű mosoly helyett, csak egy finom sötét bajusz látható.

Géza ifjú vala, csinos, sőt szép legény, a parasztleányok legalább mind annak tarták. A sötét haj, napbarnított arcz, a kis bajusz, a piros ajk, melyen közönségesen annyi jókedv s néha annyi elhatározás vala kifejezve, mindenkire kellemes benyomást tettek. Nem vala semmi rejtélyes vonásaiban; ez arczon a kétszínűségnek nyomát még legnagyobb ellensége is legfeljebb homlokán találhatá, melynek felső része — melyet a nap sugaraitól közönségesen kalapja őrzött — az egész napbarnított arczczal kiáltó ellentétben állt.

Ha ép eszű és szívű embert Géza korában gondolkozni

látnak, meg lehetünk győződve, hogy gondolatai vagy a szerelem, vagy a dicsőség körül járnak. Néha egy kis adósság emléke vegyül e gondolatok közé, de ezt hamar ellökjük magunktól, hogy kizárólag avval foglalkozzanak gondolataink, mit később valóságban úgy is ritkán találunk fel a világon. Géza, mint mondám, minden tekintetben a közönséges emberek közé tartozott; feltehetjük tehát, hogy gondolatai szintén a szokott ösvényen járnak, és pedig ezúttal nem a dicsőség, hanem egyenesen a szerelem felé.

Hogy olvasóimnak megmutassam, mily jámbor, őszinte regényíróval van dolguk, röviden elmondom a történeteket, melyek Géza jelen gondolatainak alapúl, vagy jobban mondva kiindulási pontúl szolgáltak.

Géza a múlt tavaszt Bécsben tölté. Részint az olasz opera végett, részint hogy néhány rokont, ki Bécsben lakott, meglátogasson, ment fel husvét után, s pesti ismerőseinek nagy bámulatára csaknem egy hónapig maradt ott. Géza egyike vala azon embereknek, kikre, őszintén megvallva, a zöld bokorban csattogó fülmile, vagy egy jó csárdás nagyobb benyomást tesz a legszebb trilláknál; főkép ha a trillázó férfi a trillázást igen hosszú gyakorlat által a legfőbb tökélyre viszi. S így tudta mindenki, hogy az olasz opera, melylyel fenmaradását igazolá, nem egyéb ürügynél. A való okot nem gyanítá senki, s az abban fekszik, mert felérkezése után mindjárt második nap egy hölgygyel ismerkedett meg. Egy hölgygyel, ki — a leírást olvasóimra bízom, kik vagy jelenleg vagy legalább valaha ismertek egy lényt, mely minden testi s lelki tökélyeket magában egyesített, — egy hölgyet, kit első találkozás után többször, s később mindig kívánt látni. Kibe egyszóval — hogy a legköltőibb érzést egyszerű prózában mondjuk ki, — kibe komolyan belé szeretett.

Az első találkozásnál nem vala semmi rendkívüli, semmi csattanó. Géza nem lángok, vagy a kiáradt folyó hullámai között, hanem egyszerűen gróf Daliásynénál — kihez Endre bátyjától egy levelet hozott — találta jövendőbeli ideálját. A benyomás azonban oly hatalmas vala, hogy ámbár a háziasszony a fiatal embereket egymásnak rendesen bemutatta, Géza új ismerősének csak keresztnevét tartotta meg.

Hogy e tökéletes lényt Blankának nevezték, az minden kétségen felül állt. Géza ezt, a sötét fürtök daczára, — melyek arczának szabályos oválját bekerítek — nem felejté el. S mily fürtök! Géza megesküdött volna reá, hogy soha ily simán göndör, ily fényesen sötét hajat nem látott, hogy ehhez hasonló nem is létezik; mintha a természet e mindent felülmúló fürtöket kivételképen csak egyszer alkotta volna, hogy a leírhatatlan szépségű arcznak méltó rámája ne hibázzék. De azon ezer s ezernyi hölgyek közül, kiket Blankának kereszteltek, tulajdonkép melyiket imádja ő, azt Géza a világért nem mondhatta volna meg. Első találkozásnál a hölgynek szépsége annyira magára vonta figyelmét, hogy nevére nem is hallgatott. — Az első napokban nem látott okot, hogy a névről különösen kérdezősködjék, később nem határozhatá el magát reá. Géza kimerítette minden diplomatai talentumát, hogy Daliásynét indirect úton a névnek megnevezésére bírja, s miután ez nem sikerült, többször föltevé magában, hogy őt egyenesen megkérdezi; de valahányszor a dologhoz került, arczába érzé tolúlni vérét, s egészen másról szólt; mentül továbbra halasztá pedig tudakolását, annál inkább nőttek a nehézségek. Az, hogy ő valakitől Blankának nevét kérdezze, — annak nevét, kit már annyiszor látott s oly mondhatlanúl szeretett, neki oly nevetségesnek látszott, hogy e nagy titoknak földerítését a véletlenre bízá. Úgyis mi köze a névhez,

a beszélgetésnél beéri keresztnevével. Nem ismeri-e Blankának nemes lelkét jobban, mintha családjának levéltárából ő készítette volna a lajstromot s minden élő s századok előtt meghalt rokonait ujjain elszámolhatná? Mit is bánja ő nevét, családját, hisz ő csak őt szereti; egyedül őt, s szeretné szintúgy, ha soha más, mint keresztneve nem lett volna is; mit ő ez alkalommal annál biztosabban tehetett, minthogy Blankát a házban minden cseléd baronesse-nek nevezte s az, hogy gróf Daliásyné házánál oly hölgygyel találkozik, kibe neki, őseinek megsértése nélkül, beleszeretni nem szabad, nem tartozott a valoszinű dolgok közé.

Mit Mirabeau a politikus mond, hogy az emberek soha nem jutnak továbbra, mint akkor, ha nem tudják, hová mennek: az ép oly igaz a szerelemnél is. Lépésről-lépésre, mindig tovább, így halad az ember. Itt egy virág vonja magára figyelmét, távolabb egy madárnak ismeretlen hangjai, majd egy fát lát, melynek árnyékában pihenő helyet remél; majd egy sziklát, melytől már csak azért sem akar megfordulni, hogy gyávának ne tartassék; más helyeken az út ismét simának látszik, hogy épen a haladás könnyűsége csalja tovább, míg egyszerre, a nélkül, hogy szándékosan esett volna, a nélkül, hogy maga tudná, mi módon jutott ennyire, fenn a tetőn látja magát. Kezdetben időtöltés, később kívánesiság, vagy felébresztett s megsértett hiuság; egy belső szózat, mely előbbre hajt, vagy legalább nem enged megfordulni, s így halad, így vonzódik, ragadtatik az ifjú, míg végre —— a tetőn látja magát s csaknem elijed a határtalan kilátásnál, mely előtte nyílik, s alig foghatja meg a sorsnak bőkezűségét, mely neki, midőn tőle csak rövid örömöket kért, egyszerre egy egész életnek boldogságát adta.

Géza annyira haladt ez ösvényen, hogy néha maga

is gyanítani kezdé annak kimenetét; bizonyos azonban, hogy soha ember boldogabbnak nem érezte magát, mint ő ezen haladás között. — Csak most tudta meg, mily kellemesen élhetni Bécsben is. A négy hét, melyet ott töltött, csaknem a legboldogabb vala egész életében; s mégis egy világért nem akarna visszamenni azon pillanatra, melyben Andor bátyjának levelét Daliásynénak átadva, Blankát először látta. Mint az olvasó annál inkább siet, mentül több élvezetet talál, s alig várhatja a könyvnek végét, melynek lapjain leginkább gyönyörködött, ilyen vala ő. Napról-napra növekedett boldogsága. Miként vágyódhatnék vissza azon időre, hol Blanka őt még mint idegent fogadta, s beszélgetéseiben, mi minden beszélgetésnek legkedvesebb tárgyát teszi, egy közös múltnak emléke hiányzott. Főkép mióta Daliásyné egy séta között elbeszélé, hogy orvosa tanácsára a nyarat a hegyek között kell töltenie, s hogy e czélból Buda környékén a nyárra lakást bérelt, hová őt Blanka, legalább egy időre, követni fogja; s mióta csakugyan lejött, s a napról-napra szebb Blankával szerény lakában letelepedett, Géza oly boldognak érezé magát, hogy csaknem sajnálkozással tekintett azon időkre, hol Blankát naponként legfeljebb egyszer, s akkor is sokszor csak a színházban vagy más nyilvános helyeken láthatta, míg most fél napokat töltött vele, s boldogságának egyetlen tanúja Daliásyné vala, ki előtt Géza érzelmei titokban nem maradhattak, de ki, úgy látszik, anyai részvéttel követte azoknak fejlődését.

Míg ilyen boldog ábrándokba merülve haladt a hegyek felé, egyszerre apjának levele jutott eszébe, melyet épen midőn felült, a postával kapott.

Még elhagyta a várost. Az út itt lassankint emelkedni kezd, Géza tehát feltartóztatá lovát, s míg a nemes

állat megeresztett kantárral most lépve tovább ment, feltörte levelét s olvasott:

Kedves fiam!

Tudom, hogy míg a verseny tart, addig nem várhatunk, pedig az idén sokat vesztesz távolléted által. A gyapjúmosás, melyet az a prágai ember, kit te és nagybátyád annyit nevettetek, nálunk behozott, felülmúlja minden várakozásomat. Megmondhatod Smaragdernek — kit közbevetőleg arról is tudósíthatsz, hogy a gyapjúzsákokat már megindítottam — hogy még hattyú sem lehet fehérebb, mint az idén birkáim az úsztatás után voltak. A Saponária valóságos csudákat tesz. Tiszttartóm ugyan azt állítja, hogy a gyapjú sulyából veszt; de ismered az öreget, ő minden újítást már azért is ellenez. Andor bátyádat még mindig bántja a köszvény. Ő ugyan azt állítja, hogy lábát ficzamította ki, de azért mégis csak köszvény marad az. Az orvos velem tökéletesen egyetért, de miután Andor bátyád kissé makacs, s ha valamit fejébe vesz, a világért nem állna el tőle, nem vitatkozik vele, s András nem is gyanítja, hogy folyvást saját meggyőződése ellen gyógyíttatik, s hogy minden szem, melyet bevesz, az én nézetemet igazolja. Mert annyi homoeopatikus szer után, melyet a köszvény ellen használt, ha nem volna köszvényes, régen azzá kellett volna válnia, s pedig látszólag javul. Utazásról pedig még egy ideig szó sem lehet, s így az idén a verseny nála nélkül fog végbe menni. Képzelheted örömét, midőn megtudta, hogy Keeper nyert, én pedig még most is azt mondom, hogy Pompeius fiai között Wawerley a legjobb; igaz, hogy az utóbbi második maradt, s hogy bátyád az által méginkább megerősíttetett előitéletében, én azonban véleményemnél maradok. A siker lónál s embereknél annyi

mindenféle kis körülménytől függ, hogy egy próba után ítélni soha sem lehet. Majd meglátjuk esztendőre. Ménj, kérlek, mentül előbb a gépészhez, kinél cséplőgépemet rendeltem, és a rézműveshez. A cséplődob, mely még tavaly őszkor eltört, még mindig az előbbinél van, a másikért két alkalmatosságot küldöttem, s nem jön ki, mert a mint mondja, a csövek még nem készültek el. Szólj velök cathegorice, máskép ősz lesz és se' cséplő, se' pálinkafőző-gép, pedig mindkettő elég pénzembe került. Óh azok a mesteremberek borzasztók, s hát még a gyárosok. Mint minden gyárban több mesterség, úgy minden gyárosban úgy látszik egy egész sereg mesterember egyesül, az ember nem győzi várni munkájokat. Nem terhellek több meghagyással, s ha épen nem érsz rá, ettől is felmentheted magadat, még ma irok ugyan e tárgyban a vén Somorynak is, s téged más tárgyak foglalnak el.

Vagy talán azt hiszed, apád nem tudja mind ezt? Azt gondolod, hogy nem ismerem az okot, melyért csaknem egy hónapot töltöttél Bécsben, most naponkint Buda regényes vidékét keresed fel, s fél napokat töltesz Daliásynénál, ki maga idejében csakugyan szép és szeretetre méltó asszonyság volt — ámbár korántsem oly Isten csodája, mint Andor öcsém beszéli — de náladnál legalább harmincz esztendővel idősebb! — Előttem hasztalan titkolódzol, kár is fáradnod; mert valamint csak saját boldogságodat tartva szemem előtt, választásod szabadságát soha nem akarnám korlátolni, úgy különösen ezen esetben becsületemre mondhatom, hogy soha kedvem szerint jobban nem is választhattál volna. A lányt magát, ki szívedre ily benyomást tett, nem ismerem. E részben mindent ízlésedre bízhatok, minden egyéb tekintetekből én ezen összeköttetést csak kívánatosnak tartom. Mégérdemlenéd ugyan, hogy mi-

után téged ily közelről érdeklő tárgyat tőlem eltitkoltál, én is bizonytalanságban tartsalak, de főkép ez esetben nem akarlak bizonytalanságban tartani, s őszintén megvallom, nekem kedvesebb menyet nem is hozhatnál házamba. Ha a dolgot azonban még egy ideig titokban akarod tartani, én bizonyosan nem szólok. Még Gábor öcsém sem tud semmit az egészről. Ég áldjon meg, kedves fiam.

Szerető apád
Saskövy Márton

A hatást, melyet e levélnek utolsó szakasza Gézára tett, nem írhatjuk le. Első pillanatban csaknem álomnak gondolá az egészet, miként jöhetett apja oly vigyázva őrzött titkának nyomára. De miután a levél végét még egyszer elolvasá, és ismét, s miután meggyőződött, hogy itt félreértésről szó sem lehet, mert hisz Blankán kívül senki Daliásynéhoz nem járt, s apja világos szavakkal írja, hogy neki kedvesebb menyet nem is hozhatna házába, akkor boldogsága nem ismert határokat. Vére arczába nyomult. Érzé minden ereinek lüktetését, oly szerencsésnek érzé magát, hogy ellenségét is megölelné. Nem lévén senki, kit kebléhez szoríthatna, legalább megszorítá lovát és jobban nyargalt a hegyen felfelé.

III.

A budai hegyek között, hol újabb időben a nyári lakásoknak egész sorai épültek, akkor csak kevés ház vala található, ez is oly szerény és egyszerű, hogy az, ki lakásától szép kilátáson kívül még valamit kívánt, magát nehezen határozá el arra, hogy az egész nyarat

itt töltse. — Távolról az egyes, a Zugligettől a hegyoldalon felfelé elszórt házikók igen szépen vették ki magokat, itt a fehér fal a zöld halom felett, ott a sötét fedél, melyet nagy fák csaknem eltakartak, a venyige levelei között, melyek a kunyhót egészen körül futották, a napsugáraitól felcsillogó ablak, egyszóval minden távolról szépnek s bájlónak látszott, de hiába, vidéket, mint sok más dolgot, nem jó nagyon közelről tekinteni részleteiben, nehogy észrevegyük, hogy a fal mégsem oly fehér, minőnek gondoltuk, hogy a fedél, bármi festőileg takarják azt a fák ágai, néha igen szépen áteresztí az esőt is, s hogy a nap sugáraitól egy bizonyos szögben érve, nem tiszta tárgyak ragyogva állhatnak.

Ki a városból a hegyekhez közelítve, midőn e csendes hajlékokat távolról látá, arról ábrándozott, mi boldognak érezhetné magát körükben, este bizonyosan azon meggyőződéssel tért vissza, hogy mindent összevéve mégis jobb városi lakásában maradnia.

E magányos házak között volt azonban egy, mely e tekintetben kivételt képezett, s minden egyszerűsége mellett oly lakhatónak látszott, hogy ki mellette átment, méltán irígylé azokat, kik e nyárra itt telepedtek le.

A háznak külsejét sem doriai oszlopok, sem gypszből csinált ívek nem ékesítik, két ablak az egyik, szint annyi a másik oldalon, közepében egy kis tornácz két kőoszloppal, az egész oly egyszerű, egyik oldala oly hasonló a másikhoz, az egész oly mindennapi, hogy olvasóim mindenike bizonyosan akár mennyi ehhez egészen hasonló házat látott már életében, s még is a vad komló, mely a tornácz oszlopain, a venyige, mely a falakon felfutott, s buja ágaival még a tetőnek egy részét is félig eltakarta; a kis eleven sövénnyel kerített kert, melyben idegen éghajlat növényei helyett csak rózsák állnak, egy szóval az egész, melyen minden egy-

szerűsége mellett gondos kezek ápolása látszik, kedves benyomást tesznek mindenkire, ki véletlenül idáig tévedett, ámbár a ház a vidék jártabb helyeitől oly távol áll, az ösvény, mely a Zugligetből felvezet, oly meredek, s a kocsiút oly járhatatlan, hogy ez is ritkán történik.

E ház az, melyet gróf Daliásyné a nyárra kibérelt, s hol őt most Blankával a tornáczon találjuk. — A nap már a láthatárhoz közelít, sugárai az alkony bájló színezetét öntik el a tájon, a fák sudarai között csevegve gyülekezik a madár-sereg, fától-fához, ágról-ágra repdesve. Lassankint, a mint az egyes madárkák ennyi sietés között, melylyel nyughelyöket keresték, elfáradtak vagy mindenikök ágának háborítatlan birtokába jutott, e beszédes nép is hallgataggá válik, s a vidék felett ünnepélyes csend uralkodik.

Daliásyné elhagyta munkáját; fejét kezére támasztva ül az asztal mellett, s mély ábrándokba merülve nézi a vidéket. Blanka olvas. Időről időre Daliásyné fiatal társához fordúl. Szemei szeretettel függnek a hölgy szabályos arczán, mely az olvasás alatt nyert benyomások alatt még érdekesebbé válik; de ez elmerűlve könyvébe, úgy látszik, társáról s minden egyébről elfelejtkezett, s amaz az alkony felé fordítva szemeit, ismét gondolkozásait folytatá.

Végre Blanka letevé könyvét, Daliásyné megfordult.

— Hála Istennek, hogy elvégezted — felelt mosolyogva, — csaknem nehéztelni kezdék e könyvre, annyira elfoglalta figyelmedet. — De mit látok — könnyek.

Blanka pirúlva törülte szemét.

— Boldog leány! ha tudnád, mennyire irigylem e könnyeket.

— Csalatkozol — szólt a hölgy felsohajtva, — nem szokásom egyébként könyvek felett sírni.

— S ma az öreg Scott facsarta ki e keserű cseppeket, ő, ki egyébként sem tartozik az érzékeny irók közé, s ki, mi több, oly régi iró, hogy könyvei fiatalsági emlékeim közé tartoznak.

— A mi valóban szép, az nem vénül el, igazi műnek becse nem függ a divattól.

— Csakugyan azt hiszed? — szólt Daliásyné, kinek ajkai körül mosoly játszott; — és ugyan Scottnak melyik műve hatott annyira reád?

— Ivanhoe — mondá Blanka halkan, pirúlva.

Daliásynéra e czímnek megnevezése látszólag kellemetlenül hatott. — Ah, Ivanhoe — mondá, midőn a kezébe vett könyvet maga mellé letevé. — Ismerem, egyike a régiebb regényeknek. Szörnyű valószinűtlen, de érdekes. Főkép a costumekért. Gondolhatod-e magadnak, hogy fiatal koromban egyszer mint lady Korenna jelentem meg. — S evvel Daliásyné hosszasan elbeszéle egy harmincz év előtt az angol követnél adott bált. De bármily eleven s mulatságos lehetett a leírás, s bármi elmések az észrevételek, melyeket egyes kortársairól tett, mind ez sem Blanka, sem, úgy látszik, saját kedvét nem derítheté fel, s egy idő múlva az asszonyok ismét hallgatva ültek egymás mellett.

Blanka szemei az alkonyon függtek, arczain ábrándos búsongás vala kifejezve, mintha a napnak fokonkint elhaló fényén s a völgyből mindinkább feláradó sötétségben csak átélt vagy közelítő fájdalmak képét látná.

E hallgatást, mely legalább Daliásynéra nézve, mint azon nyugtalanságból, melylyel szemeit néha fiatal társára függeszté, kitűnt, nyomasztó vala, a völgyből felhallatszó kopogás szakítá félbe.

— S hát kinek volt igaza? — szólt Blankához fordúlva. — Nem ismerem e Gézát náladnál jobban.

Blanka hallgatott, de Daliásyné sokkal jobban ismeré őt, hogysem szokatlan felindulását észre nem venné.

— Rendes dolog — folytatta az előbbi, — úgy látszik, mintha Saskövy jöttének csak magam örűlnék. Te hallgatsz? Szemedben könny ragyog, mit jelent mind ez? Talán egy kis fergeteg vonúlt át a láthatáron, melyről nem gyaníték semmit? De neheztelhetsz-e ennyi szerelmet látva?

— Épen ez az, mi engem aggaszt — szólt Blanka szorúlt hangon. — Géza indulatos, meggondolatlan. Most is, hogy miután reggel futtatott, s még estére egy bálba kell mennie, mely tulajdonkép az ő tiszteletére adatik, s ő kijön. — Lehetséges-e, hogy e látogatások titokban maradjanak és — —

— És ha nem maradnak titokban? — vágott szavába Daliásyné bámúlva. — Vajon mi okod lehet titkolódzásra? A hölgy, kit Géza szeret, csak irígyelhető.

Még mielőtt Blanka válaszolhatott, Géza, ki lovát a domb alján hagyá, az asszonyok előtt állt.

— Reménylem, mint győztest üdvözölhetjük önt — mondá Daliásyné azon udvarias mosolylyal, mely oly asszonynak, ki a nagy világ iskoláján keresztűl ment, mindig rendelkezésére áll.

— Ez egyszer mint megveretett vagyok kénytelen nagyságtok előtt megjelenni — szólt az előbbi jókedvüen, míg Daliásyné odanyújtott kezét megszorítá. — Sajnálom, főkép Andor bátyám miatt, ki boszankodni fog, de mit tegyen az ember; Váry Muhametje sokkal nagyobb próféta, mint gondoltuk; és szegény Haydim, szép moslim nevéhez illőleg, végig csak követte dicső mesterét. Igaz, csak egy lóhosszával győzött, de a dijra nézve egy lóhossz annyi, mint egy mérföld. De nem képzelhetnek nagyságtok szebb futást; kár hogy nem láthatták.

— Én is igen sajnálom — mondá Daliásyné, s részint hogy Géza figyelmét elfoglalja s ez Blanka felgerjedettségét észre ne vegye, részint hogy Blanka gondolatjainak más irányt adjon, a futtatásról, gróf Várnayné báljáról, a társaságról általánosan, s ennek egyes kitünő egyéneiről kezde beszélni. Daliásyné kitünő mértékben birta a beszélgetés mesterségét — vagy helyesebben mondva művészetét, mert mi érdemlené inkább a művészet nevét, mint azon ügyesség, melylyel némely emberek s főkép nők, a látszólag legközönyesebb, mindennapiasabb dolgokat egy szép egészszé fűzik össze, mely mulattat, gyönyörködtet, eszünkre s szivünkre hat, s ha elmúlt, mint egy nyájas álom, bizonyos emlékek helyett csak egy kellemes benyomást hagy maga után. De ezuttal Daliásyné hasztalan fáradt és sem Blanka, sem ifjú vendégének figyelmét nem vonhatta magára. Mindig sűrűbben kerültek elé azon szünetek, melyek, habár itt nem tudom hány csalogány éneke által betöltve, háziasszonynak soha nem kellemesek. A zajra végre Daliásyné felkelt. — Mielőtt ön elmegy, még theázik velünk, ugy-e Sárkövy, s egy levelet is bevisz tőlem a postára, melyet még be kell végeznem? — S evvel a házba ment s Gézát Blankával magára hagyá.

Ha a nyájas olvasó valaha életében hasonló helyzetben találta magát, azaz, ha midőn csordultig telt szivvel kedveséhez sietett, azon erős határozattal, hogy előtte mindent kitár s a kinzó bizonytalanságnak véget vet, s kedvesét egy kedves néném- vagy hugom-asszony, bátyám vagy barátom uram társaságában találta, ki épen e napon rendkívül szeretetreméltó hangulatban vala, s annyi elmés és mulatságos dolgot beszélt, hogy az ember őt való gyönyörűséggel dobhatta volna ki az ajtón; ha, mondom, nyájas olvasóim e helyzet kellemeit tapasztalásból ismerik — mit igen való-

szinűnek tartok, minthogy e helyzet nem tartozik a ritkák közé — elgondolhatják a megelégedést, melylyel Géza Daliásynét távozni látta, ámbár ha a beszélgetést, mely még egy ideig folyt, követjük, alig foghatni meg, Géza miért kivánt olyannyira Blankával magára hagyatni.

A szinházról beszéltek, sok bálról, a lehető legközönyösebb dolgokról. De a remegő hang, melylyel Géza e mindennapiságokat elmondá, s az észrevehető zavar, melylyel Blanka azokra válaszolt, mutaták, hogy a szólóknak gondolatait más terheli. Többször félbeszakadt a beszélgetés fonala, s újra megkezdetett. Blanka a legélénkebb érdekkel kérde oly dolgokat, melyekhez semmi köze nem volt; Géza felelt, a mennyire birt, s néha hasonló kiváncsiságot tanusított, de mindketten lehetőleg rosszúl érezték magokat, mint oly embereknél másként nem is lehet, kik között azon titkoknak egyike áll, melyet mindketten egyiránt ismernek, melyről egyiránt tudják, hogy végre is beszélniök kell felőle, s melyet az egyik nem mer, a másik nem akar szóba hozni.

Géza szíve csaknem hallhatóan dobogott. Átkozta önmagát, de valahányszor szólani akart és már oly valamit mondott is, mi vallomásának bevezetésül vala szolgálandó, Blanka oly módon felelt, vagy válasz helyett oly egészen más dolgokról kérdezősködött, hogy vallomását ismét későbbre kelle halasztania.

Részrehajlatlan nézőnek figyelmét sem a nyugtalanság, melylyel Blanka Daliásyné visszajöttét várá, sem az ügyesség, melylyel a beszélgetést mindig közönyös tárgyak körében tartá, nem kerülhette ki. Géza csak saját gyengeségét vádolá, s azon arányban, a mint magával mind elégedetlenebbé vált, szomorodott el. Ő talán soha ily szerencsétlennek nem érzé magát, mint ezen pillanatokban.

Már hosszabb ideig hallgatva ültek egymás mellett. Géza, kinek szeme egy ideig a holdvilágon függött, mely a messzünnen látszó rónaság felett emelkedett, Blankához fordúlt.

— Én nem foghatom meg — szólt ez, elébb félbeszakadt beszélgetését folytatva, — a versenyben miként gyönyörködhetik valaki.

— A magyarázat a szóban fekszik — válaszolt Géza. — Versenyezni a férfinak feladata. Lehetnek nemesebb pályák, mint melyen mi futunk; dicsőbb bér, mint melyet a pesti gyepen nyerhetni: de futás között elfeledkezik az ember, s míg társait meg nem előzte, iparkodik, mint ha élete, mint ha a világ üdve függne a futástól.

— És a szegény állatok? — mondá Blanka, megvallom, inkább azért, hogy valamit szóljon, mint mert az idomitás alatt lévő futólovak sorsa iránt különös részvéttel viseltetett.

— Én nem hiszem, hogy erejének teljes használata bármily teremtésnek kínos lehetne; jó futóló részt vesz a lovas ideges izgatottságában, s inkább, hogy a nemes állatnak túlhevét mérsékelve, erejét az utolsó pillanatra kiméljük meg, mint hogy azt serkentsük, feladatunk. S azonfelül — tevé hozzá Géza mosolyogva — annak, ki maga fárad és mindenesetre nagyobb veszélynek teszi ki magát, talán megbocsáthatni, ha lovának erőlködéséről kissé megfeledkezik.

— De épen az, hogy oly emberek, mint ön, életöket veszélyeztetik.

— Mintha bizony nagy kár lenne ily emberek életéért. — Géza e pillanatban annyira el vala keseredve, hogy e szavakban csak saját meggyőződését mondá ki. — Atyámis szegény Andor bátyámon kívül létem vagy nem létem egészen közönyös mindenkinek.

— Ön vétkezik, ha így szól.

Csakugyan remegett-e Blanka szava, midőn ezeket mondá, vagy csak Gézának tetszett úgy, azt nehéz volna meghatározni, de e szavak bájló hatást tevének reá. A csordultig eltelt kebelnek csak e gyenge érintésre vala szüksége, hogy eláradjon. — Ó, ha ezt hihetném — szólt, egy szenvedélyes tekintetet vetve Blankára, ki miután a hatást, melyet szavai Gézára tettek, észrevevé, most más magyarázatot akara adni nékik, de hasztalan.

— Ne legyen kegyetlen, Blanka — szólt felindúlva; — mért irigylené tőlem a boldogságot, mely szivemet a gondolatnál eltölti, hogy érdekkel viseltetik irántam? Oh Blanka, ne mondja, hogy csalódom.

És Blanka csakugyan nem mondta ezt, sőt keze, melyet Géza megragadott, remegett.

Ki e bizonyos, csaknem észrevehető remegést ismeri, melynél, ha azt életünk bizonyos pillanataiban érezzük, az egész világ inkább ki látszik fordúlni sarkaiból, mint bármily földindúlásnál: csak az ítélhet Géza érzeményeiről, — a leírást elhagyom.

Géza annyira el vala ragadva érzelmei által, hogy tulajdonkép maga sem tudta, mit beszél, csak azt érzé, hogy minden szó szivének mélyéből jön, s hogy életét adná Blankáért. S ily szavak Gézáéhoz hasonló ajkaktól mondva nem maradnak soha hatás nélkül.

Blanka hallgatva ült ott. Mélyen meg vala hatva ő is. Nemes vonásain látszott a kebelnek belső küzdelme.

— Oh Blanka, remélhetek-e? — szólt végre szorúlt hangon az ifjú.

A megszólított csendesen visszavonta hideg kezét, s rövid hallgatás után halk, de elhatározott hangon válaszolá: — Én soha öné nem lehetek.

Ha előtte a tiszta égből villám csap le, Géza nem

lehete inkább lesujtva, de egyszersmind meglepve, mint ezen szavak által. — Soha! Soha! Oh ne mondja e szörnyű szót, Blanka.

— Soha, barátom — mondá Blanka remegő hangon; — jobb ha egyszerre szokunk ahhoz — tevé hozzá halkabban, — minek tudása talán nemcsak önnek fáj.

— De Blanka, mit tettem, mi által sértettem meg önt, hogy ezt érdemeltem? — Vagy csak csalódás lett volna az, puszta ábránd, hiúságom szüleménye, ha néha azon gondolattal biztatám magamat, hogy ön érdekkel viseltetik irántam, ha néha csaknem meg voltam győződve erről.

Ámbár e szavak keserűség nélkül mondattak, Blanka érzé a szemrehányást, melyet azok akaratlanúl kifejeztek, és elpirúlt. — Bocsásson meg ön, — szólt, meghatva a fájdalom által, melyet Géza arczai kifejeztek — s legyen meggyőződve, hogy habár az életben távol kell is állanunk egymástól, senki több érdekkel, valóbb barátsággal — tevé hozzá halk, remegő hangon, — nem követheti lépteit, mint én.

— Érdekkel! barátsággal! — szólt keserűen Géza. — Oh Blanka, miért e gúny, minek e nyájas szavak? — Mondja ki nyiltan, hogy nem szeret, hogy egészen közönyös irántam; mi más tarthatna távol egymástól, mint saját akarata?

— S ismeri-e ön helyzetemet — mondá Blanka szomorúan, — viszonyaimat, azon kötelességeket, melyeket kezemmel magára vállal? És családja — —

— Családom részéről nincs akadály, — szólt Géza, kinek e szavaknál reményei visszatértek. — Soha nem fogja választásomat ellenezni, és épen ma kaptam egy levelet, melyben atyám megegyezésöket velem tudatja.

— Megegyezésöket? — kérdé Blanka bámúlva.

— Világos szavakban — válaszolt Géza. — Mi uton,

s ki által jutott atyám szivem titkának tudásához, nem foghatom meg. De szavai világosak. — Itt a levél, melyet épen akkor kaptam, midőn lóra ülék, melyben írja, hogy ő ezen összeköttetést igen kivánatosnak tartja. — Oh Blanka, életem boldogsága csak öntől függ.

Blanka hallgatott. Arczain egy perczig kínos bizonytalanság vala észrevehető. Végre erőt véve magán, szorult, de határozott hangon válaszolt. — Én soha öné nem lehetek. Soha — —

Géza eleresztve Blankának remegő kezét, melyet elébb szenvedelmében megragadott, hallgatott.

— S most ne többet erről — mondá Blanka nyájas, ellentállhatatlan hangon, midőn Gézának kezét nyújtá; — adja jobbját s legyünk barátok, mint eddig voltunk. Idővel ön bizonyosan megért, s megbocsát.

— Én csak egyet értek itt — mondá Géza keserűen — s ez az, hogy ön nem szeret.

Épen e pillanatban jött ki Daliásyné a szobából. — A thea mindjárt itt lesz — szólt, — vétek volna e gyönyörű estét a szobában tölteni.

— Nagyság megbocsát — mondá Géza, midőn felkelt s kalapját vevé, — de épen mikor lóra ültem, hogy kijőjjek, kaptam atyámtól egy levelet, melynek következtében még ma különböző végzendőim lesznek. Ha nagyság elvégezte levelét — —

A változás, mely mind Gézán, mind Blankán történt, sokkal észrevehetőbb vala, mint hogy Daliásyné az előbbit tartóztatná — s miután sajnálkozását jelentette ki mai elfoglaltatása iránt, s neki a bálra jó mulatást kivánt, levelét átadá.

S Géza meghajtva magát, hallgatva távozott.

— Az Isten nevében, mi történt köztetek? — szólt Daliásyné Blankához fordúlva. — Szegény leány, mily hideg a kezed. Egész tested remeg.

— Ne kérdezz, kedvesem; hagyj magamra egy perczig, s nyugodt leszek.

— S nincs-e jogom részt venni Blankám örömeiben s keserveiben? — szólt az előbbi nyájas hangon, a hölgynek kezét megfogva, — s mióta vesztém el bizodalmát? — Ha Géza megbántott, hidd el, akaratlanúl tevé. — Nem vetted észre arczának fájdalmas kifejezését? — S hallgasd csak, miként vágtat el; magán kívül, kétségbe esve kell annak lennie, ki éjjel így lovagol hegyen le. Ha baja nem történik, mitől komolyan félek — való őrültség így lovagolni — holnap nálad lesz, s bocsánatot kér.

— Csalódol — mondá Blanka; — ő nem bántott meg. Géza szeret — —

— S ez az, mi annyira felgerjeszt? — szólt az előbbi mosolyogva. — Nem tudtad e ezt régtől óta? — Vagy — tevé hozzá nyugtalanabbúl — talán valami akadályok? Atyja levelét említé.

— Csak apja megegyezéséről szólt.

— S hát szerencsét kivánhatok? — mondá Daliásyné növekedő nyugtalansággal.

Blanka hallgatott.

— Előttem hasztalan rejtődzöl. Régtől óta észrevevém hajlamodat, s anyád nem örülhetne inkább nálamnál, hogy ily férfiú karjai között látlak, mint Géza nejét.

— Ne kínozz.

— Különcz leány! Ha Géza apja megegyezésével megkért, mi állhatna boldogságodnak útjában? Apád nem fogja azt ellenzeni, ha csak te nem taszítod el Géza kezét. — Daliásyné e szavakat félig enyelegve mondá; ki azonban őt figyelemmel nézte volna, az észreveheti felgerjedését.

— Én Géza neje nem lehetek soha.

— S miért nem? — szólt az előbbi ijedten. — Nem szereted-e őt; nem vagy-e meggyőződve szeretetéről?

— Oh én nagyon szerencsétlen vagyok! — S evvel Blanka kezeivel eltakarva szemeit, sírni kezdett.

Daliásyné magához vonva a zokogót, egy csókot nyomott homlokára. Véghetlen szeretet, s kimondhatlan fájdalom vala kifejezve arczain.

IV.

Csendes nyári éj vala. A teli hold fellegtelen égről terjeszté ezüst sugárait a folyó és város felett, s még a Duna partján is rég elhallgatott a zaj. Az árú- s podgyász-halmok, melyeknek felrakását az est félbeszakasztá, most a napszámosoknak nyughelyül szolgálnak. A görög templomtól a sóházig hosszú sorban felállított szekerek nyoszolyákká változtak át, melyekben a parasztasszony tyúk- s liba-ketreczektől körűlvéve, a főzelék- s kukoriczazsákokból nyughelyet készített magának, s a gyékény ponyva alatt falun hagyott gyermekeiről s aprómarhájáról álmodik, míg férje bundáját a lovak közelében, csaknem lábaik alatt terítette ki, nehogy a sok pesti tolvaj között, kikről annyit hallott, kárt szenvedjen; mert falusi ember fejében a ló és a lopás fogalmai oly közel állanak egymáshoz, hogy ha zsebelőről hall is, csak gyeplősét félti. — Az egész város pihen, látszik; s az őrökön kívül, kik törött alabárdjaikkal egy bolttól a másikhoz ballagnak s minden ajtón addig dörömbölnek, míg az egész házat álmából felverték, s a tolvajokat közelítésökre figyelmessé tették, csak egy egy elkésett korcsmavendég ballag még haza felé; — de e csendes nyári éjszaka, hol a város nagyobb részében csak az egymásnak felelő fülmilék csattogó éneke hallatszott, korántsem folyt el oly csendesen

azon utcza lakóinak, melyben gróf Daruvárynénak háza állt, s Gondos Antal uramnak, kiben az említett ház kapusát van szerencsénk bemutatni, farsang óta nem volt nehezebb éjszakája.

Estéli nyolcz órától áll itt; fehér harisnyában, sárga bársony bugyogóval, melynek ha nem is ajka, legalább a pödört bajusz az ajkak felett ellentmond, arasznyi széles szalaggal, mely paszomántos frakkját eltakarja; jobbkeze elfáradt a csengetéstől; a bal csaknem elzsibbadott a nehéz ezüst gombú nádpálczától, melyet benne tart, míg háromszögű kalapja alól csak úgy csurog az izzadság, mely e szokatlan lelki s testi fáradság között homlokán kitör. Tíz óra múlt s még mindig nincs nyugta. A vendégek egy része csak most érkezik, s neki még mindig ott kell állni a kapu előtt, hogy az elkésetteket is illő módon fogadja, majd levéve kalapját s egyszersmint mélyen meghajtva magát, majd csak meghajtva széles derekát, vagy egyszerűen csengetve, mint azt a jövőnek jelen állása, vagy a tőle várt borravaló igénylé; s ehhez még mennyi baj a kocsisokkal, hogy míg egyik a kapun kijön, a másik lovai közé ne hajtson, s a bérkocsik az utczát el ne állják; bizony nehéz kenyér ily embernek, ki míg a nagyasszony — értve ez alatt a jelenleg uralkodó Daruváry gróf édes anyját — élt, csak új esztendőkor, s az excellentiás asszony név- és születésnapján állt a kapu előtt, akkor is zsinóros bundában. Gondos uram néha csaknem elérzékenyűl ön sorsa felett, melynek terhei a házi comtesse-el mindig nagyobbra nőttek, s csak a comtesse-el együtt fognak elvétetni.

De Gondos Antal uram azért ismeri állását s nem hágy kitenni magán. Ha a vadembereknek, kik a Daruváry czímert tartják, egyikét bérruhába öltöztetik, nem álhatna ott több büszke méltósággal, mint a minővel

ő a számos nézők között, kik a kapu körűl összevegyültek, körűltekint.

Minden mozdulatából látszott, mennyire érzi ő, hogy ha gróf Daruvárynénál fogadnak, akkor a kapusnak állása nehéz lehet, — de szép.

A termek az alatt telve voltak emberekkel. — A társaság, azon legtágasabb értelemben véve, mely szerint ahhoz minden tanácsnok és ismertebb ügyvéd, sőt néha ezeknek feleségei és leányai is számíttatnak, s az, melyről tulajdonkép senki sem mondhatja, mi kevés emberekből áll, mert valahányszor összegyül, a jelenlevőknek mindegyike olyanokat lát, kik az ő meggyőződése szerint e társasághoz nem tartoznak, ma találkoztak. A nagy világ s azok, kik csak a nagy világba járnak, s mindenki, a ki bármily szín alatt e világhoz tartozik, Daruváryné termeiben mind összegyült. Alig lehetne alkalom, melynél olvasóim az egész fényes kört egyszerre jobban megláthatnák, s lépjenek be tartózkodás nélkül, s önök szép olvasónőim tiszteletre méltó anyái s őrnői,* ne vegyék el e könyvet gyengéd védenczeik kezéből, azon félelemből, hogy őket a nagy világgal való érintkezés megronthatná. — Mit egy régi barátomtól hallék, hogy az ördög maga sem oly fekete, minőnek festik, hanem legfeljebb is kissé barnácska, az szintugy áll a nagyvilágról, mely pedig nem oly gonosz, minőnek mondják.

Diogenes, a görög bölcs — ki ha nem is bölcsebb, legalább másoknál ügyesebb vala, mert az emberek figyelmét s bámulását, mely után vágyódott, a lehető legolcsóbb eszközökkel tudta megszerezni magának,

*Ha mindenki új szavakat alkot, mért ne vehetném én is e szabadságot magamnak, főkép oly fogalom magyar kitételére, melyre oly nagy szükség van.

— Diogenes, a mint beszélik, egy kis lámpással kereste az embereket. Napjainkban a ki bizonyos körben embereket látni akar, egész csillárokat gyújt, s ha fiatalabb volnék, itt talán azon reflexiót szurnám közbe, hogy Diogenes korától úgy látszik nehezebbé vált embereket találni, de tapasztalásaim után biztossá tehetem olvasóimat, hogy ha csak embereket keresnek, azokat Diogenes lámpájával s a lámpa nélkül, csillárok alatt, a napvilágnál, sőt tökéletes sötétségben, mindenütt fel fogják találni. Ki a társaság különböző köreiben megfordult, az mindenütt csak embereket lát, míg végre azon meggyőződéshez jutott, hogy még ő maga sem azon cherub vagy Lucifer, Marquis Posa vagy don Juan, kinek magát gondolá. Ki a tenger felszínéből merített, kissé keserűnek fogja találni ízét, de merítsen akárhol legmélyebb fenekéig, az ital azért nem édesebb. Fenn több csillogás, mélyebben több gyöngyök, de végre egy elem, mely, bármily része kerekedjék a többiek fölébe, mindig hasonló marad.

A háziúr — azaz gróf Daruváry, kit az udvarias társaság ma ezen czímmel felruházott — az első teremnek középső ablaka és a csillár között foglalta el helyét. Ámbár a nemes gróf ez este legalább háromszázszor hajtotta meg magát, most is valahányszor az ajtó, melynek általellenében áll, megnyílik, úgy mosolyog s hajtogatja magát, mintha csak most kezdett volna ezen fárasztó gymnastikus gyakorlathoz. Szép sötétkék frakkján egy római rend csillaga ragyog, mellényének fehérségét a széles rendszalag, mely felette díszlik, méginkább emeli. Minden szava nyájas, minden mozdulata udvarias, egész arcza egy mosolygás. Az embernek szinte jól esik, ha reá néz, oly tökéletesen betölti helyét, oly egészen háziúr ő és semmi más. Körülötte a férfiak nagyobb része gyült össze, főkép azokat találjuk

itt, kik a tánczolás korát meghaladva, nem elég otthonosoknak érzik magokat ezen termekben, hogy a háziasszony köréhez csatlakozzanak, de nem hibáznak fiatalemberek sem, kik különösen azért hivatván meg, hogy tánczoljanak, csupa szerénységből nem határozhatták el magokat arra, hogy valakit fölkérjenek, s most az egész világ botrányára munkátlanul állnak itt, míg a harmadik teremben több, s pedig közöttük két protonotárius kisasszony pihenni kénytelen.

E terem talán inkább eltelt a többieknél. A háziúron kívül az ajtó is vonzó erővel bir. Néhányakra azért, hogy a rajta belépő tánczosnőket öltözetjök első szépségében láthassák meg; másokra, mert ha a nagy kérdés, mely főkép e teremben mindenkit annyira érdekel, tisztába jött: lesz-e vagy nem lesz-e vacsora? adandó alkalomnál észrevétlenül kicsúszni akarnak; és e szobának még azon tagadhatatlan előnye is van, hogy minden fagylalt, minden csemege és hűsítő ital itt vitetvén keresztül, a fagylaltok nem csak bőségben, de szép consistens állapotban kaphatók. — A szüntelen beszélgetés s nevetés után ítélve, melynek a csészék s kávéskanalak csengése kellemes accompagnementül szolgál, a vendégek szintoly megelégedettek, mint háziurok.

A második teremben, hol, mielőtt a tánez megkezdetett, a grófné főquártélya vala, melyben ő vendégeit nyájasan mosolyogva elfogadá, a mulatság sokkal csendesebben folyik, sőt nem tudom, vajon ha egy oly embert, ki a művelt világ erkölcseit nem ismeri, e szobába vezetnek, észrevenné-e, hogy mindazon asszonyságok csakugyan mulatnak; főkép hogy oly igen jól mulatnak, mint azt holnap azoknak, kik Daruváryéknál nem voltak, mondani fogják. — Itt-ott egy fiatalabb vagy egy azon, a nagy világban nem ritka asszonyok

közűl, kik, mert mindig fiatalokkal társalkodnak, hajadon fővel, virágkoszorúkkal a homlokon jelennek meg a bálokon, magokat szintén fiatalnak tartják s csakugyan annyi ideig fiatalkodnak, hogy e korra csaknem elévülés címe alatt is jogot tarthatnának, egyik szegletben, vagy a tánczterem ajtaja közelében, hol az átlejtő párokat láthatják, fogtak helyet, s úgylátszik, elég jól mulatnak. Körülöttük az udvarlóknak egész serege csoportozik s a szemrehányó tekintetek, melyeket egyes kisasszonyok s ezeknek mamái e körökre vetnek, nem ronthatják az itt uralkodó jó kedvet. — Az öreg Bandaházyné ő excellentiája- is, ki egy vén tábornokkal s egy pár nem sokkal fiatalabb barátnéjával egy whist asztalnál fogott helyet, de azért szint oly élénk figyelemmel követi a közelében folytatott udvarlásokat, látszólag ép oly jól érzi magát, s évektől óta nem botránkoztatott meg ennyire, mint ma, s arczán látni, mennyire jól esik néki ez öntudat. A többiek, kiket e teremben találunk, inkább sajnálat mint irígység tárgyainak látszanak; s azon félhomály, mely csillár s nem tudom hány gyertya s lámpás daczára e teremben a többiekhez képest uralkodik s uralkodni fog, mig — mint Daruváryné mondá — a szerencsétlen megyszín kárpitok, melyeket méregdrágán hozatott Lyonból, a falról le nem szedetnek, vagy e szalon kivilágítására az átellenben álló ház nem gyujtatik fel, még neveli a szomorú benyomást, melyet a táncz megkezdése után a mellékszobák reánk közönségesen tesznek.

Daruváryné rég elhagyta thea-asztalát. A nagy ezüst bouloire előtt, körűl rakva tálczákkal s csészékkel, tálakkal s tányérokkal, palaczkok s poharakkal, a sütemények és csemegék minden nemeivel, most csak Flóra kisasszony áll. Engedelmet, hogy kisasszonyról szólva c s a k-kal élek. De e szócska Flóra kisasszony-

nyal mintegy természetes összeköttetésben látszik lenni. E szócska nélkül Flóra kisasszonyról senki sem szól a házban. Flóra Daruvárynénak csak távoli rokona. Az atyafiság oly távoli, hogy addig, míg szülei éltek, sőt később is, midőn Flóra árva lett s évekig egy szegény nénjénél lakott, Daruváryéknak nem is jutott eszébe. Csak mikor a vén kisasszonyt, ki a házat elébb vezette, eltemették, akkor villant fel egyszerre ez emlék a grófné nemes keblében. Még az nap írt. Később a kis városba, hol Flóra lakott, küldé tiszttartóját, hogy felőle kérdezősködjék. Végre hintó ment s elhozta a kedves rokont, ki néha maga is alig foghatta meg, miként jutott egyszerre e megtiszteltetéshez s valahányszor Daruváryné őt mint rokonát valakinek bemutatta, elpirult, mintha felőle oly dicséretet mondanának, melyre ő egészen érdemetlen. Egyáltalában Flóra kisasszony sokkal szerényebb, mint helyzetéhez illik. Mintha egyre csak azon törné fejét, hogy senki által észre ne vétessék, pedig Daruváryné őt nem azért öltözteti selyemruhákba, melyekben elébb maga járt, s nem azért öleli meg és szól oly nyájasan vele idegenek előtt, hogy e viszony titokban maradjon. — Sőt Daruváryné épen meg akarja mutatni, hogy ő nem olyan, mint mások, kik szegény rokonaikat eltagadják. Flóra kisasszony Daruváryék házában ugyanazon feladatnak felelt meg, melyért a régi malom a potsdami kertben meghagyatott — engedelmet a merészségért, melylyel az ország egyik legszendébb s csendesebb kisasszonyát egy szüntelen kerepelő malomhoz hasonlítom. Valamint ez, melyet jelen gazdái is rég eladtak volna a királynak, csak azért marad a palota közelében, hogy Nagy Fridrik erényeire emlékeztessen, ki miután a malmot gazdájától nem alkudhatta ki, azt bármennyire alkalmatlannak tapasztalta is, erőszakkal elvenni nem akarta;

úgy Flóra kisasszony Daruváryék leereszkedését, jóságát s atyafiságos indulatait hirdeti hallgató ajkaival.

A thea-asztal mellett most csak egy nyugalmazott őrnagy s Birkásy tanácsnok úr foglaltak helyet; régtől óta Flóra kisasszonynak tisztelői, főkép ily alkalommal, hol az előbbi megmutathatta, hogy legalább gyomrára nézve nem invalid, s az utóbbi senki mást nem talált, kinek egykori házassági viszontagságait, s az érdemeket, melyekért a kamarási kulcsot megkapta, elbeszélheté. Flóra türelmetlenség nélkül hallgatá Birkásy tanácsnok úr viszontagságait s diadalát, s ha az őrnagy kiitta findzsáját, szint oly nyugalmasan ujra megtölté azt. Flóra kisasszonynak ellensége talán azt mondotta volna, hogy úgy néz ki, mintha esze máshol járna, mintha e megrakott thea-asztal előtt, mely felett mint a bőség istenasszonya uralkodik, nénjének kis szobája jutna eszébe, s az idők, mikor egy fagygyúgyertya világítása mellett emészté fel egyszerű vacsoráját, a jámbor öreggel, ki őt nevelte, s kit talán soha többé látni nem fog. — Flóra arczain egyes pillanatokban különös szomorúság vala kifejezve, mely azonban eltűnt, mihelyt Daruváryné a tánczterem ajtaján benézett. Mihelyt a házikisasszony kedves rokonának tekintetét észrevevé, kifejezése vidámabb lett, s oly mosolygással hallgata Birkásyra, hogy a vén tanácsnok nem tudta, mit csináljon örömében, s újult erővel egy egészen új történet előadásához fogott.

De menjünk a tánczterembe, hol a nagy kristálycsillár alatt az egész társaságnak, legalább ethikailag, legérdekesebb része összevegyült; s hol ha a mozgást és meleget veszszük, mely chemiai rokonságok kifejtésére annyira alkalmatos, kétségen kívül nagy dolgok történnek.

Az első hatás kábító. — A fény, melyet több száz gyertyának a nagy tükröktől s fehéren márványozott

falaktól visszavetett világa terjeszt, csaknem elvakít. — Nincs szem, mely ily világítás mellett a szobában árnyékot, vagy a legtisztesebb asszonyságok arczán redőket vehetne észre. Lehetnek, kik ezt s a lármát, melyet a legalább kétszer erősebb zenekar, mint a terem nagyságához illenék, hangszereivel tesz; a tolongást, a hőséget s még inkább az ijesztő légvonalt, mely a nyitott ablakokon bejön, talán nem tartják igen kellemetes dolgoknak, de hogy az egész — olyanra nézve legalább, ki nem szorúlt magosabbak közé, kik tőle minden kilátást elzárnak — igen érdekes látvány, az nem szenved kétséget, s én részemről nem bámulom, ha a tánczolók s néha a háziasszony nagy boszúságára a tánczteremhe annyi néző tolong, ki tyúkszemeit nem félti; alig találhatni helyet, mely a legmélyebb reflexiókra ennyi anyagot nyujtana. S ne gondolja senki, hogy e reflexiók csak korunk frivolitását, az emberek s főkép az ifjú kor esztelenségét illethetik.

Valami római — ha nem csalódom, Cicero — mondja egy helyen, hogy soha józan ember nem tánczol. Kétezer esztendő előtt ez talán igaz lehetett, s igaz lehet most is faluhelyen, vagy talán még a külvárosok tánczvigalmairól is, hol bor-, vagy legalább örömittassan vegyülnek a párok a zene víg hangjainál, s száz közűl, kiket a csárdás elragadt, alig van egy, kinek eszébe jutna, hogy az, kit körűlforgatott, nem a legszebb s leggazdagabb leány a szobában. De azon társaságban, melyet Daruváryéknál találunk, ez máskép van. Itt az emberek soha nem józanabbak, soha nem vigyázóbbak minden szóra és mozdulatra, mint épen tánczalkalmával. Úgy látszik, mintha mulatnának, de az alatt mindenik csak egy kötelességet teljesít, s oly példás elszántsággal, hogy avatatlan nem is gyanítja, miként gond s nem mulatság az, mit maga körűl lát.

De hagyjuk ezt; a sok reflexió után, melyekben fiatal koromban ép úgy gyönyörködtem, mint mások, arról győződtem meg, hogy a reflectálásnál hálátlanabb foglalatosság nincsen. Épen mert az, mi élvezetet nyujt, oly mulékony, azért ragadjuk meg a pillanatot; épen mert a legtöbb gyönyört nyujtó dolgok mélyebben vizsgálva elvesztik szépségöket, azért tartsuk magunkat a felszínhez, tekintsünk körül Daruváryné fényesen világított tánczteremén és felejtsük a jövőt, melyet azóta szintén átéltünk. — Azok közül, kik 1836-ban Daruváryné termeiben tánczoltak, a nagyobb rész még él. — E virágoknak azóta láttuk gyümölcseit is; egy része elfonnyadt, a másik meghízott szemünk láttára, s a fiatal nő, kiért akkor epedénk, az idén barátságosan meghítt unokáinak karácsonyfájához; de felejtsük ezt, 1836-ban mindezt nem tudtuk még, tartsuk magunkat akkori ismereteinkhez.

Azon adományok között, melyekkel a Mindenható e hazát megajándékozta, — hogy a jelen esetben Erdélyt is ide számítom, magától értetik, — mindazon természeti kincsek között, mondom, melyekkel az ég Magyarországot az aranytól kezdve a kőszénig oly bőkezűleg megáldá, nincs egy, melyért a végzetet inkább áldani okunk volna, mint asszonyaink, s ki e tánczteremben körülnézett, az bármennyire elfogult a külföld előnyei iránt, meggyőződött, hogy hazánknak e tekintetben nincs mit irigyelni tőle. Az Ambrusfy-, Menyhérdfy- és Zsigmondfyak, a Pusztaházy, Faluházy és Városházyak, az Oroszlányváry-, Sasváry- és Sárkányváryak, ma legdelibb leventéikkel jelentek meg a sorompók között, és soha harczjátékban több seb nem osztatott, mint a kék s barna szemek fegyverei által. A részleteket, még a küzdők öltözetét is, mely a győzelemre oly nagy befolyást gyakorol és azért harczjátékok

leirásánál többnyire fődolognak tartatik, elhagyom; elég, ha azt mondom, hogy Daruváryné estélye egyike volt a legfényesebbeknek, hogy a tánczban semmi lankadtság nem vala észrevehető s hogy a háziasszony s vendégek teljesen meg voltak elégedve egymással. Csak egy hibázott s az Géza vala, kinek távolléte mindenki, s főkép a háziasszony által észrevétetett.

A nagyvilágban minden fiatal ember, azaz ha legalább mérsékelt vagyonnal bír, főkép tánczvigalom alatt mindig érdekes; férfiak végzete e körökben többnyire a sorsjegyekéhez hasonló, melyek csak a húzás után vesztik el értéköket. Géza kedveltje vala a társaságnak. A férfiak szerették nyílt, őszinte magaviseletéért. A nőkre szépségén kívül még etourderieje is bizonyos varázsal birt. Oly emberek, kiken első tekintetre meglátszik, hogy nem sokat fontolgatnak, hanem impulsus után járnak, a népet s az asszonyokat, s néha mindkettőnek kárára, legkönnyebben elragadják és midőn Saskövy tizenegy óra felé a terembe lépett, jötte sensatiót keltett. A háziasszony szelid szemrehányásokkal fogadja, az anyák hallgató serege, mely a fal mellett ül, barátságosan, nyájasan köszöntget, a férfiak kezet szorítanak, s a négyes csaknem zavarba jön a kisasszonyok ballépései által, kiknek figyelmét az elismerten legjobb tánczos egészen magára vonta.

Géza a diadalt — mely neki, mint minden fiatal embernek, máskor jól esett — ma alig vevé észre. Szótalan vala és szórakozott, sem a keringő, sem a csárdásban, mely a négyest követé, részt nem veve, szörnyű fejfájással mentegetve magát.

Végre a cotillion jön. Ha ezredek múlva jelen erkölcseink és szokásaink archeologikus vizsgálatok tárgyai leendenek, a női öltözet egyes részeiről, a módról, a mint hajaik rendeztettek, tudóstársasági tagok érte-

keznek, s az utókornak valamely pedánsa a XIX. század tánczáról könyveket ír, bizonyára semmi nem fogja nagyobb zavarba hozni az érdemdús férfiút, mint a cotillion nagy kérdése. A német keringő, a franczia négyes, a magyar csárdás, a polka, minden táncz mintegy magával hozza útlevelét a jövőkorhoz, s legalább ethnographikus tekintetben meghatározható; a cotillionnál maga a kétértelmű név egy rejtély s hát még a dolog maga? Ha az utókor tudósa hosszú fürkészés után az egyes tények tudomására jut, s kétségbevonhatatlan bizonyságokból meggyőződött, miként a táncz azzal kezdődik, hogy a tánczosok lélekszakadtan székekért futnak, s azokat nagy körben s néha a nézők tyukszemére felállítják; hogy azután mindenik egy tánczosnét keres magának, de csak hogy mellette üljön, vele időről időre a termen egyszer körülkeringjen, s azután nézze, hogy párját oldaláról mások vigyék el s ő nagy orral vigasztalja magát, hogy szintén másokkal tánczol; hogy a hölgynek csak azért van szüksége egy bizonyos tánczosra, hogy mindenikkel tánczolhasson, s hogy a férfi két széket czipel helyére, csak hogy rajtok maga üljön, kérdem, van-e archeologikus tapintat, mely azt, ki a korunkban létező házassági viszonyokat nem ismeri, e labyrinton keresztül vezethetné.

Ha időm volna, vagy azt remélhetném, hogy e mű, mint Apulejus arany szamara, ezredek múlva tudósok kezeiben fog forogni, egy különös értekezést írnék a cotillionról, mely a jövőnek kutfőül szolgálhatna; de az események rohannak. A tánczosok nagy zajjal végre rendbe hozták székeiket, a párok leültek, az előtánczos tapsolt s a zene víg hangjaira a fiatal világ keringeni kezd, míg a társaságnak idősebb része, a márványozott fal mellett sorban letelepedett anyák és nagynénék tisztes koszorúja azon élénk részvéttel kiséré a kerin-

gést, melylyel a roulette forgását követjük, ha a játékon a mi részünkről is tetemesebb összeg áll, vagy azon édes keserű érdekkel, melyet mindenki, saját multjának emlékét látva, érezni szokott.

Elmúlt-e Gézának főfájása, a háziúr vagy asszony iránti tisztelet, vagy a vonzalom, melyet a kis Flóra mindenkire gyakorolt, birta őt arra, hogy a tánczosok körében helyet fogjon, nem határozhatom meg; annyi bizonyos, hogy tánczolása nem jó kedvből történt. — Géza soha életében nem volt rosszabb kedvében; minden mozdulatából felgerjedés vala észrevehető, maga táncza indulatosságra mutatott. Kik őt gyermeksége óta ismerték, nem hitték volna, hogy Géza ily nervosus lehet; természetesen ideges, mint fiatal emberhez illik, azaz úgy, hogy a beteg ugyan nem ájul el, de könnyítve érzené szívét, ha valakit vagy valamit földhöz csaphatna, s megnyugtatására az egész világgal veszekedni szeretne.

Eleinte nem hiányoztak a kérdezgetések, de Géza feleletjei oly határozottan rövidek valának, hogy számos rokonainak daczára, kik, mint tudva van, családi jogaik közé számítják, hogy a fájó helyet nagy részvéttel megtapogassák és érzékenyen megszorítsák, végre békén hagyatott. Rossz kedve, úgy látszik, elterjedt szép tánczosnéjára is, s ez valahányszor választatott, oly kedvtelenül követé tánczosát, s annyira visszasietett székéhez, hogy Flóra sem háboríttatott többé, s az érdekes pár e zsufolva eltelt teremben csaknem magára hagyatva, oly gêne nélkül folytathatá beszélgetését, mintha kívüle senki sem volna a szobában.

Flóra, ha nem is a város legszebb, legalább kétségen kívül legkellemesebb leányai közé tartozott. Vonásaiban hiányzott azon szabályosság, melyet az ó-kor szobrain bámulunk, de hisz benne nem volt semmi, mi szoborra

emlékeztetett, legfeljebb sima bőrének fehérségéről juthatott volna ily valami eszünkbe; de a kerekded arcz, mely színével elárulá benyomásait, s mint a rózsa, melyet szellő ingat, minden gyenge érintésnél pirosabbnak látszik, a kedves mosoly, s még inkább e vidám tekintet, e szemek, oly setétek, s mégis oly csillogók, hamar elűze minden ily gondolatot. Flóra előtt csak életről gondolhattunk; s épen ezen elevenségben fekszik a varázs, melyet mindenkire gyakorol, ámbár sem gróf Daruvárynénak izléséből, ki a bálöltözetet nagy figyelemmel maga kereste ki, sem a komornának ügyességéből, ki Flóra sötét fürteit rendezé, semmit levonni nem akarok. — Az öltözet is tökéletes. — A házikisasszony oly síma, oly csinos, oly egyszerű minden gond mellett, mely öltözetére fordíttatott, hogy a legszigorúbb bíró órákig törve fejét, egy virágot vagy szalagvéget nem találna, melyet más helyen kivánna. De Flóránál e díszkötés csak mellék dolog, melyről megfelejtkezünk, annyira érdekesnek látszik a tartalom.

Flóra s Géza cousinek voltak; engedelmet ez idegen hangzatú szóért, de ha tőlem azt kivánják, hogy igazmondó történetemben a dolgokat saját nevökön nevezzem, nem élhetek mással. A prózai unokaöcs és unokahúga, melyet kétségen kívül prókátor gyártott, legfeljebb periratokban használható. Hibázik a magyar szóban ép azon költői határozatlanság, mely a cousini viszonynak fő báját teszi, azon bámulatos elasticitás, melylyel cousinjeink köre a szükséghez képest, ha gazdagok vagy ministerek lettünk, egyszerre roppanttá nő, s ha megbuktunk, ép oly váratlanúl csaknem eltűnik. — Mert nem a rokonságnak egy bizonyos foka az, melyet a cousin szóval kifejezünk, e név a rokonság minden fokozatára egyiránt illik, hol a házassághoz dispensatio szükséges, s vígasztalásúl egy atyafiúi csók megenged-

tetik, sőt néha az atyafiságnak semmi ismert fokozata nem szükséges hozzá. Vannak esetek, hol cousineknek nevezzük, tegezzük egymást, s mindenen inkább kétkednénk, mint cousinságunkon, s ha a kérdés törvényszék elébe kerülne, atyafiságunk akár a római, akár az egyházi törvény szabályai szerint nem ismertetnék el senki által. — Csaknem ilyen vala az atyafiságí viszony Géza és Flóra között is.

Tény az, hogy a Daruváryak nemzetségi fáján több Saskövy kisasszony található, s hogy Géza szépapjának anyja Daruváry Sára volt; tény az is, hogy a két család ezen viszonyok következésében bizonyos jogokat közösen bir, s csaknem nyolczvan esztendő óta perlekedik egymással, mi az atyafiság legbiztosabb jeléül szolgál. De tökéletesen e viszonyokat csak a két család illető ügyvédei ismerték, vagy legalább csak ezen úri emberek vitatkoztak felette, Géza és Flóra nem tépelődve e dolgokkal, semmin sem kétkedtek kevésbbé, mint rokonságukon, s oly bizodalmasan tegezték egymást, mintha még oly közel állnának egymáshoz.

— Mi bajod Géza? — kérdé Flóra mellette ülő tánczosát.

— Semmi, csak kissé rosszkedvű vagyok, s ennek következtében nagyon unalmas; szinte szemrehányásokat teszek magamnak, hogy tánczra kértelek, csak hogy oldalam mellett, mint Sepregi feleségéről mondják, legszebb idődet elveszítsed.

— Nem fogom elveszíteni időmet, mint úgy hallom, Sepreginé sem veszti el — szólt Flóra mosolyogva; — hanem addig kinozlak, míg megmondod, mi bánt, s ismét vígan látlak. A mi bálunkon nem szabad szomorkodnod, főkép, ha velem tánczolsz nem; — nem tűröm.

— Mily zsarnokság — mondá Géza mosolyra kényszerítve magát; — vigyázz magadra, szép hugocskám.

Egy történetet olvastam valami régi könyvben, egy szicziliai zsarnokról, ki miután nejét sok esztendőn át minden módon gyötörte, végre csak az által vesztette hatalmát, mert nejének a sírást tiltotta meg. A rossz kedv nekünk férfiaknak benszületett jogaink közé tartozik, melyektől magunkat megfosztani nem engedjük. Rövid időre megfeledkezhetünk róla, de egészen soha nem mondunk le.

— S mi meg nem tűrünk rossz kedvet.

— S miért, ha szabad kérdeznem? — mondá Géza, mindig enyelegve. — Talán asszonyi hiúságból?

— Legyen úgy; de vajon oly vétkes-e az a hiúság, mely magát sértve csak akkor érzi, ha közelében valakit szenvedni lát?

Flóra, kinek egész magaviseletében az enyelgésnek s komolyságnak különös vegyülete vala észrevehető, e szavakat csaknem érzékenyen mondá.

— Komolyabban veszed a dolgot, mint kellene, — szólt Géza nyájasan. — Ha rossz kedvűnek látsz, mindjárt szenvedek-e azért? Nem érzed e te is lehangolva magadat sokszor; egy virágért, mely, ha hajadba tűzöd, nem egészen úgy áll, mint akarnád; egy kis kellemetlenségért, egy semmiért? S nem lehetnek-e hasonló okaim, sőt nincsenek-e? — Ha az ember pénzét elveszti, s mi több, a pályán legyőzetik, s pedig oly lovon, melyhez teljes bizalma van, más is elkedvtelenedik, főkép ha ily dolog az életben először történik meg rajta.

Géza annyira örült, hogy rosszkedvének plausibilis okot adott, hogy az utolsó szavakat csaknem vigan mondá el.

— Azt másnak mondd — szólt Flóra fejét rázva, — ne nekem, kivel egy kocsin jöttél a pályától, s ki akkor rendkivül jó kedvedet bámulta. — Futtatás óta kellett valaminek történni, s nem nyugszom, míg meg

nem mondod. Nem is tudod, mily jó tanácsadó vagyok, s néma, mint a sír.

Alig van helyzet az életben, hol asszonyi részvét ránk férfiakra hatást ne gyakorolna. Mint téli napokban a nap meleg tekintete, szintoly ellentállhatatlan e hatás, s habár e meleg sugaraknak befolyása kétségen kívül annál erősebb, mentül szebb a nap, s mentűl közelebb járunk a tavaszhoz, némi befolyást mindig gyakorolnak, s ha általános olvadás nem következik is reá, legalább kissé engedni kezd.

Flóra véghetlenűl kedves vala e pillanatban; a meleg részvét s gyermeteg kiváncsiságnak vegyülete kéréseit csaknem ellenállhatatlaná tevé. — E veszélytől Gézát Bástyai Izolda kisasszony mentette meg, ki a nagyon is élénk beszélgetést, mely közte s Flóra között folyt, észrevéve, az utóbbit, mint hű barátnéja, minden támadható veszélytől meg akarta menteni, s Gézát tánczra hivá. Flóra egy perczig boszúsan nézett az eltánczolók után, a jövőben ő is egy másnak karjain hivtelen párja után repült. Valóságos szerencse, hogy e világban, hol annyi boszantó dolog történik, a vigasztalás boszúságunkat többnyire oly közelről követi.

Daruváryné ez alatt leeresztve szemüvegét, szomszédjaival beszélt, s nem győzé a Faluházy kisasszonyokat dicsérni, míg a három bájló teremtésnek sárga turbános anyja, ki tőle másodiknak ült, oly nyájasan mosolygott, mint e pogány föveg alatt talán senki nem mosolygott még. Mikor Daruváryné szemüvegét megint szeméhez emelte, Flóra s tánczosa ismét helyeiken ültek, s folytaták beszélgetéseiket, vagy helyesebben új beszélgetéshez fogtak, mi beszélgetésnél, mint sok más dolognál, mindig legtanácsosabb.

— Már nem szükséges többé, hogy rossz kedvednek okát megmondjad — szólt Flóra enyelegve, — min-

dent tudok; nem is foghatom meg, miként nem jutott mindjárt eszembe.

Gézát a gondolat, hogy valaki rossz kedvének okát gyaníthatná, annyira sérté, hogy elpirúlt, s midőn Flóra észrevevé a hatást, melyet szavai tettek, enyelegve kérdé, nem lenne-e kiváncsi megtudni, mily módon jutott titkához, Géza látszó zavarban válaszolá, hogy csakugyan. — Mire Flóra azon finomsággal, melylyel asszonyok észrevételekben a világ minden természetbuvárait felülmúlják, s azon mindent, s még a mindennél jóval többet gyanító tapintattal, melyre nézve a legügyesebb vizsgálóbíró sem mérkőzhetik a legszendébb hölgyekkel, egy egész sor tényt adott elő, melyek mind az estély kezdetétől mostanig történtek, s melyeknek sorozatából kisült, hogy Géza Oroszlányváry grófnéra, vagy ez reá neheztel.

— Szegény Oroszlányváryné — mondá Géza mosolyogva.

— Nem látom átal, mi volna rajta oly igen sajnálatraméltó? — szólt az előbbi kissé rosszkedvűen, mert a módból, melylyel Géza nagy felfedezését fogadta, észreveheté, hogy csalódott.

Flórának ezen kérdésnél talán igaza volt; a szép grófné valószínüleg maga sem mondhatta volna meg, mért annyira sajnálatraméltó, azonban Géza válaszának sem tagadhatjuk alaposságát. Oroszlányváryné csakugyan azon asszonyok közé tartozott, kiket saját nemük közül kevesen szeretnek; csakhogy ez talán nem oly nagy szerencsétlenség, miután a profanus férfivilág többnyire épen azt bámulja leginkább, mit a szép nem indexébe tett.

Azon nagyszerű harczban, mely a mióta a világ áll, s a hol annak csak egy kis darabját látjuk — természetesen csak a nagy világot értem — az idősebb hajadonok s fiatal nők között folyik, e belső háborúban,

mely a női respublicát annyi éven, sőt századon át széttépi, s melyben bármiként változzanak a küzdők, bármennyi hajadon menjen át a fiatal nők táborába, hogy ebben idejét kiszolgálva, egy bizonyos korban ismét a hajadonok seregét támogassa, békéről álmodni sem lehet, ezen csatában, a mennyire az a pesti síkon folyt, Oroszlányváryné az egyik tábor hősei közé számíttatott. Való Achillese e hadnak, s pedig még sarkában sem sebezhető; mert ez, s mi vele összefüggött, oly tökéletes vala, hogy hozzá rágalom nem fért.

— Igazságtalanok vagytok mindnyájan Oroszlányváryné ellen — szólt Géza; — egyedüli hibája az, hogy sokaknál szebb s szeretetreméltóbb —

— S talán kaczérabb is.

— Az még nagy kérdés.

— Ha még ezt is tagadod, tovább méssz Oroszlányváryné legvakbuzgóbb híveinél. Hány embert nem bolondított el ez asszony, hánynyal nem hitette el, hogy szereti, s pedig nincs szive, nincs egy csepp szive.

— Ha csak ez bűne, legalább nem áll egyedül. — Géza e szavakat keserűen mondá. Tehát mégis asszony rejlik rossz kedve fenekén, gondolta magában Flóra, — de épen midőn e felfedezés nyomán fürkészéseit folytatni akarta, általános tapsolás figyelmessé tevé a beszélgetőket, hogy a táncz sora rajtok van, s Géza karjai közé fogva bájló vallatóját, minden további kérdezősködésnek véget vetett.

Hogy az élénk beszélgetés, melyet Géza kedves hugával folytatott, észrevétlenül nem maradt, arról, miután Daruváryné Pesten adta báljá s Géza a jobb partiek közé tartozott, kétség nem lehet. Kiváncsiság s bámulat, részvét és irigység kifejezésével fordultak a szemek a fiatal párra, s főkép Daruvárynéra.

— Ebből pár lesz; nem tudod, mennyi részt veszek

boldogságodban, — sugott Hegyfokyné fülébe. — Daruváryné eléggé ismeri az érzékeny szivet, mely hozzá szól. — Hisz mióta Hegyfoky, épen akkor, mikor a válópert kezdeni akarták, meghalt, özvegye soha nem maradt huszonnégy óráig sírás nélkül. Azok közé tartozott ő, kiknek tulajdonképen semmi más tulajdon foglalatosságuk nincs, mint hogy mások dolgaiban részt vegyenek. A nagy világban, sőt csak itt — mit én azoknak megszégyenitésére mondok, kik e köröket érzéketlenséggel vádolják — mindig találkoznak ily kedves teremtések, kik, ha valaki kudarczot vallott, azt nagy részvéttel és sohajtozások között tovább beszélik, s kiknél minden bajunknál ép oly bizonyosan számolhatunk a részvét könnyeire, mint ha a patikában pezsgőport keresnénk. Ilyen vala Hegyfokyné. Mint kikötőkben rég szolgálatkívül álló sorhajót tartanak, csak azért, hogy minden nagyobb alkalommal gyász- és ünneplobogókat vonjanak fel árboczain, így ezen érdemes asszonyság az egész társaság örömeit s bánatát viselte magán, szive csak másoknak érzett, s önzéstelensége e részben annyira ment, hogy például rokonainak bajaival — csak azért, mert ezek hozzá közelebb álltak — sokkal kevesebbet tépelődött, mint másokéval.

Mit érezhetett ezen általán véve annyira érzékeny teremtés oly esetben, mely Daruvárynét illeti, főkép, midőn épen mellette ült, leírhatatlan; csak Daruváryné érté e szivet. — Te valóságos angyal vagy Birim, — mondá mosolyogva, — de hidd el, nincs szó róla.

— S nem ismerem-e én az emberi szivet — sóhajtott Hegyfokyné; — nem szenvedtem-e eleget, hogy ismerni tanuljam? A két fiatal ember csak egymásnak él. Egy fertály óráig szóltak egymással, oly érdekesen, mintha észre sem vennék, hogy kívülök még valaki van a teremben.

— Gyermekségök óta ismerik egymást. Géza cousinja.

— Annál inkább fog teljesedni jóslatom, — s a résztvevő grófné egy üdvteli tekintetet vetett mellette ülő barátnéjára, mintha már a lakodalomnál lenne és a mátka szerepét maga vállalta volna fel.

— Te angyal vagy, Biri — mondá Daruváryné, az alkalomhoz illő meghatással szorítva kezet, s alig véve észre a sokat mondó sohajtást, melylyel ez kézszorítására felelt, újra fölemelé szemüvegét.

Géza már választott, s egy egészen közönyös kék kisasszonynyal tánczolt. Flóra megkerülve az egész kört, soká habozott, míg végre Sajó Kálmán felé fordúlva, őt választá.

Daruváryné, úgy látszik, nem egészen helyeslé választását. Arcza s a mozdulat, melylyel szemüvegét előbb leereszté s később ismét fölemelve, Flórára szegzé, némi türelmetlenséget fejeztek ki, melyet azonban talán csak Flóra maga vett észre. Kálmán, ki a táncz után Flóra széke mögött foglalt helyet, nem is gyanítva, hogy jelen állása valakinek botrányul szolgálhasson, csak boldognak érezé magát. Az, hogy Flóra, kit előbb csak a terem másik oldaláról távolról bámult, őt maga fölkereste, oly váratlanul lepte meg, hogy örömében még kevésbbé tudta, mint máskor, mit tegyen. A szerény ifju ép oly kevéssé foghatta meg, mért választá Flóra annyiak között épen őt, mint Daruváryné. Flóra ellenségei, azaz csinosabb barátnőinek nagy része, szüleik s rokonaik egész seregével, ebben csak Flóra kaczérságának jelét látták, melylyel mindenkit magához édesget, s ha valakit egyszer hálójába kerített, szabadúlni nem enged; mert ugyan mi más oka lehetne Flórának arra, hogy Kálmánt kitüntesse? Épen Kálmánt — —

Mondják közönségesen, hogy minden társaságban találni valakit, kit a többiek az elsőnek tartanak, ki

másoknál magasabban áll, vagy kinek mások legalább hódolnak, kinek ítélete törvény, kinek tettei példányokként fogadtatnak el. Mennyire igaz ezen állítás, azt mások fejtsék meg; hogy azonban minden társaságban van valaki, kit az egész világ utolsónak tart; hogy egy oly egyediség, melyet az egész világ sajnál, nevet, s melynél magát mindenik valamivel többnek tartja, nélkülözhetetlen, az nem szenved kétséget. Én legalább még minden körben, hol megfordulék, találtam ily állású egyedeket, s pedig minden fajból. Az öreg asszonyok között van egy, ki társainál vastagabb, vagy nevetségesebben öltözködik; az öreg uraknak meg van páriájok, kihez képest a többiek szeretetreméltóknak érzik magokat, s ha vendéghaját nézik, bizonyos öntudattal s győzelmi reményekkel simítgatják előre ritkuló fürtjeiket; a kisasszonyok körében van egy, kit a többiek kivétel nélkül sajnálnak, és a fiatal emberek között van egy, kiről barátai, mihelyt neve szóba jön, elmondják, hogy Pista vagy János mégis csak jó fiú.

Körűlbelől ez volt Kálmánnak állása. Első tekintetre senki sem mondhatta volna meg, mért sajnálja őt az egész világ annyira. Legalább a természet épen nem bánt vele oly mostohául, s izmos termetéhez jól illettek arczának férfias vonásai. Nem is volt neki másoknál kevesebb esze vagy több tudománya, mi által különösen nevetségessé tehette volna magát. Tánczolt, mint mások, frakkban járt, mint a többiek, s még mellényeiben sem volt semmi különös. Hasztalan, Sajó Kálmán azért Pesten a szegény Kálmán maradt, barát s ellenség előtt. Mentül kevésbbé tudták az emberek, mért kezdették őt sajnálni, annál inkább sajnálták őt. Hisz' minden tömegnél — és a legjobb társaság is, bármi nemes részletekből álljon, csupa arany s brüsszeli csipke, mint egész szintén csak tömeg — épen azon érzések és meggyőző-

dések a legszilárdabbak, melyek mellett semmi okot felhozni, s melyeket eszerint discutiálni nem lehet.

Végre maga Kálmán is sajnálni kezdé önmagát, s csaknem természetesnek látta, hogy a társaságban utolsónak tartatik. Senki nem volt inkább meggyőződve saját ügyetlenségéről; csakhogy a hiba, melyből minden egyéb baj eredt, azok közé tartozott, hol önismeret nem használ.

Mentül inkább tudta, hogy minden ok nélkül zavarba jön, mennyivel inkább belátá, hogy kik előtt nem tudja, mit mondjon s néha zavarában ostobaságokat beszél, egy cseppel sem okosabbak nálánál, annál inkább boszankodott maga ellen, de annál bizonyosabban jött zavarba a jövő alkalomnál, s legjobb barátai nem tagadhatták, hogy Kálmán asszonyi társaságban sem az ügyes, sem a mulatságos emberek közé nem tartozik. Ha Kálmán gazdag lett volna, s másoknál jobb lovakat tarthat, pénzét illő könnyűséggel elkártyázhatja, s ebédeket ad, a népszerűség, melylyel férfiak között bírt, társalgási fogyatkozásait elpalástolhatta; de szerencsétlenségére még ezt sem lehete felhozni mentségeül. Kálmán a nagy világban azok közé tartozott, kiket mindenüvé meghínak, de ha nem jönnének, legfeljebb azon közönségesen ülve maradott kisasszonyok nélkülöznék, kik közül tánczosnőiket választják, s kik nem tudni, mily rejtélyes erővel vonzódva, mégis mindenüvé elmennek, mintha nem élhetnének azon kis megalázások nélkül, melyeken naponként keresztül mennek.

— S ön nem tánczol? — kérdé Flóra a tánez után leülve.

— Oh nem — volt Kálmán rövid válasza; hamarjában nem jutott más eszébe.

— S ön ezt ily elhatározottan mondja? — szólt az előbbi. — Tudja-e, hogy mint házikisasszonynak jogaim, sőt kötelességeim közé tartozik, hogy önt kipöröljem.

Kálmán mentségére felhozhatta volna, hogy nem kapott tánczosnőt, s hogy magát Flórát többször tánczra kérte volna, ha épen akkor valakivel nem beszél, de akkor jött vissza székére Géza, s így Kálmán csak azt mondá, hogy nincs kedve tánczhoz.

— Ma, úgy látszik, az egész világnak rossz kedve van — szólt Flóra mosolyogva, — ím Géza is rosszkedvű. Egy órája faggatom, s még okát sem akarja megmondani. — Ha ön tudja, súgja meg nekem; csak titokban, én nem mondom meg senkinek.

Ritka férfi az, ki ha egy szép hölgygyel beszélget, az által, hogy a társaság egy férfival megszaporodik, jobb kedvbe jönne; s Géza sokkal ingerlékenyebb vala, minthogy türelmetlenségét el ne árulná.

— Ha magad nem találod ki, más alig fog segíthetni — mondá rossz kedvűen.

— Ki tudja? — ingerkedett Flóra. — Az én meggyőződésem szerint Géza rossz kedvének Oroszlányváryné az oka. Nincs-e igazságom? Ön hallgat. — S mégis fogadni mernék, az egésznek fenekén ily valami lappang. Oroszlányváryné vagy más valaki, de asszony minden esetre. Ön tudja az egészet, csak nem akarja megmondani. Ez nem szép öntől.

— Hasztalan faggatod — mondá Géza; — Kálmántól nem fogsz semmit hallani. Száz oka van, hogy ne mondja meg, s ezek közül az első, hogy nem tud semmit.

Géza magaviseletéből látszott, hogy neki az egész beszélgetés kellemetlen; annál érdekesebbé vált az Flórának. Elébb csak hogy valamiről szóljon, fogott e beszélgetéshez, de most felébredt kíváncsisága, főkép miután Kálmán csakugyan úgy viselé magát, mintha valamit tudna. — Fogadni merek, hogy Kálmán mindent tud, csakhogy nem akarja megmondani.

— Ha valamit tudna, nem látom át, mért ne mondaná

meg — szólt Géza mindig növekedő türelmetlenséggel, — talán csak nem fél tőlem.

— Nem szokásom — mondá Kálmán elpirúlva.

— Hát mondd el a nagy titkot, magam is kiváncsi vagyok reá; misteriosus magaviseleted szerint ítélve, érdekes dolgok tudomására fogunk jönni.

Kálmán és Géza barátok voltak. Ez sokkal jobban ismeré az előbbinek reális nagy tulajdonait, mint hogy őt ne becsülné; Kálmán pedig csaknem cultussal viseltetett Géza iránt, annyival inkább bámulva fényes tulajdonait, mentül inkább érzé azoknak fogyatkozását önmagában. De Géza egész magaviselete oly sértő, szavai oly gúnyosak valának, hogy Kálmán e pillanatban minden egyébről megfelejtkezve csak azt érzé, hogy ily modort tűrnie nem szabad.

— Mennyire érdekes a tárgy, melyért Géza ma délután a budai hegyek közé lovagolt, azt talán ő maga fogja legjobban megmondhatni. — Kálmán annyira fel vala indulva, hogy e szavakat, melyek finom gúnynak számítottak, haragosan mondá.

Géza elpirúlt s látszólag zavarba jött.

— Nem mondtam-e, hogy Kálmán mindent tud? — szólt Flóra mindig növekedő kiváncsisággal. — Hasztalan minden titkolódzás.

— Ha csak távolról is gyanítottam volna, hogy séta lovaglásaim oly fontos tények, melyekről Sajó naplót vezet, s melyeknek tudása téged, szép húgocskám, annyira érdekel, örömmel közlöttem volna e nagy titkomat. — A tekintet, melyet Géza, ezeket mondva, Kálmánra vetett, boszús, csaknem fenyegető vala.

— Nem vezetek naplót — mondá emez az előbbi hangon, — máskép csakugyan feljegyezném, hogy Géza, ha estve hatkor a budai hegyek közé sétalovaglást tesz, féltizenegykor jön haza, s lóhalálában nyargal végig

az utczán, mintha erőnek erejével nyakát akarná kitörni. Kérdezze őt magát, nem igaz-e mindez?

Géza arczai égtek. Mentül inkább érzé, hogy zavarát Flóra előtt nem titkolhatja el, annál haragosabb lett annak okozója ellen.

— Igaz, hogy' is kételkedhetnél Kálmán szavain, — szólt indulattal, — nem ismered-e a német közmondást, hogy gyermekek és még valaki mindig igazat mondanak?

A tánczolás sora ez alatt ismét Gézára jött, az utána álló párok türelmetlenül tapsolni kezdettek, s ő elrémült párjával elsietve, Kálmánt magára hagyá.

Nem kisértjük meg az utóbbinak érzelmeit leírni. Hogy épen az által sértetett, kit eddig legjobb, sőt egyedüli barátjának tartott; épen Flóra jelenlétében, s hihetőleg csak azért, hogy a hölgy szemei előtt leáztassék, mert hisz ő maga nem tett semmit, mi Gézát bánthatá; hogy a sértésre semmit sem válaszolhatott, s gőgös vetélytársa, s talán Flóra is, őt e pillanatban kinevetik: annyi fájdalommal, szégyennel, dühhel, szerelemféltéssel tölté szivét, mennyit szavakban kifejezni nem lehet.

Bizonyos pillanatokban az embernek megáll esze. Ilyen vala e pillanat Kálmánra nézve, s a pont, melyen tovább gondolatai nem mentek, azon meggyőződés vala, hogy e sértést tűrnie nem szabad.

A cotillion alig végződött, mikor Gézát elégtételért szólítá fel, s mikor ez néki megüzené, hogy minden órában szolgálatára áll, elhagyá a társaságot, hol egy félóra múlva, mint ily alkalommal mindig történik, mindenki csak a nagy titokról szólt, hogy Kálmán Gézát kihítta.

Géza e pillanattól rendkívül jókedvűnek mutatta magát. Flóra szomorú- s gondolkozóvá vált. Egyéb nem

változott, s a nap rég felkelt, mikor Daruváryné vendégei a fényes termeket elhagyák, s Gondos Antal az utolsó előtt is meghajtva magát, ágyára dőlhetett, azon jobb napokról álmodva, hol még a nagyasszony meg nem halt és a kisasszony még fel nem nőtt, s gróf Daruváry portása és egy bakter között még más különbség is volt annál, hogy az egyik nagy botot visel.

V.

Soha Géza rosszabb kedvben nem volt életében, mint az nap, mely Daruváryné tánczvigalmát követé. Boszankodott a világra s emberekre, főkép önmagára. — Csakugyan azt hiszem, hogy soha ember egy huszonnégy órában több ostobaságot nem tett, mint én tegnap — így szólt, midőn a sok fel s alá járástól fáradtan pamlagára veté magát. Először kikosaraztatom magamat, azután szegény Kálmánnal tűzök össze, ki soha még senkit nem bántott meg, s kedvemért a fél várossal megverekedett volna. Valamennyi pajtásaim között egy sem szeret úgy, mint ő, s épen ezt sértem meg, épen a legjobbat, legszerényebbet. Nem bámulnám, ha azt mondanák felőlem, hogy csak azért kerestem ki magamnak, mert sem vívni, sem lőni nem tud. — Az ember, ha boszúságában legjobb barátjait vagy önmagát ócsárlani kezdi, mindig igazságtalan és Géza valóságos elkeseredéssel gondolkozott magáról. — Kálmán nem fog soha megbocsátani. Jól is teszi; legjobb barátomat löktem el magamtól, minden ok, minden felhivás, minden ürügy nélkül, és miért? — Ennek is csak ő, egyedül ő az oka. Oh, hogy annyira csalódhattam!

Valamint csaknem minden ember életében van egy

Azonban ha teljességgel verekedni akarsz, s minden békés kiegyenlítésnek még eszméjét is elutasítod magadtól, előlegesen is közlöm, hogy Kálmán minden esetre pisztolyt választ. Én magam is azt tanácslám neki. Kálmán gyenge vívó s téged a legügyesebbek egyikének tartanak.

— Hát legyen pisztoly, ha Kálmán úgy kívánja — mondá Géza látszó közönyösséggel. — Nem akartok nálam reggelizni? Addig talán eljő Gerő és Ödön is, kiknek, mert jöttötöket előre látám, már írtam. — Nem is tudom, hol késnek eddig.

A segédek egyike, — ki eddig mint szószóló lépett fel, s ki azon szerencsétlen, nagyobb társaságban soha nem hibázó egyedek közé tartozott, kiket szeretni, s kikkel mulatni nem lehet, s kiktől, csakhogy velök valamit tegyenek, az emberek félni szoktak, — megköszönve a meghivást, menni készűlt, de a másik maradásra inté. Egész magaviseletéből látszott, hogy a fordulattal, melyet a dolgok vesznek, megelégedve nincsen. — Barátom igen helyesen jegyzé meg — szólt a kis ember, némi zavarodással nézve társára, hogy képéből lássa, nem mond-e ügyetlenséget, mert először secundálva életében, mindig félt, hogy valaki e tárgyakban való járatlanságát észrevehetné, — barátom, mint mondám, igen helyesen jegyezte meg, hogy a tanúknak kötelességök megkisérteni minden módon a kibékéltetést.

— Igen, de ha a felek nem akarnak kibékülni — szólt a másik czélzással, — ha visszautasítanak minden kisérletet — —

— De hát miért ne próbálná meg az ember mégegyszer? — szólt ismét az előbbi, ki úgy látszik, régen megbánta, hogy tisztét magára vállalta és a párviadalnak a segédekre nézve is súlyos következéseiről kezdett gondolkozni. — Pisztolyviadalnak komoly következései

lehetnek, s talán Géza nem is tagadja maga sem, hogy az egész dolognál kissé elragadtatta magát. Ha ezt kinyilatkoztatná — —

— Természet szerint írásban — vágott szavába a másik élesen, — mert miután Kálmán úgyszólván az egész város előtt sértetett meg, a megkövetésnek is a lehető legnagyobb nyilvánossággal kell történni.

— Egészen felesleges, hogy e tárgyról tovább beszélgessünk — mondá Géza, kinek az utolsó szavaknál vére arczaiba nyomult. — Meglehet, hogy az egész dologban el hagytam magamat ragadni, azt is megengedem, hogy azt később valaha belátom, és ha beláttam, el is fogom ismerni; de hogy ez a jelen pillanatban történjék, arra nincs semmi valószinűség és biztossá tehetlek, hogy minden emberek között Kálmán tanúi legutolsók, kik engem erről meggyőzhetnének.

Evvel ezek elmentek, Géza pedig fel s alá járva szobájában, a legnagyobb türelmetlenséggel várta saját secundánsait.

A párviadalról különböző embereknél a legkülönbözőbb nézeteket találjuk. — Vannak sokan, kik benne a középkor maradványát, a leggyalázatosabb előítéletet, az őrültségnek egy nemét látják, s ha már küzdeni kell, a párviadalnak csaknem minden népnél előjövő valami surrogátumai között még legjobbnak tartanák azt, mely Afrika bizonyos népeinél divatozik, s mint ujabb utasok beszélik, abban áll, hogy a sértő és sértett jó ostort véve kezébe, elébb a kihivott, utóbb a kihivó, felváltva addig verik egymást, míg az egyik a mulatságot megúnva, legyőzöttnek vallja magát. Mások a párviadalt szükségesnek gondolják, s elterjedésében nem a középkori barbárság, hanem inkább az új kor míveltségének jelét látják, mely úgy hozza magával, hogy még a boszú is kielégítésében bizonyos formákhoz

legyen kötve és a lehetőségig udvariasan járjon el. Végre, miután Elihu Burit békepredikatiói eddig még nem nagyon hatottak, s a legmíveltebb nemzetek a közöttök támadt súrlódásokat e mívelt században is karddal s lőporral igazítják el, lehetnek olyanok is, kik nem egészen értik, mért volna oly igen természet elleni, ha az egyesek hasonló esetben hasonló eszközökhöz folyamodnak. Egy azonban minden kétségen kívül áll, s ez az, hogy a nap, mely a párviadalt megelőzi, nem tartozik a kellemetesek közé.

A kérdezősködések, a tanácskozások és kibékítési kisérletek, melyekről előre tudjuk, hogy eredményhez vezetni nem fognak, végre az érdek, melylyel az egész világ reánk tekint, s mint a kötéljárónál, ki épen a torony tetejére megy fel, csak onnan ered, mert az érdemes közönség arra vár, hogy ezen expeditiónál talán nyakunkat törjük, mindaz már magában is elég boszantó; s e mellett még rendkívül jókedvüeknek kell látszanunk, nehogy komolyságunk rosszra magyaráztassék.

Géza örült, midőn végre mindezeken keresztül ment, s másnap reggel Gerővel bérkocsiban ülve a lőrinczi puszta felé hajtott — —

Az éjet ébren töltötte. Atyjának és bátyjának írt, Blankának is, szemrehányás nélkül, de oly érzékenyen, hogy később a levelet maga széttépte, s mindez, főkép a mód, melylyel vén huszárja a leveleket reggel átvevé, s a nélkül, hogy egy szót szólna, részvételét mutatta, elérzékenyítette őt. A friss reggeli levegő idegeinek azonban hamar visszaadta rugékonyságát; s ha midőn a viadal helyére jött, magaviseletében hiányzott is azon hetykélkedés, melyet némelyek ily alkalommal bátorságnak tartanak, a komoly elhatározottságon, melyet orczái kifejeztek, meglátszott, hogy a pillanatnak követ-

kezéseit meggondolta, de azért a legkisebb engedmény árán sem térne ki előttök.

Kálmán segédjeivel valamivel később érkezett, utoljára Ödönnel az orvos. Gézának egy iskolatársa vala ez, kivel, mióta életpályájok annyira elvált, ritkábban találkozott, de kihez mindig a legszorosabb barátsággal viseltetett, s az előkészületek szokott mód szerint kezdetüket vették.

Míg a secundánsok alkalmatos helyet kerestek, melyen az épen most felkelő nap a vívók egyikének sem sütött szemébe, míg a távolságot lépésekkel kimérték, a pisztolyokért sorsoltak s azokat megtölték — mi Kálmán egyik segédének pedanteriája miatt sokkal tovább tartott, mint máskor — addig Géza és Kálmán, bizonyos távolságban egymástól, hallgatva várták az elhatározó pillanatot.

Ki a viszonyt, mely közöttök eddig létezett, ismerve őket, most látja, bizonyosan orvosolhatatlannak gondolná a szakadást, mely közöttök történt. Látszólag kerültek minden közeledést, sőt ha csak tekinteteik találkoztak, Kálmán lesüté, Géza másfelé fordítá szemét; de ki szivekbe nézhetne, látná, hogy mindketten csak azért kerülnek minden közeledést, mert érzik, hogy máskép a szerepet, melyet szerencsétlen körülmények rájok kényszerített, folytatni nem birnák. — Géza boldognak érezte volna magát, ha barátjától, kit oly méltatlanul sértett, becsülettel bocsánatot kérhetne; Kálmán az első melegebb szóra, sőt ha Géza szó nélkül csak kezét nyujtja, felejtve, hogy megsértetett, régi barátságának egész hevével borult volna nyakába. Mindketten érzették ezt, de érzették azt is, hogy azon ponton, hová a dolgok jutottak, ezt tenniök többé nem szabad, s kínos feszültséggel várák mindketten a pillanatot, melyben kellemetlen helyzetökből bármi módon szabadulhatnak.

Végre a praeliminarek hosszú szóváltások után bevégeztettek. A segédek félrevonúltak, s Kálmán és Géza pisztolylyal kezökben indúltak egymás ellen.

Midőn a korláthoz értek, mindkettő egy perczig mozdulatlanúl állt, mintha egyik sem birná az első lövésre elhatározni magát. Az ünnepélyes csendet csak a madarak víg éneke szakítá félbe, mely, mióta a nap felkelt, erdőt s mezőt eltöltött.

Végre Kálmán elsütötte fegyverét, kevéssel utána Géza pisztolya durrant s a tanúk a vívókhoz siettek.

Mindkettő sértetlen vala, s Kálmán békeszerető segéde, ki az egész párviadal alatt már Munkácson látta magát, épen örömét akará kifejezni a szerencsés kimenetelen, midőn Kálmán kijelenté, hogy a viadal folytatását követeli.

— Már hogy' juthat ily dolog eszedbe is? — szólt a kis secundáns megijedve. — A becsületnek elég van téve. Meg vagyok győződve, hogy secundánstársaim is velem egy véleményben lesznek — és akkor?

— Saskövy akarattal lőtt félre — szólt Kálmán indulattal, — tisztán meglátszott, és én az életet nem fogadom el ajándékba senkitől. Czélozzon reám, s lőjjön meg, ha tud, mert míg egyikünk sebesülve nincs, én nem megyek el innen, ha estig kellene is lőnünk. Én magamat az egész város által kinevettetni nem hagyom.

Miután sem Gézának, sem segédeinek Kálmán követelése ellen kifogásuk nem vala, a pisztolyok újra megtöltettek, s rövid idő mulva a vívók ismét egymásnak átellenében álltak s mindketten megváltozott érzelmekkel.

Gézát Kálmán indulatossága, melylyel a párbaj folytatását követelte, ezt a hidegség, melyet Géza a párbajnál mutatott, sértette. Helyzetünk oly ellenállhatatlan befolyást gyakorol érzelmeinkre, hogy ők is, kik midőn

e helyen megjelentek, elborzadtak a gondolattól, hogy mint ellenségek állnak egymásnak átellenében, most, miután első golyóikat váltották, már csaknem természetesnek találták e helyzetet.

— Sajnálom — szólt Géza magában, midőn másodszor a korláthoz közeledett, — de ha Kálmán engesztelhetetlen, én is védeni fogom éltemet. — S evvel elhatározva, hogy Kálmánt a viadal folytatására alkalmatlanná teszi, indult a korlát felé.

Néhány lépésre ettől megállt, s elsütötte fegyverét. De noha ügyessége a pisztolylövésben el vala ismerve, a golyó Kálmán karja helyett, melyre czélzott, csak ruháját szakította el, s gyengén megkarczolva bőrét, a cserje közé csapott. Az égető fájdalom, melyet az utóbbi érzett, csak arra szolgált, hogy minden tekintetet félre tegyen.

A jövő perczben Kálmán visszalőtt és Géza megsebesülve ejtette el pisztolyát.

— Hol vagy megsértve? — kérdék egyszerre többen, míg az orvos, ki mihelyt a lövés megtörtént, mellette termett és figyelemmel lehúzva kabátját a sebet megtekinté.

— Csak karomat találta. Nemde Szikszay, nem is fogod kitüntethetni magadat? — Géza ezeket enyelegve mondá, de a vér erősen folyt, s arczának kifejezéséből látszott, hogy szenved. — És te Kálmán, mit nézel elszörnyedve reám; hisz gyerekség, ugy-e Szikszay?

A jelenlevők, kiknek figyelmét eddig kizárólag Géza sebe vonta magára, most Kálmánra néztek, s a kettő között kétségkívül ő volt a sajnálhatóbb.

— Nyugodj meg — szólt az előbbi, mélyen meghatva, midőn a kétségbeesést látá, melyet Kálmán arczai kifejeztek, — a dolog nem üthetett ki jobban. Reménylem, megbocsátod a gondatlan szavakat, melyek által sértettelek.

Kálmán szenvedélylyel ragadta meg oda nyujtott kezét.

—Tudod Kálmán, heves vagyok, s ha vérem felforr, nem tekintek semmire. De alig mondtam ki, már is megbántam, csakhogy akkor becsülettel nem segíthettünk a dolgon. Felszólítom a jelenlevőket, hogy bárkinek, a ki a dologról hallott, tudtára adják, miként én az ő jelenlétükben ünnepélyesen engedelmet kértem.

Géza, ki e szavakat végerejének megfeszítésével mondta ki, egyszerre rosszúl lett. Egy perczig még Kálmánon tartá fel magát, a másikban ájultan rogyott Szikszay karjai közé.

Míg a többiek kínos bizonytalanságban álltak körűl, az orvos halkan leeresztve betegét a zöld fűre, vizsgálni kezdé a másik sebet is, melyet csak később vett észre, de első pillanatra fontosabbnak tartott. A golyó Géza karján keresztűl mellét érte, s a sértés veszélyes lehetett.

Mindenki hallgatott, minden szem az orvoson függött, mintha arczának kifejezésétől várná az ítéletet, melytől egész jövője függ.

— Hála az égnek — szólt végre Szikszay, — a golyó nem hatott a tüdőig.

— Hát nincs veszély? — kérdének egyszerre többen.

— A bordák súlyosan megsérültek.

— De azért nincs veszély, ugy-e doktor úr? — szólt Kálmán kis secundánsa, ki az egész idő alatt leírhatatlan nyugtalansággal követé a betegnek és orvosának minden mozdulatát, — hisz az oldalborda nem tartozik az emberi test lényeges részei közé.

— Reménylem nincs — szólt Szikszay komolyan, — de kevésbe múlt és minden emberi segély felesleges lett volna, s én alig gondolom, hogy ezen esetben nagyságtok magok az okot, melyért a viadal történt, elég fontosnak tartották volna, hogy érte Géza életét veszítse.

— Mi megkísértettünk mindent, hogy a dolgot kiegyenlítsük — szólt Kálmán első segéde.

— Ha Gézának baja történik, főbe lövöm magam — mondá Kálmán maga.

— Nem lesz reá alkalom — szólt Szikszay.

— De csendesen. Géza magához jön. Menjen valaki a kocsikért.

Mikorra Géza kocsija eljött, az orvos már bekötözte sebeit, s egy fertály óra múlva az egész társaság a város felé indúlt.

VI.

Pest az alatt ébredezni kezdett, s mikorra a kocsik Géza lakásához értek, nemcsak a Duna-parton, hol az első szürkülettől kezdve hajók rakodtak és indultak, de az utczákban is már élénk mozgalom vala észrevehető. — Az élet azonban nem hatott még fel az első emeletig; s míg a kövezeten munkások s targoncázók tolonganak, az ablakok betett táblái és leeresztett függönyei mutatják, hogy ott még alszanak. Csak a munkának kezdődött meg a nap, s az utcza kizárólag a népé még, csak itt-ott találkozunk egy úriasan öltözött alkuszszal vagy kupeczczel, ki aranylánczával és gyűrűkkel megrakott ujjaival a nép között az úgynevezett fensőbb s míveltebb osztályokat képviseli, s aggodalmas kifejezéssel siet a város felé, mintha elkésett volna, s reggel hat órakor már Isten szemrehányását tenné magának, hogy a napot elvesztette, mert még jó Geschäftet nem csinált.

Az országút nagyobb házainak egyikében, nem messze a Király-utczától, az első emeleten két ablak azonban már nyitva áll. — A tiszta reggeli levegő, s a fényes

napvilág szabadon árad el Olaják Simon úr irodájában, s ámbár a vásár tulajdonkép már megszünt, az érdemes házigazda ily korán már tökéletesen elkészülve ül iróasztala előtt. A fekete frakk, melyben látogatásait tenni szokta, nem tisztább s nem pelyhesebb, mint máskor; vendéghaján nem hibázik egy fürt, homlokán nem hibázik egy redő, s a vastag tárcza, melyet kabátja bal zsebében egyenesen szíve felett hordoz, mintha ez csak azért dobogna, hogy amazt emelgesse, ott nyugszik szokott helyén. Egyszóval Olaják úr olyan, mint őt délelőtt, ha valakivel szerződésre lép, vagy délután kávéházában látjuk. Maga a tisztesség és nyugalom.

A fiatal ember, kit szobájában nagy léptekkel fel s alá járva találunk, az előbbinek valóságos ellentéte. Divatos, de pongyola öltözete, a tömött haj, mely rendetlen fodrokban halántékait környezi, mindenek felett a rendkívüli felgerjedés, melyet mozdulatai elárulnak, első pillanatban azt gyaníttatná, hogy azoknak egyikét látjuk magunk előtt, kikkel Daruváryék termeiben találkoztunk, s kik Olaják úr házában sokszor, de többnyire ily szokatlan órákban fordulnak meg; de a fenhangú beszéd, a csaknem fenyegető modor, melylyel a fiatal ember szól, hamar eszünkbe juttatja, hogy tévedtünk. Kik Daruváryné termeiben megjelennek, Olaják Simon úrral négy szem közt sokkal alázatosabban szoktak beszélni.

— De hát mondja meg ön végre egyszer, mit akar tulajdonképen — szólt Olaják, nyugodtan visszaereszkedve székébe, míg a másik, a nélkül, hogy a kérdésre felelne, szenvedélyes szóval vitáját folytatá. — Hogy ez rosszúl történt, s amaz is, hogy a harmadikat el kellett volna hagyni, ezt bárki mondhatja. De mit tegyünk ezentúl, ez a kérdés?

— Igen, ez a kérdés — szólt az ifjú megállva Olaják

előtt, s egy boszús tekintetet vetve reá, míg amaz teljes nyugalommal szivarra gyujtott — és e kérdésre én öntől várom a feleletet.

— Mért épen tőlem? — szólt a másik, oly egykedvűséggel eresztve füstkarikáit, mintha magával és a világgal még soha inkább megelégedve nem lett volna; — mért épen tőlem, kedves Edmund úr?

— S hát lehet-e mással szólanom? Nem önnek tanácsát követtem-e mindenben, nem ön által jutottam-e e szerencsétlen helyzetbe?

— Szerencsétlen helyzetbe! Már hogy' lehet ön ily gyenge — szólt az előbbi nyugodtan mosolyogva; — az utolsó hetekben veszteségeket szenvedett, tetemes veszteségeket, s hígye el, Edmund úr, én igen sajnálom azt, s ha akkor Bécsben vagyok, kétségen kívül azt tanácsoltam volna, hogy ne vegyen monzai papirokat. De végre is, ily veszteségek kikerülhetetlenek, s csak akkor veszélyesek, ha nem tarthatjuk ki; oly ember, kinek báró Capitali egész hitele szolgálatjára áll, nevethet ilyeneken.

— Ön egészen hamisan fogja fel a helyzeteket — szólt ismét az előbbi.

— Sőt igen helyesen. Az, a ki várhat, nem forog veszélyben soha. Minden csak idő kérdése. Minden papiros néha elveszti értékét, s néha ismét emelkedik; hisz az emberekkel is úgy vagyunk. Hány esetet nem tudok. Közönséges ember, középszerű nem kell senkinek, s egyszerre csak, egy vagy két esztendő után, ugyanazon ember mély tudós, nagy ember, nélkülözhetetlen polgárja az országnak. Nem tett semmit, nem tanúlt semmit, nem lett szeretetreméltóbb, de hiába, cursusa van, s minden a cursustól függ. Hígye el Edmund úr, a ki várhat, csak nevetheti a világot.

— Csakhogy én nem várhatok tovább — mondá az ifjú a legnagyobb nyugtalansággal. — A báró —

— Az lehetetlen, hogy a dolgok az öregnek tudomására jöttek volna, ha csak ön maga el nem mondta neki, én akkor nem tudom, mit tartsak ön felől. — Ön becsületszavát adta, és a becsület az első.

— Nyugodjék meg Mandelbaum úr — szólt az előbbi, — a báró még nem tud semmit. De ki állhat jót, hogy nem fog tudomására jönni; nincs-e száz eset, száz lehetőség?

Mandelbaum úr Edmund ezen szavainál ismét visszanyerte egész tisztességes nyugalmát, s újra meggyújtva szivarját, azon mély észrevételt vetette oda, hogy a lehetőség és a tett dolog között roppant különbség létezik, s hogy sok embert ismert a pesti piaczon, ki gazdag lévén, megbukott, vagy szegény lévén, meg nem gazdagodott — e kettő nézete szerint egyre megy — csak azért, mert e lényeges különbséget nem vette tekintetbe. — Ha ön maga nem szól, egészen nyugodtak lehetünk.

— De én nem vagyok, s nem lehetek nyugodt, — szólt ismét az előbbi. — Napról-napra nehezedik helyzetem. Nagy veszteségeket szenvedtem a börzén.

— A papirosok szükségkép emelkedni fognak. — Máris észrevehető az emelkedő hajlam. Az egésznek az amerikai pénzzavar volt oka, melynek következésében egy pár angol híve megbukott és az egész pénzpiacz zavarba jött. Nem adok neki két hetet, s ön pénzén felül még szép összeget vesz be.

— És a százötvenezer forint, melyről a báró azt hiszi, hogy már hat holnap előtt Somosy tábornoknak kifizettem, s melyet ön tanácsára váltókra másoknak adtam?

— Csupa biztos helyekre. Gróf Aranyváry valóságos Gibraltár, a többiek közül egyik-másik fiatal, de mind gazdag. Nincs ember, ki pénzét szerencsésebben adta

volna ki; én egyáltalában nem hallottam még soha jobb Geschäftről. Ön az öreg Somosynak fizet 5 perczentet, mert miután a báró a 150 ezer forintot megfizette, a pénz tulajdonkép Somosy tábornoké, s ugyane pénzért teljes biztossággal kap 24-et, azaz 19 perczent nyereséget, s ez csak itt 21,500 frt. S mindent a lehető legbecsületesebb, legloyalisabb módon. — Ezt nevezem én szerencsének.

— És ha Somosy pénzét egyszerre visszakérné?

— Attól nincs mit félni. Az öreg tábornok és a mi még szebb, vén fiskálisa, nem tudja mit csináljon a pénzzel. Legfőbb kivánatjok, hogy Capitali a pénzt a jelen feltétel mellett addig tartsa meg, míg ők valamely jószág vagy ház vételére határozták magokat, mi, ha őket jól ismerem, legalább tíz esztendeig nem történik meg. A tábornok nem tesz semmit prókátora nélkül, ez meg csupa törvényes nehézségek miatt nem határozhatja magát semmire, s így ezen oldalról is nyugodtan lehetünk.

— És ha a Smittek megbuknának? Váltókat acceptáltam, giráltam számokra. S minap már furcsa beszédeket hallottam a börzén. Hitelök ingadozik. Borzasztó volna.

— És nem fél-e ön, hogy az ég boltozatja bedől, vagy a föld feltátja éhes száját és a banknak ezüst készletét egyszerre elnyeli?

— Tovább terjeszkedtek üzletökkel, mint kellett volna — monda Edmund, kit a nevetés, melyre magát Mandelbaum úr kényszeríté, épen nem nyugtatottt meg; — most nagyon megszorúltak; nem tagadhattam meg tőlök aláírásomat, mert ők is mindig szolgálatomra álltak, de félek — —

— Tudja-e ön, kire emlékeztet engem aggodalmaival? — szólt Mandelbaum jókedvűen; — egészen Virág-

völgyire, ki egyre félti egészségét, s napról-napra jobban néz ki. — Ön szerencsés ember; maholnap pár százezer forintja lesz, maga sem tudja, hogy', minden saját capitalis nélkül, egészen hitel által.

— S még e hitel is másé — mondá az ifjú elkeseredéssel; — egész életem csalásból s hazugságokból áll, s az, kinek nevével visszaélek, kinek vagyonát, becsületét koczkáztatom, az jóltevőm. Ily kínokat ember nem tűrt még. Ha nála vagyok vagy csak rá gondolok is, s minden jótéteménye eszembe jut, s látom a határtalan bizodalmat, melylyel irántam viseltetik, porig alázva érzem magamat. Még minap, mikor a számadást, melyet együtt készítettünk, neki átadtam, alig nézte meg a summát, azután azon megjegyzéssel adta vissza, hogy ő a háznál hagyott tőkéjéből úgy sem kiván négy perczentnél többet, a mit többet realisáltunk, nekem adja.

— Nem is nézte meg a számadásokat? — szólt Mandelbaum bámulva. — Mikor a ház még az ő neve alatt megy, és nem is nézte meg a számadásokat! Furcsa, nagyon furcsa, de nagyon szép, s kegyedre nézve igen megnyugtató.

— De ily bizodalommal visszaélni! — mondá Edmund egy székre vetve magát.

— Azt ne vegye szívére — szólt Mandelbaum csaknem gúnyosan; — ha az öregnek kevesebb bizodalma lenne, nagy része annak, mit ön tett, úgy sem történhetett volna. Azonkívül, ha ő tőkéjének csak négyes kamatját kívánja, miért gyötri ön magát szemrehányásokkal? Hisz e kamatot könnyen megadhatja; ha kell, még magasabbat is. Én soha önben e gyengeséget nem kerestem volna.

— Nevezze gyengeségnek, nevezze akárminek, de annyi bizonyos, hogy én ezen állapotot nem tűrhetem

tovább. Véget kell vetnem e hazugságoknak, segítsen ki a zűrzavarból, melybe tanácsai által jutottam, mert vagy mindent magam mondok el a bárónak, vagy főbe lövöm magamat.

Mandelbaum úr pápaszemét, mely eddig homlokán volt, leeresztette szemére, mint szokása volt, ha papirról vagy emberarczról valamit olvasni akart. S csak azt jegyzé meg, hogy sokkal okosabb, mint hogy oly valamit tegyen, minek ily következései lennének.

— Casagrande oly atyailag viselte magát irányomban, hogy ha lábaihoz borúlva mindent elmondok, talán megbocsát.

— Ezzel ne ámítsa magát — vágott szavába élesen az előbbi. — Casagrande, mióta nevét olaszra fordította s báró lett, igen nagy úr, nem is nézi meg a számadásokat, nagyon atyailag viselte magát Edmund úr irányában; de miután ez az ő nevében nem tudom hány váltót írt alá, tőkéket vett fel s adott ki, báró Casagrande minden grandezzája mellett mégis szükségesnek fogná tartani a nyilvánosságot, s törvényszékeink elég indiscretek, hogy belé elegyedjenek.

— Ha ön másképp nem segíthet, azt sem bánom — szólt az ifjú elkeseredve; — végre is agyonlövöm magamat, ez út úgyis csak oda vezethet.

Mandelbaum úr azon hírt, hogy Edmund bűnvádi perbe keveredett, vagy magát agyonlőtte, máskor talán teljes lelki nyugalommal hallotta volna; de most, midőn a következéseket meggondolá, melyeket e lépés reá hozhatna, nem kis zavarba jött. Minden, a mit Edmund tett, az ő tanácsára történt; a 150,000 forint, melyet Somosy tábornoknak kellett volna kifizetni, az ő kezén ment keresztűl, egy szóval, ha az egész most jő napfényre, Mandelbaum nemcsak vagyonát veszti, sőt még nagyobb bajba keveredik. — Agyonlőni magát, az persze

nem nehéz, de csak gondolja meg a következéseket — így szólt a lehetőségig érzékenyen.

— Százszor jobb meghalni, mint élni megbecstelenítve.

— Azt is megengedem, ha az embernek nincs hitele, úgy sem sokra mehet a világon — szólt Mandelbaum. — Én ismerem Edmund urat, mindig fellengző gondolkozású volt, eltelve lovagias érzeményekkel, valóságos gavallér és bizony Isten egy perczig sem kétkedem, hogy magát, ha kell, holnap agyonlőné; de csak gondolja meg egyszer a zavart, melybe ez Casagrande bárót hozná. — — Most az egész dolog minden baj nélkül rendbe jön. Teljes meggyőződésem szerint önnek börzespeculatiói épen forduló ponton állnak, s a nyereség, melyre biztossággal várhat, bőven pótolni fogja a tett veszteségeket. Főkép ily crisisek után, nagy fluctuatiók között, nagy nyereségek realisálhatók. Az alatt a váltókat, melyekre Somosy 150,000 forintját kiadtuk, nem hosszabbitjuk meg s a pénzt a vén tábornoknak kifizetjük. Smittékkel való összeköttetésünket lassankint legombolyítjuk, s ha ön teljességgel úgy kivánja, akkor felfödözhet mindent. De most szólni a dologról, vagy most agyonlőni magát, mikor mindez még függőben van, mikor tettének csak az lenne a következése, hogy Casagrandét minden oldalról egyszerre megrohanják, hogy hitelét megrontsák, a Smitteket bizonyosan s őt valószinűleg bukáshoz hozzák. Önnek eljárása épen oly ember irányában, kit jóltevőjének nevez, megbocsáthatatlan volna. — Mert hogy a váltókat és nagyobb kötelezettségeket, melyek részint az ő saját keze aláirását viselik, részint ön által mint könyvvivője által irattak alá, törvény szerint Casagrandenek kell beváltani, azt kegyed épen úgy tudja, mint én. Minden botrány, minden, mi lármát csinál, csak neki lehet ártalmára.

— E szerint nekem nem lehet, nem szabad azt tennem, mit tőlem a becsület megkiván? — szólt Edmund a legnagyobb elkeseredéssel, míg ismét fölugorva székéről, a szobában föl s alá járt.

— Ha önnek becsülete oly dolgokat kíván, mik által más emberek szerencsétlenné válhatnának, önnek azokat csakugyan nem szabad tenni. Bármi kellemetlenül érezze is magát bizonyos viszonyokban, a viszonyokat egyszerre megszakítani nem lehet. A fődolog türelem, végre minden váltó mégis csak lejár.

— S mindezt magának köszönhetem. Önnek, ki miután bizodalmamba lopódzott, azt arra használta, hogy tapasztalatlanságommal visszaéljen. Legyen elátkozott.

Edmund arczai lángoltak, midőn az asztal előtt, hol Mandelbaum ült, megállva, e szavakat mondá. Az utóbbi, mióta észrevevé, hogy Edmundot kétségbeesett föltételeiről okai által lebeszélte, ismét visszanyerte egész nyugalmát. A boszú s gyűlölet, melylyel az ifjú reá tekintett, úgy látszott, semmiben sem zavarta kedélyét.

— Szóljunk csendesen — mondá végre azon felsőbbség hangján, melyet nyugalom ad; — az emberek többnyire mentül hangosabban beszélnek, annál kevesebbet értik egymást. Edmund úr engem vádol, de ugyan, ha kérdenem szabad, mi joggal? Ki volt az, ki szűntelen azon törte fejét, mi módon válhatnék legrövidebb idő alatt gazdaggá, s ki midőn hallá, hogy épen az ő helyzetében ezt nehéznek nem tartom, egyre tanácsomért nógatott? Edmund úr lovakat tart, gavallér ember, csupa úrfiakkal társalkodik; neki a pénz tulajdonkép nem is kell, ő a pénzcsinálást megveti, s az eszközöket, melyek által mások vagyonhoz jutnak, aljasoknak tartja; de azért mégis gazdag akarna lenni rövid idő alatt, mert báró Casagrande leányát másnak, mint gazdag embernek, nem adná.

Tehetek-e róla, hogy más eszközöket, melyek e czélhoz vezethetnek, ajánlani nem tudtam; főkép miután ezen eszközök olyanok, melyek senkinek sem ártanak? Ha Edmund úr mindjárt megijed, s az első nehézségné tervét megváltoztatja, ennek bizonyosan nem én vagyok oka. Bátorság nélkül nem mehetni semmire a világon. Aristocratikus helyzetek mindig csak bátorság által érethettek el, napjainkban épen úgy, mint hajdanában; csakhogy a bátorság, melyre korunkban szükség van, kissé másnemű. — Én nagyon megcsalódtam önben. Mindenesetre pedig, ha a történteket nyugodtan megfontolja, maga is be fogja vallani, hogy az egész dologban csak magát vádolhatja. Én tanácsoltam, ön cselekedett, s hála Istennek, nem gyermek többé.

Edmund egy ideig hallgatott. Arczai indulat helyett most a legnagyobb levertséget fejezték ki.

— Önnek igaza van — szólt végre, — mindennek magam vagyok oka; mért nem gondoltam meg előbb. Oh, de ne hagyjon el! Segítsen ki e labyrintból, melybe jutottam, s halálomig hálaadó leszek.

— Semmi sem könnyebb — mondá az előbbi biztatólag; — a labyrintus tulajdonkép nem is az; egy félév alatt minden rendben lesz. Becsületszavamat adom reá. Én, Mandelbaum Simon, jótállok mindenért; csakhogy Edmund úr később bizonyosan megbánja még, hogy ez alkalmat ellökte magától. Ha korában oly leányt kaphattam volna, mint Casagrande! Ha minden alkalmat úgy kezembe adnak, mint önnek, én más nehézségekkel is megküzdöttem volna. Átkozott egy szép leány az, nem láttam párját.

— Mind hasztalan. Ha Croesus lennék, Blankát nem nyerhetem el.

— Hát innen fúj a szél? — szólt az előbbi mosolyogva; — egy kis szerelmes félreértés, vagy vetélytárs?

Hígye el ön, ha az ember Croesus, sőt ha csak jól bírja magát, sokszor félreérthetik, s lehet sok vetélytársa is, csak gazdagabb ne legyen.

Még mielőtt Edmund felelhetett, az ajtón erős koczogás félbeszakítá a beszélgetést.

A belépő Csabay volt.

JEGYZETEK.

E kötetben Eötvös összes beszélyei együtt vannak, azok is, melyeket életében nem adott ki.

Beszélyeit nem oly határozott irányzattal írta, mint nagyobb szépirodalmi munkáit. Inkább barátai unszolására fogott tollat, kiket valamely szerkesztés gondja nyomott, s kik szivesen díszítették volna lapjukat vagy füzeteiket az ő munkáival. Igy álltak elő ez elbeszélések, nagyobbára a nép életének rajzai, mélyebb alapeszme s határozott irányzat nélkül. Baráti szivesség s egy szomorú kor szülöttei, melyben írójuk tettvágyó lelkének csak a szépirodalmi lapok nyitottak tért a munkásságra. Előbb levertsége, később készülőfélben levő politikai röpiratai nem adtak ihletet és időt nagyobb munkára. Az egész évtizedben s a következőben is csak *A nővérek* című regényét fejezte be, más nagyobb szépirodalmi tervei töredéknek maradtak.

Az elbeszélések közül kettő, *A molnár leány* és *Egy tót leány az alföldön*, *A magyar nép könyvé*-ben jelentek meg, melyet Csengery Antal és Kemény Zsigmond szerkesztettek (Kiadó Számvald Gyula. Emich Gusztáv bizománya); mindkettő 1854-ben, az I. füzetben, az előbbi a 315. s következő, a másik a 248—272. lapokon.

A *Novella* a Vachott Sándorné szerkesztésében megjelenő *Remény* című zsebkönyvben látott napvilágot 1861-ben.

A *Téli vadsárt* az *Elbeszélések* 1859-iki kiadásában találtam először.

Puszta-lak kéziratban maradt irója után, s csak a jelen kiadás rendezése közben jelent meg a *Budapesti Szemle* CIII. kötetének 321—336. lapjain (1900. szeptemberi füzet). A kézirat 27 oldalt teszen, kevés törléssel. A nevek irása ingadozó; eleinte felváltva jön elő Laczkófy és Péterfy a Latkóczyval és Péteryvel; az utóbbi kettő a gyakoribb, azért kiadásközben ezeknél maradtunk. Ez elbe-

szélés kéziratán a lapszélen fel vannak jegyezve a dátumok, a mely napokon Eötvös e munkáján dolgozott. Ezekből megtudni, hogy hatszor ült hozzá. A kezdőlapok mellett nincs jel. E sor mellett: „Még az asszonyok is megférték egymás között . . .“ (206. l.) e dátum áll: 27—IV.; később itt: „Maga a csősz és hajdu is észrevevék . . .“ (209. l.) e nap: 29—IV.; e sornál: „Az asszonyok annyira el voltak keseredve . . .“ (213. l.) e jel: 30—IV.; itt: „Hiába, arra, hogy jó tulajdonságainkat észrevegyék . . .“ (214. l.): 3—V.; s végül ott: „A magyar törvény az anyai auctoritas . . .“ (220. l.): 6—V. Az év nincs feljegyezve.

Egy gazdasszony levelei szintén töredék. Egy női hetilapban indult meg, melynek címe: *Magyar gazdasszonyok lapja.* Megjelenik több kitünő író és írónő közreműködése mellett minden csütörtökön. Szerkeszti Vachott Sándorné. — Vachottné Csapó Mária eszményi lelkű nő volt; régebb idő óta irogatott kedvtelésből, most a balsors még inkább az irodalom mezejére vitte. Férje börtönbe került, mert a szabadságharcz után a bujdosó Sárosy Gyulát, az *Arany trombita* szerzőjét, házába fogadta. A börtön kínjai megtörték lelkét, s Vachott a budai tébolydában halt meg 1861-ben. Neje csekélyke jövedelme mellett tollával kereste kenyerét. *Hangok a múltból* czím alatt megírta visszaemlékezéseit, megindította és szerkesztette a *Remény* czímű zsebkönyvet, s 1853-ban a *Magyar gazdasszonyok lapját.* E lapba jobb írók is írtak, részvétből és barátságból elhúnyt barátjok özvegye iránt; így Trefort, Madách, Jókai. Leginkábbb Eötvös buzgólkodott az özvegy gyámolításán; a *Remény* 1858-iki kötetében kiadta összegyüjtve költeményeit, 1861-ben e zsebkönyvben adta közre a *Novellát.* A lapot is gyakran fölkereste; annak számos vezérczikke az ő tollára vall, köztük több névtelen. Ezek nagyobbára már megjelent munkáiból, legkivált a *Karthausi*-ból átvett elmélkedéseit kerekítik ki. Engedélyével közölhette a lap a Kisfaludy-Társaságban 1865-ben tartott elnöki beszédét is. Hálából aztán költeménynyel ünnepelte nevenapját (1865. évf. 12. sz. Halász Dezső tollából), kiadta nejének arczképét (1865. évf. 7. sz.), s többször megemlékezett pártfogójáról az irodalmi hírek között. Vachottné maga *Gyöngysorok* czímmel 1861-ben, *Babérlombok* czím alatt 1871-ben kötetbe gyüjtötte össze az Eötvös regényeiben elszórt gondolatokat és eszméket. Ily viszonyban volt Eötvös a lappal, melynek tárczája számára kezdte e nagyobb elbeszélést vagy regényt. Az 1865-iki évfolyam 2., 3., 4., 5., 7., 8., 9., 10.,

12., 13., 15., 17., 18., 20., 22., 25., 28., 36. számaiban jelent az meg, minden számban egy levél.

A 3. számban közölt II. szakasz a lapban e sorokkal végződik: „Az utóirat helyett, igéretem szerint, ismét küldök egy receptet is," s következik valami „Fagyasztott torta" készítési módjának leirása.

A XVIII. levéllel e regény abba maradt, bár a lap előfizetési felhivásában még hirdeti, hogy „e regény, mely lapunkat ez irodalmi műkincs által magában véve is nagybecsűvé teszi, havonként egyszer-kétszer legalább megkoszorúzza szépirodalmi tárczánk homlokát". Befejezését valószinűleg Eötvös egyéb elfoglaltsága akadályozta meg. Ekkor indította meg Keleti Károly szerkesztése mellett a *Politikai Hetilap*-ot, melynek majd minden számába ő írt vezérczikket. Egyébként is elfoglalta a politika s nemsokára ministersége is, úgy, hogy e regénye örökre befejezetlen maradt. Később megjelent egy német fordítása: *Für den Glanz des Hauses.* Nach einem unvollendeten Roman des Freiherrn Josef von Eötvös, bearbeitet und ergänzt von Adolf Dux. Wien, Pest, Leipzig. A. Hartlebens Verlag. 1873. Neues belletristisches Lesecabinet der besten und interessantesten Romane aller Nationen. Lieferung 1393 bis 1397.

Dux nemcsak kiegészíti e befejezetlen regényt, hanem egészen át is alakítja. Egyenesen az öreg gazdasszony önéletrajzának elbeszélésével kezdi (III. levél), de aztán rendben halad, úgy, hogy a IV. levél nála a II. fejezet. Mellőzi a levél-alakot, a grófi család rajzát, — így a VI. levelet egészen, — a bevezető sorokat és utóiratokat is rendesen, de egyébként pontosan fordít; csak itt-ott enged magának némi rövidítést, így Márton bácsi leirásánál (IX. levél, a németben VI. fejezet) s a XII. fejezetben, hol összeolvasztja az eredetinek XV. és XVI. levelét. Igy Dux a XIV. szakaszban jut a töredéknek végére s maga irja a XV. és XVI. szakaszt. E befejezésben a levelek irója elmondja, hogy nénje, midőn Várkonyival meglepte őket, őt szobájába küldte, hova nemsokára maga is utána ment. Elmondta, hogy Várkövy nem fogja többé átlépni küszöbüket s feltárta szivének ifjúkori szerelmét Várkövy atyja iránt. A közös családás fájdalma ettől fogva még inkább összefűzi kettejöket. A nénit egészen kárpótolja a család megmentett fénye. Az ifju Kintornyai csakugyan egy grófnőt vesz el, a néni gazdagon kiöltözik az esküvőre, s nem sokára átadja birtokát öcscsének. A romok fölött felépül az új kastély; de az öregasszony holtig a

régi curiában marad. A tevékeny lélek kialszik a tétlenségben. Mariska egyedül marad az ős ház egy kis szobájában, a többit a tiszttartó foglalja el. Ő vagyona helyett nénje jellemét örökölte; nem akar itt élni vesztett boldogsága romjai közt, kegyelemkenyéren. Házvezetőnőnek szegődik egy főúri családhoz. Most a comtesse pesti leveléből látja, hogy az alighanem egy Kintornyaihoz készül nőül menni, s őt magukkal vinnék megint a régi curiába. Igy az ő sorsa is az lesz, mi nénjeé volt: boldogságaért a sors családja fényét nyujtja vígaszul. A befejezés nem valami szerencsés. Eötvös aligha szándékozott azt ily rövidre vonni. A psychologiai vonások elhalnak, s az egésznek magyar levegője oda vész.

A XIX. század bárói egy nagy regény töredéke, mely nem készült el. A legutolsó évekből való. Úgy látszik, a születési- és pénz-aristokratia szembeállítása lett volna az egésznek háttere. Az iró hihetőleg meg akarta mutatni, hogyan válik ki vezető szerepre a pénz hatalma, a mint régen kivált a címereké. Főművének nézte e regényt, melyet a modern társadalom tükréül szánt, s nagy becsvágygyal fogott hozzá. Tervéről beszélt Gyulai Pálnak. A mint itt előttünk fekszik az első könyv néhány fejezete, nem sokat tudhatunk az egésznek irányáról és tervéről. Meséjéből sem válik ki eddig egy szál sem. Mindenesetre érdekes így is, mert ha irójának leiró vagy jellemrajzoló erejét nem is, eszmekörét és irányzatos irói elvének tárgykeresését érdekes és új oldalról mutatja.

KIADÁSOK: Eötvös elbeszélései közül e kötet első három darabja *Elbeszélések* címmel megjelent 1859-ben Pesten, Heckenastnál; második kiadásban a *Novellá*-val bővítve 1890-ben Budapesten, Ráth Mórnál. Harmadik kiadásuk ugyanott 1891-ben, *Költemények, elbeszélések, színművek*, együtt, két kötetben; az első kötetben a költemények után a jelen gyüjtemény négy első darabja; a másodikban a *Gazdasszony levelei* s színművek. Jelen kiadás a negyedik, s egyszersmind az első, mely Eötvös összes beszélyeit tartalmazza.

FORDÍTÁS: Az 1859-iki kötetet németre fordította Dux Adolf *Ungarische Dorfgeschichten* címmel; Pest 1862.

TARTALOM.

	Lap
A molnár leány	1
Egy tót leány az alföldön	68
Téli vásár	101
Novella	140
Puszta-lak	204
Magyar élet. (Töredék)	225
Egy gazdassszony levelei. (Regény-töredék)	257
A XIX. század bárói. (Regény-töredék)	368
Jegyzetek	457

RÉVAI TESTVÉREK IRODALMI INTÉZET RÉSZV.-TÁRS. BUDAPEST.

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI NEMZETI KIADÁSA

100 KÖTETBEN, VÁSZONDISZKÖTÉSBEN 500 K.
100 „ FÉLBŐRKÖTÉSBEN . . 580 „
100 „ FÜZVE . . . . . 400 „ .

2000 IVEN,
ERŐS PAPIRON,
NYOLCZADRÉT
ALAKBAN,
DISZKÖTÉSBEN,
KÖTETENKÉNT
ÁTLAG 20 IVVEL.

A 100 kötetes nemzeti kiadás tartalomjegyzéke.

1. Erdély aranykora.
2/3. Törökvilág Magyarországon. I/II.
4/5. Egy magyar nábob. I/II.
6. Kárpáthy Zoltán.
7. A janicsárok végnapjai. — Fehér rózsa.
8. Hétköznapok.
9. A régi jó táblabirák.
10. Csataképek a magyar szabadságharczból.
11/13. Dekameron. I/III.
14. Árnyképek.
15. Szegény gazdagok.
16. Népvilág.
17. Politikai divatok.
18. Szomoru napok.
19. Véres könyv.
20. Délvirágok. — Oceánia.
21. Hangok a vihar után.
22. Vadon virágai.
23. Erdélyi képek.
24. Uj földesur.
25. Milyenek a nők. Milyenek a férfiak.
26/27. Egy az Isten. I/II.
28. Mire megvénülünk.
29/30. A kőszivü ember fiai. I/II.
31. Az elátkozott család.
32/33. Névtelen vár. I/II.
34. Felfordult világ. — Észak honából. — A debreczeni lunátikus.
35. Szélcsend alatt. — Az életből ellesve.
36. A magyar előidőkből. Egy asszonyi hajszál.
37. Novellák.
38/40. Szinművek. I/III.
41. Szerelem bolondjai.
42. Fekete gyémántok.
43/44. Eppour si muove. És mégis mozog a föld. I/II.
45/46. Az arany ember. I/II.
47/48. Enyém, tied, övé I/II.
49. Virradóra.
50. Föld felett és viz alatt.
51. Rab Ráby.
52/53. A jövő század regénye. I/II.
54/55. Az élet komédiássai. I/II.
56. A Damokosok.
57. Szép Mikhál.
58. Targallyak.
59. Egész az északi pólusig. — A ki a szivét a homlokán hordja.
60. Bálványos vár.
61 Megtörtént regék.
62/63. A kik kétszer halnak meg. I/II.
64. Görög tüz.
65. Egy hirhedett kalandor.
66. Szabadság a hó alatt.
67/68. Szeretve mind a vérpadig. I—II.
69. Még egy csokrot.
70. Egy játékos, a ki nyer.
71/72. A lőcsei fehér asszony. I/II.
73. A három márványfej.
74/75. A kis királyok. I/II.
76. A tengerszemü hölgy.
77/78. A lélekidomár. I/II.
79. A gazdag szegények.
80. Rákóczy fia.
81/82. Fráter György. I/II.
83. Páter Péter. — Asszonyt kisér.
84. A czigánybáró. — Minden poklokon keresztül.
85. Nincsen ördög. — A Magláy-család. — A ki holta után áll bosszut.
86. A fekete vér. — Lenczi fráter.
87. A két Trenk. — Trenk Frigyes.
88. Sárga rózsa. — A Krao. — A három királyok csillaga.
89. Magnéta. Tégy jót.
90. De kár megvénülni.
91. Napraforgók és ujabb beszélyek.
92. Őszi fény és ujabb elbeszélések.
93. Mesék és regék.
94. A barátfalvi lévita. Ujabb elbeszélések.
95. Levente. — Utazás egy sirdomb körül.
96/97. Életemből. I/II.
98/99. Költemények. I/II
100. A Jókai-jubileum története.